

BROOD EN SPELEN

Brood en spelen

Conditie voor een optimale tussenschoolse opvang

Frederik Smit
Geert Driessen
Roderick Sluiter
Ria Meijvogel

Oktober 2007

De particuliere prijs van deze uitgave € 12,-
Deze uitgave is te bestellen bij het ITS, 024 - 365 35 00.
Foto omslag: Flip Franssen

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK DEN HAAG

Smit, Frederik.

Brood en spelen. Condities voor een optimale tussenschoolse opvang. Frederik Smit, Geert Driessen, Roderick Sluiter & Ria Meijvogel - Nijmegen: ITS – Radboud Universiteit Nijmegen.

ISBN 978 – 90 - 5554 - 326 - 7

NUR 840

Projectnummer: 2005.557

© 2007 ITS – Radboud Universiteit Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het ITS van de Stichting Katholieke Universiteit te Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Voorwoord

Het overblijven is een belangrijke schakel voor een sluitende dagindeling voor kinderen en hun ouders. Op 1 augustus 2006 is de wetwijziging (artikel 45 WPO) in werking getreden die de verantwoordelijkheid voor het overblijven formeel vastlegt. Schoolbesturen zijn verantwoordelijk voor het (laten) organiseren van een overblijfvoorziening, krijgen middelen voor ondersteuning van de organisatie van de tussenschoolse opvang en scholing van overblijfmedewerkers. Onbekend is welke varianten van tussenschoolse opvang kunnen worden onderscheiden, welke factoren de vraag bepalen naar tussenschoolse opvang, welke verwachte en daadwerkelijke gevolgen de wetwijziging heeft ten aanzien van het overblijven, voorbeelden van ‘good practices’ overdraagbaar zijn naar andere scholen, verschillen zijn er tussen Nederland en andere Europese landen en welke oplossingen er zijn voor toename gebruik en druk op tussenschoolse opvang?

Op verzoek van de Programmacommissie Beleidsgericht Onderzoek Primair Onderwijs (BOPO) heeft het ITS van de Radboud Universiteit Nijmegen condities voor een goede tussenschoolse opvang in kaart gebracht. Van dit onderzoek wordt hier verslag gedaan. Het onderzoek startte begin juni 2006 en is afgesloten in september 2007.

Het onderhavige onderzoek is uitgevoerd door dr. Frederik Smit, dr. Geert Driessen, Roderick Sluiter (ITS) en dr. Ria Meijvogel (Instituut voor Ontwikkeling van Schoolkinderopvang, IOS). Bij de dataverzameling en de beschrijving van de gevalstudies hebben Jos Diender en Martijn Davelaar een belangrijke rol gespeeld. Daarnaast hebben Dr. Madeleine Hulsen, Sjoerd Dikkerboom, Vera Laming en Paulette Gadet een bijdrage geleverd.

Een speciaal woord van dank geldt de deskundigen op het terrein van overblijven en directeuren, overblijfcoördinatoren, overblijfkrachten en ouders van basisscholen die aan het onderzoek hebben meegewerkt. Dank geldt ook de BOPO-leden en -beoordelaars voor hun waardevolle suggesties.

ITS – Radboud Universiteit Nijmegen
Nijmegen, oktober 2007

dr. J.W. Winkels
directeur

Inhoudsopgave

Voorwoord	v
1 Managementsamenvatting	1
2 Achtergronden van het onderzoek	5
2.1 Inleiding	5
2.2 Aanleiding, onderzoeksvragen, -opzet en –uitvoering	5
2.3 Achtergronden en analysekader	6
2.3.1 Juridische aspecten	11
2.3.2 Onderwijskundige aspecten	13
2.3.3 Organisatorische aspecten	15
2.3.4 Suggesties voor totstandkoming en beheer	17
3 Onderzoeksopzet en –uitvoering	25
3.1 Inleiding	25
3.2 Onderzoeksopzet en -uitvoering	25
3.2.1 Literatuurstudie en panelraadpleging	25
3.2.2 Websurveys onder schoolleiders en overblijfcoördinatoren	26
3.2.3 Beschrijving case studies	30
3.3 Verdere opbouw van het rapport	35
4 Ontwikkelingen tussenschoolse opvang in internationaal perspectief	37
4.1 Inleiding	37
4.2 Variaties in onderwijssystemen en opvangvormen	37
4.3 Opzet, financiering en professionalisering	40
4.4 Ontwikkelingen	45
4.5 Samenvattend	53

5 Functioneren tussenschoolse opvang	55
5.1 Inleiding	55
5.2 Variatie aan opvangvormen	56
5.3 Gebruik ruimten als overblijfvoorziening	57
5.4 Organisatie overblijfregeling	58
5.5 Uitvoering overblijfregeling	62
5.6 Toezicht	65
5.7 Maatregelen	67
5.8 Aanwezige voorzieningen bij overblijven	69
5.9 Kosten voor ouders	70
5.10 Afspraken met overblijfkrachten	72
5.11 Ontwikkeling aantallen overblijvers	73
5.12 Ondersteuning	74
5.13 Scholing en training	75
5.14 Voorwaarden aan overblijfkrachten	77
5.15 Knelpunten	78
5.16 Beoordeling overblijven	81
5.17 Veranderingen in kwaliteit	86
5.18 Samenvattend	87
6 Gebruik overblijfregeling	91
6.1 Inleiding	91
6.2 Aantallen overblijvers	92
6.3 Vergoeding	96
6.4 Kwaliteit overblijven	98
6.5 Oplossen van problemen	100
6.6 Knelpunten	101
6.7 Scholing	103
6.8 Achtergrondkenmerken	106
6.9 Samenvattend	107
7 Good practices tussenschoolse opvang	109
7.1 Inleiding	109
7.2 Beschrijvende kenmerken	109
7.3 Bevorderende factoren functioneren tussenschoolse opvang	113
7.4 Voorwaarden optimaal functioneren tussenschoolse opvang	136
7.5 Samenvattend	139

8 Ouders over tussenschoolse opvang	143
8.1 Inleiding	143
8.2 Achtergrondkenmerken	143
8.3 Gebruik van de voorziening	144
8.4 Motieven	145
8.5 Beoordeling overblijven	146
8.6 Verandering en verbeterpunten	150
8.7 Categorieën ouders en de kwaliteit van de overblijfvoorziening	151
8.8 Samenvattend	158
9 Samenvatting	161
9.1 Inleiding	161
9.2 Aanleiding, onderzoeksvragen, -opzet en –uitvoering	161
9.3 De belangrijkste bevindingen	163
9.4 Beantwoording van de onderzoeksvragen	169
Geraadpleegde literatuur	179
Bronnen internationale inventarisatie overblijven	189

1 Managementsamenvatting

Op verzoek van de Programmacommissie Beleidsgericht Onderzoek Primair Onderwijs (BOPO) heeft het ITS van de Radboud Universiteit Nijmegen condities voor een goede tussenschoolse opvang in kaart gebracht. Van dit onderzoek wordt hier verslag gedaan. Het onderzoek startte in juni 2006 en is afgesloten in september 2007.

Aanleiding van het onderzoek vormde de wetwijziging die per 1 augustus 2006 in werking is getreden (artikel 45 WPO). Schoolbesturen zijn nu verantwoordelijk voor het (laten) organiseren van een overblijfvoorziening, krijgen middelen voor ondersteuning van de organisatie van de tussenschoolse opvang en scholing van overblijfmedewerkers.

Het onderzoek bestond uit verschillende fasen: (1) een literatuurstudie en (internationale) panelraadpleging, (2) websurveys onder schoolleiders en overblijfcoördinatoren, (3) case studies ('good practices'), (4) een schriftelijk survey onder ouders, (5) expert raadpleging, (6) analyse en eindrapportage.

Aan de *surveys* onder schoolleiders van basisscholen en overblijfcoördinatoren hebben respectievelijk 390 schoolleiders en 94 overblijfcoördinatoren deelgenomen; in totaal is er informatie verkregen van een representatieve steekproef van 425 verschillende scholen. Daarnaast zijn in het kader van de good practices 13 scholen nader onderzocht; in totaal waren daar 334 respondenten betrokken, waarvan 268 ouders die aan het survey hebben meegewerkt.

Het onderzoek moest een antwoord geven op een aantal vragen die hierna summier worden beantwoord.

1. Welke varianten van tussenschoolse opvang (tso) kunnen worden onderscheiden en welke rol spelen schoolbeleid, (onderwijs)personeel en huisvesting daarbij? Is daarbij sprake van verschillen tussen brede scholen enerzijds en reguliere basisscholen anderzijds?

Er zijn twee varianten van tso: onderwijsgebonden opvang (scholen verzorgen het zelf; 85%) en de school als makelaar (scholen besteden de opvang uit; 15%; doorgaans 'brede scholen').

Binnen de onderwijsgebonden opvang is de schoolleiding zich nu nadrukkelijker gaan bezighouden met de organisatie en uitvoering van de tso. Wanneer de school een externe organisatie in de arm heeft genomen, heeft zij alle facetten van de tussenschoolse opvang overgedragen aan een externe organisatie voor kinderopvang.

Bij de school-als-makelaar variant is er vaker onrust bij leerkrachten over de huisvesting en zijn er ook vaker klachten van ouders. Schoolleiders van dergelijke scholen signaleren vaker problemen dan schoolleiders die de opvang zelf regelen knelpunten bij het vinden en behouden van geschikte overblijfkraften, onduidelijkheid over verantwoordelijkheden, de huisvesting en klachten van ouders. Bij de inschakeling van een instelling voor kinderopvang verliezen overblijfkraften hun autonomie en de hogere overheadkosten worden verhaald op de ouders. Overblijfcoördinatoren op brede scholen verwachten vaker dan coördinatoren op reguliere scholen knelpunten met betrekking tot gebrek aan professionaliteit van overblijfbegeleiders en belasting voor de leraren. Er bestaat grote behoefte aan scholing.

Bijna de helft van alle basisscholen maakt tijdens het overblijven gebruik van een gemeenschapsruimte of aula. Op een kwart van de scholen worden alle klaslokalen gebruikt.

2. Welke factoren bepalen de vraag naar tussenschoolse opvang? Zijn er daarbij ook verschillen aan te geven tussen categorieën ouders? Bestaat er een relatie tussen de vraag van categorieën ouders en de kwaliteit van de opvangvoorzieningen?

De vraag naar tso wordt voornamelijk bepaald door werk of studie van ouders (m.n. door hoger opgeleide ouders). Verder noemen ouders ook vaak de te grote afstand tussen school en thuis, de behoefte aan tijd voor zichzelf, het beleid van school en incidentele afwezigheid van ouders rond lunchtijd. Opvallend is dat in stedelijke gebieden bijna alle overblijvers 'vaste' overblijvers zijn.

Ouders zijn vrij positief over de tso. Ruim 80% van de ouders geeft aan dat de kwaliteit van de tussenschoolse opvang na de wetswijziging niet of nauwelijks is veranderd. Minder dan 10% geeft aan dat de kwaliteit is verbeterd, terwijl ruim 10% aan geeft dat deze juist is verslechterd. Lager opgeleide ouders oordelen negatiever over de veranderde kwaliteit dan middelbaar en hoger opgeleide ouders.

3. Welke verwachte en daadwerkelijke gevolgen heeft de wetswijziging ten aanzien van het overblijven (vanaf 2006) voor de vraag naar en organisatie van de tussenschoolse opvang?

Er is op bijna tweederde van de scholen in de afgelopen 5 jaar een toename te constateren wat betreft het aantal overblijvende leerlingen en iets meer dan de helft van de schoolleiders verwacht dat dat zich in de komende 5 jaar zal doorzetten.

De gevolgen van de wetswijziging zijn beperkt gebleven. Op minder dan een tiende van de scholen zijn met het oog op de wetswijziging maatregelen genomen. Op een derde van de scholen zijn de kosten voor de ouders voor het overblijven verhoogd. De prijsstijging heeft tot gevolg gehad dat het aantal overblijvende kinderen is gedaald; dit geldt met name voor die kinderen die overblijven terwijl hun ouders thuis zijn ('pretoverblijvers').

4. Zijn er voorbeelden van 'good practices' die overdraagbaar zijn naar andere scholen binnen vergelijkbare contexten zoals platteland, stad, veel achterstandskinderen, veel allochtone kinderen, etc.?

Het optimaal functioneren van het partnerschap tussen schoolteams, overblijfkraften c.q. externe organisaties en ouders wordt beïnvloed als afspraken, overlegstructuren en verantwoordelijkheden duidelijk zijn, overblijfcoördinatoren en overblijfkraften zich hebben laten bijscholen, leerkrachten en overblijfkraften als ‘professionals’ met elkaar omgaan en betrokkenen bereid zijn van de tussenschoolse opvang een succes te maken. Grote verschillen tussen platteland en stad, veel en weinig achterstandsleerlingen/allochtone leerlingen zijn er niet. De organisatie van het overblijven in achterstandswijken én op platteland besteedt relatief veel aandacht aan het oplossen van conflicten tussen leerlingen, beweging en het langdurig binden van kwalitatief sterke overblijfkraften aan de school via scholing, betaling en extra ‘incentives’.

5. Welke verschillen (in opzet, financiering, mate van professionalisering) zijn er tussen Nederland en andere Europese landen? Wat kan Nederland hiervan leren?

Internationaal gezien zijn de doelstellingen van kinderopvang niet alleen gericht op verhoging van arbeidsmarktparticipatie, maar ook om het kind de zorg en aandacht te geven die het nodig heeft. Sterker dan in ons omringende landen vinden Nederlandse moeders dat zij het best zelf voor hun kinderen zorgen en een parttimebaan kunnen nemen (‘combinatiescenario’). Nederland vergrijsst en in dat kader is het belangrijk om de arbeidsmarktparticipatie te optimaliseren en een deel van de zorg voor het gezin naar collectieve instellingen over te hevelen (‘uitbestedingsscenario’).

Nederlandse kinderen lunchen geheel anders dan in andere Europese landen, omdat een deel van de ouders zelf de opvang tussen de middag en de lunch (willen blijven) verzorgen en er geen cultuur is om warme maaltijden te serveren op school.

Wat kan Nederland nu leren van de buitenlandse ervaringen? Aan een aantal aspecten wordt in het buitenland veel meer aandacht besteed dan in Nederland: de kwaliteit van de overblijfruimtes (niet in eigen klas), de pedagogische scholing en professionaliteit van de begeleiders (status), de onderlinge betrokkenheid van de leerlingen, gevoel van gezamenlijke verantwoordelijkheid van leerkrachten en overblijfkraften voor het belang van kind, de opvang als onlosmakelijk onderdeel van de (school)dag qua pedagogisch klimaat, opvang als onderdeel van een sluitend dagarrangement, het belang van gezonde voeding, opvang als instrument voor sociale integratie (met name voor kinderen uit allochtone gezinnen) en het leren omgaan met etnische diversiteit.

6. Wat kan een oplossing bieden voor spanning tussen toename arbeidsmarktparticipatie (minder vrijwilligers beschikbaar voor verzorgen tussenschoolse opvang én toename gebruik) en daardoor toename druk op tussen schoolse opvang?

Het onderzoek laat zien dat een goede kwaliteit van de tso een voorwaarde is voor moeders om zich op de arbeidsmarkt te begeven, maar ook voor vrijwilligers om als overblijfkraft te willen werken. Dat betekent aan de ene kant oog te hebben voor de zorg en aandacht aan het kind, en aan de andere kant ook te zorgen voor goede arbeidsvoorwaarden van de overblijfkraften. Verbetering van het opleidingsniveau en beschikken over kwalitatief goede overblijfruimtes vormen basisvoorwaarden voor de bereidheid tot het verrichten van dit werk.

2 Achtergronden van het onderzoek

2.1 Inleiding

In dit rapport wordt verslag gedaan van een onderzoek naar het functioneren van tussenschoolse opvang. In paragraaf 2.2 gaan we eerst summier in op de achtergronden en presenteren naar aanleiding daarvan de onderzoeksvragen. Vervolgens gaan we in paragraaf 2.3 dieper in op de achtergronden en schetsen we een globaal analysekader.

2.2 Aanleiding, onderzoeksvragen, -opzet en –uitvoering

Op 1 augustus 2006 is de wetswijziging (artikel 45 WPO) in werking getreden die de verantwoordelijkheid voor het overblijven formeel vastlegt. Schoolbesturen zijn verantwoordelijk voor het (laten) organiseren van een overblijfvoorziening, krijgen middelen voor ondersteuning van de organisatie van de tussenschoolse opvang en scholing van overblijfmedewerkers. Om de positie van ouders bij het overblijven te versterken, heeft de oudergeleding van de medezeggenschapsraad instemmingsrecht gekregen over de wijze waarop het schoolbestuur een voorziening van de leerlingen regelt (artikel 9c WMO 1992). Deze ontwikkelingen raken de relatie tussen verschillende actoren bij het overblijven.

Teneinde meer zicht te krijgen op de situatie rond het overblijven en de gevolgen van de wetswijziging, heeft de Programmacommissie Beleidsgericht Onderzoek Primair Onderwijs (BOPO) het ITS van de Radboud Universiteit Nijmegen verzocht een onderzoek uit te voeren dat een antwoord moet geven op de volgende vragen:

1. Welke varianten van tussenschoolse opvang kunnen worden onderscheiden en welke rol spelen schoolbeleid, (onderwijs)personeel en huisvesting daarbij? Is daarbij sprake van verschillen tussen brede scholen enerzijds en reguliere basisscholen anderzijds?
2. Welke factoren bepalen de vraag naar tussenschoolse opvang? Zijn er daarbij ook verschillen aan te geven tussen categorieën ouders? Bestaat er een relatie tussen de vraag van categorieën ouders en de kwaliteit van de opvangvoorzieningen?
3. Welke verwachte en daadwerkelijke gevolgen heeft de wetswijziging ten aanzien van het overblijven (vanaf 2006) voor de vraag naar en organisatie van de tussenschoolse opvang?

4. Zijn er voorbeelden van ‘good practices’ die overdraagbaar zijn naar andere scholen binnen vergelijkbare contexten zoals platteland, stad, veel achterstandskinderen, veel allochtone kinderen etc.?
5. Welke verschillen (in opzet, financiering, mate van professionalisering) zijn er tussen Nederland en andere Europese landen? Wat kan Nederland hiervan leren?
6. Wat kan een oplossing bieden voor spanning tussen toename arbeidsmarktparticipatie (minder vrijwilligers beschikbaar voor verzorgen tussenschoolse opvang én toename gebruik) en daardoor toename druk op tussen schoolse opvang?

2.3 Achtergronden en analysekader

Begrippen

Onder *formele kinderopvang* wordt verstaan het bedrijfsmatig verzorgen en opvoeden van kinderen. *Informele kinderopvang* is kinderopvang die niet in geïnstitutionaliseerd verband plaatsvindt. Dit kan de opvang zijn door (groot)ouders en onbetaalde oppas, bijvoorbeeld in de vorm van familie of vrienden (Brands, Jongma & Plantenga, 2004). *Buitenschoolse opvang*, soms ook naschoolse opvang genoemd, is een verzamelaar van alle professionele kinderopvang, geregeld voor kinderen tussen de 4 en 13 jaar ‘buiten’ de schooltijden. Dit is per definitie na schooltijd en gedurende hele dagen tijdens de schoolvakanties, en soms ook voordat de school begint en als overblijven tussen de middag. Er valt in ons land een toenemende behoefte aan *kinderopvang tussen de middag* waar te nemen (Beerends, Diepeveen & Dekker, 2001; Van Daalen 2005; Wolfgram & Meijvogel, 1981). Gehanteerde omschrijvingen en begrippen voor kinderopvang tussen de middag zijn: leerlingen onder toezicht de middagpauze in het schoolgebouw en op het terrein van de school doorbrengen,¹ overblijven en tussenschoolse opvang. Onder een *dagarrangement voor kinderen van 4-12 jaar* wordt gerekend een aaneengesloten aanbod van voorschoolse opvang, onderwijs, opvang tussen de middag en culturele, educatieve en sportieve activiteiten na school (Werkgroep Onderwijs Kinderopvang, 2005). In 2002 signaleert het ministerie van WVC dat in de keten ‘voorschoolse opvang – school – overblijven – school – naschoolse opvang’ het overblijven de enige schakel is die (nog) niet professioneel is geregeld.

Vanuit verschillende overwegingen kan men pleiten voor overblijvoorvoorzieningen op school. De aanwezigheid van voldoende voorzieningen voor kinderopvang kan als een onmisbare voorwaarde worden beschouwd voor de sociaal-economische parti-

¹ Artikel 45 WPO: Het bevoegd gezag stelt leerlingen in de gelegenheid onder toezicht de middagpauze in het schoolgebouw en op het terrein van de school door te brengen. De kosten die hieruit voortvloeien komen voor rekening van de ouders, voogden of verzorgers.

patie van vrouwen (De Beer, 2001; Emancipatieraad, 1990; Esping-Andersen, Gallie, Hemerijck & Myles, 2003; Wouters, 2004). Het realiseren van mogelijkheden voor opvang tussen de middag voor kinderen in de basisschoolleeftijd – naast andere voorzieningen als gastouderopvang en buitenschoolse opvang na schooltijd en in de schoolvakanties – is één van de mogelijke maatregelen in dit verband (Anderson, 2001; Ehrenreich, Russell & Hochschild, 2002).

Activerende participatiemaatschappij

De afgelopen jaren heeft ons land een geleidelijke transformatie doorgemaakt van een overwegend passieve inkomensherverdelende verzorgingsstaat naar een *activerende participatiemaatschappij* (De Gier, 2007; SER, 2006). In plaats van verdelende rechtvaardigheid staan in de activerende participatiemaatschappij andere normatieve principes centraal. Dit zijn achtereenvolgens eigen verantwoordelijkheid, verdienste en productiviteit. Doel van de activerende participatiemaatschappij is het realiseren van wat vroeger werd aangeduid als ‘volledige werkgelegenheid’. In lijn met op Europees niveau geformuleerde doelstellingen zal omstreeks 2010 minimaal 70% van de beroepsbevolking betaald werk moeten doen door actief te participeren op de arbeidsmarkt. Werk en inkomen zullen in zeer belangrijke mate het niveau van welvaart en welzijn van de bevolking moeten schragen. De activerende participatiemaatschappij vervult in dit opzicht vergelijkbare functies als de vroegere verzorgingsstaat, zij het met één duidelijk verschil. Als gevolg van het sterk toegenomen accent op betaald werk zullen huishoudens per saldo minder tijd overhouden voor het verrichten van vrijwilligerswerk. Nu hoeft meer inzet in betaald werk niet automatisch te betekenen dat er minder belangstelling en ruimte is voor vrijwilligerswerk op school. Sociaal kapitaal en cognitieve capaciteiten spelen daarbij een rol (Gesthuizen, 2004).

Sociaal kapitaal heeft betrekking op de kwaliteit van sociale relaties, groepslidmaatschappen, formele en informele netwerken, gedeelde normen, vertrouwen, wederkerigheid en bereidheid zich in te zetten voor de gemeenschap (Coleman, 1988). Bevorderlijke factoren zijn: wederzijdse verwachtingen en verplichtingen, beschikbare informatie, normen van wederkerigheid, doelgerichte samenwerking, burgerlijke inzet, en sociaal vertrouwen. Participatie in sociale netwerken en vertrouwen zijn belangrijke, beslissende factoren voor maatschappelijk engagement, c.q. vrijwilligerswerk (Uslaner, 1999). De relatief grotere deelname aan vrijwilligerswerk in kleinere gemeenschappen wordt met name verklaard door hechtere sociale netwerken, gedeelde normen over wederkerigheid en grotere bereidheid tot samenwerken (Devilee, 2005).

Een *vrijwilliger* is iemand die regelmatig voor een instelling werkzaam is en niet voorkomt in de loon- en salarisadministratie, hoewel er van een (geringe) onkostenvergoeding sprake kan zijn. Voorwaarden waaraan werkzaamheden moeten voldoen voordat het vrijwilligerswerk mag heten. *Vrijwilligerswerk* is: werk waarvoor niet betaald wordt; werk dat niet beroepshalve wordt verricht; werk dat geen vaste ar-

beidsplaats inneemt; werk dat niet concurrerend is met betaald werk; werk dat niet meer dan 20 uur per week inneemt. Vrijwilligerswerk is wel vrijwillig maar niet vrijwillig (www.vrijwilligerswerk.nl).

Werk is de sleutel tot *maatschappelijke participatie* (Rinnooy Kan, 2007). De *bruto arbeidsparticipatie* geeft aan hoeveel procent van de beroepsgeschikte bevolking (alle personen tussen de 15 en 65 jaar) tot de beroepsbevolking behoort, en dus een betaalde baan van ten minste 12 uur heeft of deze zoekt. Hierin worden werklozen meegeteld. De *netto arbeidsparticipatie* is het deel van de beroepsgeschikte bevolking dat ook daadwerkelijk een betaalde baan heeft. Werklozen worden dus buiten beschouwing gelaten (www.wikipedia.nl). Behalve betaald werk kan overigens onbetaald werk, i.c. vrijwilligerswerk ook als een vorm van maatschappelijke participatie worden gezien.

Volgens de Emancipatiemonitor 2006 van het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) stagneert de emancipatie in Nederland. Veel vrouwen zijn de afgelopen jaren weliswaar buitenshuis gaan werken, maar de groei blijft achter bij de streefcijfers zoals geformuleerd in het Meerjarenbeleidsplan Emancipatie. 2006-2010. Vooral onder laaggeschoolde vrouwen en vrouwen met een Marokkaanse of Turkse achtergrond blijft de arbeidsmarktparticipatie laag. Veel vrouwen werken bovendien in deeltijd. Dat heeft uiteraard consequenties voor het inkomen. In 2005 is slechts 42% van de vrouwen economisch zelfstandig; economisch zelfstandig wil in dit verband zeggen dat zij ten minste 70% van het minimumloon verdienen (Portegijs, Hermans & Lalta, 2006). In het Meerjarenbeleidsplan Emancipatie 2006-2010 wordt zwaar ingezet op economische zelfstandigheid van vrouwen. Een eigen inkomen, zo wordt gesteld, schept ruimte voor persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling en biedt bescherming tegen (uitkerings)afhankelijkheid en armoede. Doel van het emancipatiebeleid is dat in 2010 ten minste 65% van de vrouwen van 15-65 jaar een baan heeft van twaalf uur of meer per week, en dat in ieder geval 60% van de vrouwen economisch zelfstandig is (Tweede Kamer, 2005/2006).

In Nederland is de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen traag op gang gekomen. Pas in de jaren tachtig is er sprake van de 'onstuitbare opkomst van de werkende gehuwde vrouw', zij het dat deze opkomst vooral in deeltijd plaatsvond. De oorzaak van de trage arbeidsmarktparticipatie en de hoge deeltijdfactor zou het zorgideaal van Nederlandse moeders zijn. Nederlandse moeders willen graag moederen: graag 'doe-het-zelfen'. Zij zouden een sterke voorkeur hebben om ten minste een deel van de zorg voor de kinderen in eigen hand te houden en het ouderschap niet te socialiseren zoals in de Scandinavische landen, of uit te besteden aan de markt, zoals in de Verenigde Staten (Bovenberg, 2003). In de praktijk blijkt het Nederlandse zorgideaal echter tamelijk plooibaar. Zo meldt de Kinderopvang over 2006 groeicijfers van 7 tot 20%,

vooral onder invloed van een stijgende conjunctuur en dalende prijzen. Een dergelijke ontwikkeling suggereert niet direct een grote voorkeur voor zelf zorgen; eerder een onderdrukte vraag naar ondersteunende diensten. Dat het draagvlak voor kinderopvang toeneemt, blijkt ook uit de Emancipatiemonitor. Onder vrouwen is het aandeel, dat voor de oudere kinderen (in de leeftijdsklasse 4-12 jaar) de stelling ‘Het is goed voor kinderen als ze een aantal (2 of 3 dagen) per week naar de kinderopvang gaan’ onderschrijft, toegenomen van 23% in 2002 tot 31% in 2006; onder mannen is het aandeel zelfs gestegen van 27% in 2002 tot 41% in 2006 (Plantenga & Kok, 2007).

Een probleem waar men tegen aanloopt is dat enerzijds de arbeidsparticipatie van vrouwen omhoog gaat en de behoefte aan kinderopvang en dus tussenschoolse opvang toeneemt en anderzijds dat er minder vrijwilligers beschikbaar zijn om als overblijfkraft te werken, omdat dit voornamelijk die niet-werkende moeders zijn. En die worden juist gestimuleerd om te gaan werken (Ministerie VWS, 2002).

Op ongeveer 94% van alle circa 7000 basisscholen blijven kinderen over. In totaal blijven zo'n 460.000 (d.w.z. ca. 30% van alle leerlingen in het primair onderwijs) kinderen over, gemiddeld 2,7 dagen per week. De meeste scholen schakelen hiervoor vrijwilligers in. Dit zijn meestal ouders, die daarvoor een kleine (vrijwilligers)vergoeding krijgen (Hofman & Hofman, 2005).

De behoefte aan een overblijfregeling tussen de middag verschilt tussen plattelandscholen en scholen in verstedelijkte gebieden. In forenzengemeenten en grote steden is bijvoorbeeld een grotere concentratie tweeverdienende ouders en eenoudergezinnen woonachtig. De werktijden van deze ouders lopen veelal niet parallel met de schooltijden van hun kinderen. De afstand huis-werk is meestal van dien aard, dat men ook bij parttime werken behoefte heeft aan overblijffaciliteiten voor de kinderen, al dan niet in samenhang met een continuooster (Van Daalen, Grubben, Pach & Walraven, 2003; Meijvogel, 1991; Parnas, 2001).

Ook leerefficiency kan een overweging zijn om overblijffaciliteiten in het leven te roepen (Van der Ploeg, 2000) en een continuooster in te voeren (Smit & Claessen, 1996). Een *continuooster* is een schooltijdenrooster waar de middagpauze van beperkte duur is en alle of de meeste leerlingen tussen de middag op school blijven. Een relatief klein aantal scholen (rond 15%) waar leerlingen overblijven, heeft een continuooster (Beerends, Diepeveen & Dekker, 2001; Smit & Claessen, 1997). De term ‘continuooster’ komt niet voor in formele wet- en regelgeving. In de onderwijsliteratuur wordt het begrip ook niet eenduidig gehanteerd, zodat er verschillende invullingen van circuleren. Veelal wordt er onder verstaan dat leerlingen een ononderbroken schooldag hebben, dat wil zeggen een schooldag die niet onderbroken wordt om leerlingen in de gelegenheid te geven thuis te eten. Criteria die indicatief zijn voor een

continurooster: de duur van de middagpauze bedraagt maximaal 45 minuten in de bovenbouw en meer dan driekwart van de leerlingen blijft over. Naast het argument van de afstand, zijn het vooral onderwijskundige overwegingen die een rol spelen bij de invoering van een continurooster, zoals: schooldag beter structureren, verkorten van de onderwijsdag voor leerlingen, en middagpauze is deel van de schooldag. Het zijn vooral scholen met een specifiek onderwijskundige inrichting (Jenaplan, Montessori, Dalton, Vrije School, Freinet) die een continurooster hebben ingevoerd. De vrije tijd van kinderen op scholen met een continurooster is niet zo verbrokkeld, waardoor zij daar efficiënter gebruik van kunnen maken (vgl. Van Langen & Hulsen, 2001).

De kinderopvang op scholen zou ook van belang zijn in het kader van de bestrijding van onnodig (auto)verkeer en ter bevordering van de verkeersveiligheid: ouders en hun kinderen hoeven minder aan het verkeer deel te nemen en lopen minder risico's (De Beer, 2001).

Bij het overblijven wordt veelal toezicht gehouden door 'vaste' ouders, die daarvoor een vergoeding krijgen, in samenspel met leerkrachten (Beerends, Diepeveen & Dekker, 2001; Van der Ploeg, 2000; Smit, 1991; Smit & Claessen, 1996). Dit betekent dat de overblijfgeregeling ook (voor een deel) ten laste komt van het onderwijzend personeel en gevolgen heeft, respectievelijk zou moeten hebben voor hun (formele) taakbelasting.

Het verloop onder overblijfkraften was en is vrij groot. Uit diverse onderzoeken blijkt het grootste knelpunt bij de kinderopvang te zijn het vinden en behouden van geschikte externe overblijfkraften (Van Daalen, 2005). In verband met een gebrek aan deskundigheid en pedagogische kwaliteiten van deze overblijfkraften houden de leerkrachten zelf veelal toezicht tijdens de middagpauze (Van der Ploeg, 2000; Smit & Claessen, 1993). Factoren die debet waren aan vinden en behouden van geschikte overblijfkraften betreffen: de ongunstige werktijden, de lage vergoeding, en het ontbreken van een rechtspositie waarop kan worden teruggevallen. Het niet kunnen vinden van vervanging bij ziekte of verhindering van de overblijfkraft geeft de opvang tussen de middag een wankel basis. Door ondeskundigheid en door een gemis aan pedagogische kwaliteiten van de overblijfkraften worden de leerkrachten geconfronteerd met wanorde, rommel, kapotgemaakte spullen (Kuyt, 2001; VOO, 1987, 1989). Leerkrachten kunnen zich te zwaar belast (gaan) voelen, doordat de balans tussen de taakomvang en de taakverdeling niet tot stand komt of verstoord raakt (vgl. Remmers, Van Dongen & Raaijmakers, 1992).

2.3.1 Juridische aspecten

Tot augustus 2006 was wettelijk alleen vastgelegd dat scholen leerlingen in de gelegenheid moesten stellen tussen de middag, onder toezicht, in het schoolgebouw en op het terrein van de school over te kunnen blijven én om een WA-verzekering af te sluiten (artikel 45, WPO). De oudergeleding van de MR had instemmingsbevoegdheid wat betreft de vaststelling of wijziging van het beleid met betrekking tot de voorzieningen van de leerlingen (WMO, artikel 9-c). Voor de invoering van een continuurooster was de instemming van de gehele MR vereist (WMO, artikel 6-b en d). Voor de inschakeling van eigen personeel diende de personeelsgeleding om instemming te worden gevraagd (WMO, artikel 8-f).²

De ouders, al dan niet georganiseerd in een ouderraad, een werkgroep overblijf of een stichting namen vaak de verantwoordelijkheid voor het overblijven op zich (Van der Ploeg, 2000). De kosten die hieruit voort vloeiden waren voor rekening voor de ouders, voogden of verzorgers. Formeel hoefde een MR niet meer te doen dan te controleren of het bevoegd gezag aan zijn wettelijke verplichtingen voldeed, namelijk het beschikbaar stellen van ruimte en het afsluiten van een verzekering. Knelpunten waren de regeling van de verantwoordelijkheid en de vergoeding van de overblijfkraften.

Veranderde wetgeving

De scholen mogen, binnen de grenzen van de Wet op het basisonderwijs, de eigen schooltijden regelen (artikel 11, zesde lid, WPO). De gekozen variant van de schooltijd bepaalt (ten dele) de behoefte aan opvang tussen de middag. Als de ouders daartoe verzoeken, moeten scholen een overblijfvoorziening aanbieden. De WPO (artikel 45³) die per 1 augustus 2006 geldt, bepaalt dat het bevoegd gezag de leerlingen in de gelegenheid stelt onder toezicht de middagpauze school door te brengen. De kosten die hieruit voortvloeien komen, net als voorafgaande aan de invoering van de nieuwe wet, voor rekening van de ouders, voogden of verzorgers. Als de ouders die voor opvang kiezen zelf de kosten daarvan moeten betalen, is het van groot belang dat zij ook

2 Met de invoering van de Wet medezeggenschap scholen (WMS, 2007) heeft de oudergeleding van de medezeggenschapsraad instemmingsrecht gekregen over de wijze waarop het schoolbestuur een voorziening van de leerlingen regelt (WMS artikel 13 sub f).

3 Artikel 45 WPO: 'Het bevoegd gezag stelt leerlingen in de gelegenheid onder toezicht de middagpauze in het schoolgebouw en op het terrein van de school door te brengen. De kosten die hieruit voortvloeien komen voor rekening van de ouders, voogden of verzorgers. Het bevoegd gezag kan de overblijfmogelijkheid zelf organiseren. Indien leerlingen van de mogelijkheid bedoeld in de eerste volzin gebruik maken, draagt het bevoegd gezag zorg voor een verzekering tegen wettelijke aansprakelijkheid. Van de verplichting in de vorige volzin kan door Onze Minister ontheffing worden verleend als het bevoegd gezag godsdienstige of levensbeschouwelijke bezwaren heeft tegen verzekering.'

invloed hebben op de besluitvorming daaromtrent. We kennen niet voor niets het gezegde ‘wie betaalt, die bepaalt’. Toch is het schoolbestuur dat bepaalt. Het moet daarvoor wel in overleg treden met de ouders en zoveel mogelijk gevolg geven aan de voorkeur van de meerderheid van hen. De oudergeleding van de MR heeft instemmingsrecht (artikel 13 WMS). Dit recht houdt in dat een voornemen voor een besluit van het schoolbestuur slechts in een definitief besluit kan worden omgezet, als het de daadwerkelijke instemming heeft van het ouderdeel van de MR. Om alle onduidelijkheid richting ouders weg te nemen, zijn scholen tevens verplicht om in de schoolgids informatie over de tussenschoolse opvang op te nemen.

Verder zal in het kader van de zorgplicht – zo mag worden aangenomen – het schoolbestuur kunnen worden aangesproken op het ‘product’ van kinderopvang. Dat is zeker het geval indien opvang op eigen kracht wordt gerealiseerd, maar ook als daarvoor samenwerking wordt aangegaan met organisaties voor kinderopvang buiten de school. Of er daadwerkelijk van aansprakelijkheid van het schoolbestuur sprake zal zijn, is vooralsnog onduidelijk (Zoontjens & Van de Ven, 2007).

Het lumpsum bekostigingssysteem zorgt ervoor dat scholen meer zeggenschap krijgen over de besteding van de financiële middelen. Zo kan een school haar budget naar eigen inzicht besteden aan personeel of materieel. Het bestuur bepaalt hoeveel geld er naar welke school gaat en het is verplicht meer informatie te verstrekken aan de GMR aangaande de begroting, de bekostigingsinformatie en het jaarverslag. Doordat scholen het budget naar eigen inzicht kunnen besteden, kan dat gevolgen hebben voor de tussenschoolse opvang (<http://www.lumpsumportaal.nl>).

Schoolbesturen krijgen middelen voor ondersteuning van de organisatie van de tussenschoolse opvang en scholing van overblijfmeeuwerkers. Deze middelen worden niet toegevoegd aan de lumpsumbedragen Personeels- en Arbeidsmarktbeleid, maar het grootste deel van de middelen loopt via het lumpsumbudget voor materiële instandhouding. Voor de schooljaren 2007 tot en met 2010 worden de middelen voor de scholingsregeling voor overblijfmeeuwerkers, net als in voorgaande jaren, aan de scholen toegekend als bijzondere bekostiging. Scholen moeten hiervoor een aanvraag indienen bij het Cfi. De subsidieaanvragen moeten jaarlijks door de besturen worden ingediend (Ministerie VWS, 2002). Naast de subsidies voor scholing wordt in de begroting geld voor de tussenschoolse opvang gereserveerd. In begrotingsjaar 2006 is er € 4.181.000 toebedeeld aan tussenschoolse opvang door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. Vooralsnog is voor 2007 een bedrag gereserveerd van € 8.712.000 voor het overblijven in het primair onderwijs. Voor het volgen van cursussen door overblijfkraachten is een bedrag van € 3.000.000 per schooljaar beschikbaar gesteld. Het grootste deel daarvan, € 2.364.000, is bestemd voor korte cursussen en de overige € 636.000 wordt besteed aan beroepsgerichte cursussen volgens

de Rijksbegroting van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap voor het jaar 2007 (www.rijksbegroting.nl).

Met de Subsidieregeling scholing overblijfmedewerkers primair onderwijs 2006-2007 wordt aangesloten op de systematiek van vergelijkbare regelingen uit 2002, 2003, 2004 en 2005 (artikel 4 van de Wet overige OCW-subsidies). Op grond van deze eerdere regelingen konden schoolbesturen zowel subsidie aanvragen voor korte cursussen gericht op het overblijven, als voor beroepsgerichte opleidingen bij bijvoorbeeld een ROC of bij het IOS (Instituut voor de Ontwikkeling van Schoolkinderopvang). Ook de huidige regeling voorziet in beide opties. Zo kan zowel voor personen die op vrijwilligersbasis, als personen die in een dienstverband, ‘tussen de middag’ toezicht en opvang van leerlingen verzorgen scholingssubsidie aangevraagd worden (Staatscourant, 2006). De te ontvangen subsidie bedraagt € 500 per deelnemer aan een korte cursus en € 2.000 per deelnemer aan de beroepsgerichte opleiding. Per school geldt een maximum aan scholingssubsidie van € 1.000 voor korte cursussen en € 2.000 voor beroepsgerichte opleidingen (Regeling, 2007). Uit onderzoek blijkt dat de eerder op dit terrein getroffen regelingen bijdroegen aan de deskundigheidsbevordering van overblijfmedewerkers en aan de verbetering van de kwaliteit van het overblijven (Keteelaar, Klein & Van Wonderen, 2004).

De onbelaste vergoeding voor overblijfkrachten is in 2006 door de Belastingdienst verhoogd van maximaal € 735 naar € 1500. Een aansprakelijkheidsverzekering voor overblijfkrachten is verplicht (Van Rooyen, 2002, 2003). Ook is de maximum vergoeding per maand verhoogd van € 84 naar € 150. Daarnaast mag de onkostenvergoeding niet marktconform zijn. De belastingdienst heeft bepaald dat dit een uurvergoeding is tot aan € 4,50 (Kamerstuk, 2005-2006).

Voor ouders betekent in geval van uitbesteding van het overblijven aan een professionele organisatie mogelijk een stijging van de kosten voor de tussenschoolse voorziening.

2.3.2 Onderwijskundige aspecten

Overblijven vormt een belangrijke schakel in de keten van voorzieningen die tezamen een sluitende dagindeling voor zowel ouders als kinderen zouden moeten vormen. Het overblijven is op verschillende manieren in te richten voor een school.

Opvangmodellen

De Onderwijsraad (2006) heeft een advies uitgebracht omtrent de veranderingen in de regelgeving voor *naschoolse* opvang. In dat advies werd een onderscheid gemaakt

tussen verschillende modellen volgens welke deze naschoolse opvang geregeld kan worden. Dit onderscheid is wellicht ook relevant en toepasbaar op de tussenschoolse opvang. De modellen zijn als volgt te typeren:

1. *Model 1: De school als makelaar.* De school besteedt de opvang uit aan een professionele organisatie. Dit is voor ouders een inzichtelijk model: de school zorgt voor onderwijs en de kinderopvanginstelling zorgt voor opvang. De school stelt zich passief op ten aanzien van de uitvoering van de kinderopvang.
2. *Model 2: Opvang en onderwijs in één hand.* De school of het schoolbestuur stelt zich actief op. Daarbij worden twee varianten onderscheiden:
Model 2a: Eigen rechtspersoon. Het schoolbestuur organiseert zelf het aanbod door een aparte rechtspersoon in het leven te roepen om van daaruit het overblijven te regelen.
Model 2b: Onderwijsgebonden opvang. Het overblijven wordt door de school zelf geregeld. In de school legt men een verbinding tussen overblijven en onderwijs, zodat overblijven wordt gerelateerd aan de kerndoelen (inhoudelijke kwaliteitseisen) van het basisonderwijs.
3. *Model 3: Opvoeding, onderwijs en onderwijs onder één dak.* Er is een overkoepelend bestuur dat zorgt voor zowel het onderwijs als de opvang. Er is een wisselwerking (interactie) tussen onderwijsaanbod en tussenschoolse opvang. Dit model gaat ervan uit dat het schoolbestuur in het grotere geheel van een brede school is opgegaan, waarin wordt aangeboden: basisonderwijs, zorg en educatie van 0- tot 4-jarigen en zorg en educatie in de buitenschoolse tijd voor 4- tot 12-jarigen.

Het is duidelijk dat deze drie modellen een steeds actievere betrokkenheid van de school veronderstellen bij het aanbod van opvang en de bediening van doelgroepen. De boodschap die de Onderwijsraad hiermee afgeeft, luidt dat er wat te kiezen valt (Zoontjens & Van de Ven, 2007).

Tussenschoolse opvang houdt meer in voor leerlingen dan alleen de lunch nuttigen. Naast het eten is er ook ruimte voor ontspanning door middel van buiten spelen. Buiten spelen is belangrijk voor de motorische, de sociale en de cognitieve ontwikkeling van kinderen. Kinderen die veel en vaak buiten komen zijn gemiddeld motorisch vaardiger dan kinderen die dat niet doen. Bovendien blijkt de eerste groep daardoor ook minder risico te lopen bij ongevallen. Buiten spelen levert verder een positieve bijdrage aan de ontwikkeling van sociale vaardigheden en aan de emotionele groei van kinderen. Daar hoort ook het aangaan en oplossen van conflicten met leeftijdgenoten bij. De taalontwikkeling blijkt direct verbonden met het ontdekken van de buitenwereld. Veel taalbegrippen hebben hun oorsprong in het ontdekken van ruimten, voorzetsels zijn gerelateerd aan het innemen van posities in ruimten, door iets vast te grijpen gaat een kind iets begrijpen (Karsten, Kuiper & Reubsat, 2001).

Er dient voldoende ruimte te zijn voor verschillende activiteiten, voor verschillende leeftijdsgroepen en voor jongens en meisjes. Omdat het gebruik van buitenruimten samen moet gaan met een ervaring van vrije tijd is keuze uit verschillende speel- en spelmogelijkheden essentieel. Met het toenemen van de leeftijd wordt deze eis dringender. Om meer activiteiten tegelijkertijd plaats te kunnen laten vinden, is ruimte nodig. Er zijn geen wettelijke eisen voor het aantal vierkante meters buitenruimte bij scholen en voor de tussenschoolse opvang. In de praktijk is ongeveer 10 vierkante meter buitenspeelruimte per kind en minimaal een zandbak en een tuingedeelte nodig (Hoekstra, Van Liempd & De Vos, 2001). Voor de begeleiders is het belangrijk dat zij comfortabel kunnen zitten en de ruimte gemakkelijk kunnen overzien. Hekken hebben het voordeel dat duidelijk wordt dat een ruimte een aparte bestemming met eigen regels kent. Wie zich hier om welke reden dan ook niet aan houdt, kan hierop gewezen worden (Karsten, 2000).

2.3.3 Organisatorische aspecten

Door de onduidelijkheid in de regelgeving tot nu toe wisten ouders niet wie ze op de kwaliteit van de opvang moesten aanspreken of wie er aan de continuïteit tussen school en opvang werkten (Noorlander, 2005).

Zoals we hierboven al hebben aangegeven, dient het bevoegd gezag van de school per 1 augustus 2006 te kiezen of het de organisatie van de tussenschoolse opvang in eigen hand houdt of laat organiseren door de ouderraad of vrijwilligers. Ook is er de mogelijkheid om daar een externe organisatie voor in te schakelen. Die keuze moet worden gemaakt in goed overleg met de ouders. Als wordt gekozen voor een eigen regeling moet aan de ouders gevraagd worden hoe deze er uit moet zien en wat het mag kosten. Daarbij zijn vragen aan de orde als: vindt de opvang in de school of elders plaats? Geven de ouders eten en drinken mee of moet daarvoor gezorgd worden? Wordt gewerkt met vrijwilligers of professionele krachten? Uiteraard hebben de antwoorden op deze vragen ook financiële consequenties. Ouders moeten daarom ook aangeven hoeveel zij over hebben voor een goede overblijfregeling.

Het schoolbestuur kan er ook voor kiezen om de tussenschoolse opvang uit te besteden aan een andere instelling. Dit kan een eigen organisatie van ouders zijn, maar ook een instelling in de omgeving van de school, die ook andere vormen van kinderopvang verzorgt, zoals voor- en naschoolse opvang. Deze laatste mogelijkheid heeft het voordeel dat in een contract afspraken gemaakt kunnen worden over bijvoorbeeld locatie, pedagogische kwaliteit, maaltijden, veiligheid en aansprakelijkheid. Nadeel zijn vooralsnog de kosten die aan deze keuze verbonden zijn (Kamps, 2005).

Effecten voor de schoolorganisatie

Het is onduidelijk welke gevolgen de integratie van een nieuwe (externe) organisatie voor het overblijven zal hebben voor de onderwijsorganisatie en de contacten met de ouders (Zoontjens, 2006). In beleidstermen duidt men de onderwijstaak in scholen aan als het 'primaire proces', wat aangeeft dat er ook meer van het lesgeven verwijderde secundaire taken en processen moeten worden onderscheiden. Die zijn intussen niet gering (Smit, Driessen, Slegers & Teelken, 2007). Met de tussenschoolse opvang lijkt er een taak te komen vervallen voor het personeel. Maar wie gaat de contacten onderhouden met een (externe) organisatie ten behoeve van het overblijven als die gaat functioneren binnen de schoolorganisatie? Uiteraard kunnen hiervoor niet de leraren worden ingeschakeld, maar de directie wel. Zij is als beheerder van het gebouw direct verantwoordelijk voor de gang van zaken binnen de school, wat er ook gebeurt. Dit roept belangrijke vragen op over het orde-regime, over de regels die in acht moeten worden genomen en in hoeverre gedrag van leerlingen tijdens de tussenschoolse opvang mee moet wegen voor hun positie in de school als geheel. Ook met het oog op het wel en wee van (bepaalde) leerlingen zullen leraren, en via hen de schooldirectie, de neiging om zich met de tussenschoolse opvang te bemoeien, niet makkelijk kunnen onderdrukken. Duidelijk is in ieder geval dat de integratie van tussenschoolse opvang in de school om nieuwe 'checks and balances' in de organisatie zal vragen. Dat is een opdracht die niet in de laatste plaats de medezeggenschapsraden ter hand zullen moeten nemen (Zoontjens, 2006).

De tussenschoolse opvang is een belangrijke schakel voor een sluitende dagindeling voor kinderen en hun ouders (Van Daalen, 2005; Meijvogel, 1991; Smit & Claessen, 1993, 1997). Op de overgrote meerderheid van reguliere basisscholen blijven leerlingen over tussen de middag. Tussenschoolse opvang (lunchen, rusten en spelen), wordt doorgaans begeleid door vrijwilligers: ouders, studenten, buurtmoeders en niet door leden van een beroepsgroep (Ketelaar e.a., 2004; Van der Ploeg, 2000).

Beroep, beroepsvorming en beroepscultuur

Een *beroep* is een eigen sociaal kader dat voor de beroepsbeoefenaren gedrags- en plaatsbepalende functies heeft (Van Hoof, 1987). Kinderen verzorgen in collectief verband is werk dat zich middenin een moeizaam proces van beroepsvorming bevindt (Van Daalen, 2005). *Beroepsvorming* is de resultante van drie interdependente processen. Ten eerste differentiatie: een bepaalde activiteit splitst zich af van het geheel van activiteiten; voor het verrichten van deze activiteit zijn andere, aparte handelingen nodig. Ten tweede institutionalisering: rondom deze aparte handelingen ontstaat een structuur en steun vanuit de omgeving voor de gevonden standaardoplossingen. Ten derde legitimering: er ontstaat overeenstemming tussen de verrichters van de arbeidsactiviteiten en relevante anderen in de omgeving over de interpretatie van (een deel van) de werkelijkheid. Van een beroep is eerst sprake als deze drie processen

hebben plaatsgevonden. Een beroep kan dus worden opgevat als een geïnstitutionaliseerd en gelegitimeerd kader rond een bepaald deel van de arbeidsverdeling (Mok, 1973). Beroepsbeoefenaren zijn gericht op marktregulering: streven naar monopolievorming, streven naar beperking van de toelating tot het beroep (Mok, 1973) en controle uitoefenen over de beroepsuitoefening (Van Hoof, 1987).

Het uitoefenen van een beroep omvat meer dan het inzetten van kennis en vaardigheden om vakbekwaam de dingen te doen die je moet doen. Het uitoefenen van een beroep gaat gepaard met beroepstrots en vindt plaats binnen een bepaalde beroepscultuur met vaak ongeschreven wetten wat je wel en niet doet en waarbinnen solidariteit en verbondenheid heerst met collega's die hetzelfde beroep uitoefenen (Vrieze, Mok & Smit, 2004; 2005). In de huidige, postindustriële samenleving is een nieuwe waardering van vakbekwaamheid, professionele instelling en beroepsethos te verwachten, omdat van werknemers meer dan ooit wordt verwacht dat zij vakkennis kunnen verbinden met organisatiedoelen, klantgericht denken en ook dat ze verantwoordelijkheid nemen voor de eigen loopbaan (Van Hoof, 2001).

2.3.4 Suggesties voor totstandkoming en beheer

Een goede opvang van kinderen sluit aan bij vragen van (werkende) ouders naar een sluitende dagindeling waarin opvang, educatie, zorg en vrijetijdsaanbod zo zijn afgestemd, dat de ontwikkelingskansen van kinderen optimaal worden bevorderd (Smit e.a., 2005). Knelpunten rond het overblijven hebben betrekking op de verantwoordelijkheid, beschikbaarheid van vrijwilligers, financiën, kwaliteit, huisvesting en activiteiten en pedagogisch klimaat (Van Daalen, 2005; Ketelaar e.a., 2004).

Samenwerking, verantwoordelijkheid

Betreffende instellingen gaan in toenemende mate samenwerken om een beter afgestemd aanbod aan kinderen en hun ouders te verzorgen. Een gezamenlijk aanbod gericht op onderwijs, educatie vrijetijdsbesteding, recreatie en opvang. Deze verschillende functies worden geïntegreerd in een nieuw en op elkaar aansluitend aanbod: een dagarrangement voor schoolkinderen. De integratie van verschillende functies in een nieuw aanbod maakt gedeelde uitgangspunten over de opvoeding noodzakelijk. De samenwerkingspartners willen duidelijkheid bieden aan ouders en kinderen. Men vindt het niet goed voor kinderen als zij binnen één gebouw of netwerk geconfronteerd worden met verschillende of zelfs elkaar tegenwerkende normen of regels (NI-ZW, 2001).

Tussenschoolse opvang, pedagogisch klimaat en opvoedingscontext

Een goede tussenschoolse opvang – zoals het overblijven ook wel genoemd wordt – biedt (in principe de) gelegenheid aan kinderen om onder (pedagogisch) verantwoorde begeleiding te eten, te spelen en tot rust te komen. Daarmee kan het overblijven bijdragen aan de ontwikkeling van kinderen, en het ordelijk en daarmee effectief laten verlopen van het aansluitende leren in de groep. Het belang van het kind staat daarbij centraal. Een goede tussenschoolse opvang zorgt voor een moment van rust voor zowel de leerlingen als de leerkrachten. Het bevordert daarmee de ontwikkeling van kinderen en draagt bij aan hun socialisatie. Onder begeleiding van daartoe opgeleide overblijfkrachten is het mogelijk een gunstig pedagogisch klimaat te scheppen. Daardoor verloopt het direct erop aansluitend leren ordelijk en daarmee ook effectiever (vgl. Staatssecretaris VWS, 2002).

Het *pedagogisch klimaat* bij de tussenschoolse opvang verwijst naar de opvoedingscontext waarin de opvang haar opdracht uitvoert. Het gaat om de sfeer die de instelling uitstraalt naar kinderen en ouders en om de wijze waarop kinderen tegemoet worden getreden. Sfeer en bejegening worden vaak vastgelegd in afspraken en regels. Een belangrijk onderdeel van het pedagogisch klimaat is de wijze waarop wordt toegezien op naleving van deze afspraken. Tot slot wordt het pedagogisch klimaat ook bepaald door de wijze waarop de ruimtelijke omgeving van de kinderen is ingericht (NIZW, 2001).

De overblijfkraft kan als een professional worden beschouwd. De taak van een professional zou dan zijn het relatief zelfstandig en creatief aanwenden van kennis ter realisering van de doelen van de organisatie en die van hemzelf, met een eigen aandacht voor de efficiëntie van de geleverde bijdrage. Criteria waaraan professionals moeten doen om succesvol te kunnen functioneren zijn volgens Weggeman (2007):

- *Vakinhoudelijke capaciteit*. De kennis bezitten om keer op keer een effectieve bijdrage op hoog deskundigheidsniveau te leveren.
- *Ontwikkelingspotentie*. Het vermogen hebben om zichzelf vakinhoudelijk voortdurend te vernieuwen en de grenzen van de eigen mogelijkheden te verleggen.
- *Creativiteit*. In staat zijn om problemen creatief te formuleren en met oorspronkelijke en vernieuwende antwoorden en oplossingen te komen.
- *Initiatief en ondernemerschap*. Bereid en in staat zijn om voorstellen te doen uit eigen beweging en nieuwe ontwikkelingen op gang te brengen (innovatie).
- *Samenwerkingsbereidheid*. Over het vermogen beschikken om in samenspel met anderen het gezamenlijke resultaat te verbeteren.
- *Blijvende betrokkenheid*. De neiging hebben om een substantieel deel van de loopbaan te willen realiseren bij dezelfde organisatie, zodat individuele bijdragen ook betekenis kunnen krijgen in de context van een collectieve ambitie.

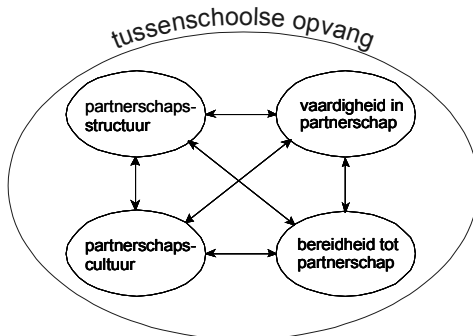
Bij de tussenschoolse opvang zijn *vorm*, *inhoud* en *beoogde effecten* relevante variabelen (Van Daalen, 2005; Smit, 1991; Smit & Claessen, 1993, 1997). Het bevoegd gezag kan uit verschillende strategieën kiezen om de tussenschoolse opvang vorm te geven. Dit veronderstelt een visie op het overblijven waar ouders als partners een rol in kunnen spelen (Foppen, 2002; Meijvogel e.a., 2005; Smit e.a., 2005).

Ouders kunnen in verschillende hoedanigheden een rol spelen bij het overblijven: als *medevormgevers* (schoolbestuurders, leden MR of ouderraad) en als *afnemers* van het overblijven (kritische consumenten, rechthebbende cliënten) die eisen stellen aan de 'producten' van het schoolbestuur (Vermeulen & Smit, 1998). Anderzijds kan een onderscheid worden gemaakt naar voorwaarden voor tussenschoolse opvang, c.q. het optimaal functioneren van het partnerschap tussen ouders, schoolbestuur en overblijfkrachten (vgl. Goldring & Sullivan, 1996):

- de mate waarin afspraken, procedures, overlegstructuren en verantwoordelijkheden duidelijk zijn (*structuur*);
- de vaardigheid waarmee de betrokkenen met elkaar omgaan (*vaardigheid*);
- de wijze waarop betrokkenen met elkaar omgaan (*cultuur*);
- de mate waarin betrokkenen bereid zijn gezamenlijk het proces van partnerschap aan te gaan (*bereidheid*).

De relaties tussen deze factoren staan afgebeeld in Figuur 2.1.

Figuur 2.1 – Voorwaarden optimaal functioneren tussenschoolse opvang

Er kan onderscheid gemaakt worden tussen reguliere scholen en brede scholen. Deze brede scholen bieden ook tussenschoolse opvang aan, maar hier ligt een ander concept aan te grondslag.

Brede school

Een centraal idee in de ontwikkeling van het concept brede school is dat de school bondgenoten nodig heeft om haar doelen te bereiken: in de eerste plaats de ouders, maar daarnaast een netwerk van voorzieningen en instanties die ieder vanuit de eigen functie een bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling van kinderen. Het kan daarbij gaan om samenwerking met voorschoolse voorzieningen, met andere scholen, met hulpverleningsinstellingen, met opvangvoorzieningen, met gezondheidszorg of met instanties of projecten die zich richten op (bepaalde groepen) ouders.

De ontwikkeling van brede scholen is rond 1995 in enkele gemeenten ingezet. In 2003 werkte al ruim de helft van de Nederlandse gemeenten aan de ontwikkeling van de brede school (Oberon, 2003). Het programma van brede scholen is samengesteld uit de componenten onderwijs, opvang, zorg, sport en cultuur. Het accent ligt op activiteiten voor kinderen van 4 tot 12 jaar, maar daarnaast is er ook veel aanbod voor 0- tot 4-jarigen en voor ouders. De opvang van 4- tot 12-jarigen is vooral gericht op tussenschoolse opvang (overblijven) en na- en buitenschoolse opvang. In de meerderheid van de gemeenten bieden brede scholen deze vormen van opvang aan (Emmelot & Van der Veen, 2003). Hoewel (ver)brede scholen samenwerking zoeken met allerlei instellingen, betekent dit niet dat er per se sprake is van een diepgaande samenwerking of van het verbinden van binnen- en buitenschools leren, zoals in de literatuur soms als (theoretisch) pluspunt van de brede school genoemd wordt (Van Oenen & Wardekker, 2001). Er is op brede scholen in probleemwijken of met veel achterstandsleerlingen juist vaak behoefte aan het ontlasten van leraren. Wat dat betreft lijkt er binnen (ver)brede scholen sprake van twee tegengestelde stromen: samenwerken en integreren enerzijds en hulp van buiten binnenhalen om leraren te ontlasten anderzijds.

Niet alleen verschillende instanties en scholen gaan samenwerken met elkaar. Scholen kunnen met ouders als 'bondgenoten' gaan samenwerken. Daarnaast kunnen scholen een aanbod ontwikkelen voor ouders, zoals opvoedingsondersteuning en taalcursussen (Emmelot & Van der Veen, 2003). Om de samenwerking tussen ouders en school te duiden worden verschillende termen gebruikt. Zo spreekt men over ouderbetrokkenheid, ouderparticipatie, school-gezinrelaties en educatief partnerschap (Epstein, 2001; Smit, Moerel & Slegers, 1999). Scholen hebben de afgelopen decennia te maken gekregen met de instroom van omvangrijke en zeer verschillende migrantengroepen. Deze onderscheiden zich vooral door hun cultuur, taal en religie (Driessen, 2002). Scholen hebben de opdracht rekening te houden met deze verschillen. In de praktijk blijkt dat niet altijd even gemakkelijk (Klaassen, Smit, Driessen & De Vroom, 2005; Smit, Driessen & Doesborgh, 2004).

Het concept brede school is een containerbegrip (Emmelot & Van der Veen, 2003). Het gemeenschappelijke is dat verbanden worden gelegd tussen scholen en andere instellingen die betrokken zijn bij de ontwikkeling van kinderen. Die verbanden kunnen allerlei vormen aannemen, variërend van een netwerk van instellingen die met de school gemeenschappelijke doelstellingen formuleren tot een multifunctionele ruimte waarin instellingen samen met de school zijn ondergebracht. Of al deze variëteiten het etiket 'brede school' verdienen, is een normatieve vraag. De ministeries van OCW en VWS hanteren de volgende omschrijving van een brede school: 'een brede school is een netwerk van onderwijs en andere voorzieningen voor kinderen en ouders, zoals opvang, zorg, welzijn, cultuur, sport, etc. met als doel de actieve deelname van kinderen aan de samenleving te bevorderen, kinderen een goede "dagindeling" te bieden, mogelijke achterstanden van kinderen weg te nemen en hun sociale competentie te vergroten' (Beleidsbrief OCW, VWS, 2000; Esping-Andersen, 2000).

De overheid stimuleert het concept brede school, maar schrijft niet dwingend voor (Van Veen, 2006). Dat betekent dat er ook scholen zullen zijn die 'verbreding' niet nastreven. Verplichtingen tot uitbreiding van taken, bijvoorbeeld in de vorm van opvang, zullen dan vrijwel altijd vanuit een 'makelaarsperspectief' worden nagekomen, dus volgens het eerste model van de Onderwijsraad (zie paragraaf 2.2.2). In veel gemeenten heeft de brede school diverse vormen en doelstellingen gekregen (Gruijter, Steketee, Swinnen, & Dekker, 2006).

Brede scholen zijn vooral te vinden in grootstedelijke achterstands- en herstructureeringswijken (70%), daarnaast in nieuwe (VINEX-)wijken en op het platteland. De ontwikkeling van nieuwe brede scholen vindt vooral plaats in middelgrote steden en op het platteland. Globaal zijn de brede scholen te verdelen in de volgende drie profielen (Liefstink & Wervers, 2007):

- *Kansenprofiel*. Een brede school met dit profiel richt zich op het bestrijden van onderwijsachterstanden, vooral op het gebied van taal en rekenen. Vaak hebben de ouders een laag inkomen en een laag opleidingsniveau, soms ook een andere moedertaal. Activiteiten zijn daarom gericht op het wegwerken van leerachterstanden bij kinderen, maar kunnen ook bestaan uit het geven van taalcursussen aan ouders. Waar mogelijk worden ouders bij de school en het leren van hun kinderen betrokken. De mogelijkheden voor cultuur liggen vooral in het buitenschools leren, bijvoorbeeld de verlengde schooldag. Verder zijn er voorbeelden van projecten met drama en taal die een positieve invloed hebben op de taalverwerving.
- *Opvangprofiel*. Het opvangprofiel wordt ook wel dagarrangementen genoemd en biedt voor-, tussen- en naschoolse en buitenschoolse opvang tijdens schoolvakanties. Dit profiel vinden we vooral in nieuwe wijken en wijken waar veel tweeverdieners wonen die voor hun kinderen een veilige en zinvolle tijdsbesteding zoeken. De culturele activiteiten die worden aangeboden hebben hier eerder het karakter

van vrijetijdsbesteding dan een relatie met het curriculum. Dit type brede school kan door een combinatie van functies en een multifunctioneel gebouw ook een wijkfunctie vervullen.

- *Buurtprofiel*. Een brede school met een buurtprofiel heeft onder andere als doelstelling het bevorderen van de sociale samenhang in de buurt. In meer landelijke gebieden worden verschillende voorzieningen, zoals een creativiteitscentrum of bibliotheek, gecombineerd, waardoor wordt voorkomen dat deze uit het dorp verdwijnen.

De doelen van samenwerking kunnen per brede school verschillen. Er kunnen drie wijzen van samenwerking worden onderscheiden (www.aps.nl):

- *Samen in één gebouw*. Voorzieningen uit de wijk, gericht op kinderen en hun opvoeders, delen één gebouw. Tussen de instellingen worden in meer of mindere mate afspraken gemaakt over beheer en gezamenlijk gebruik van ruimten en faciliteiten, denk daarbij aan schoonmaak, exploitatie, beheer, etc. De instellingen kunnen daarnaast ook inhoudelijke afspraken maken.
- *Samen in één netwerk*. Voorzieningen uit de wijk, gericht op kinderen en hun opvoeders, willen samenwerken. Daartoe maken zij afspraken over het verdelen van taken en rollen in de brede school. Het aanbod, dat geënt is op de behoeften en vragen van kinderen uit de wijk, wordt op elkaar afgestemd. Verder wordt in deze vorm van samenwerkingsrelaties veelal een aantal projecten gezamenlijk aangepakt en uitgevoerd. Voorbeelden van activiteiten en projecten zijn de boekenweek, cultuur- en sportactiviteiten en sinterklaasviering.
- *Samen in één concept*. Instellingen uit de wijk, gericht op kinderen en hun opvoeders, werken samen vanuit één concept. Daarin is sprake van een gedeelde taak, rol en doelstelling. Dit is geënt op de maatschappelijke en sociale behoeften van de wijk/buurt en op een gedeelde opvatting met betrekking tot leren (pedagogisch handelen). In deze samenwerkingsrelatie spreken instellingen elkaar aan op wat er in het primaire proces gebeurt.

Uit een paneldiscussie met deelnemers uit de opvangsector over de opvangmogelijkheden van de brede school trekken Van der Grinten, Kruiter, Oomen & Hoogeveen (2005) onder andere de volgende conclusies:

- De meerwaarde van de sector opvang voor de brede school zit vooral in de mogelijkheid van combinatiefuncties, bijvoorbeeld door onderwijsassistenten in te zetten voor tussenschoolse en naschoolse opvang. Initiatief en draagvlak liggen dan bij onderwijs. Voor de sector opvang heeft participatie ook meerwaarde: in de samenwerking met andere sectoren, zoals sport, kan de sector de opvang nog aantrekkelijker maken.
- In de brede school is de sector opvang een voor de hand liggende partner, simpelweg omdat de combinatie onderwijs en opvang door veel ouders gevraagd wordt.

- De sector opvang wordt vaak gezien als de enige commerciële ondernemer in de brede school. Maar de sector zelf ziet zich meer als maatschappelijk ondernemer.
- Er kan maar één vertrekpunt zijn voor de brede school, en dat is het belang van het kind. Maar het blijkt toch dat iedere sector dat weer op zijn eigen manier interpreteert.
- Het ontbreekt de brede school aan regie die ook dwingend is en voorkomt dat partners zich terugtrekken in hun eigen organisatie.

Brede scholen hebben in sommige gevallen al ervaring met het ontwikkelen van een gemeenschappelijke pedagogisch programma met opvang, opvoedings- en onderwijscomponenten. (Van Wieringen, 2007).

Steeds meer ‘traditionele’ basisscholen gaan de uitdaging aan om:

- De school als professionele leer- en leefgemeenschap in te richten en het overblijven te professionaliseren (Beerends e.a., 2001; Van Daalen, 2005; Kok, 2004);
- De school als onderdeel van een sluitende pedagogische keten te beschouwen binnen een netwerk van opvangvoorzieningen (Lewis, 2006; Klieme, Kühnbach, Radisch, & Stecher, 2005; Smit e.a., 2005);
- De begeleiding van het overblijven in handen te leggen van gekwalificeerde, (betaalde) overblijfkrachten (Van Daalen e.a., 2003; Ketelaar e.a., 2004).

De kernvraag is welke combinaties van aanpakken bijdragen aan het realiseren van een kwalitatief goede tussenschoolse opvang.

3 Onderzoeksopzet en –uitvoering

3.1 Inleiding

In paragraaf 3.2 van dit hoofdstuk bespreken we de onderzoeksopzet en -uitvoering. In paragraaf 3.3 wordt de verdere opbouw van het rapport beschreven

3.2 Onderzoeksopzet en -uitvoering

Het onderzoek bestaat uit een aantal op elkaar voortbouwende fasen: (1) een literatuurstudie en (internationale) panelraadpleging, (2) een websurvey onder schoolleiders en overblijfcoördinatoren, (3) case studies ('good practices'), (4) een survey onder ouders, (5) expertraadpleging⁴, (6) analyse en eindrapportage.

3.2.1 Literatuurstudie en panelraadpleging

Voortbouwend op de eerdere ITS-onderzoeken (o.m. Smit & Claessen, 1993, 1997) is een toegespitste literatuurstudie naar varianten van tussenschoolse opvang uitgevoerd. We concentreren ons op de wijze van organisatie en uitvoering van de tussenschoolse opvang in Nederland en andere Europese landen. Tevens zijn een Nederlands en vier internationale expertpanels op het terrein van ouder-school relaties en tussenschoolse opvang via een 'policy Delphi' (De Loe, 1995). Het betreft: 'Netwerk Ontwikkeling Schoolkinderopvang'; 'European Network for School-Age Childcare'; 'European Research Network About Parents and Education' (ERNAPE); 'European Forum on Eating at School'. We gebruikten een email-vragenlijst met open antwoordcategorieën. In deze vragenlijst is aan de deskundigen informatie gevraagd over de opzet van de tussenschoolse opvang, de wijze van financiering en de professionalisering van de tussenschoolse opvang.

4 Aan een (internationaal) panel van deskundigen op het terrein van (tussenschoolse) opvang van kinderen zijn de belangrijkste bevindingen van de onderzoeksresultaten voorgelegd en bediscussieerd om tot beleidsaanbevelingen te komen (onderzoeksvragen 5 en 6).

Figuur 3.1 – Gevraagde informatie internationale expertpanels

Opzet

Vanuit welke visie wordt aan de tussenschoolse opvang gestalte gegeven? Welke doelen wil men realiseren?

Financiering

Op welke wijze wordt de tussenschoolse opvang gefinancierd?

Professionalisering

In welke mate is de tussenschoolse opvang gefinancierd? Op welke wijze probeert men de kwaliteit van de opvang te waarborgen?

De output van de literatuurstudie en Delphi is niet apart in het onderzoeksverslag gerapporteerd. De resultaten van de verdiepende literatuurstudie zijn verwerkt in het tweede hoofdstuk van dit rapport. De Delphi leverde voornamelijk verwijzingen op naar projecten en onderzoeksrapportages; voor zover relevant hebben we ook die in het tweede hoofdstuk verwerkt. De output had daarmee drie functies, namelijk van de verdere ontwikkeling van het theoretisch kader, van input voor de ontwikkeling van het websurvey onder schoolleiders, schoolbesturen⁵ en overblijfcoördinatoren en van interpretatiekader voor de uiteindelijke resultaten van het onderzoek.

3.2.2 Websurveys onder schoolleiders en overblijfcoördinatoren

Onderzoeksgroep

Voor het websurvey zijn in oktober 2006 via de email 6000 schoolleiders van basisscholen benaderd, met als doel zicht te krijgen op specifieke varianten in de tussenschoolse opvang. De schoolleiders zijn verzocht zelf een vragenlijst in vullen en te vragen aan de overblijfcoördinator en een bestuurslid om ook een vragenlijst in te vullen. Het verzoek tot deelname heeft tot 501 volledig ingevulde vragenlijsten geleid, waarvan er 390 door schoolleiders en 94 door overblijfcoördinatoren werden

5 Er is een survey uitgezet onder schoolbesturen. Het schoolbestuur (bevoegd gezag) draagt zorg voor een voorziening voor leerlingen om de middagpauze onder toezicht door te brengen (artikel 45 WPO). De respons op het survey onder schoolbestuurders was zeer beperkt. In het onderzoeksrapport wordt daar dan ook niet over gerapporteerd. Navraag bij een aantal schoolbesturen die niet reageerden op ons verzoek tot deelname aan het survey én uit de gesprekken met schoolbesturen bij de casestudies blijkt dat schoolbesturen doorgaans weinig bemoeienis hebben met het overblijven en 'op afstand' ontwikkelingen volgen (zie ook de resultaten van de vragen hierover bij het survey onder schoolleiders). In de praktijk blijkt het overblijven een 'gedeelde verantwoordelijkheid' te zijn van schoolteam, overblijfcommissie en overblijfcoördinatoren. Schoolbesturen waren veelal niet in staat een deskundig oordeel te geven.

ingevuld⁶. In totaal is er informatie verkregen van 425 verschillende scholen. In Tabel 3.1 hebben we enkele achtergrondgegevens van deze steekproef ($n=425$) vergeleken met die van de totale populatie van basisscholen ($N=6953$). Hoewel dat voor het onderhavige onderzoek minder relevant is, willen we daar nagaan in hoeverre de steekproef een afspiegeling vormt van de populatie qua sociaal-etnische compositie van de school in termen van het percentage leerlingen per categorie van de gewichtenregeling⁷, de urbanisatiegraad, de regio van het land, de denominatie en de schoolgrootte (het aantal leerlingen).

Uit Tabel 3.1 blijkt dat de steekproef een lichte oververtegenwoordiging kent van scholen zonder achterstandsleerlingen en een lichte ondervertegenwoordiging van scholen met allochtone achterstandsleerlingen. Wat betreft de urbanisatiegraad is er sprake van een sterke overeenkomst tussen populatie en steekproef. Scholen uit Noord- en West-Nederland zijn licht ondervertegenwoordigd in de steekproef, terwijl scholen uit Oost- en Zuid-Nederland juist licht oververtegenwoordigd zijn. De overeenstemming tussen de populatie en de steekproef is op het gebied van denominatie sterk. Er is sprake van een minimale ondervertegenwoordiging van protestants-christelijke en openbare scholen. Katholieke en overig bijzondere scholen zijn licht oververtegenwoordigd. De scholen in de steekproef zijn gemiddeld iets groter dan die in de populatie. Al met al blijkt de steekproef met betrekking tot genoemde kenmerken een goede afspiegeling van de populatie te vormen.

Over de responspercentages van de overblijfcoördinatoren is weinig te zeggen, omdat we geen gegevens hebben over hoeveel coördinatoren door hun schoolleiders op de hoogte zijn gebracht van het onderzoek.

6 Opgemerkt moet worden dat bleek dat een belangrijk deel van de e-mailadressen niet meer actueel was (i.c. 'undeliverable', e.d.). De netto-respons ligt bij schoolleiders dus feitelijk hoger dan 425 ofwel 7%. Behalve deze volledig ingevulde vragenlijsten zijn er ook nog 50 vragenlijsten van schoolleiders, 35 overblijfcoördinatoren en 28 bestuursleden die weliswaar begonnen zijn met het invullen, maar daar ergens in het traject mee gestopt zijn (waarmee de totale bruto-respons voor schoolleiders op 8% ligt). De reden waarom is onbekend. Omdat verwerking van deze deels ingevulde vragenlijsten tot per vraag wisselende aantallen zou leiden, is daar uiteindelijk van afgezien.

7 Hierbij is gebruik gemaakt van de gegevens uit de 'oude' gewichtenregeling; deze is met ingang van schooljaar 2006/07 gewijzigd. Onderscheiden werden: niet-achterstandskinderen (0,0), autochtone achterstandskinderen (0,25), schipperskinderen (0,40), de kinderen van reizende/trekkende ouders (0,70) en allochtone achterstandskinderen (0,90).

Tabel 3.1 – Vergelijking scholen in de populatie en steekproef op enkele achtergrondkenmerken

		populatie	steekproef
sociaal-etnische compositie (%)	0,0	76,8	81,0
	0,25	11,5	10,9
	0,40	0,1	0,0
	0,70	0,2	0,2
	0,90	11,5	7,9
urbanisatiegraad (%) ⁸	niet-stedelijk	20,9	24,5
	weinig stedelijk	26,4	25,4
	matig stedelijk	20,7	22,6
	sterk stedelijk	20,6	16,7
	zeer sterk stedelijk	11,4	10,8
regio (%)	Noord-Nederland	16,0	13,6
	Oost-Nederland	24,3	24,2
	West-Nederland	40,8	37,2
	Zuid-Nederland	19,0	24,9
denominatie (%)	protestants-christelijk	29,9	23,8
	katholiek	29,7	32,9
	openbaar	33,2	31,1
	overig bijzonder	7,2	12,2
onderwijsconcept ⁹ (%)	reguliere school	92,8	72,0
	brede school	7,2	17,9
schoolgrootte (gemiddelden)		223	231
aantallen scholen		6953	425

8 De stedelijkheid (van een gebied) is een maatstaf voor de concentratie van menselijke activiteiten gebaseerd op de gemiddelde omgevingsadressendichtheid (oad). Hierbij zijn vijf categorieën onderscheiden: zeer sterk stedelijk (gemiddelde oad van 2500 of meer adressen per km²); sterk stedelijk: (1500 tot 2500 adressen); matig stedelijk (1000 tot 1500 adressen); weinig stedelijk (500 tot 1000 adressen); niet stedelijk (minder dan 500 adressen). Bij de indeling naar stedelijkheid zijn numerieke waarden van de gemiddelde oad voor afzonderlijke gebieden gecategoriseerd in vijf klassen. De klassengrenzen van de verschillende categorieën stedelijkheid worden door het CBS toegepast met ingang van 1992 en zijn zo gekozen dat alle klassen ongeveer hetzelfde aantal inwoners bevatten. De gemiddelde oad van een gebied is het gemiddelde van de omgevingsadressendichtheden van alle adressen in dat gebied. De oad wordt uitgedrukt in adressen per km² (bron: CBS).

9 Exacte gegevens over het aantal brede scholen in Nederland ontbreken. Wel wordt er door het ministerie van OCW (bron: <http://www.minocw.nl/bredeschool/210/index.html>; verkregen op 19-02-2007) gesproken over een aantal van ongeveer 500 (ca. 7%) brede scholen in Nederland. Van 10,1% van de scholen uit de steekproef is onbekend of het een reguliere dan wel een brede school is.

Verzamelde informatie

In de vragenlijst die werd voorgelegd aan schoolleiders lag het accent op kenmerken van de schoolorganisatie, de visie van de school op de relatie ouders en school, het gevoerde beleid en de impact van het gevoerde beleid. In de vragenlijst voor overblijfcoördinatoren is gevraagd informatie te verstrekken over de praktische kant van de tussenschoolse opvang, omdat zij het beste op de hoogte zijn van deze aspecten met als thema's: gebruik overblijfvoorziening, kwaliteit en knelpunten overblijven, vergoeding en (bij)scholing. In Figuur 3.2 presenteren we puntsgewijs een beknopt overzicht van de onderwerpen die aan de orde zijn gesteld in de vragenlijsten.

Figuur 3.2 – Gevraagde informatie schoolleiders en overblijfcoördinatoren

Schoolleiding

Algemeen

Blijven kinderen tussen de middag over. Redenen kinderen niet overblijven. Faciliteiten om kinderen te laten overblijven.

Organisatie

Welke ruimte gebruikt wordt als overblijfvoorziening. Wie organiseert het overblijven, werven/begeleiden overblijfkrachten, verzorgen financiële organisatie, aanschaf materiaal, informatie aan ouders, knelpunten oplossen. Wie houden toezicht bij het overblijven. Hoeveel overblijfkrachten gemiddeld actief zijn per middagpauze.

Inrichting overblijven

Genomen maatregelen om voor leerlingen een prettige overblijfmgeving te creëren. Gebruik voorzieningen bij overblijven. Verstrekken van etenswaren/dranken aan de leerlingen. Kosten voor ouders/verzorgers deelnemende kinderen. Wijze waarop rekening wordt gehouden met minder daadkrachtige ouders. Hoogte kosten voor ouders in vergelijking met voor de invoering tussenschoolse opvang (TSO). Wijzigingen in aantallen kinderen en verwachtingen voor de toekomst.

Professionalisering

Vorm van ondersteuning voor overblijfkrachten. Aanbod aanvullende scholing en training. Financiering (na)scholing. Voorwaarden waar overblijfkrachten aan moeten voldoen. Minimale opleidingsniveau.

Belasting voor de school

Ervaren knelpunten met betrekking tot het overblijven. Beoordeling overblijven. Veranderingen kwaliteit tussenschoolse opvang sinds de wetswijziging.

Overblijfcoördinatoren

Algemeen

Aantallen kinderen tussen de middag overblijven. Aantal leerlingen waarop overblijfkrachten toezicht houden. Maximale groeps grootte waarop de overblijfkracht toezicht houdt. Taken overblijfkrachten en overblijfcoördinator(en). Ervaren knelpunten met betrekking tot het overblijven. Uurvergoeding voor overblijfkrachten. Gevolgen maximum uurvergoeding voor het personeelsbeleid. Tevredenheid over kwaliteit van overblijven. Veranderingen kwaliteit overblijven sinds de wetswijziging in verband met het overblijven. Aanpak (eventuele) problemen met overblijven.

Kwaliteit van het overblijven

Op welke wijze is de kwaliteit van het overblijven te verbeteren. Ervaren knelpunten met betrekking tot het overblijven.

Scholing / Cursussen / ervaring

Behoeft aan scholing op het gebied van overblijven. De school mogelijkheid biedt om scholing te volgen. Gevolgde (scholings)cursussen om deskundigheid als overblijfkracht te vergroten. Wijze waarop de opleiding is gefinancierd. Hoogst voltooide opleidingsniveau. Aantal jaren ervaring met overblijven.

De analyses, met behulp van kwantitatieve methoden, waren er ten eerste op gericht om de eerste drie onderzoeksvragen te beantwoorden. Daarnaast dienden de resultaten als input voor de selectie van gevalsstudies.

3.2.3 Beschrijving case studies

Doel

Het doel was enerzijds verdiepend inzicht te verkrijgen in de totstandkoming, de kenmerken en het functioneren van varianten van overblijven binnen een diversiteit aan contexten (platteland - stad, veel - weinig achterstandkinderen) zoals die waren geïdentificeerd binnen het survey. Anderzijds was het de bedoeling zo mogelijk goede voorbeelden van overblijven te beschrijven, die van nut kunnen zijn voor scholen die in hun beleid meer aandacht willen schenken aan het optimaliseren van de tussenschoolse opvang.

Onderzoeksgroep

De selectie van de scholen heeft plaatsgevonden op basis van de gegevens uit het websurvey onder schoolleiders en overblijfcoördinatoren. Analyse van de gegevens van schoolleiders heeft tot een typologie van varianten van schoolbeleid met betrekking tot tussenschoolse opvang geleid, die ons meer informatie kan verschaffen over de wijze waarop tussenschoolse opvang zich ontwikkeld heeft (hoofdstuk 4). Het

oordeel van overblijfcoördinatoren over de kwaliteit van het overblijven op hun school geeft informatie over de praktijk van de tussenschoolse opvang (hoofdstuk 5). Er zijn 13 ‘good practices’ geselecteerd voor de gevalstudies waaronder twee scholen geselecteerd die ervaring hebben (gehad) met een continuooster en na de wetswijziging gekozen hebben voor het model ‘*De school als makelaar*’ (case 4) dan wel voor het model ‘*Onderwijsgebonden opvang*’ (case 6). Zie het overzicht in Tabel 3.2, waar we een aantal kenmerken van deze good practices van tussenschoolse opvang bij elkaar hebben gebracht.

De tabel bevat een (geanonimiseerd) overzicht van – volgens schoolleiders en overblijfcoördinatoren – (zeer) positieve waardering van de kwaliteit van het overblijven. In de kolommen 0,0, 0,25 en 0,90 staan de percentages leerlingen per gewichtscategorie. In de kolom beoordeling verandering kwaliteit staan de antwoorden van schoolleiders en coördinatoren op de vraag of door de invoering van de wetswijziging van tussenschoolse opvang de kwaliteit van de overblijfvoorziening op hun school is veranderd. In de volgende kolom geven we beoordeling van de kwaliteit door de overblijfcoördinatoren. In de laatste kolom staat het oordeel over de vormgeving/inrichting van de school.

In de eerste kolom staan cursief drie varianten van good practices met betrekking tot tussenschoolse opvang die geselecteerd zijn op basis van een combinatie van de (verschillen in) beoordeling van (verandering van) de kwaliteit van het overblijven en het schooltype qua sociaal-etnische leerlingen/ouderpopulatie en de vormgeving van het onderwijs. Dat zijn achtereenvolgens:

School als makelaar: kwaliteit overblijven toegenomen en (zeer) tevreden over kwaliteit. Dit zijn 4 scholen, die de tussenschoolse opvang hebben uitbesteed aan een externe organisatie. Als criterium geldt hier dat volgens de schoolleider en de overblijfcoördinator er een positieve verandering in de kwaliteit van de tussenschoolse opvang is waar te nemen en de overblijfcoördinator (zeer) tevreden over de kwaliteit van de tussenschoolse opvang.

Onderwijsgebonden opvang: kwaliteit overblijven toegenomen en overblijfcoördinator is (zeer) tevreden over kwaliteit. Dit zijn 2 scholen die de organisatie van de tussenschoolse zelf in handen hebben (genomen). Als criterium geldt hier dat er een positieve verandering in kwaliteit bij de schoolleider en de overblijfcoördinator is waar te nemen en de overblijfcoördinator (zeer) tevreden over de kwaliteit van de tussenschoolse opvang is.

Onderwijsgebonden opvang: kwaliteit overblijven gelijk gebleven op school en (zeer) tevreden over kwaliteit. Dit zijn 7 scholen die de organisatie van de tussenschoolse

zelf in handen hebben. Als criterium geldt hier dat de schoolleider en de overblijfcoördinator vinden dat de kwaliteit van de tussenschoolse opvang hetzelfde is gebleven en de overblijfcoördinator (zeer) tevreden is over de kwaliteit van de tussenschoolse opvang.

Tabel 3.2 – Geselecteerde good practices voor de gevalsstudies

school	% lln. per gewichtscategorie				typologie beleid ^a	beoordeling verandering kwaliteit ^b		beoordeling kwaliteit ^c		vormgeving onderwijs ^d
	0,0	0,25	0,90	n lln.		schoolleider	coördinator	coördinator	coördinator	
<i>School als makelaar: kwaliteit overblijven toegenomen en (zeer) tevreden over kwaliteit</i>										
1.	222	19	5	246	3	+	+	+		1
2.	377	61	55	493	3	+	+	+		1
3.	153	28	45	226	3	+	+	+		2
4.*	144	35	57	236	3			+		2
<i>Onderwijsgebonden opvang: kwaliteit overblijven toegenomen op school en (zeer) tevreden over kwaliteit</i>										
5.	106	1	0	107	2	+	+	+		1
6.**	222	8	0	230	2	+	+	++		1
<i>Onderwijsgebonden opvang kwaliteit overblijven gelijk gebleven en (zeer) tevreden over kwaliteit</i>										
7.	167	61	180	408	2	+	+	++		1
8.	26	9	237	272	2	+	+	++		2
9.	312	5	8	325	2	+	+	++		1
10.	650	22	81	753	2	+	+	++		2
11.	86	8	166	260	2	+	+	++		2
12.	84	0	5	89	2	+	+	++		1
13.	264	11	23	298	2	+	+	+		2

* School met een continuooster tot wetswijziging artikel 45 WPO (augustus 2006)

** School met een continuooster

a 1 = passief; 2 = actief; 3 = interactief

b += toegenomen; +/- = gelijk gebleven; - = afgenomen

c ++ = zeer tevreden; + = tevreden

d 1 = reguliere school; 2 = brede school

Verzamelde informatie

Per school zijn relevante (beleids)documenten bestudeerd (schoolgidsen, website, jaarverslagen en reglementen) en diepte-interviews gehouden met schoolleiders en overblijfcoördinatoren. Daarnaast zijn er gesprekken gevoerd met overblijfkrachten,

leerlingen en ouders in medezeggenschapsraden en commissies (afhankelijk van de organisatiestructuur). De gesprekken met de overblijfcoördinatoren en overblijfkrachten en de enquête onder ouders waren van belang om geen eenzijdig beeld te krijgen (vanuit schoolleiders) van de samenwerking (vgl. Smit e.a., 2005). De interviews zijn door de onderzoekers afgenomen. Ten slotte is een survey onder ‘doorsnee’ ouders gehouden; zie Tabel 3.3 voor kenmerken van de respondenten. Het veldwerk is afgerond in februari 2007.

Tabel 3.3 – Aantallen respondenten per categorie per school (n=13)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	totaal
directeur	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	13
overblijfcoördinator	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	15
overblijfouder/ overblijfkracht		1			1		2					1		5
leerkracht	1				3		1		1			1		7
organisatie tussen- schoolse opvang	1	1	1	1										4
schoolbestuur	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1			11
leerlingen					4		5	2						11
ouders	15	27					88		45	7	27	25	34	268
totaal	20	32	4	4	11	3	100	5	49	10	30	29	36	333

In de topiclijst die is voorgelegd aan het management lag het accent op kenmerken van de schoolorganisatie: de visie van het management op de tussenschoolse opvang en het beleid betreffende de vormgeving van de tussenschoolse opvang. In de topiclijsten voor de coördinatoren tussenschoolse opvang lag de nadruk op het dagelijkse functioneren van de opvang (knelpunten, verbeterpunten) en op sterke en zwakke punten van de gehanteerde modellen voor tussenschoolse opvang. In de topiclijsten voor de ouders lag het accent op de ervaringen met tussenschoolse opvang; zie Figuur 3.3.

Figuur 3.3 – Gevraagde informatie directies, overblijfcoördinatoren en overblijfkrachten en ouders

Directies

Visie op tussenschoolse opvang

Hoe sluiten visie op ouderbetrokkenheid en ouderparticipatie en de schoolorganisatie op elkaar aan; welke keuzes zijn er gemaakt en welke prioriteiten heeft het bestuur/management in verband met tussenschoolse opvang? Welke taakopvatting heeft het bestuur en directie in verband met de tussenschoolse opvang? Hoe geeft het bestuur en directie richting aan tussenschoolse opvang?

Beleidsvorming

Hoe verloopt de concrete vormgeving van de tussenschoolse opvang in de beleidsvorming Welke typen resultaten streeft men na?

Toegevoegde waarde

Wat is de meerwaarde van het gekozen model van tussenschoolse opvang (materieel, inhoudelijk, kwalitatief)?

Problemen

Wat zijn de gesignaleerde problemen bij de vormgeving en realisatie van en welke oplossingen zijn hiervoor gevonden?

Voor- en nadelen

Welke voor- en nadelen hebben de gehanteerde modellen van tussenschoolse opvang?

Overblijfcoördinatoren en overblijfkrachten

Samenstelling

Samenstelling team overblijfkrachten, knelpunten ten aanzien van de bezetting.

Functioneren

Visie op functioneren tussenschoolse opvang?

Opvattingen

Welke opvattingen heeft men over tussenschoolse opvang?

Relatie tussen overblijfkrachten, schoolteam en ouders

Wat zijn nagestreefde resultaten?

Communicatie

Interne en externe communicatie, frequentie overleg met andere personen, organen, relatie met de directie en bevoegd gezag, rol ouders bij verbetering tussenschoolse opvang.

Faciliteiten/voorzieningen en scholing.

Budget, cursussen, knelpunten.

Werkwijze/taakopvatting

Aandacht voor processen en inhoud, typen resultaten die men nastreeft.

Knelpunten en oplossingen

Wat zijn gesignaleerde problemen en gevonden oplossingen?

Ouders

Ervaringen met tussenschoolse opvang.

Analyses

De kwalitatieve analyses hadden tot doel de sterke punten van het functioneren van de tussenschoolse opvang te beschrijven. De output van dit onderdeel is per variant van een samenwerkingsrelatie beschreven. Bij de beschrijving van dit onderdeel is de verbetercyclus voor tussenschoolse opvang van Van Daalen e.a. (2003) gebruikt.

3.3 Verdere opbouw van het rapport

In hoofdstuk 4 bespreken we de tussenschoolse opvang in internationaal perspectief. In de daarop volgende hoofdstukken bespreken we de resultaten van de websurveys onder schoolleiders (hoofdstuk 5) en overblijfcöördinatoren (hoofdstuk 6). De ‘good practices’ worden besproken in hoofdstuk 7. In hoofdstuk 8 bespreken we de resultaten van een survey onder ouders. We ronden het rapport af met een samenvatting.

4 Ontwikkelingen tussenschoolse opvang in internationaal perspectief

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we de ontwikkelingen van tussenschoolse opvang in internationaal perspectief. We schetsen in paragraaf 4.2 variaties in opvangvormen zoals die in een aantal landen voorkomen. In 4.3 geven we inzicht in de achtergronden en vormgeving van die opvang. Welke ontwikkelingen er zijn in de tussenschoolse opvang in de betreffende landen staat verwoord in paragraaf 4.4. In paragraaf 4.5 vatten we het hoofdstuk samen.

4.2 Variaties in onderwijssystemen en opvangvormen

De tussenschoolse opvang is onderdeel van een onderwijssysteem. Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen het Franse, Angelsaksische en het Duitse onderwijssysteem (Meijvogel, 1991; Meijvogel & Petrie, 1996; Meijvogel, 2007; Standaert, 2007).

Het Franse systeem

In Frankrijk, België, Luxemburg en Nederland kennen we *'hele-dagscholen'* met een of meer middagen vrij. Dit zogenoemde Franse systeem heeft een aantal kenmerken: leerplicht vanaf 6 jaar, vaste schooltijden van ongeveer 8.30 uur 's morgens tot ongeveer 15.00 uur 's middags; woensdagmiddag vrij in Frankrijk, België en Nederland; dinsdag-, donderdag- en zaterdagmiddag vrij in Luxemburg.

In tegenstelling tot Nederland hebben leerlingen in Frankrijk, België en Luxemburg de mogelijkheid te lunchen in een kantine. In deze landen heeft de meerderheid van de scholen een schoolkantine waar veelal een warme maaltijd wordt geserveerd. In Frankrijk maakt ongeveer de helft van de leerlingen gebruik van een schoolkantine. De gemeenten zijn verantwoordelijk voor het beheer van deze kantines. De gemeente bepaalt de hoogte van de ouderbijdrage voor de maaltijden, binnen de grenzen die door het Ministerie van Economische Zaken zijn gesteld. Het Franse Ministerie van Onderwijs heeft in 2001 richtlijnen opgesteld voor de kwaliteit van de maaltijden. Er zijn verschillen in het aanbod voor het overblijven tussen stadsscholen en plattelandsscholen. In de dunbevolkte plattelandsgedebieden in Frankrijk zijn er weinig scholen en worden de kinderen met taxi's/busjes 's morgens opgehaald en 's middags weer naar

huis gebracht. Gedurende de middagpauze, die tot 2 uur kan duren, blijven ze dan noodzakelijkerwijs op school en is opvang nodig.

In België (Vlaanderen) beslist het schoolbestuur over de openingstijden van de school. De kinderen volgen per schoolweek 28 of 29 lestijden van 50 minuten, gelijkmatig verspreid over vijf dagen, van maandag tot en met vrijdag. De woensdagnamiddag is vrij. De schooldag begint op zijn vroegst om 8 uur en eindigt tussen 15.00 en 17.00 uur. Er is een middagpauze van ten minste één uur. Vaak worden de lessen in de voor- en/of namiddag onderbroken voor een speeltijd. Voor- en/of na de lunchpauze is er soms ook een speeltijd (Studulski e.a., 2005). De lunchpauze is nauwelijks een topic van discussie, omdat nagenoeg alle scholen daar regelingen voor hebben.

In Nederland geldt vanaf 1 augustus 2006 de nieuwe wet flexibilisering schooltijden. Vanwege deze wet zijn er in de CAO primair onderwijs (2006-2008) nieuwe afspraken gemaakt over het compensatieverlof, voorheen adv genoemd. Volgens deze wet kunnen scholen zelf bepalen welk lesrooster zij invoeren, als ze zich maar houden aan het verplichte minimum van 7520 uur voor de leerlingen in acht jaar. In traditionele schoolroosters krijgen de groepen 5 tot en met 8 meer uren dan de onderbouw. Die extra uren leiden bij leerkrachten tot compensatierechten: adv-dagen, in overleg op te nemen. Er zijn scholen die, om geregeld met vervanging te vermijden, de adv-rechten van leerkrachten onderbrengen op de vrijdagmiddag. Dit betekent dan op vrijdagmiddag geen les. De naar keuze in te delen adv-dag ruilt het personeel in voor een altijd vrije vrijdagmiddag. De leerlingen in de onderbouw blijven wat langer op school en de leerlingen in de bovenbouw wat korter, zodat iedereen per jaar 940 uur maakt. Ouders in de MR hebben instemmingsbevoegdheid bij de keuze van het schoolbestuur om voor de hele school 940 uur per jaar lessen te verzorgen (WMS artikel 13, lid h). Omdat niet alleen de onderwijstijden veranderen, maar daardoor ook de arbeids- en rusttijden en de verlofregeling heeft de personeelsgeleding van de MR instemmingsbevoegdheid (WMS, artikel 12, lid e. en f; Smit & Sluiter, 2007).

Het Angelsaksische systeem

In het Verenigd Koninkrijk (Engeland, Schotland, Wales en Noord-Ierland) en de Verenigde Staten, maar ook in Spanje zijn er 'hele-dagscholen'. Kinderen gaan vijf dagen per week een hele dag naar school en soms ook op zaterdag nog een halve dag. De middagpauze is circa 1½ uur, in Spanje kan die oplopen tot 3 uur. Kinderen krijgen tussen de middag niet alleen tijd om te eten, maar ook om buiten te spelen, zich te ontspannen en in de mediterrane gebieden ook om te slapen.

In het Verenigd Koninkrijk is het aanbod van een gratis warme maaltijd tussen de middag gekoppeld aan het sociaal herkomstmilieu van de kinderen. De 'Free School Meals-regeling' geldt voor kinderen van ouders met een uitkering. De warme mid-dagmaaltijd heeft een belangrijke sociale functie. De standaard kwaliteitseisen van de

overheid voor de schoolmaaltijden (sinds 1944) zijn inmiddels verdwenen. Steeds vaker staat fast food op het menu.

Het Duitse systeem

In onder andere Duitsland, Oostenrijk en de Scandinavische landen functioneert de *'halve-dagschool'*. Kinderen gaan in Duitsland van 8.00 tot 12/13.00 uur naar school. Volle-dagscholen zijn nog in de minderheid. Alle deelstaten ('Länder') zijn druk bezig om de opvangvoorzieningen buiten de schooltijden uit te breiden. Steeds meer wordt van basisscholen verwacht dat ze ook buiten de schooltijd en in de middagen opvang verzorgen. Naschoolse centra ('Horte') bieden opvang na schooltijd. Deze worden door het welzijnswerk aangestuurd. Het beleid is momenteel gericht op versterking van de samenwerking tussen scholen en deze centra. Opvang van 7.30 tot 14.00 uur begint snel normaal te worden. Buiten de lessen worden de kinderen opgevangen door betaalde krachten (niet zijnde de leerkrachten). Het investeringsprogramma 'Zukunft Bildung und Betreuung' (Toekomst, Educatie en Zorg) op federaal niveau stimuleert de inrichting en uitbreiding van volle-dagopvang en zorg. De extra-curriculaire activiteiten in de middag worden afgestemd op het leerprogramma van de ochtend en uitgevoerd in overleg met de school (Studulski e.a., 2005). In Duitsland zijn part-time banen zeer ongebruikelijk; dit houdt in de praktijk in dat ouders (doorgaans de moeders) voor de keuze worden gesteld: óf een full-time baan en opvang regelen, óf full-time thuisblijven en zelf de opvang verzorgen. Bijkomend punt is dat veel Duitse scholen na de middag gesloten zijn; voor die scholen is tussenschoolse opvang niet aan de orde. Daarbij dient te worden aangetekend dat de situatie per deelstaat sterk kan verschillen.¹⁰ Het traditionele schoolsysteem met middagen vrij en veel huiswerk komt niet tegemoet aan de behoefte van werkende ouders. Na een aantal voorzichtige experimenten zijn er in Berlijn Ganztagschulen ontwikkeld.

In de Scandinavische landen (Zweden, Denemarken en Finland) is er een lange traditie dat zowel mannen als vrouwen een full-time baan hebben en daarom niet zonder een goede kinderopvang kunnen. In Zweden is sprake van een nauwe samenwerking tussen school en opvang/vrijtijdscentra ('fritidshem'). Kinderopvang wordt gezien als een hoeksteen van het beleid voor welbevinden van gezinnen. De laatste jaren is daarbij met name de onderwijskundige kant meer op de voorgrond gekomen (Timmerhuis e.a., 2006). Alle basisscholen bieden naschoolse opvang en een geïntegreerd aanbod aan onderwijs voor kinderen van 6 tot 9 jaar. Het management bestaat uit de schooldirecteur en een adjunct-directeur van het vrijetijdscentrum. Leerkrachten en leidsters vormen samen één team. Het is in deze situatie vanzelfsprekend dat er ge-

¹⁰ Recentelijk zijn in Duitsland grondige wijzingen met betrekking tot de relatie opvang, onderwijs en arbeidsparticipatie ingevoerd. Aanleiding daarvoor vormden de internationaal gezien lage onderwijsprestaties (blijkend uit de PISA-studies) en de toenemende zorg om de vergrijzing, respectievelijk het slinkend aantal kinderen.

meenschappelijke afspraken zijn over de wijze waarop men met de kinderen omgaat en wat er mag en niet mag binnen het gebouw. Iedereen in het gebouw heeft dezelfde verantwoordelijkheid om kinderen op hun gedrag aan te spreken (Commissie Dagarrangementen, 2002). Bijna alle kinderen verblijven de hele dag in de brede school. Het dagprogramma bestaat uit een afwisseling tussen cognitieve, sociale en (re)creatieve activiteiten. Het personeel van het vrijetijdscentrum ('fritidspedagoger') staat ook voor de klas en de leraar is actief in het vrijetijdscentrum. Men probeert de scheiding tussen de functies voor een gedeelte ongedaan te maken. In een brede school telt een klas twee of drie begeleiders: de leerkracht en één of twee 'fritidspedagoger'. De 'fritidspedagoger' staat tijdens de schooltijd de leerkracht bij of bereiden hun middagactiviteiten voor. In de namiddag worden de rollen omgedraaid en is de leerkracht ook actief in het vrijetijdscentrum (Pirard e.a., 2004).

4.3 Opzet, financiering en professionalisering

In Figuur 2.2 brengen we de resultaten samen van de internationale comparatieve inventarisatie wat betreft de context en vormgeving van tussenschoolse opvang in een aantal Westerse landen. Duidelijk wordt dat er op alle aspecten enorm veel variatie bestaat met betrekking tot deze opvang.

Of er überhaupt sprake is van georganiseerde opvang, hangt om te beginnen van een aantal contextuele (demografische, culturele, politieke en emancipatorische) kenmerken af.

De duur van de middagpauze varieert zeer sterk tussen de onderzochte landen: van een half uur tot 3 uur. In veel landen krijgen de kinderen tussen de middag een (warme) maaltijd aangeboden; in andere landen moeten ze hun lunch zelf meebrengen. Of er een warme lunch wordt aangeboden hangt onder meer af van de schooltijden en culturele gewoontes. In meer zuidelijke landen, bijvoorbeeld Frankrijk, is het gewoon twee keer per dag warm te eten; op school keert dat dan terug.

Of de opvang door de ouders of overheid wordt betaald hangt eveneens sterk af van de omstandigheden. In Scandinavië bijvoorbeeld, vindt men het intact houden van de verzorgingsstaat van groot belang. Daardoor is de belastingdruk erg hoog en zijn beide ouders genoodzaakt full-time te werken. Gratis tussenschoolse opvang, inclusief een gratis warme maaltijd, maakt daar integraal onderdeel uit van die verzorgingsstaat en het dagarrangement dat de school aanbiedt. In andere landen, zoals België, is de opvang niet landelijk geregeld en ligt de organisatie bij de gemeenten of schoolbesturen en verschilt het van school tot school.

Over de kwaliteit van de opvang(krachten) is nauwelijks iets bekend. In sommige landen worden betaalde krachten ingeschakeld, maar is onduidelijk wat hun opleidingsniveau is. In het Verenigd Koninkrijk is de mate van professionalisering een

punt van zorg; in Zweden is één HBO opleiding voor zowel leerkrachten ‘onderwijs’ als leerkrachten ‘kinderopvang’. In de praktijk werken toch veel leidsters met een MBO-opleiding. Door een dreigend tekort aan HBO-krachten is in verschillende plaatsen toch weer met de MBO-opleiding begonnen. Binnen de schoolkinderopvang heeft 60% van de groepsleiding een HBO-diploma (Huiskes, 2007).

De voorgaande elementen worden samenhangend beschreven in Figuur 4.1.

Figuur 4.1 – Enige verschillen in tussenschoolse opvang tussen enkele landen

Landen	Opzet	Financiering	Professionalisering
Nederland	<p>Vanaf 1 augustus 2006 geldt de Wet flexibilisering schooltijden. Scholen bepalen zelf welk lesrooster zij invoeren, als ze zich maar houden aan het verplichte minimum van 7520 uur voor de leerlingen in acht jaar. Op 90% van de scholen blijven kinderen over.</p> <p>Op meer dan de helft van de scholen zijn het vrijwilligers met een vergoeding c.q. ouders met een vergoeding die toezicht houden bij het overblijven. Minder vaak houden leerkrachten of ouders als onbetaalde overblijfkracht toezicht.</p> <p>Het overblijven moet plaatsvinden in een veilige en kindvriendelijke ruimte.</p> <p>De overblijfkrachten dienen tijdens het overblijven voor wettelijke aansprakelijkheid te zijn verzekerd.</p> <p>De oudergeleding van de MR heeft instemmingsbevoegdheid hoe invulling wordt gegeven aan de overblijfvoorziening. De overblijfgeregeling moet in de schoolgids worden vermeld.</p>	De ouders zijn verantwoordelijk voor de bekostiging van het overblijven.	Met ingang van 2011 moet ten minste de helft van degenen die toezicht houden op de leerlingen een scholing op het gebied van overblijven hebben gevolgd.
Frankrijk	De lunchpauze in Frankrijk duurt 1,5-2 uur (Eurydice, 2006). In sommige gebieden wordt tussen de middag (tegen betaling) een warme maaltijd aangeboden op school. In die gevallen is er ook toezicht tussen de middag (Meijvogel, 1991). De maaltijden worden centraal bereid de verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij de gemeente (http://www.education.gouv.fr)	De gemeente bepaalt ook de ouderbijdrage voor de maaltijden, binnen de grenzen die door het Ministerie van Economische Zaken zijn gesteld.	Men kan als vrijwilliger assisteren bij de opvang en (korte) cursussen volgen. Voor een betaalde baan is een mbo-opleiding vereist (Meijvogel, 1996).

Landen	Opzet	Financiering	Professionalisering
België (Vlaanderen)	De middagpauze duurt in Vlaanderen minstens één uur (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2005). Het onder toezicht overblijven en het verstrekken van maaltijden is niet landelijk geregeld. De organisatie ligt bij de gemeente of schoolbesturen. Als kinderen op school eten, nemen ze meestal hun eigen lunch mee, in de meeste gevallen wordt niet voorzien in een warme maaltijd (Meijvogel, 1991).	Afhankelijk van hoe dit per school is geregeld.	Afhankelijk van hoe dit per school is geregeld.
Verenigd Koninkrijk	De middagpauze in het VK duurt doorgaans 1,5 uur. Scholen of LEA's zijn verplicht tussen de middag (gratis) warme maaltijden aan te bieden (op school of elders) als ouders daarom verzoeken (Education Act 1996). Voor kinderen die hun eigen lunch meenemen moet de school voorzieningen treffen (accommodatie, meubels, toezicht). De school mag hier geen kosten voor in rekening brengen bij de leerlingen. Toezicht tijdens de middagpauze wordt door ongekwalificeerde krachten verzorgd (Meijvogel, 1991).	Schoolmaaltijden zijn gratis voor kinderen van wie de ouders een bepaalde uitkering (bv. werkloosheidsuitkering, uitkering voor asielzoekers) ontvangen. De scholen of LEA's zijn verplicht gratis schoolmaaltijden te organiseren voor leerlingen die hiervoor in aanmerking komen (www.teachernet.gov.uk).	Volgens de <i>National Union of Teachers</i> kunnen leraren niet verplicht worden toezicht te houden tijdens de middagpauze (NUT, 2002). De mate van professionalisering van de ongekwalificeerde overblijfskrachten is een punt van zorg (Meijvogel, 1991).
Verenigde Staten	De National School Lunch Act (1946) is in de loop der jaren specifiek geworden wat betreft het aantal calorieën dat leerlingen dienen te consumeren tijdens de lunches. Daarnaast is in een National School Lunch Program ontwikkeld waarbij scholen op vrijwillige basis de lunch door deze organisatie kan laten verzorgen http://www.fns.usda.gov/cnd/lunch/ Vanuit de federale overheid is er wettelijk (bijna) niets geregeld wat betreft tussenschoolse opvang. Binnen staten zijn er districten gecreëerd die hun eigen regels bepalen. De kinderen eten in de kantine op school. Voor een gering bedrag per maand, kunnen ze frites, hamburgers, pizza, e.d. bestellen. Veel kinderen worden met de schoolbus opgehaald en weer naar huis gebracht.	Het openbaar onderwijs wordt meestal via de lokale/statelijke belastingen gefinancierd. Dit geldt ook voor de lunch die tijdens het overblijven geserveerd kan worden. De federale overheid geeft sinds enkele jaren wel een subsidie om de lunch gezonder te maken. Er zijn echter weinig restricties verbonden aan de besteding van dit geld. Het is voor scholen toegestaan om contracten af te sluiten met leveranciers om zo een goedkopere lunch te kunnen serveren. De subsidies van de overheden worden vooral gebruikt om het onderwijsniveau op peil te houden, zoals dit in 2001	Er is geen regelgeving voor de kwalificaties waaraan overblijfskrachten, als ze al worden ingehuurd, moeten voldoen.

Landen	Opzet	Financiering	Professionalisering
		<p>is vastgelegd in de No Child Left Behind Act. Scholen gaan contracten aan met grote levensmiddelenfabrikanten om geld te besparen. Voor deze fabrikanten is dit een marketingstrategie om op een zo jong mogelijke leeftijd naamsbekendheid te krijgen.</p>	
Duitsland	<p>Aangezien veel basisscholen in Duitsland slechts een halve dag duren, zijn er vaak geen overblijfvoorzieningen. Kinderen eten hun zelfmeegebrachte lunch eventueel tijdens korte pauzes (Meijvogel, 1991). Er zijn wel ontwikkelingen in de richting van scholen met vaste openingstijden (van 7.30-14.00 uur) en <i>Ganztagschule</i>, waardoor de opvangmogelijkheden tussen de middag ook uitgebreid worden (Eurydice, 2006).</p> <p>Bij scholen met vaste openingstijden van 7.30 tot 14.00 uur wordt tijdens vrije periodes voor en tussen de lessen gezorgd voor toezicht, door de school, ouders of de instantie verantwoordelijk voor de school (<i>Schulträger</i>). De supervisie vindt onder meer plaats door betaalde krachten (niet door leerkrachten). Vaak wordt door de buitenschoolse opvang (<i>Horte</i>) een warme maaltijd tussen de middag verzorgd, omdat kinderen na schooltijd daar meteen naar toe gaan. De prijs voor de buitenschoolse opvang is in dat geval inclusief de maaltijd en toezicht vindt plaats door <i>Horteleidsters</i> (persoonlijke communicatie R. Meijvogel, april 2007).</p>	<p>De salarissen van de opvangkrachten en de materiële kosten worden deels bekostigd door het bevoegd gezag. Ouders betalen een vergoeding voor de supervisie door niet-onderwijspersoneel.</p>	<p>Het is niet bekend wat de mate van professionalisering is van de opvangkrachten, maar de supervisie op scholen met vaste openingstijden vindt plaats door betaalde krachten.</p>
Zweden	<p>School als gemeenschapshuis: basisschool en kinderopvang van 6- tot 12-jarigen onder één dak. De kinderen hebben een continuooster met een lunchpauze van 40 tot 60 minuten (Eurydice, 2006). Samen met de leerkracht eten de kinderen een gratis warme lunch in het 'restaurant' van de school. Daarna spelen de kinderen buiten en wisselen de leerkrachten elkaar af op het schoolplein. De meeste lokale autoriteiten hebben hun</p>	<p>De schoolmaaltijden worden betaald uit publieke middelen. De lokale autoriteiten en scholen zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor de schoolmaaltijden. Het budget voor de schoolmaaltijden wordt feitelijk beheerd door de schoolleider (Wesslén, s.a.).</p>	<p>Het schoolteam bestaat uit HBO-geschoolde leerkrachten en vrijetijdspedagogen (nadrukkelijk worden ook mannen geworven). Zij dragen gezamenlijk de verantwoording voor de gehele schooldag, de leerkrachten met nadruk op het onderwijs</p>

Landen	Opzet	Financiering	Professionalisering
	eigen professionele schoolcateringservice, maar de laatste 10 jaar wordt het steeds vaker uitbesteed aan particuliere cateraars (Skolverket, 2007; Wesslén, s.a.; Meijvogel, persoonlijke communicatie, april 2007).		en de vrijetijdspedagogen met nadruk op de voor- en naschoolse opvang. De taken en lesuren zijn zo verdeeld dat alle teamleden iedere dag hun door de wet verplichte half uur pauze kunnen opnemen (Huiskes, 2007).
Finland	Net als in Zweden wordt op Finse scholen tussen de middag een gratis warme maaltijd geserveerd (Finnish National Board of Education, 2007; Basic Education Act, 1998). Volgens de wet moet ook voorzien worden in adequaat toezicht tijdens de lunchpauze. Door wie de supervisie moet plaatsvinden wordt niet gespecificeerd in de wet.	De voorzieningen voor tussen de middag worden door de staat gefinancierd en georganiseerd op gemeentelijk (lokaal) niveau. De overheid geeft de scholen elk jaar een som geld waarmee zij de kosten van o.a. de schoolmaaltijden kunnen betalen (Finnish National Board of Education, 2006).	Onbekend.
Denemarken	In Denemarken begint de leerplicht bij 7 jaar en eindigt bij 16 jaar (Folkeskole). Voor kinderen in de schoolgaande leeftijd zijn er naschoolse centra (fritidshjem) en school gerelateerde vrijetijdsvoorzieningen (Skolefritidsordningser ofte wel SFO). Bijna alle kinderen tussen de 6 en 10 jaar zitten fulltime in de professionele opvang. Meestal 5 dagen per week van 6.30 tot 16.30 uur zijn de kinderen in het schoolgebouw. Deense ouders gaan er van uit dat pedagogen het beste de opvoeding voor hun kinderen ter hand kunnen nemen, beter dan de ouders zelf. Professionele opvang is noodzaak, want 55% van de vrouwen werkt fulltime.	De financiering komt uit lokale belasting en ouderbijdragen. Het basisprincipe is dat de lokale overheid alle kosten betaalt voor de geregistreerde opvang voorzieningen en de Folkeskole in hun gebied. De lokale overheid betaalt de opvang voor minstens 66%, waarbij de deelname aan de Folkeskole gratis is.	Opvang heeft (ook) een pedagogisch doel. Leidsters zijn op HBO-niveau opgeleid.

4.4 Ontwikkelingen

De verhouding tussen onderwijs en tussenschoolse opvang is de laatste jaren in diverse landen veranderd door wensen van ouders met (kansen op) een full-time baan, de grotere zelfstandigheid van scholen, (aanzetten tot) professionalisering van de tussenschoolse opvang en het kwaliteitsbeleid dat scholen voeren (Goldring & Sullivan, 1996; Ravn, 2003; Smit, Driessen, Vrieze, Van Kuijk & Slegers, 2005).

Op basis van de literatuurstudie en gesprekken met deskundigen kunnen de volgende ontwikkelingen worden gesignaleerd:

- De afgelopen decennia is er in een aantal West-Europese landen sprake van een toegenomen belangstelling voor (tussenschoolse) kinderopvang (Europese Commissie, 2002; European Commission, 2002; WRR, 2006). Dit is een ontwikkeling die niet alleen voor Nederland geldt, maar evenzeer (en in de tijd eerder) voor de Verenigde Staten, Engeland en Scandinavische landen (Onderwijsraad, 2002a). Deze aandacht heeft te maken met een aantal ontwikkelingen. Allereerst is door de toegenomen arbeidsmarktparticipatie van vrouwen en veranderende gezinsstructuren grotere behoefte ontstaan aan tussenschoolse opvang (Onderwijsraad, 1998; 2002a). Kinderopvangactiviteiten worden steeds meer gezien als een vorm van preventie van cognitieve en sociaal-psychologische ontwikkelingsachterstanden (Driessen, 2000).
- De Nederlandse samenleving is met het ‘anderhalfverdienersmodel’ in internationaal verband nog steeds een buitenbeentje. Nergens wordt er zoveel in deeltijd gewerkt als in Nederland en nergens in heel Europa is de kloof tussen de arbeidsmarktparticipatie van mannen en vrouwen – wanneer rekening wordt gehouden met de gewerkte uren – zo groot als in Nederland. Alleen Malta scoort nog lager. In Nederland wordt kinderopvang met name als een arbeidsmarkt-instrument gezien. Wat betreft het welzijn van het kind geldt kinderopvang toch vooral als een *second best*. Noodzakelijk als de arbeidsmarkt lonkt, maar vanuit het perspectief van het kind niet direct aanbevelingswaardig. Opvang thuis en dan natuurlijk liefst met moeder thuis, geldt nog altijd als *first best* (Brinkgreve & Te Velde, 2006; Plantenga, 2007).
- De belangstelling binnen de Europese Unie voor het dubbelperspectief van arbeidsmarktparticipatie en de kwaliteit van kinderopvang is toegenomen, de aandacht voor buitenschoolse opvang is er nauwelijks en voor de tussenschoolse opvang niet (Meijvogel, 2007). In internationale literatuur zijn de doelstellingen van kinderopvang niet alleen gericht op arbeidsmarktparticipatie (belang van individu en samenleving), maar ook om het kind de zorg en aandacht te geven die het nodig heeft (belang kind) (Esping-Andersen, 2002). De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR, 2006) heeft deze visie overgenomen en poneert in het rapport ‘De verzorgingsstaat herwogen’ dat de overheid niet alleen

aandacht dient te schenken aan arbeidsparticipatie meer ook aandacht dient te besteden aan de jeugd, in de vorm van beter onderwijs en betere kinderopvang. De WRR pleit er voor dat kinderopvang minstens een aantal dagen per week als basisvoorziening beschikbaar moet zijn en dat de voor- en naschoolse opvang een breed palet aan activiteiten dient te bieden. Over de tussenschoolse opvang echter geen woord. Onderzoek van het SCP (Ooms, Eggink & Van Gameren, 2007) naar arbeidsparticipatie- en kinderopvangbeslissingen van moeders met jonge kinderen van 0-12 jaar laat tussenschoolse opvang buiten beschouwing,

- De tussenschoolse opvang op school kan een belangrijke rol spelen wat het betreft het sluiten van vriendschapsbanden en een het ontwikkelen van een gevoel van verbondenheid met anderen. Het is volgens De Winter (2004) van belang dat kinderen zich sociaal verbonden voelen met elkaar (*'connectedness'*) met en met volwassenen (leerkrachten en overblijfskrachten) (vgl. het begrip *'belonging'* van Goodenow, 1993). Deze sociale verbondenheid draagt er toe bij dat kinderen een betere lichamelijke en psychische gezondheid hebben en zich emotioneel en cognitief beter ontwikkelen.
- Internationaal wordt steeds vaker het begrip 'partnerschap' gehanteerd als een bruikbaar concept om betekenisvolle samenwerkingsrelaties tussen scholen, opvang, ouders en de lokale gemeenschap vorm te geven (Epstein, 2001; Ravn, 2003; Smit, Van der Wolf & Slegers, 2001). Partnerschap is dan op te vatten als een proces waarin de betrokkenen erop uit zijn elkaar wederzijds te ondersteunen en waarin ze proberen de eigen bijdrages zo veel mogelijk op elkaar af te stemmen, met als doel het leren, de motivatie en de ontwikkeling van leerlingen te bevorderen (Davies & Johnson, 1996; Driessen, Smit & Slegers, 2005; Vrieze & Mok, 2007).
- Ouders worden steeds vaker als klanten of cliënten beschouwd die eisen kunnen stellen aan de producten van scholen/schoolbesturen, kinderopvanginstellingen zoals dat al gangbaar was in de Verenigde Staten en Engeland (Smit, 2006). Zij krijgen net als in veel landen de middelen om eventueel de school via een klachtenregeling of een geschillencommissie ter verantwoording te roepen (Cluitmans-Souren, 2007; Expertgroep Klachtenregeling PO/VO, 2006).
- De wenselijkheid om ouders en ook de gemeenschap meer actief te betrekken bij de tussenschoolse opvang neemt toe. Efficiency, transparantie en verantwoording afleggen zijn in de meeste landen de kernwoorden in de politieke arena. In de Verenigde Staten, maar ook in Europa is er ruime aandacht voor het belang van sociale cohesie in het voortleven van een samenleving en de rol van burgers bij de lokale gemeenschap. Typerend voor de aanpak in de Verenigde Staten en in mindere mate in Zweden en Nederland is het betrekken van het bedrijfsleven bij de talrijke initiatieven wat betreft de verbetering van de kinderopvang (*'outsourcing'*) (Hochschild, 2003). Participatie van ouders bij de (tussenschoolse) opvang op

school vormt voor hun kinderen ook een voorbeeld van actief burgerschap (Driessen & Smit, 2007; Onderwijsraad, 2002b; Schuyt, 2001).

- Er bestaat een aantal barrières in de praktijk die het realiseren van succesvolle en duurzame samenwerking tussen ouders als vrijwilligers en overblijfskrachten als professionals bij het overblijven bemoeilijken (Smit, 2005). Een eerste belangrijk knelpunt vormt hierbij de opvattingen die leraren hebben over hun rol als leerkracht in een multiculturele en multireligieuze samenleving (Smit & Driessen, 2007). Uit kwalitatief onderzoek naar de ervaringen en emoties van leraren in het basis- en voortgezet onderwijs met ouders in Canada blijkt, dat communicatie tussen leraren en ouders moeizaam verloopt wanneer leraren zichzelf zien als een ‘expert’ (Lasky, 2001). Deze ‘leerkracht-als-expert’-opvatting creëert veelal een hiërarchie van waarden, kennis en status die invloed heeft op de bereidheid van leraren om met ouders samen te werken. Als gevolg hiervan ervaren leraren positieve gevoelens en goede samenwerkingsrelaties met ouders die het eens zijn met hun professionele oordeel en eenzelfde opvatting hebben over wat goed is voor het kind. Problematischer wordt het als ouders het oordeel van leraren kritisch bevragen of, sterker nog, het er oneens mee zijn. Dit leidt bij leraren die zichzelf als een ‘expert’ zien tot allerlei negatieve gevoelens en tot grote weerstand en strijd. Verschillen in opvattingen tussen ouders en leraren over de professionaliteit van leraren kan zo dus de samenwerking bemoeilijken (Crozier, 2000; Cutler, 2000; David, 2003; Nuutinen, 2001).
- Sterker dan in ons omringende landen vinden Nederlandse moeders dat zij het best zelf voor hun kinderen zorgen en een parttimebaan kunnen nemen (‘combinatiescenario’) (Pott-Buter, 1993). Nederland vergrijst en in dat kader is het belangrijk om de arbeidsmarktparticipatie te optimaliseren en de verplaatsing van zorg voor het gezin naar collectieve instellingen (‘uitbestedingscenario’). Als de participatiecijfers van de beroepsbevolking worden geanalyseerd, is het duidelijk dat het economisch potentieel van Nederland bij vrouwen ligt. Tussenschoolse opvang, aansluitende dagarrangementen, brede scholen zijn een belangrijk onderdeel van schoolsystemen van een moderne opvang waarin mannen en vrouwen arbeid en zorg combineren. Waar vrouwen niet werken zolang het gezin het *toestaat*, maar waar vrouwen (en mannen) werken omdat het gezin het *toelaat* (Brinkgreve & Te Velde, 2006; Plantenga, 2007).
- In Nederland zijn de volgende ontwikkelingen te signaleren met betrekking tot opvangfaciliteiten. Er is een toename van het gebruik van opvangfaciliteiten en aandacht voor de kwaliteit voor de voorzieningen. Deze ontwikkelingen worden beschouwd als een investering in sociale integratie en het welzijn van kinderen. De Vereniging voor Openbaar Onderwijs (VOO) presenteert in maart 2001 het Manifest Overblijven waarin wordt voorgesteld het overblijven in een aantal stappen te professionaliseren. In de Beleidsbrief tussenschoolse opvang van 20 maart 2002 komt het Ministerie van VWS met dergelijke voorstellen. Op 1 augustus 2006

worden schoolbesturen verantwoordelijk voor het (laten) organiseren van een overblijfvoorziening, krijgen middelen voor ondersteuning van de organisatie van de tussenschoolse opvang en scholing van overblijfmeeuwerkers (artikel 45 WPO). Introductie van concept van de ‘Gezonde School’ (Smit & Sluiter, 2006), aanbod van warme maaltijden op scholen tussen de middag, themabijeenkomsten over (op)voeding in ‘ouderkamers’ en introductie van het ‘Zweedse onderwijsmodel’ (aanbod tussenschoolse opvang op basisscholen door professionals). Introductie van een Keurmerk Tussenschoolse Opvang om scholen, schoolbesturen en ouders een instrument in handen te geven om de kwaliteit van het overblijven of de tussenschoolse opvang te meten (www.overblijfkeurmerk.nl). Tussenschoolse opvang is in de periode augustus 2006-augustus 2007 geen onderwerp van gesprek op het internetforum van Ouders Online. Er zijn wel discussies over de mogelijke (schadelijke) gevolgen van kinderopvang voor de ontwikkelingskansen van kinderen. Ook op het internetforum van de Belangenvereniging van Ouders in de Kinderopvang (BOinK) zien we dezelfde ontwikkeling. Op 3 juli 2007 bieden sociologe Rineke Van Daalen en Conny Berge, projectcoördinator Tijd voor school, een manifest aan aan de minister van onderwijs waarin ze voorstellen dat in het onderwijs niet alleen ruimte moet zijn voor leren, maar ook voor zorg, spelen en lunchen; dat er meer rekening dient te worden gehouden met de behoeftes van kinderen bij het bepalen van de schooltijden; dat schoolgebouwen en speelruimten moeten worden aangepast aan deze doelstellingen en dat er ook klasse-assistenten en specialisten in de verzorging en vrijetijdspedagogiek dienen te worden aangesteld. De brede school dient als een basisvoorziening te worden gefinancierd door het rijk.

- Omstreeks 1995 vindt de introductie plaats van het concept van multidisciplinaire samenwerking rondom kinderen en ouders in de brede school vanuit probleemwijken in (middel)grote steden in Nederland. Niet veel later vindt dit concept ook weerklank in nieuwbouwwijken met als nieuw element dagarrangementen voor werkende ouders. Het terrein van de brede school wordt meer en meer betreden door maatschappelijke ondernemers, zoals organisaties voor kinderopvang (Van der Grinten & Studulski, 2007). Om de samenwerking tussen scholen, tussenschoolse en naschoolse opvang een impuls te geven werkt men met combinatiefuncties (Groot Haar & Scholten, 2007). De brede school is geen exclusief Nederlands fenomeen. Ook in de VS, in de Scandinavische landen, Engeland, Duitsland en België zijn brede scholen ingevoerd. In deze landen zien we vergelijkbare ontwikkelingen als in Nederland als de invoering van de opvangplicht (2007) en de zorgplicht (2010) (Burgwal, 2007).
- Najaar 2007 start een experiment in Rotterdam met ‘brede scholen dagarrangementen’. Twee of drie dagen in de week zijn alle kinderen op school van 8.00 tot 17.00 uur. De kinderen lunchen in de klas en kunnen daarna minimaal een half uur vrij spelen of ontspannen. De begeleiding tijdens de lunch is in handen van professionele krachten. Met deze aanpak worden de volgende resultaten beoogd:

- *De kwaliteit van de lunch verbetert.* Doordat professionals zicht krijgen op de lunchpakketten van alle kinderen kunnen ouders gemakkelijker aangesproken worden op hun verantwoordelijkheden op dit vlak. Het zal niet zo gauw meer voorkomen dat kinderen niet of zeer ongezond lunchen. Op termijn kunnen mogelijkheden tot het serveren van een verantwoorde lunch onderzocht worden.
- *De kwaliteit van de begeleiding rondom de lunch verbetert.* De begeleiding wordt verzorgd, of op zijn minst gecoördineerd, door professionals vanuit kinderopvang en welzijn. Vrijwilligers, assistenten en stagiaires blijven hun inbreng houden, maar worden directer aangestuurd en begeleid.
- *De kwaliteit van het vrije spel verbetert.* Doordat alle kinderen op school blijven, wordt de lunchpauze een onderdeel van het dagprogramma, opgevaardeerd met diverse activiteiten verzorgd door bondgenoten van welzijn, sport en cultuur.
- *Verlenging effectieve leertijd: lunchen wordt leren.* De lunch wordt voor alle kinderen een vast onderdeel van het programma en de meerwaarde van het ‘gezamenlijk eten’ wordt ten volle benut. Door aandacht te schenken aan het dekken van de tafel, het in acht nemen van stilte voor gelovige kinderen, gezonde voeding en het op elkaar wachten draagt de lunch bij aan de (sociale) ontwikkeling van de kinderen en aan een gezond pedagogisch klimaat.
- In Frankrijk zijn initiatieven ontwikkeld om de kwaliteit van de maaltijden op scholen te verbeteren. In België (Vlaanderen) is er aandacht voor de tussenschoolse opvang als deel van de invoering van de brede school.
- In Engeland is er aandacht om kinderen en ouders bewust te maken van het nut van gezond en lekker eten. De tussenschoolse opvang wordt gemoderniseerd als onderdeel van programma’s ter bestrijding van achterstanden en bevordering van integratie. In de VS zijn er programma’s in het leven geroepen om de lunches op scholen gezonder te maken.

Voorgaande ontwikkelingen in enkele landen worden beschreven in Figuur 4.2.

Figuur 4.2 – Ontwikkeling van de tussenschoolse opvang in enkele landen

Landen	Uitgangspunten	Aanzetten tot veranderingen/ experimenten
Nederland	Ouders en leerkrachten interesseren en betrekken bij projecten wat ze zelf thuis en op school kunnen doen aan het bevorderen van een gezonde leefstijl voor hun kinderen.	Introductie van concept van de ‘Gezonde School’ op scholen waar structureel aandacht is voor) gezondheidsbevorderende activiteiten (o.a. gezond eten tussen de middag) met als doel de gezondheid en het welzijn van leerlingen en onderwijspersoneel te verbeteren (Nationaal Instituut voor Gezondheidsbevordering en Ziektepreventie in samenwerking met de GGD; www.nigz.nl).
	Kinderen tussen de middag een warme maaltijd op scholen aanbieden.	De Vereniging voor Openbaar Onderwijs (VOO) is, in navolging van in België, Duitsland en Engeland, een voorstander van dat het introduceren van warme maaltijden op school, omdat de kinderen dan een gezonde, volledige maaltijd eten. De school biedt een service aan die ouders waar de gezamenlijke warme maaltijd in het gezin er juist bij inschiet door de verschillende activiteiten van de verschillende gezinsleden. dag een warme maaltijd eten kost per kind. Er is eerst een proef gehouden met het verstrekken van warme maaltijden op een basisschool in Almere. De Amstelmeerschool te Amsterdam is thans de enige basisschool die tussen de middag aan kinderen warme maaltijden verstrekt (kosten ca. € 2,25 per maaltijd) (www.warmemaaltijden.nl).
	Individuele initiatieven van ouders (bv. Tijd voor Eten) om gezonde maaltijden voor de kinderen te koken. Het bevorderen van de beleving van het gebruik van maaltijden als sociale gebeurtenis. Het stimuleren van een gevarieerde smaak bij kinderen. Kinderen en ouders bewustmaken van het nut van gezond en lekker eten.	Ouders ondersteunen om zelf gezonde en lekkere maaltijden voor hun kinderen te bereiden. Lekker samen eten op een drukke schooldag. Een keuken in een buurthuis laten bouwen vlak bij de school. Doel: verbetering van de overblijf, met aandacht voor rust, gezelligheid en gezonde voeding. Het restaurant wordt draaiende gehouden met donaties uit het bedrijfsleven (www.tijdvooreten.nl).
	Voor veel allochtone ouders is betrokkenheid bij de school en de gang van zaken bij de tussenschoolse opvang geen vanzelfsprekendheid. Betrekken van ouders bij de school vergroot het beter functioneren van de tussenschoolse opvang.	Vergroten ouderbetrokkenheid door starten van een ‘ouderkamer’ op school. In een ouderkamer kunnen ouders elkaar ontmoeten om te praten over zaken die betrekking hebben op de ontwikkelingskansen van hun kind op de basisschool. De drempel om de ouderkamer te bezoeken is laag, door ontspannende activiteiten als knutselen, gym of koken aan te bieden, komen ouders makkelijker met elkaar in contact. Een ouderkamer kan de plek zijn waar themabijeenkomsten over (op)voeding en tussenschoolse opvang worden georganiseerd (http://appl.opgroeien.rotterdam.nl/info-bank/activiteiten)

Landen	Uitgangspunten	Aanzetten tot veranderingen/ experimenten
	<p>Het recht van kinderen op het hebben van een visie en het uiten van een mening is en als organisatie daar serieus mee omgaan. Bij de opvang hebben kinderen nog steeds onvoldoende mogelijkheden om hun visie en mening te uiten.</p>	<p>Het project 'Kinderparticipatie in de buitenschoolse opvang' is gericht op leidsters en managers in de (buitenschoolse) opvang om de jeugd te betrekken bij de inrichting van de omgeving. (http://www.jso.nl/web/show).</p>
	<p>Ouders kunnen met een gerust hart gaan werken omdat de opvang goed geregeld is op school.</p>	<p>Introductie van het 'Zweedse onderwijsmodel': tussenschoolse opvang op basisscholen wordt verzorgd door professionals. Scholen/leerkrachten en opvang/leidsters als partners werken nauw samen (www.jso.nl/web/show).</p>
	<p>Meer evenwicht en effectiviteit in het dagprogramma: kansen van doelgroepkinderen én van talentvolle kinderen vergroten. De geforceerde onderbreking van de schooldag tussen de middag verdwijnt en activiteiten vloeien natuurlijk in elkaar over waardoor de sfeer gelijkmatiger wordt. Door de radicale onderbreking tussen de middag weg te nemen en de schooldag op te rekken kan beter ingespeeld worden op het bioritme van kinderen. Er komt ruimte voor ontspanning en kennisoverdracht kan plaatsvinden op de twee piekmomenten van concentratie: tussen 10.00 en 12.00 uur en tussen 14.00 en 17.00 uur (Balleux & Schreuder, 2005). Door de vrijetijdsactiviteiten op te nemen in het rooster kan een eenduidig pedagogisch klimaat worden gecreëerd.</p>	<p>Najaar 2007: in Rotterdam start een experiment met 'brede scholen dagarrangementen'. Twee of drie dagen in de week zijn alle kinderen op school van 8.00 tot 17.00 uur. De kinderen lunchen in de klas en kunnen daarna minimaal een half uur vrij spelen of ontspannen. De begeleiding tijdens de lunch is in handen van professionele krachten; tijdens het vrije spel en ontspanning zijn professionals van sociaal cultureel werk of kinderopvang verantwoordelijk voor de begeleiding. Onder hun aansturing zijn assistenten, vrijwilligers en stagiaires actief. Hiertoe maken de diverse bondgenoten duidelijke afspraken over regels en rechten en stemmen zij hun pedagogische visie op elkaar af. Vooral de school en tussenschoolse en naschoolse opvang maken eenduidige afspraken over de pedagogische benadering van de onder hun verantwoordelijkheid vallende kinderen. De geforceerde onderbreking van de schooldag tussen de middag verdwijnt en activiteiten vloeien natuurlijk in elkaar over waardoor de sfeer gelijkmatiger wordt (http://bredeschool.josopschool.nl).</p>
Frankrijk	<p>Verbeteren van de kwaliteit van de maaltijden op scholen.</p>	<p>Franse Ministerie van Onderwijs hanteert sinds 2001 richtlijnen voor kwaliteitsnormen waaraan de maaltijden dienen te voldoen op scholen. De criteria die gehanteerd worden hebben betrekking op het percentage vetten en proteïnes en de hoeveelheid ijzer en calcium. De gemeenten zijn verantwoordelijk voor het beheer van de schoolkantines. De gemeente bepaalt ook de ouderbijdrage voor de maaltijden, binnen de grenzen die door het Ministerie van Economische Zaken zijn gesteld.</p>

Landen	Uitgangspunten	Aanzetten tot veranderingen/ experimenten
België (Vlaanderen)	Tussenschoolse opvang als deel van de brede, integrale ontwikkeling van alle kinderen.	Stimuleren van start brede scholen met als aandachtspunten: uitbouw van de samenwerking tussen school, gezin en lokale, en (in)formele organisaties, waar jongeren zich veilig en geïnspireerd voelen om op allerlei terreinen hun competenties te ontwikkelen (School in Vlaanderen en Brussel Visietekst; http://www.ond.vlaanderen.be/publicaties).
Verenigd Koninkrijk	Het bevorderen van de beleving van het gebruik van maaltijden als sociale gebeurtenis. Het stimuleren van een gevarieerde smaak bij kinderen. Kinderen en ouders bewustmaken van het nut van gezond en lekker eten.	In het VK werd in 1944 de standaard voor de schoolmaaltijden vastgesteld. De hoge kwaliteitseisen zijn inmiddels afgeschaft (sinds de regering-Thatcher) waardoor er steeds vaker fast food geleverd wordt. Individuele initiatieven van ouders en chef-koks (bv. Jamie Oliver) om gezonde maaltijden voor de kinderen te koken (www.jamieoliver.com).
	In Engeland wordt de modernisering van de tussenschoolse opvang als onderdeel van programma's ter bestrijding van achterstanden en bevordering van integratie beschouwd.	Ambitieuze programma's met veel overheidsgeld voor verbetering van de educatie van (jonge) kinderen: <ul style="list-style-type: none"> - oprichting en bouw van 3800 kindercentra (integrated children centers) voor 0- tot 12-jarigen waar naast kinderopvang ook andere diensten voor ouders en kinderen geïntegreerd worden aangeboden, zoals steun bij het vinden van werk, taalcursussen, gezondheidsvoorlichting en oudercursussen (National Audit Office: www.nao.org.uk); - ontwikkelen van 'extended school services' uitgaande van het 'wrap around'-principe: diensten voor, op en na school aangeboden in de scholen. Bouwprogramma voor uiteindelijk alle basisscholen en programma voor inhoudelijke samenwerking van school en opvang; - nadruk op de kracht van de non gouvernementele 'community' (http://www.essexcc.gov.uk/).
Verenigde Staten	In verband met de volksgezondheid (om overgewicht tegen te gaan) zijn er programma's in het leven geroepen om de lunches op scholen gezonder te maken.	Ook zijn particuliere initiatieven ontstaan, zoals de 'Organic School Project' (http://organicschoolproject.org/).
Duitsland	De opvangmogelijkheden tussen de middag dienen uitgebreid te worden. De regering van bondskanselier Merkel stimuleert de ontwikkeling van de zogeheten Ganztagsschulen, vergelijkbaar met de Nederlandse brede school (Eurydice, 2006).	Ganztagsschulen bieden naschoolse activiteiten aan, zoals sport, muziek en dans, kunst en cultuur, huiswerkbegeleiding en tussenschoolse opvang (Bielenberg & Kelb, 2006; Savelberg, 2007). Er zijn twee varianten: <ul style="list-style-type: none"> - de open 'Ganztagsschule': oriëntatie op de onderwijsstructuur van de traditionele 'Halbtagschule' met daaraan toegevoegd een middagmaaltijd en een vrijwillig programma voor de namiddag. De begeleiding komt voor rekening van leraren en pedagogen (lijkend op de Zweedse 'fritidspedagogen'). Vaak zijn daar ook buitenschoolse partners zoals

Landen	Uitgangspunten	Aanzetten tot veranderingen/ experimenten
		<p>medewerkers van de kinder- en jeugdzorg bij betrokken;</p> <p>- de geïntegreerde ‘Ganztagsschule’: De klassieke indeling in lessen van 45 minuten wordt losgelaten. Onderwijs en vrijetijdsactiviteiten, gemeenschappelijk en individueel leren, concentratie en ontspanning wisselen elkaar af. Het gezamenlijke dagprogramma is voor alle leerlingen verplicht. Vakleerkrachten, sociaal pedagogen en buitenschoolse partners van verenigingen, jeugdzorg of vormingswerk werken in de school samen (Timmerhuis e.a., 2006).</p>
Zweden	<p>Kinderen van 1 tot 16 jaar verblijven van 8.00 tot 18.00 uur op school. De school verzorgt een geïntegreerd programma van lessen, lunch, spelen en vrijetijdsactiviteiten. Warme maaltijden worden steeds vaker vervangen door pizza’s en snacks.</p>	<p>De overheid stimuleert instellingen een eigen visie op tussenschoolse opvang: te ontwikkelen. Kinderen worden via kinderraden betrokken bij het planproces: creatieve ideeën van kinderen zelf worden benut (verhogen gebruikswaarde) en vergroot betrokkenheid bij het overblijven en vermindert vormen van niet gewenst gebruik.</p> <p>Catering wordt steeds vaker uitbesteed aan particuliere cateraars die kwalitatief hoogwaardige maaltijden verstrekken aan kinderen (Skolverket, 2007; Wesslén, s.a.; Volkskrant, 28 juli 2007).</p>
Denemarken	<p>Kritiek op het systeem. Het is erg duur, want het grootste deel van de kosten voor kinderopvang komen uit lokale belastingen. Het kost Denemarken als land, 2,1% van het bruto nationaal product. Daarnaast zijn de ouders bijna niet meer betrokken bij de opvoeding van hun kind. Alleen het weekend blijft over voor ouders om te interacteren met hun kinderen. Bovendien krijgt het pedagogische aspect teveel aandacht op school, wat ten koste gaat van de lessen.</p>	<p>In verband met kosten/schaalvergroting eten kinderen steeds hun meegenomen brood op onder toezicht van professionele leidsters in de zgn. skolefritidsordnings, die in de scholen zelf zijn zijn/worden gevestigd. De keukens met extra staf van de ‘oude’ opvangvoorzieningen zijn/worden gesloten.</p> <p>De Deense overheid heeft een financiële regeling ingevoerd om ouders meer bij de opvoeding te betrekken. Af en toe een dagje thuis blijven voor de kinderen (en tussen de middag met ze eten), kan een ouder zo’n 1700 euro per jaar opleveren. Het enige dat ze hoeven te doen is hun kind afhalen van school wanneer de reguliere lessen zijn afgelopen, maar vooralsnog maken daar maar weinig ouders gebruik van (Marjan van den Berg. De Volkskrant, 18 mei 2006).</p>

4.5 Samenvattend

In de meeste onderzochte landen krijgen de kinderen tussen de middag in (grootschalige, onpersoonlijke) schoolkantines een warme maaltijd voorgeschoteld als onderdeel van buitenschoolse opvang. De begeleiders hebben doorgaans geen professionele, opvoedkundige, scholing gevolgd (met uitzondering van Scandinavische landen).

De afgelopen decennia is er in een aantal West-Europese landen sprake van een toegenomen belangstelling voor (tussenschoolse) kinderopvang. De tussenschoolse opvang is de laatste jaren in diverse landen veranderd door de toename van het aantal tweeverdieners en alleenstaande ouders, de grotere zelfstandigheid van scholen, aanzetten tot professionalisering van de tussenschoolse opvang en het kwaliteitsbeleid dat scholen voeren. Ouders worden steeds vaker als klanten of cliënten beschouwd, die eisen kunnen stellen aan de 'producten' van scholen/schoolbesturen. De wenselijkheid om ouders en ook de gemeenschap meer actief te betrekken bij de tussenschoolse opvang neemt toe. Er bestaat een aantal barrières in de praktijk die het realiseren van succesvolle en duurzame samenwerking tussen ouders als vrijwilligers en overblijfskrachten als professionals bij het overblijven bemoeilijken.

De Nederlandse aanpak van de tussenschoolse opvang met vrijwilligers is uniek in Europa. De afgelopen jaren zijn stappen gezet om het overblijven te professionaliseren: overblijfskrachten te scholen, meer aandacht te schenken aan de kwaliteit van de meegebrachte boterham, maar ook voor de kwaliteit van spel, activiteiten en ruimte. Het is de bedoeling om het overblijven in Nederland kleinschalig en persoonlijk te houden, wat ook mogelijk is bij de relatief kleine Nederlandse scholen (bv. in vergelijking met Duitsland en Scandinavië).

Nederlandse kinderen lunchen geheel anders dan in andere Europese landen, omdat een deel van de ouders zelf de opvang tussen de middag en de lunch (willen blijven) verzorgen ('Zoals het theezakje thuis trekt, trekt het nergens') en er geen cultuur is om warme maaltijden te serveren op scholen. In Nederland is er belangstelling voor het concept van de 'Gezonde School', worden themabijeenkomsten georganiseerd over (op)voeding in 'ouderkamers' en is op beperkte schaal het Zweedse onderwijsmodel geïntroduceerd, met tussenschoolse opvang verzorgd door professionals. Na jaar 2007 start in Rotterdam een experiment met 'brede scholen dagarrangementen'. Met deze aanpak wordt beoogd dat de kwaliteit van (en de begeleiding rondom) de lunch verbetert, de kwaliteit van het vrije spel verbetert en de effectieve leertijd wordt verlengd: lunchen wordt leren. In Frankrijk, België, Engeland, Verenigde Staten, Duitsland en Zweden zijn initiatieven gestart om de tussenschoolse opvang kwalitatief te verbeteren.

Het vertrouwen in de formele opvang zal verder toenemen als de belangen van kinderen bij de vormgeving van die opvang veel explicieter als uitgangspunt worden genomen (Plantenga, 2007). Daarnaast zou de formele opvang alleen een rol spelen als arbeidsmarktinstrument wanneer het niet uitsluitend als zodanig wordt benaderd, maar als de belangen van de kinderen ook daar op de eerste plaats komen (Portegijs, Cloin, Ooms & Eggink, 2006).

5 Functioneren tussenschoolse opvang

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we de resultaten van het websurvey onder schoolleiders van basisscholen. Uitgangspunt zijn de gegevens uit de vragenlijst die door 390 schoolleiders is ingevuld. Hen is gevraagd informatie te verstrekken over de organisatorische kant van de tussenschoolse opvang, omdat zij het beste op de hoogte zijn van deze aspecten. Specifieke thema's zijn: faciliteiten overblijfvoorziening, organisatie van de overblijf, gemaakte afspraken, kosten voor ouders, begeleiding, ondersteuning en scholing van overblijfkraften en de kwaliteit van de tussenschoolse opvang.

Bij al deze onderwerpen leggen we allereerst een relatie met het type school (reguliere school of brede school). Op deze manier gaan we na in hoeverre er verschillen zijn tussen beide typen scholen. Daarnaast zijn we ook nog voor een aantal andere achtergrondkenmerken nagegaan of er verbanden zijn. Het betreft met name de denominatie van de school, de mate van stedelijkheid, het aantal overblijvers, en de uitvoerders van de opvang (de school zelf, een externe organisatie). De bevindingen met betrekking tot de dichotomie reguliere vs. brede school presenteren we (vrijwel) steeds in de vorm van een tabel met bijbehorend commentaar. Bij de resultaten ten aanzien van de overige achtergrondkenmerken beperken we ons tot het beschrijven van de belangrijkste bevindingen. Indien van toepassing presenteren we in de tabellen een maat voor de sterkte van een samenhang (de coëfficiënt Pearson r , *eta* of Cramèrs V). Over de interpretatie van het gewicht van dergelijke coëfficiënten bestaat soms onduidelijkheid (vgl. Driessen & Doesborgh, 2003). Wij gaan er vanuit dat bij een samenhang van minimaal 0,15 van 'significantie' (in termen van relevantie) gesproken kan worden. Ter wille van het leesgemak geven we dat in de betreffende kolom aan met een *.

We starten in de volgende paragraaf met de opvangvormen. Daarna komen achtereenvolgens aan de orde welke ruimten gebruikt worden tijdens het overblijven; de wijze waarop de overblijfgeregeling georganiseerd is; het toezicht tijdens het overblijven; maatregelen die genomen zijn; de gebruikte voorzieningen; de kosten voor ouders; gemaakte afspraken met overblijfkraften; ontwikkelingen in het aantal overblijfkinderen; begeleiding en ondersteuning; scholing voor overblijfkraften en -coördinatoren; voorwaarden die schoolleiders stellen aan overblijfkraften; ervaren

knelpunten; de beoordeling van het overblijven; eventuele veranderingen in kwaliteit. In de laatste paragraaf vatten we de bevindingen samen.

5.2 Variatie aan opvangvormen

Algemeen

Op hoeveel scholen blijven leerlingen tussen de middag over? Van de 391 onder-vraagde schoolleiders in het basisonderwijs blijkt dat op nagenoeg alle scholen (98%) leerlingen tussen de middag overblijven. Op de scholen waar geen kinderen overblijven is de reden in bijna alle gevallen dat er bij ouders geen vraag naar het overblijven is. In één geval is het overblijven geregeld bij burens en ouders van medeleerlingen.

Organisatie

Beschikken scholen over faciliteiten om leerlingen tussen de middag te laten overblijven? Tabel 5.1 geeft een overzicht van de antwoorden op deze vraag. Zoals aangekondigd maken we een onderscheid naar brede scholen en reguliere scholen. Onder brede scholen verstaan we, in navolging van het Ministerie van OCW, een samenhangend netwerk van toegankelijke en goede voorzieningen voor kinderen, jongeren en gezin, met de school als middelpunt. Zie Tabel 5.1.

Tabel 5.1 – Heeft de school de faciliteiten om leerlingen tussen de middag te laten overblijven? naar schooltype (in %)

	reguliere school (n=306)	brede school (n=76)	totaal (n=382)	Cramèrs <i>V</i>	sign.
nee	9	4	8		
ja	91	96	92		
totaal	100	100	100	,076	

De tabel laat zien dat de overgrote meerderheid (92%) van de scholen over de faciliteiten beschikt om de leerlingen tussen de middag te laten overblijven. Slechts 8% van de schoolleiders geeft aan dat het de school aan dergelijke faciliteiten ontbreekt. Op reguliere scholen (9%) ontbreken de faciliteiten vaker dan op brede scholen (4%). Dit verschil is echter niet significant.

We zijn ook nagegaan of er verschillen zijn naar denominatie van de school. Uit deze analyses bleek dat openbare scholen over minder faciliteiten (11%) beschikken om de

leerlingen tussen de middag over te laten blijven dan protestants-christelijke scholen (5%), katholieke scholen (8%) en overig bijzondere scholen (4%).

Is er, op de scholen waar de faciliteiten voor het overblijven ontbreken, als alternatief voor het overblijven binnen de school een samenwerkingsverband met personen dan wel instellingen ten behoeve van het overblijven buiten het schoolgebouw? Een derde van de in totaal 31 schoolleiders gaf aan dat er een samenwerkingsverband is aangegaan met een organisatie voor kinderopvang en buitenschoolse opvang. Andere genoemde alternatieven zijn: gastouders, een samenwerkingsverband met een buurthuis of kinderdagverblijf, of het huren van een ruimte in de buurt van de school.

5.3 Gebruik ruimten als overblijfvoorziening

Van welke ruimten wordt gebruik gemaakt gedurende het overblijven? Informatie hierover staat in Tabel 5.2.

Tabel 5.2 – Welke ruimte(n) in het schoolgebouw wordt of worden gebruikt als overblijfvoorziening? naar schooltype (meer antwoorden mogelijk; in %)

	reguliere school (n=278)	brede school (n=73)	totaal (n=351)	eta	sign.
- alle klaslokalen	24	30	25	0,06	
- een aparte overblijfruimte die uitsluitend voor overblijven benut wordt	4	8	5	0,07	
- een gemeenschapsruimte of aula	48	48	48	0,00	
- een bepaald klaslokaal dat voor de middagpauze wordt gebruikt	21	25	22	0,03	
- een klaslokaal of een andere ruimte die steeds voor wisselende doeleinden wordt gebruikt (film- en videovertoning, bijspijkerlessen, handenarbeidlessen, e.d.)	17	16	17	0,00	
- de gang/hoek	7	10	8	0,04	
- anders	10	21	12	0,14	

Uit Tabel 5.2 kan worden afgeleid dat bijna de helft van alle basisscholen gebruik maakt van een gemeenschapsruimte of aula tijdens het overblijven. Op een kwart van de scholen worden alle klaslokalen gebruikt. Ongeveer een vijfde van de scholen gebruikt een bepaald klaslokaal voor de tussenschoolse opvang of een klaslokaal of andere ruimte die steeds voor wisselende doeleinden wordt gebruikt. Minder populair

is het gebruik van de gang/een hoek of een aparte overblijfruimte die uitsluitend voor overblijven benut wordt. Andere ruimten die worden genoemd zijn een speellokaal, de centrale hal, een ruimte die buiten de school wordt gehuurd, een documentatieruimte, een kooklokaal en de teamkamer. Er zijn slechts geringe verschillen tussen brede en reguliere scholen; voor zover ze er zijn, zijn ze niet significant.

Een probleem van het gebruik van reguliere klassen is meestal dat de klassen zijn ingericht voor schoolwerk en dat de kinderen zich tijdens het lunchen niet vrijuit kunnen bewegen. Op hun tafeltjes liggen vaak schriften en boeken, materiaal dat vloekt met boterhammen en hun melk. Voor overblijfkraften betekent dit dat ze hun werkzaamheden verrichten op het terrein van anderen, waar ze weinig of geen invloed op hebben. Voor groepsleerkraften betekent dit dat anderen zich op 'hun' terrein bevinden, dat ze van te voren spullen moeten opruimen en wellicht daarna weer te voorschijn moeten halen. Het is ook de vraag hoe de klassen door de overblijvers worden achtergelaten (vgl. Van Daalen, 2005a). Hierbij kan worden opgemerkt dat uit aanvullende analyses bleek dat op scholen die de tussenschoolse opvang hebben uitbesteed aan een externe organisatie het overblijven minder vaak plaatsvindt in alle klaslokalen dan bij scholen die het overblijven niet uitbesteden (resp. 21 en 26%). Externe organisaties maken vaker gebruik van een aparte ruimte die uitsluitend voor het overblijven wordt benut (resp. 9 en 4%) of van een klaslokaal of andere ruimte die voor wisselende doeleinden wordt gebruikt (resp. 23 en 15%).

5.4 Organisatie overblijfregeling

Organisatie

Wie is verantwoordelijk voor het overblijven op scholen? Uit eerder onderzoek (Van der Ploeg, 2000) is gebleken dat op de meeste scholen zowel de organisatie als het financiële beheer overgelaten werden aan de ouders. De schoolleiding was slechts zijdelings betrokken bij de dagelijkse uitvoering. Wat betreft de formele verantwoordelijkheid was er enige onduidelijkheid en twijfel. Volgens artikel 45 WPO zijn schoolbesturen verantwoordelijk voor het (laten) organiseren van een overblijfvoorziening. Uit Tabel 5.3 blijkt dat momenteel het schoolbestuur op nog geen tiende (8%) van de scholen het overblijven zelf organiseert. Op bijna de helft (49%) van de scholen organiseert de schoolleiding het overblijven en heeft daarmee de regie overgenomen van de ouders. Op 39% van de scholen is er daar een speciale overblijfcommissie voor in het leven geroepen. Deze commissies bestaan doorgaans uit ouders, overblijfkraften en vertegenwoordigers van de school: directeur en/of leerkrachten (Beerends, Diepeveen & Dekker, 2001; Van Daalen, 2005). Op bijna een vijfde (19%) van de scholen wordt het overblijven door ouders georganiseerd. De MR/ouderraad/oudervereniging en instellingen voor kinderopvang nemen op rond de

15% van de scholen het overblijven voor hun rekening. Scholen c.q. schoolbesturen hebben het overblijven waarschijnlijk uitbesteed aan een instelling voor kinderopvang, omdat ze geen risico's willen lopen met de nieuwe wet en de daaruit voortvloeiende verantwoordelijkheden.

Opvallend is overigens dat brede scholen voor de organisatie voor het overblijven significant vaker samenwerken met een professionele instelling voor kinderopvang dan reguliere scholen – wat wellicht te maken heeft met het feit dat een dergelijke organisatie vaak in hetzelfde gebouw gehuisvest is en combinatiefuncties tussen onderwijs en opvang mogelijk zijn (vgl. De Cock, 2007).

Tabel 5.3 – Wie organiseren het overblijven? naar schooltype (meer antwoorden mogelijk; in %)

	reguliere school (n=306)	brede school (n=76)	Totaal (n=382)	eta	sign.
schoolbestuur	8	7	8	0,03	
schoolleiding	47	58	49	0,09	
leerkracht(en)	9	14	10	0,07	
ouder(s)	19	17	19	0,02	
onderwijsassistent(en)	1	3	1	0,06	
MR/ouderraad/oudervereniging	16	13	16	0,03	
overblijfcommissie	40	34	39	0,05	
aparte stichting	7	4	6	0,04	
vereniging voor overblijven	1	0	1	0,04	
instelling voor kinderopvang	13	26	15	0,15	*

Uit aanvullende analyses komt naar voren dat de organisatie van het overblijven op scholen in de minst stedelijke gebieden relatief vaak in handen is van de MR, ouderaad of oudervereniging, namelijk 26%. Op scholen in andere gebieden liggen de percentages tussen de 7 en 14%. Scholen in stedelijker gebieden hebben er vaker voor gekozen om het overblijven te laten organiseren door een instelling voor kinderopvang.

Bij scholen met gemiddeld 100 of meer overblijvende leerlingen helpen leerkrachten vaker mee bij de organisatie van het overblijven (33%) dan op de andere scholen (variërend van 0 tot 13%). Dit beeld zien we ook wanneer we kijken naar het relatieve aandeel van overblijvende leerlingen. Op scholen waar meer dan 30% van de leerlingen overblijft, helpen leerkrachten vaker mee bij de organisatie van het overblijven

(25%) dan op andere scholen (0-15%). De schoolleiding organiseert het overblijven vaker op scholen waar 10 tot 20% van de leerlingen (62%) en waar meer dan 30% van de leerlingen overblijft dan op andere scholen (35-42%). Bij scholen waar een relatief klein aantal leerlingen overblijft, wordt het overblijven vaker door een overblijfcommissie georganiseerd (58% bij minder dan 10% en 69% bij 10 tot 20%) dan op scholen waar een relatief groter aantal leerlingen overblijft (25% bij scholen waar 20 tot 30% overblijft en 38% op scholen waar meer dan 30% van de leerlingen overblijft).

Op openbare (23%) en katholieke scholen (18%) wordt het overblijven vaker door de MR, ouderraad en/of oudervereniging georganiseerd dan bij scholen van de andere richtingen (protestants-christelijk: 7%; overig bijzonder: 9%). Op overig bijzondere scholen is de organisatie vaker in handen van ouders (32%) dan bij de scholen van de andere richtingen (variërend van 15 tot 20%).

Werving en begeleiding overblijfkraften

De werving en begeleiding van overblijfkraften gebeurt doorgaans door een overblijfcommissie (40%) of de schoolleiding (38%). Op een brede school gebeurt dat – logischerwijze; zie hierboven – vaker door een instelling voor kinderopvang, omdat daar vaker mee wordt samengewerkt. Zie Tabel 5.4.

Tabel 5.4 – Wie verzorgen het werven en begeleiden van overblijfkraften? naar schooltype (meer antwoorden mogelijk; in %)

	reguliere school (n=306)	brede school (n=76)	totaal (n=382)	eta	sign.
schoolbestuur	2	1	2	0,01	
schoolleiding	36	46	38	0,08	
leerkracht(en)	7	13	8	0,09	
ouder(s)	15	13	14	0,02	
onderwijsassistent(en)	1	1	1	0,03	
MR/ouderraad/oudervereniging	10	9	10	0,01	
overblijfcommissie	42	34	40	0,06	
aparte stichting	7	4	6	0,04	
vereniging voor overblijven	1	0	1	0,04	
instelling voor kinderopvang	14	29	17	0,16	*

Uit de analyse met de overige achtergrondkenmerken volgt dat het werven en begeleiden van overblijfkraften in minder stedelijke gebieden vaker wordt verzorgd door

de MR, ouderraad of oudervereniging (13-17%; in andere gebieden 2-6%). Het werven en begeleiden van overblijfkrachten is in minder stedelijke gebieden minder vaak uitbesteed aan een instelling voor kinderopvang (11%) dan in stedelijker gebieden (23%). Algemeen bijzondere scholen besteden het werven en begeleiden minder vaak (7%) uit aan instellingen voor kinderopvang dan scholen van andere richtingen (12-21%).

Opvallend is dat op 40% van de scholen met gemiddeld 30 tot 50 overblijvers per dag het werven en begeleiden van overblijfkrachten is uitbesteed aan een instelling voor kinderopvang, terwijl dit bij andere scholen niet of nauwelijks gebeurt. Het werven en begeleiden van overblijfkrachten is op scholen waar 20 tot 30% van de leerlingen overblijven minder vaak (25%) in handen van een overblijfcommissie dan op andere scholen (50-69%). Ook valt op dat naarmate de kosten van het overblijven voor ouders lager liggen, de werving en begeleiding vaker in handen is van de MR, ouderraad of oudervereniging.

Financiële organisatie

De financiële organisatie van het overblijven is op bijna 40% van de scholen in handen van de overblijfcommissie en op bijna een kwart van de scholen bij de schoolleiding. De ouders nemen het op 15% van de scholen voor hun rekening. Ook hier springt voor brede scholen de rol van de instelling voor kinderopvang er uit. Zie Tabel 5.5.

Tabel 5.5 – Wie verzorgt de financiële organisatie van het overblijven? naar schooltype (meer antwoorden mogelijk; in %)

	reguliere school (n=306)	brede school (n=76)	totaal (n=382)	<i>eta</i>	sign.
schoolbestuur	2	5	2	0,10	
schoolleiding	24	26	24	0,03	
leerkracht(en)	5	11	6	0,10	
ouder(s)	17	9	15	0,09	
onderwijsassistent(en)	1	4	2	0,08	
MR/ouderraad/oudervereniging	13	12	13	0,01	
overblijfcommissie	41	29	39	0,10	
aparte stichting	7	4	7	0,05	
vereniging voor overblijven	1	0	1	0,04	
instelling voor kinderopvang	12	28	15	0,17	*

Op openbare scholen (20%) en rooms katholieke scholen (18%) wordt de financiële organisatie van het overblijven vaker door instellingen voor kinderopvang uitgevoerd dan bij de andere richtingen (protestants-christelijke scholen: 11%; overig bijzondere scholen: 5%). Bij kosten boven de € 1,50 zijn het vaker de ouders (15%) die de financiële organisatie van het overblijven op zich nemen (overige scholen: 3%).

Op scholen met gemiddeld meer dan 100 overblijvende leerlingen regelt de MR, ouderraad of oudervereniging vaker de financiële organisatie (33%) dan bij de overige scholen (0 tot 13%). Alleen op scholen waar meer dan 30% van de leerlingen overblijft wordt de financiële organisatie geregeld door het schoolbestuur (13%). Ook blijkt dat de financiële organisatie in weinig stedelijke gebieden nauwelijks (2%) door de MR, ouderraad of oudervereniging wordt geregeld (in stedelijker gebieden tussen 10 en 18%).

5.5 Uitvoering overblijfregeling

Aanschaf materiaal

Scholen hebben niet graag dat hun materiaal gebruikt wordt voor de tussenschoolse opvang. De overblijf koopt dan ook haar eigen spullen (Van Daalen, 2005b). De overblijfcommissie verzorgt op bijna de helft van de scholen de aanschaf van materiaal voor het overblijven. Bijna een kwart van de scholen is dit de taak en verantwoordelijkheid van de schoolleiding. Opvallend is dat de schoolleiding zich nadrukkelijker is gaan bezig houden met de uitvoering van de overblijfregeling, terwijl in de afgelopen jaren de schoolleiding daar slechts zijdelings bij betrokken was (vgl. Beerends, Diepveen & Dekker, 2001). Het is de vraag of het een wenselijke situatie is dat de schoolleiding zowel bij de organisatie (paragraaf 5.4) als bij de uitvoering van de overblijfregeling zoveel invloed heeft. Als spin in het web van de tussenschoolse opvang biedt deze positie voor de schoolleiding mogelijkheden om bij de aanschaf van materialen te manipuleren tussen wat bestemd is voor de school als collectief bezit en/of de tussenschoolse opvang (vgl. Van Daalen, 2005). Op bijna een vijfde van de scholen hebben ouders dit op zich genomen. Een instelling voor kinderopvang doet dit op 15% van de scholen – op brede scholen overigens dubbel zo vaak als op reguliere scholen. Zie Tabel 5.6.

Tabel 5.6 – *Wie verzorgen de aanschaf van materiaal voor het overblijven op school? naar schooltype (meer antwoorden mogelijk; in %)*

	reguliere school (n=306)	brede school (n=76)	totaal (n=382)	eta	sign.
schoolbestuur	0	0	0	0,03	
schoolleiding	22	28	23	0,06	
leerkracht(en)	7	12	8	0,07	
ouder(s)	20	13	18	0,07	
onderwijsassistent(en)	1	0	1	0,04	
MR/ouderraad/oudervereniging	9	4	8	0,07	
overblijfcommissie	46	39	45	0,05	
aparte stichting	6	4	6	0,04	
vereniging voor overblijven	1	0	1	0,04	
instelling voor kinderopvang	12	26	15	0,15	*

Op een derde van de scholen met meer dan 100 overblijvers schaft de MR, ouderraad of oudervereniging het materiaal aan. Bij scholen waar minder dan 30 leerlingen per dag overblijven is dat 13% en bij scholen waar tussen 30-100 leerlingen overblijven 0%. De aanschaf van materiaal is alleen op scholen met gemiddeld tussen de 30 tot 50 overblijvers een taak voor onderwijsassistenten (20%). Op de scholen van deze grootte is de aanschaf van materiaal ook vaker (40%) uitbesteed aan een instelling voor kinderopvang (50-100 overblijvers: 11%; bij minder dan 30 of meer dan 100 overblijvers: 0%). Het verzorgen van de aanschaf van materiaal is in minder stedelijke gebieden vaker uitbesteed aan een centrum voor kinderopvang (26% bij minst stedelijk) dan in stedelijke gebieden (10% bij (zeer) sterk stedelijk). In stedelijke gebieden is de aanschaf van materiaal juist vaker in handen van de MR, ouderraad of oudervereniging (zeer sterk stedelijk: 14%; minst stedelijk: 2%). Op het gebied van kosten voor de ouders valt op dat het verzorgen van de aanschaf van materiaal op scholen met kosten tussen de € 1 en € 1,50 vaker (65%) door de overblijfcommissie gedaan dan op andere scholen (40 en 42%). De aanschaf van materiaal is op protestants-christelijke scholen vaker (14%) een taak van leerkrachten dan op andere scholen (5-7%). Bij overig bijzondere scholen is de aanschaf van materiaal vaker (41%) in handen van de schoolleiding dan bij scholen van andere richtingen (18-23%).

Informatieverstrekking ouders

De schoolleiding verstrekt op een ruime meerderheid (71%) van de scholen informatie over het overblijven aan de ouders. Op ruim een derde (36%) van de scholen is dit (ook) de taak van de overblijfcommissie. Een instelling voor kinderopvang verstrekt

op 14% van de scholen de informatie: op brede scholen twee keer zo vaak als op reguliere scholen. Zie Tabel 5.7.

Tabel 5.7 – Wie verzorgt de informatie over het overblijven aan ouders? naar schooltype (meer antwoorden mogelijk; in %)

	reguliere school (n=306)	brede school (n=76)	totaal (n=382)	eta	sign.
schoolbestuur	5	0	4	0,10	
schoolleiding	71	74	71	0,02	
leerkracht(en)	7	12	8	0,08	
ouder(s)	13	9	13	0,05	
onderwijsassistent(en)	1	0	1	0,04	
MR/ouderraad/oudervereniging	11	7	10	0,06	
overblijfcommissie	39	28	36	0,09	
aparte stichting	6	4	5	0,03	
vereniging voor overblijven	1	0	1	0,04	
instelling voor kinderopvang	11	28	14	0,19	*

Het informeren van ouders is in minder stedelijke gebieden vaker (28%) uitbesteed aan een instelling voor kinderopvang dan in stedelijker gebieden ((zeer) sterk stedelijk: 9%). Op openbare scholen en katholieke scholen wordt het informeren van ouders vaker (20% en 17%) aan instellingen voor kinderopvang overgelaten dan bij protestants-christelijke scholen (8%) en overig bijzondere scholen (5%). Op protestants-christelijke scholen informeert de MR/ouderraad/oudervereniging de ouders nauwelijks (2%), op katholieke scholen komt dit juist wel veel voor (16%). Op 11% van de openbare scholen en van de overig bijzondere scholen (7%) verzorgt de MR, ouderraad, oudervereniging de informatie over het overblijven aan de ouders. Op scholen waar het overblijven tussen de € 1 en € 1,50 kost het informeren van ouders bijna twee keer zo vaak (61%) door de overblijfcommissie gedaan dan bij de overige scholen (37-33%). Op scholen waar het overblijven minder dan € 1 kost, informeren de leerkrachten vaker (13%) de ouders (andere scholen: 0-6%). Het informeren van ouders wordt op scholen waar minder dan 10% van de leerlingen (54%) of waar 20 tot 30% van de leerlingen (67%) minder vaak gedaan door de schoolleiding dan op andere scholen (85-88%).

Oplossen van knelpunten

Het oplossen van knelpunten is op de overgrote meerderheid (85%) van de scholen de taak van de schoolleiding. De overblijfcommissie voert op 39% van de scholen deze

taak uit. Een instelling voor kinderopvang lost op 15% van de scholen de problemen op. Op brede scholen dubbel zo vaak als op reguliere scholen. Zie Tabel 5.8.

Tabel 5.8 – Wie verzorgt het oplossen van knelpunten? naar schooltype (meer antwoorden mogelijk; in %)

	reguliere school (n=306)	brede school (n=76)	totaal (n=382)	eta	sign.
schoolbestuur	5	1	4	0,08	
schoolleiding	84	88	85	0,04	
leerkracht(en)	19	18	19	0,00	
ouder(s)	14	9	13	0,05	
onderwijsassistent(en)	1	3	1	0,06	
MR/ouderraad/oudervereniging	14	4	12	0,13	
overblijfcommissie	41	30	39	0,09	
aparte stichting	6	4	5	0,03	
vereniging voor overblijven	0	0	0	0,03	
instelling voor kinderopvang	13	26	15	0,15	*

Op protestants-christelijke scholen is het oplossen van knelpunten vaker (49%) de taak van de overblijfcommissie dan op scholen van andere richtingen (32-38%). Alleen op scholen met gemiddeld minder dan 30 overblijvende kinderen wordt het oplossen van knelpunten verzorgt door het schoolbestuur (20%). Het oplossen van knelpunten is op scholen met tussen 30 en 50 overblijvers minder vaak (50%) in handen van de schoolleiding dan bij overige scholen (83-100%). Op scholen waar 20 tot 30% van de leerlingen overblijven worden knelpunten minder vaak (25%) door de overblijfcommissie opgelost dan op andere scholen (50-65%). In minder stedelijke gebieden is het oplossen van knelpunten vaker (23%) uitbesteed aan een instelling voor kinderopvang dan in stedelijker gebieden (zeer sterk stedelijk: 9%).

5.6 Toezicht

Toezichthouders

Op iets meer dan de helft van de scholen zijn het vrijwilligers met een vergoeding, c.q. ouders met een vergoeding die toezicht houden bij het overblijven. Het werk dat overblijfkraften verrichten is in de kern afgeleid van het moederen in gezinnen. Moederen is vanouds liefdewerk en geen ‘arbeid’ (Van Daalen 2005; Ooms, Eggink & Van Gameren, 2007). De overblijfkraften hebben geen ‘gewoon’ dienstverband,

maar een klein betaald baantje waar ze als vrijwilliger een ‘onkostenvergoeding’ voor hun werk krijgen. De vrijwilligersstatus geeft de overblijfkraften een zwakke positie. Ze missen de voordelen van een ‘echt’ werknemerschap: rechten en de bescherming die en dienstverband geeft, terwijl de regelgeving van de belasting wel op hen van toepassing is. Daar staat tegenover dat vrijwilligers zich door deze ‘losse’ relatie waarschijnlijk ook minder verplicht zullen voelen. Dit kan gevolgen hebben voor de organisatie en continuïteit van de opvang.

Externe professionele overblijfkraften met vaste betaling (van bv. een kinderopvanginstelling) komen minder vaak voor (16%). In mindere mate houden leerkrachten (13%) of ouders als onbetaalde overblijfkraften (10%) toezicht. Deze bevindingen komen overeen met de cijfers uit de Evaluatie subsidieregelingen scholing overblijfkraften (Ketelaar e.a., 2004). Zie Tabel 5.9.

Tabel 5.9 – Wie houden toezicht bij het overblijven? naar schooltype (meer antwoorden mogelijk; in %)

	reguliere school (n=306)	brede school (n=76)	totaal (n=382)	eta	sign.
- leerkrachten	11	21	13	0,12	
- ouders als vaste betaalde overblijfkraft	38	30	36	0,06	
- ouders als incidenteel betaalde overblijfkraft	17	14	16	0,03	
- ouders als onbetaalde overblijfkraft	9	11	10	0,01	
- externe professionele overblijfkraften met vaste betaling (van bv. kinderopvang)	12	24	14	0,14	
- externe professionele overblijfkraften met incidentele betaling (van bv. kinderopvang)	1	4	2	0,08	
- vrijwilligers met een vergoeding	51	54	52	0,02	
- vrijwilligers zonder vergoeding	1	0	1	0,05	
- anders	4	5	4	0,03	

Alleen scholen (20%) met 30 tot 50 overblijvers per dag maken gebruik van externe professionele overblijfkraften met incidentele betaling. Op scholen met meer dan 50 overblijvers (22%) en scholen met meer dan 100 overblijvers per dag (50%) wordt vaker gebruik gemaakt van leerkrachten bij het overblijven dan bij scholen met tussen de 30 en 50 overblijvers (0%) of minder dan 30 overblijvers (7%). Op scholen met 30 tot 50 overblijvers per dag wordt juist vaker (40%) gebruik gemaakt van ouders als incidenteel betaalde overblijfkraft dan bij andere scholen (0-10%). Wanneer we kijken naar het relatieve aandeel overblijvers, zien we eveneens dat leerkrachten vaker toezicht houden op scholen waar meer dan 30% van de leerlingen overblijven

(50%) dan op andere scholen (8-17%). Ouders als vastbetaalde kracht worden vaker ingezet op scholen waar minder dan 10% van de leerlingen overblijft (42%) en op scholen waar 10 tot 20% van de leerlingen overblijft (62%) dan op andere scholen (13-25%). Ouders als onbetaalde overblijfskracht worden vrijwel alleen ingezet op scholen waar meer dan 30% van de leerlingen overblijft (50%, terwijl dit percentage op andere scholen tussen de 0 en 8 zit). Veel minder vaak worden ouders als incidenteel betaalde overblijfskracht ingeschakeld in weinig stedelijke gebieden (5%) dan in de stedelijker gebieden (15-22%). Op overig bijzondere scholen wordt vaker (23%) gebruik gemaakt van ouders als onbetaalde kracht dan bij scholen van andere richtingen (7-10%). Op overig bijzondere scholen houden leerkrachten vaker (34%) toezicht dan bij scholen van andere richtingen (5-15%). Ook op scholen waar het overblijven voor ouders minder dan € 1 kost, zijn het vaker (27%) leerkrachten die toezicht houden dan bij andere scholen (3-6%).

Aantal overblijfskrachten

Hoeveel overblijfskrachten zijn er gemiddeld actief per middagpauze? Op reguliere scholen zijn er gemiddeld vijf en op brede scholen zes overblijfskrachten actief. Het aantal overblijfskrachten hangt – logischerwijze – samen met het aantal overblijvende kinderen: naarmate er meer kinderen tussen de middag overblijven, zijn er meer overblijfskrachten actief.

5.7 Maatregelen

Overblijfssetting

De tijd die kinderen tussen de middag in groepsverband doorbrengen is collectief bestede tijd. Vanuit het oogpunt van sociale verplichtingen kent het overblijven weinig dwang, omdat het immers pauze is. De kinderen zijn betrekkelijk vrij in het bepalen van de mate waarin ze in de overblijf opgaan of zich er juist aan onttrekken. Tot op zekere hoogte kunnen de kinderen zelf bepalen wat ze doen en hoe ze hun aandacht over hun verschillende activiteiten verdelen. Kinderen zijn in principe betrekkelijk vrij om al dan niet met anderen op te trekken (vgl. Van Daalen, 2005).

Maatregelen

Welke maatregelen zijn er genomen om voor de leerlingen een prettige overblijfsomgeving te creëren? De antwoordcategorieën waren: (1) niet genomen; (2) genomen met het oog op de wetwijziging; (3) waren al genomen vóór de wetwijziging.

Uit Tabel 5.10 blijkt dat de wetwijziging (artikel 45 WPO) er niet toe heeft geleid dat scholen maatregelen zijn gaan treffen om voor de leerlingen een prettiger overblijfsomgeving te creëren. Op de overgrote meerderheid (93%) van de scholen zijn

maatregelen genomen om leerlingen zo aangenaam mogelijk bezig houden. Deze maatregelen zijn echter niet getroffen in verband met een wetswijziging met betrekking overblijven. Op een ruime meerderheid (86%) van de scholen waren deze maatregelen al genomen voorafgaande aan de wetswijziging.

Een meerderheid (60%) van de schoolleiders geeft aan dat het schoolterrein geschikt is gemaakt voor het eten en spelen in de middagpauze. Dit was noodzakelijk, omdat scholen doorgaans niet waren berekend op overblijfkinderen (Beerends, Diepeveen & Dekker, 2001). Vooral in grote steden waren de speelplaatsen te klein om alle kinderen tussen de middag een speelplek te bieden (Van Daalen, 2005b).

Volgens bijna de helft (48%) van de schoolleiders is ook het schoolgebouw geschikt gemaakt. Dit betekent een bekrachtiging en legitimering van het overblijven op deze scholen (vgl. Van Daalen, 2005). Op 41% van de scholen zijn aparte ruimten voor bepaalde groepen leerlingen toegewezen. Een derde (34%) van de groepen heeft een eigen klaslokaal. Genoemde maatregelen waren echter veelal ook al genomen voorafgaande aan de wetswijziging.

Tabel 5.10 – Welke maatregelen zijn er gekomen om voor de leerlingen een prettige overblijfomgeving te creëren? naar schooltype (in %)

	reguliere school (n=306)			brede school (n=76)			totaal (n=382)		Cra-	sign.
	i.v.m.			i.v.m.			i.v.m.		mèrs	
	wets- wijzi- geen	waren al ge- nomen	geen	wets- wijzi- geen	waren al ge- nomen	geen	wets- wijzi- geen	waren al ge- nomen	V	
- het schoolgebouw is geschikt gemaakt voor het eten en spelen in de middagpauze	54	2	44	42	3	55	52	2	46	0,10
- het schoolterrein is geschikt gemaakt voor het eten en spelen in de middagpauze	42	2	56	32	5	63	40	2	58	0,12
- er zijn voor bepaalde groepen leerlingen aparte lokalen in de school toegewezen	62	3	35	50	5	45	60	4	37	0,10
- elke groep heeft een eigen klaslokaal	68	1	30	58	4	38	66	2	32	0,11
- er is geprobeerd leerlingen zo aangenaam mogelijk bezig te houden	7	7	87	8	8	84	7	7	86	0,03

5.8 Aanwezige voorzieningen bij overblijven

Voorzieningen

Welke voorzieningen van de school worden gebruikt bij het overblijven? Behalve de klaslokalen en/of specifieke overblijfruimten op school, sanitaire voorzieningen, water, gas en elektriciteit, zijn de voorzieningen die worden gebruikt bij het overblijven op de overgrote meerderheid (85%) van de scholen (zeer) gevarieerd. Op scholen in zeer sterk stedelijke gebieden lijkt men in mindere mate voorzieningen te gebruiken bij het overblijven dan op scholen in andere gebieden. Hierbij geldt dat vooral literatuur/boekjes/tijdschriften, sportmateriaal en video/cd-speler/cassetterecorder minder vaak gebruikt wordt. Daarnaast geldt dat naarmate er meer kinderen overblijven op een school, er minder gebruik gemaakt wordt van sportmateriaal. De genoemde materialen worden op scholen in zeer sterk stedelijke gebieden en op scholen waar veel kinderen overblijven minder gebruikt. Wat betreft de *niet* genoemde materialen zijn er geen verschillen naar stedelijkheid of grootte.

De spelmaterialen die normaal ook voor de groepen worden gebruikt, kunnen doorgaans ook voor het overblijven gebruikt worden, aangevuld met spullen die van het overblijfgeld zijn aangeschaft.

Op bijna een tiende van de scholen gebruikt men ook andere voorzieningen, zoals een eigen gebouw van de kinderopvang, speelzaal, gemeentelijk speelterrein, keukentje, eigen aanrecht, kookapparatuur, koelkast, vaatwasser en servies en bestek, tandenborstels en alles wat van de school is, computers, spelmaterialen specifiek voor kleuters, knutselmateriaal, handvaardigheidstafels. Een aantal schoolleiders meldt dat voor het overblijven met name materiaal is aangeschaft bestemd voor binnenactiviteiten, zodat er voor kinderen ander materiaal is tijdens het overblijven. Zie Tabel 5.11.

Tabel 5.11 – Welke voorzieningen van de school worden gebruikt bij het overblijven? naar schooltype (meer antwoorden mogelijk; in %)

	reguliere school (n=306)	brede school (n=76)	totaal (n=382)	<i>eta</i>	sign.
meubilair	52	64	54	0,10	
literatuur	54	54	54	0,00	
video/cd-speler/cassetterecorder	45	39	44	0,05	
gevarieerd	84	89	85	0,06	
sportmateriaal	31	37	32	0,05	
toiletten	84	88	85	0,04	
wasbakken	71	79	72	0,07	
anders	9	11	9	0,02	

Als knelpunten signaleert men dat het aanbod van materialen soms minimaal is en dat meubilair voor handvaardigheid en computerapparatuur niet op de goede hoogte voor de kinderen (van onderbouw tot bovenbouw) zijn af te stellen.

Verstrekken van etenswaren en dranken

Op iets meer dan een kwart (26%) van de scholen ($n=382$) worden etenswaren en drank aan de leerlingen verstrekt. Binnen deze groep van scholen krijgen de leerlingen op 30% van de brede scholen ($n=76$) etenswaren en drank aangeboden. Op een ruime meerderheid (70%) van de scholen krijgen leerlingen thee. Op brede scholen wordt vaker brood en fruit aan de leerlingen verstrekt dan op reguliere scholen. En voor snoep/koeken dient extra te worden betaald. Zie Tabel 5.12.

Tabel 5.12 – Welke etenswaren en dranken worden aan de leerlingen verstrekt? naar schooltype (in %)

	reguliere school ($n=71$)			brede school ($n=30$)			totaal ($n=101$)			Cra- mèrs V sign.
	ja, vast onder- nee	ja, extra deel	ja, beta- lenen	ja, vast onder- nee	ja, extra deel	ja, beta- lenen	ja, vast onder- nee	ja, extra deel	ja, beta- lenen	
brood	96	1	3	83	17	0	93	5	2	0,32 *
melk(producten)	41	47	12	30	57	13	39	50	12	0,09
thee	27	73	0	39	61	0	30	70	0	0,11
soep	87	10	3	74	22	4	84	13	3	0,15
frisdrank	85	15	0	91	9	0	86	14	0	0,08
warme maaltijd	100	0	0	100	0	0	100	0	0	-
fruit	94	6	0	78	22	0	90	10	0	0,22 *
snoep/koeken	90	10	0	87	9	4	90	10	0	0,19 *

Op protestants-christelijke scholen wordt minder vaak eten en/of drinken verstrekt (16%) dan op scholen van een andere richting (tussen 25 en 30%).

5.9 Kosten voor ouders

Kosten

De kosten die voortvloeien uit de tussenschoolse opvang komen voor rekening van de ouders, voogden of verzorgers (artikel 45 WPO). De kosten voor ouders kunnen sterk verschillen per school. Ouders betalen gemiddeld € 1,25 per keer wanneer hun kinderen regelmatig overblijven en gemiddeld € 1,75 wanneer hun kinderen incidenteel

overblijven. De kosten voor ouders kunnen variëren van € 0,55 per keer (bij gebruik van een maandkaart) tot € 3,50 per keer (inclusief eten en/of drinken). De kosten stijgen als er tijdens het overblijven eten en/of drinken wordt verstrekt.

De gemiddelde prijs voor het overblijven op scholen die een organisatie in de arm hebben genomen ligt € 0,60 hoger dan de gemiddelde prijs op scholen die niet met een externe organisatie in zee zijn gegaan (resp. € 1,70 en € 1,10).

Ouders van kinderen in stedelijke gebieden betalen over het algemeen minder voor het overblijven. Naarmate er meer kinderen uit een gezin op een school overblijven, betalen ouders doorgaans ook een lager bedrag.

Wijze van innen

Ouders betalen doorgaans een vast bedrag per keer of door middel van een strippenkaart. Bij minder dan een tiende van de scholen zijn er geen kosten voor ouders verbonden aan het overblijven. Bij het bepalen van de hoogte van de kosten voor tussenschoolse opvang houdt men (bijna) geen rekening met minder draagkrachtige ouders. Op slechts 1% van de scholen zijn de kosten inkomensafhankelijk. Zie Tabel 5.13.

Tabel 5.13 – Hoe worden de bijdragen van ouders geïnd? naar schooltype (in %)

	reguliere school (n=306)	brede school (n=76)	totaal (n=382)	Cramèrs <i>V</i>	sign.
- geen kosten	7	11	7		
- vast bedrag per keer	35	38	36		
- vast bedrag per week	0	0	0		
- vast bedrag per maand	3	1	3		
- vast bedrag per jaar	12	5	10		
- strippenkaart	39	38	39		
- afhankelijk of er meer kinderen uit één gezin overblijven	4	4	4		
- de kosten zijn inkomensafhankelijk	0	3	1		
totaal	100	100	100	0,19	*

Verandering in de kosten

Zijn de kosten voor ouders ten opzichte van dit schooljaar verlaagd, hetzelfde gebleven of verhoogd? Op bijna tweederde van de scholen zijn de kosten hetzelfde gebleven; op ruim een derde van de scholen zijn ze echter verhoogd. Zie Tabel 5.14.

Tabel 5.14 – Zijn de kosten voor ouders ten opzichte van dit schooljaar verlaagd, hetzelfde gebleven of verhoogd? naar schooltype (in %)

	reguliere school (n=286)	brede school (n=66)	totaal (n=352)	Cramèrs <i>V</i>	sign.
verlaagd	1	0	1		
hetzelfde gebleven	64	61	63		
verhoogd	35	39	36		
totaal	100	100	100	0,05	

Op scholen die de tussenschoolse opvang hebben uitbesteed, zijn in driekwart van de gevallen de kosten voor de ouders gestegen. Met betrekking tot de scholen die de tussenschoolse opvang zelf organiseren geldt dat voor een kwart van hen. Met name voor ouders met kinderen op scholen in (zeer) sterk verstedelijkte gebieden zijn de kosten voor het overblijven sinds de wetswijziging gestegen.

5.10 Afspraken met overblijfkrachten

De arbeidsstatus van overblijfkrachten als vrijwilligers leidt er toe dat hun gedrag betrekkelijk moeilijk te beïnvloeden is. Als ze als vrijwilligers werken hebben de schoolleiding, leerkrachten en ouders weinig of niets over hen te zeggen. Het probleem met vrijwilligers is: de vrijblijvende relatie tot de school en gebrek aan sanctiemogelijkheden.

Gemaakte afspraken

Welke afspraken zijn er gemaakt met overblijfkrachten? Er zijn op bijna alle scholen (95%) met overblijfkrachten afspraken gemaakt over hoe te handelen bij fricties en problemen met dan wel tussen de leerlingen. Op de overgrote meerderheid van de scholen zijn afspraken gemaakt over wat te doen bij klachten van ouders (86%), bij ziekte van leerlingen (82%) en bij onvoldoende overblijfkrachten (81%). Zie Tabel 5.15.

Tabel 5.15 – Zijn er afspraken gemaakt hoe te handelen in de volgende situaties? naar schooltype (in %)

	reguliere school (n=306)	brede school (n=76)	totaal (n=382)	eta	sign.
- bij fricties/problemen met dan wel tussen de leerlingen	94	95	95	0,01	
- bij onvoldoende overblijfkrachten	81	80	81	0,01	
- bij klachten van ouders	84	95	86	0,12	
- bij ziekte van leerlingen	82	83	82	0,01	

5.11 Ontwikkeling aantallen overblijvers

Groei en afname

Er is op bijna tweederde van de scholen in de afgelopen 5 jaar een toename te constateren wat betreft het aantal overblijvende leerlingen. Op minder dan een derde van de scholen is het aantal gelijk gebleven. Zie Tabel 5.16.

Tabel 5.16 – Is het aantal overblijvende kinderen de afgelopen 5 jaar toegenomen, gelijk gebleven of afgenomen? naar schooltype (in %)

	reguliere school (n=306)	brede school (n=76)	totaal (n=382)	Cramèrs V	sign.
toegenomen	64	63	64		
gelijk gebleven	30	28	30		
afgenomen	6	9	7		
totaal	100	100	100	0,05	

Met name op scholen in minder verstedelijkte gebieden is er sprake geweest van een toename van het aantal overblijvers. Dit zou geïnterpreteerd kunnen worden als een toename in het vertrouwen in formele opvang. Een toename van het gebruik van de tussenschoolse opvang, ook al gaat het niet gepaard met arbeidsmarktparticipatie van de ouders (vgl. Emancipatiemonitor, 2006), dient niet als een verlies, als een kostenpost te worden afgeboekt, maar veeleer te worden beschouwd als een investering en wel een investering in sociale integratie. Dit kan van belang zijn voor de kinderen zelf, en dan met name de kinderen uit allochtone gezinnen. Juist voor die kinderen kan het in het kader van hun socialisatie waardevol zijn om tussen de middag (dus niet zozeer in een schoolse situatie) in een multiculturele context te verblijven en met

deze diversiteit om te gaan. Opvang dient hier een ander doel dan arbeidsmarktparticipatie en moet ook vanuit dit andere doel te worden beoordeeld (vgl. Driessen e.a., 2003; Plantenga, 2007).

Het aantal overblijvende kinderen is minder toegenomen op scholen waar de kosten voor het overblijven zijn gestegen (60%) dan op scholen waar de kosten gelijk zijn gebleven (68%). Op scholen waar de kosten van het overblijven zijn gestegen, is er vaker sprake van een afname van het aantal overblijvende kinderen (11%) dan wanneer de kosten gelijk zijn gebleven (5%).

Verwachtingen

Wat zijn de verwachtingen met betrekking tot het aantal overblijvende kinderen de komende 5 jaar? Iets meer dan de helft van de schoolleiders verwacht een toename van het aantal overblijvers. Zie Tabel 5.17.

Tabel 5.17 – Verwachting aantal overblijvende kinderen de komende 5 jaar, naar schooltype (in %)

	reguliere school (n=306)	brede school (n=76)	totaal (n=382)	Cramèrs <i>V</i>	sign.
toenemen	51	57	52		
gelijk blijven	45	41	44		
afnemen	4	3	4		
totaal	100	100	100	0,05	

5.12 Ondersteuning

De overblijfkraften hoeven niet een ‘heel’ programma aan te bieden, zoals bij buitenschoolse opvang, maar ze moeten wel een aantal basisvaardigheden beheersen om met de kinderen te kunnen werken: zoals voorlezen, spelletjes, een liedje en het gedrag van kinderen met enige afstand leren bekijken en analyseren (Van Daalen, 2005).

Ondersteuning

De overgrote meerderheid van de overblijfkraften krijgt ondersteuning. Meer dan de helft van hen krijgt die van de overblijfcoördinator(en) en bijna een derde van een onderwijsassistent, leerkracht of schoolleiding. De meerderheid (70%) van de overblijfkraften volgt scholing en training (bv. over hoe om te gaan met grote groepen en communiceren met kinderen). Deze bevindingen komen overeen met de cijfers uit

de Evaluatie subsidieregelingen scholing overblijfkrachten (Ketelaar e.a., 2004). Zie Tabel 5.18.

Tabel 5.18 – Welke vorm van ondersteuning is er voor de overblijfkrachten? naar schooltype (meer antwoorden mogelijk; in %)

	reguliere school (n=302)	brede school (n=76)	totaal (n=378)	eta	sign.
- geen ondersteuning	7	9	7	0,03	
- begeleiding en ondersteuning door de overblijf-coördinator(en)	56	58	56	0,02	
- begeleiding door onderwijsassistent, leerkracht of schoolleiding	30	34	31	0,04	
- persoonlijke begeleider voor overblijfkrachten (vanuit het schoolteam)	11	9	11	0,03	
- scholing en training (bv over omgaan met grote groepen en communiceren met kinderen)	71	67	70	0,03	
- anders	9	9	9	0,00	

5.13 Scholing en training

Een kwalitatief goede tussenschoolse opvang staat of valt met de deskundigheid van de begeleiding tijdens het overblijven. Er is een breed aanbod van praktische cursussen onder andere georganiseerd door het Instituut voor de Ontwikkeling van Schoolkinderopvang (IOS) en de landelijke ouderverenigingen. Het volgen van scholing en training zijn nieuwe kansen voor herintreders die getrouwd zijn, kinderen hebben gekregen en toen zijn opgehouden met werken (Van Daalen, 2005). Professionalisering van het overblijven draagt bij aan de kans op betaald werk voor de huidige overblijfkrachten met tevens meer kans op doorgroeimogelijkheden (Ministerie VWS, 2002).

Aanvullende scholing en training

Welke aanvullende scholing en training wordt er gegeven aan overblijfkrachten? Overblijfkrachten volgen, zo blijkt uit Tabel 5.19, op de overgrote meerderheid (91%) van de scholen korte beroepsgerichte cursussen. In vergelijking met de situatie van een aantal jaren geleden is dit een enorme vooruitgang toen er over het algemeen

weinig aandacht besteed werd aan scholing of deskundigheidsbevordering van overblijfbegeleiders.¹¹

Tabel 5.19 – Welke aanvullende scholing en training wordt er gegeven aan overblijfkrachten? naar schooltype (meer antwoorden mogelijk; in %)

	reguliere school (n=207)	brede school (n=50)	totaal (n=257)	eta	sign
korte beroepsgerichte cursussen	93	84	91	0,13	
beroepsgerichte éénjarige opleiding	15	22	16	0,08	
anders	6	20	9	0,20	*

Financiering (na)scholing

Hoe wordt de (na)scholing gefinancierd? De nascholing van de overblijfkrachten wordt gefinancierd door subsidieregelingen van het ministerie van OCW. Andere bronnen zijn: ouderbijdragen aan overblijven en uit de lumpsum. Zie Tabel 5.20.

Tabel 5.20 – Wijze waarop (na)scholing wordt gefinancierd van de overblijfkrachten, naar schooltype (meer antwoorden mogelijk; in %)

	reguliere school (n=212)	brede school (n=51)	totaal (n=273)	eta	sign
niet	2	0	2	0,06	
via ouderbijdragen aan overblijven	14	20	15	0,06	
via de algemene ouderbijdrage	1	0	1	0,05	
via eigen budget	6	8	6	0,04	
door een tegemoetkoming van het schoolbestuur	9	8	9	0,02	
door een bijdrage van de gemeente	1	2	1	0,04	
door subsidieregelingen van het ministerie van OCW	81	82	81	0,02	
uit de lumpsum	12	6	11	0,08	
anders	2	0	2	0,06	

¹¹ Uit een landelijk feitenonderzoek van Regioplan (2001) bleek dat in slechts 9% van de onderzochte situaties één of meerdere overblijfbegeleiders een cursus hadden gevolgd. De pedagogische kwaliteit was hiermee niet gewaarborgd.

5.14 Voorwaarden aan overblijfkrachten

Voorwaarden

Zijn er voorwaarden waaraan overblijfkrachten moeten voldoen? De belangrijkste voorwaarden zijn: overblijfkrachten moeten affiniteit hebben om met kinderen te werken (61%), er moet sprake zijn van pedagogische afstemming tussen school en overblijfkraft (45%) en de overblijfkraft moet één of meer scholingscursus(sen) hebben gevolgd (38%). Zie Tabel 5.21.

Tabel 5.21 – Zijn er voorwaarden waar overblijfkrachten aan moeten voldoen? naar schooltype (meer antwoorden mogelijk; in %)

	reguliere school (n=301)	brede school (n=75)	totaal (n=376)	eta	sign.
- nee	20	12	19	0,08	
- ja, de overblijfkraft moet één of meer scholingscursus(sen) gevolgd hebben	36	45	38	0,08	
- ja, er moet sprake zijn van affiniteit om met kinderen te werken	58	71	61	0,10	
- ja, er moet sprake zijn van pedagogische afstemming tussen school en overblijfkraft	43	53	45	0,08	
- ja, de overblijfkraft moet minstens over een bepaald opleidingsniveau beschikken	4	5	5	0,02	
- ja, de overblijfkraft moet een opleiding in een bepaalde richting gevolgd hebben	5	4	5	0,02	
- anders	7	11	8	0,06	

De standaarden waaraan een overblijfkraft moet voldoen zijn niet erg hoog. En in combinatie met een schaarste aan overblijfkrachten (zie Tabel 5.22), resulteert dit in (zeer) lage eisen aan de toekomstige overblijfmedewerkers, die weinig exclusief zijn en op het niveau liggen dat bereikbaar is voor iedereen die de leerplichtige leeftijd achter zich heeft gelaten. Kinderen verzorgen in collectief verband is een werksoort op zoek naar een identiteit, de afbakening en standaardisering van het beroep zijn in volle gang, en het beroep wordt in velerlei gradaties van formalisering en professionalisering beoefend. De overblijfkrachten vormen (nog) geen beroepsgroep, die georganiseerd hun groepsbelangen verdedigt of die bepaalt aan welke eisen een solliciterende overblijfkraft moet voldoen (vgl. Mok, 1973; Van Daalen, 2005; Van Hoof, 1987).

Een minimale eis waaraan overblijfkraften moeten voldoen is dat ze over een opleidingsniveau vbo, mavo, lts, huishoudschool of mbo dienen te beschikken. Soms worden ook eisen gesteld die direct verband houden met de taakuitvoering van overblijfkraften, zoals het hebben gevolgd van de opleiding leidster tussenschoolse opvang (via Pabo of ROC).

5.15 Knelpunten

De georganiseerde tussenschoolse opvang dient bij te dragen aan een sluitende dagindeling waarin opvang, educatie, zorg en vrijetijdsaanbod zo belegd zijn dat de ontwikkelingskansen van kinderen optimaal worden bevorderd. De afstemming tussen de voorzieningen is zodanig geregeld dat (beide) ouders kunnen deelnemen aan het arbeidsproces. De verantwoordelijkheidsverdeling van het aanbod is zo geregeld dat zowel de (pedagogische) continuïteit als de kwaliteit goed zijn gewaarborgd (Ministerie VWS, 2002).

Wat zijn de gepercipieerde knelpunten met betrekking tot het overblijven? Allereerst zeggen 23 (5%) schoolleiders dat ze helemaal geen knelpunten signaleren. In vergelijking met het onderzoek van Regioplan uit 2001, zijn er nu dus veel schoolleiders (95%) die knelpunten constateren; in 2001 ging dat nog om 51%. In het huidige onderzoek zijn de grootste door de schoolleiders genoemde knelpunten: het vinden en behouden van geschikte overblijfkraft(en), huisvesting, toezicht op de praktische organisatie en het omgaan met lastige leerlingen. Een kwart (26%) van de schoolleiders noemt andere knelpunten die met name betrekking hebben op het welzijn van de leerkracht. Zo wordt er te vaak door overblijfkraften een beroep gedaan op de leerkrachten, als ze bijvoorbeeld door de overblijfruimte naar de teamkamer lopen, is het eigen lokaal niet beschikbaar in de pauze of moet de leerkracht surveilleren tijdens het overblijven, en zijn leerlingen erg druk na het overblijven. Andere knelpunten zijn dat het vaak ontbreekt aan een goede locatie voor het overblijven en dat materiaal niet goed wordt opgeruimd. Zie Tabel 5.22.

Tabel 5.22 – Gepercipieerde knelpunten met betrekking tot het overblijven? naar schooltype (meer antwoorden mogelijk; in %)

	reguliere school (n=306)	brede school (n=76)	totaal (n=382)	eta	sign.
- het grote aantal overblijvers	43	36	42	0,06	
- het vinden van geschikte overblijfkracht(en)	59	51	58	0,06	
- het behouden van geschikte overblijfkracht(en)	38	46	40	0,06	
- ziekteverzuim overblijfkrachten	4	5	4	0,03	
- huisvesting overblijven	59	54	58	0,04	
- wisselend aantal overblijvers	19	20	19	0,01	
- onvoldoende materiële faciliteiten	39	36	38	0,03	
- onduidelijkheid over verantwoordelijkheden	14	8	13	0,07	
- verschil opvattingen personeel en ouders over overblijven	22	21	21	0,01	
- geringe inzet van aantal ouders	18	16	18	0,03	
- geringe inzet van aantal personeelsleden	4	4	4	0,01	
- afhandeling financiële aspecten van overblijven	20	21	20	0,01	
- omgaan met lastige leerlingen	51	54	51	0,03	
- regelen (vervanging) overblijfkrachten	21	24	22	0,02	
- toezicht op de praktische organisatie van het overblijven	58	51	57	0,06	
- geen ondersteuning schoolbestuur	13	14	13	0,02	
- negatieve opstelling schoolteam ten aanzien van het overblijven	8	8	8	0,01	
- klachten van ouders	20	25	21	0,05	
- gebrek aan deskundigheid van overblijfkracht(en)	19	17	19	0,02	
- extra werk voor leerkracht(en)	23	25	23	0,02	
- opruimen na overblijven alvorens weer met onderwijs te kunnen starten	23	24	23	0,01	
- anders	25	32	26	0,06	

Bovenstaande knelpunten spelen al jaren (Smit & Claessen, 1993; FNV, Vrouwen Alliantie & Netwerk Schoolkinderopvang, 1999; Beerends, Diepeveen & Dekker, 2001).¹² Zoals we gezien hebben in paragraaf 5.4 (Tabel 5.3) houden schoolbesturen zich op minder dan een tiende van de scholen met de organisatie van het overblijven bezig en laten ze dit op bijna de helft van de scholen over aan de schoolleiding.

¹² Gesignaleerde knelpunten: onvoldoende geschikte overblijfkrachten in de school, te grote groepen overblijvende kinderen, gebrek aan overblijfbegeleiders, en niet-professionele begeleiding door vrijwilligers (FNV, Vrouwen Alliantie en Netwerk Schoolkinderopvang, 1999).

Schoolleiders in zeer sterk verstedelijkte gebieden ervaren de geringe ondersteuning van het schoolbestuur en een negatieve opstelling van het schoolteam ten aanzien van het overblijven in sterkere mate als knelpunten dan in minder verstedelijkte gebieden. Scholen hebben niet om de tussenschoolse opvang gevraagd. Ze hebben aan hun eigen zorgen genoeg; leerkrachten vinden andere dingen belangrijker en willen zo min mogelijk te maken hebben met het (grote) aantal overblijvers en het vinden en behouden van geschikte overblijfkraften (vgl. Van Daalen, 2005).

Schoolleiders van scholen in (zeer sterk) verstedelijkte gebieden hebben ook vaker problemen met het grote aantal overblijvers, het vinden van geschikte overblijfkraften, het omgaan met lastige leerlingen en klachten van ouders dan schoolleiders in minder stedelijke gebieden. Dit betekent dat op deze scholen de match tussen vraag en aanbod niet altijd optimaal is. Men is continu op zoek naar overblijfkraften die capabel genoeg zijn om kinderen in het goede spoor te houden. Omdat het niet gemakkelijk is om mensen die dit werk willen doen, zullen waarschijnlijk ook niet zulke hoge eisen gesteld worden (vgl. Van Daalen, 2005). Schoolleiders van scholen in minder stedelijke gebieden signaleren vaker problemen met een wisselend aantal overblijvers en het regelen van (vervangende) overblijfkraften.

Het ontbreken van materiële faciliteiten is volgens schoolleiders in (zeer) sterk stedelijke en in weinig stedelijke gebieden vaker een knelpunt. Het afhandelen van de financiële aspecten van het overblijven is over de hele linie een groot probleem, behalve op scholen in niet-stedelijke gebieden.

Schoolleiders van scholen die de tussenschoolse opvang hebben uitbesteed, hebben minder vaak problemen bij het vinden van geschikte overblijfkraften (resp. 45 en 60%) dan schoolleiders van scholen die het overblijven zelf regelen en hebben in mindere mate te maken met een gebrek aan ondersteuning van het schoolbestuur (resp. 8 en 15%).

De keerzijde van het inschakelen van een instelling voor kinderopvang betekent onrust bij de overblijfkraften over hun positie, onrust bij leerkrachten over de huisvesting en klachten van ouders. Schoolleiders van scholen die de opvang hebben uitbesteed signaleren namelijk vaker problemen dan schoolleiders die de opvang zelf regelen knelpunten bij het behouden van geschikte overblijfkraften (resp. 41 en 32%), onduidelijkheid over verantwoordelijkheden (resp. 14 en 6%), het regelen van (vervangende) overblijfkraften (resp. 24 en 11%), de huisvesting van het overblijven (resp. 65 en 57%) en klachten van ouders (resp. 32 en 18%). Bij de inschakeling van een instelling voor kinderopvang verliezen overblijfkraften hun autonomie en de hogere overheadkosten worden verhaald op de ouders. Deze veranderingen zullen er (mede) toe bijdragen dat er problemen ontstaan in de personele sfeer (af-

schuiven van verantwoordelijkheden, conflicten, ‘ontslag nemen’) en in de relatie tot de ouders (toename van klachten). Een kinderopvangorganisatie mag in de tussenschoolse opvang alleen maar leidsters met een SPW3-diploma inzetten (Vermeij & Krooneman, 2005). De inschakeling van, vaak jonge, relatief duur betaalde sociaal-pedagogisch werkers als coördinatoren, zonder ervaring in het aansturen van overblijfkraften (moeders met kinderen) zal waarschijnlijk mede debet zijn aan de onrust bij overblijfkraften.

Bijna een kwart van de schoolleiders constateert als knelpunt extra werk voor leerkrachten, als bijvoorbeeld de klaslokalen gebruikt worden en niet alles in goede staat wordt achtergelaten (vgl. Van Daalen, 2005). Schoolleiders die het overblijven uitbesteden constateren dat er meer problemen zijn met huisvesting. Waarschijnlijk vinden ze het lastiger om leerkrachten te overtuigen dat hun klas gebruik dient te worden voor het overblijven en geeft dat meer reden tot wijvingen en er minder grip op hebben.

5.16 Beoordeling overblijven

Hoe beoordeelt men de tussenschoolse opvang? Deze vraag hebben we voorgelegd in de vorm van polaire stellingen (zie Tabel 5.23), waarbij een lage score in de richting van de karakterisering onder A gaat en een hoge score in de richting van de karakterisering onder B. Het blijkt dat schoolleiders in het algemeen positief zijn over het functioneren van de tussenschoolse opvang. Op geen van de typeringen wordt extreem positief dan wel negatief (score 1 of 5) gescoord. Volgens schoolleiders zijn leerlingen en ouders ook vrij tevreden over de aangeboden opvang.

Schoolleiders van scholen die de tussenschoolse opvang hebben uitbesteed, zijn in sterkere mate van oordeel dat het overblijven voor ouders duur is.

Tabel 5.23 – Beoordeling tussenschoolse opvang, naar schooltype (in gemiddelden)

A	reguliere school (n=306)	brede school (n=76)	totaal (n=382)	eta	sign.	B
noodzakelijk kwaad	3	4	3	0,10		hoort bij onderwijs
verloopt problematisch	4	4	4	0,02		verloopt voorspoedig
behoort tot reguliere						
takenpakket van directie	4	4	4	0,01		extra werk voor directie
slecht voor leerling	3	3	3	0,07		goed voor leerling
extra taakbelasting leerkracht	3	3	3	0,01		zelfde taakbelasting leerkracht
ontspannend voor leerkracht	3	3	3	0,01		stressverhogend voor leerkracht
verloopt chaotisch	4	4	4	0,04		verloopt ordelijk
zaak van de ouders	3	3	3	0,12		zaak van de school
goed voor imago	2	2	2	0,03		slecht voor imago
slecht voor sfeer						goed voor sfeer binnen
binnen het schoolteam	3	3	3	0,08		het schoolteam
verplicht toezicht						vrijwillig toezicht houden
houden voor leerkrachten	4	4	4	0,09		voor leerkrachten
duur voor de ouders	4	4	4	0,03		goedkoop voor ouders
kost de school extra geld	4	4	4	0,03		kost de school geen extra geld
tevreden leerkrachten	3	3	3	0,05		ontevreden leerkrachten
tevreden ouders	2	2	2	0,01		ontevreden ouders
tevreden leerlingen	2	2	2	0,04		ontevreden leerlingen
oneigenlijk gebruik school	3	3	3	0,17		goed gebruik school

Visie tussenschoolse opvang

Op basis van de antwoorden van schoolleiders op deze stellingen is een variabele geconstrueerd die de visie ten opzichte van tussenschoolse opvang meet. Welke waarde hechten schoolleiders aan de tussenschoolse opvang? Zien ze het als een belangrijk onderdeel van de taken van een school waar veel waarde aan gehecht wordt, of wordt het gezien als een last? Om deze waarde te onderscheiden is met behulp van de in Tabel 5.23 genoemde polaire stellingen een factoranalyse uitgevoerd. Wanneer we al de stellingen tegelijkertijd bekijken, kunnen we dan een patroon onderscheiden in deze stellingen?

De genoemde stellingen meten niet allemaal hetzelfde. Zo meten een aantal stellingen de attitude ten opzichte van het overblijven (neem bijvoorbeeld de tegenstelling ‘noodzakelijk kwaad – hoort bij onderwijs’), terwijl andere stellingen het verloop van de tussenschoolse opvang in de praktijk meten (bijvoorbeeld ‘verloopt problematisch – verloopt voorspoedig’). Met factoranalyse worden deze verschillende ‘factoren’ onderscheiden. Aangezien we verwachten dat de verschillende stellingen, en dus de verschillende factoren, met elkaar correleren, maken we gebruik van een obliminrotatie. Door deze rotatie wordt er gecontroleerd voor deze samenhangen. Bij het

uitvoeren van deze analyse zijn niet alle stellingen opgenomen. Een aantal stellingen zijn zogenaamde ‘dubbelladers’, die een hoge correlatie hebben met meerdere factoren. Daarnaast zijn er stellingen die met geen enkele factor correleren. Deze stellingen zijn niet meegenomen in de uiteindelijke analyse.

De analyse wijst uit dat er inderdaad één factor te benoemen valt als ‘visie op het overblijven’. In Tabel 5.24 geven we een overzicht van de patroonmatrix van de factoranalyse. We zien dat uit de analyse blijkt dat we twee factoren kunnen onderscheiden. De eerste factor geeft aan of de schoolleider de tussenschoolse opvang als een belangrijk onderdeel van het onderwijs ziet dan wel als een noodzakelijk kwaad. De tweede factor beschrijft de wijze waarop de tussenschoolse opvang in de praktijk verloopt.

Tabel 5.24 – Patroonmatrix factoranalyse (n=382)

	factor 1	factor 2
noodzakelijk kwaad – hoort bij onderwijs	0,89	-0,11
verloopt problematisch – verloopt voorspoedig	-0,01	0,83
slecht voor leerling – goed voor leerling	0,64	-0,01
verloopt chaotisch – verloopt ordelijk	0,03	0,76
zaak van de ouders – zaak van de school	0,54	-0,01
oneigenlijk gebruik school – goed gebruik school	0,58	0,05
extra werk directie - takenpakket van directie	0,34	0,12

Op basis van de eerste factor is een Likert-schaal gemaakt door het gemiddelde te nemen van de scores op de stellingen omtrent ‘noodzakelijk kwaad’, ‘slecht voor leerling’, ‘zaak van ouders’, ‘oneigenlijk gebruik school’ en ‘behoort tot reguliere takenpakket van directie’. Deze schaal kent een Cronbachs alfa van 0,73, en bij verwijdering van één van de variabelen wordt de alfa niet groter. De geconstrueerde schaal kent een range van 1 tot 5, een gemiddelde van 3,01 en een standaarddeviatie van 0,75.

Typologie

Met behulp van vragen uit de vragenlijst voor schoolleiders kunnen we de theoretisch veronderstelde typologie van de tussenschoolse opvang empirisch toetsen: school stelt zich *passief* op ten aanzien van de tussenschoolse opvang, school stelt zich *actief* op en er is *interactie* tussen onderwijsaanbod en tussenschoolse opvang (zie hoofdstuk 2). Is op basis van de data een onderscheid te maken tussen passieve scholen, actieve scholen en interactieve scholen?

Scholen kunnen op verschillende manieren omgaan met de tussenschoolse opvang. Ze kunnen een passieve houding aannemen door zich zo veel mogelijk afzijdig te houden en weinig tijd en aandacht te besteden aan de tussenschoolse opvang. Maar ze kunnen zichzelf ook een actieve rol aanmeten door energie te steken in een goede tussenschoolse opvang. Deze rol wordt interactief genoemd wanneer scholen de tussenschoolse opvang in samenwerking met een professionele instelling voor kinderopvang uitvoeren.

Op basis van de vragen omtrent het nemen van maatregelen (Tabel 5.10) en de vragen omtrent de organisatie van het overblijven (Tabel 5.3 - 5.8) kunnen we dit onderscheid maken. Wanneer scholen geen of nauwelijks maatregelen genomen hebben, wordt het beleid van deze scholen beschouwd als ‘passief’. Wanneer ze minstens drie van de genoemde maatregelen genomen hebben, beschouwen we het beleid als ‘actief’ of ‘interactief’. Wanneer ze één of meerdere aspecten van de tussenschoolse opvang (organisatie, werving en begeleiding, financiële organisatie, aanschaf materialen, informatieverstrekking en oplossen van knelpunten) uitbesteden aan of in samenwerking doen met een instelling voor kinderopvang, beschouwen we het beleid van de school als ‘interactief’, in andere gevallen als ‘actief’. Een frequentieverdeling van dit onderscheid vinden we terug in Tabel 5.25.

Tabel 5.25 – Typologie naar activiteit van het beleid (in aantallen en percentages)

	<i>n</i>	%
passief	160	40,9
actief	191	48,8
interactief	40	10,2
totaal	391	100,0

Zijn er verschillen tussen deze typen in hun visie ten opzichte van tussenschoolse opvang, in de mate waarin ze de ouders, MR of ouderraad hebben betrokken bij het overblijven, of ze een brede of reguliere school zijn, de verandering in kwaliteit sinds de wetswijziging, de samenstelling van de leerlingenpopulatie en de schoolgrootte? In Tabel 5.26 worden deze samenhangen gepresenteerd.

Tabel 5.26 – Gemiddelden en samenhang typen met enkele relevante kenmerken

	beleidstypologie				eta	sign.
	passief	actief	interactief	totaal		
visie	2,80	3,12	3,24	3,01	0,23	*
betrekken ouders/MR/ouderraad	0,52	0,46	0,38	0,47	0,09	
brede school	0,12	0,21	0,43	0,20	0,22	*
kwaliteit	2,16	2,15	2,30	2,17	0,10	
% 0,00-leerlingen	78	83	82	81	0,11	
% 0,25-leerlingen	12	10	10	11	0,10	
% 0,90-leerlingen	9	7	8	8	0,08	
leerlingenaantal	219	226	268	227	0,11	

Tabel 5.26 laat zien dat er wat betreft visie significante verschillen zijn. Scholen met een (inter)actief beleid scoren gemiddeld hoger op deze schaal dan passieve scholen. Dit significante verschil is plausibel: een school die een visie heeft waarin tussenschoolse opvang gezien wordt als een belangrijk onderdeel van het onderwijs, zal daar ook meer tijd en energie in steken.

Wat betreft de betrokkenheid van ouders, MR en ouderraad zien we dat scholen met een passief beleid de ouders, MR en ouderraad in de sterkste mate betrekken, terwijl de scholen met een interactief beleid dit in de minst sterke mate doen. De gemiddelden verschillen echter niet significant van elkaar. Wel komt dit overeen met de theoretische veronderstelling die er aan ten grondslag ligt: scholen met een interactief beleid hechten belang aan de tussenschoolse opvang, maar besteden dit liever uit aan professionals. Derhalve worden ouders, MR en ouderraad – die doorgaans niet onder de noemer ‘professional’ op het gebied van overblijven vallen – in mindere mate betrokken bij de tussenschoolse opvang. Omgekeerd geldt dat schoolleiders die weinig waarde hechten aan de tussenschoolse opvang wellicht zoveel mogelijk overlaten aan ouders, MR en ouderraad, om zo afzijdig te kunnen blijven.

Verder zien we dat brede scholen – zoals verwacht - vaker het overblijven door een instelling voor kinderopvang als een van de brede school partners laten organiseren dan reguliere scholen.

De tabel laat eveneens zien dat er geen significante verschillen zijn tussen de verandering in kwaliteit sinds de invoering van de nieuwe wet en de drie typen. De gemiddelden wijken nauwelijks van elkaar af, alhoewel scholen met een interactief beleid iets hoger scoren. Dit duidt er wellicht op dat de kwaliteit toeneemt als scholen de tussenschoolse opvang uitbesteden.

Ten slotte zien we dat er geen grote verschillen zijn in de samenstelling van de leerlingenpopulatie en de schoolgrootte. Op scholen met een passief beleid lijken iets

meer achterstandsleerlingen te zitten dan op andere scholen en scholen met een inter-actief beleid lijken meer leerlingen te hebben dan andere scholen. Deze verschillen zijn echter niet significant.

5.17 Veranderingen in kwaliteit

Het overblijven is geen onderwijs, maar opvang. Ook verschilt tussenschoolse opvang wat setting en karakter betreft van kinderopvang. De consequentie hiervan is dat de condities voor en kwaliteitseisen van de tussenschoolse opvang en de kinderopvang daarmee verschillend zullen zijn (Ministerie VWS, 2002).

Kwaliteit

Wat zijn de gevolgen van de invoering van de wetwijziging van tussenschoolse opvang voor de kwaliteit van de overblijfvoorzieningen? Op ruim driekwart van de scholen is de kwaliteit hetzelfde gebleven; op een vijfde is deze verbeterd. De kwaliteit is slechts op een enkele school verslechterd. Zie Tabel 5.27.

Tabel 5.27 – Is door de invoering van de wetwijziging van tussenschoolse opvang de kwaliteit van de overblijfvoorzieningen verslechterd, hetzelfde gebleven of verbeterd? naar schooltype (in %)

	reguliere school (n=292)	brede school (n=72)	totaal (n=364)	Cramèrs V	sign.
verslechterd	3	1	3		
(ongeveer) hetzelfde gebleven	78	74	77		
verbeterd	18	25	20		
totaal	100	100	100	0,07	

Volgens schoolleiders is de kwaliteit op scholen die de tussenschoolse opvang hebben uitbesteed (35%) in sterkere mate verbeterd dan op scholen die de tussenschoolse opvang niet hebben uitbesteed (17%).

De kwaliteit van de tussenschoolse opvang is met name volgens schoolleiders van scholen in sterk verstedelijkte gebieden verslechterd.

Vermelding overblijven in de schoolgids 2006/2007

Wordt het overblijven vermeld in de schoolgids 2006/07? Op bijna alle (99%) scholen wordt in de schoolgids vermeld hoe het overblijven is geregeld.

5.18 Samenvattend

In dit hoofdstuk zijn de resultaten van een websurvey onder overblijfcoördinatoren in het basisonderwijs beschreven over de organisatorische kant van de tussenschoolse opvang.

Op bijna alle basisscholen blijven leerlingen tussen de middag over. Nagenoeg alle scholen beschikken over faciliteiten om de leerlingen tussen de middag te laten overblijven. Openbare scholen beschikken over minder faciliteiten om de leerlingen tussen de middag over te laten blijven dan protestants-christelijke scholen, katholieke scholen en overig bijzondere scholen.

Op de scholen waar dergelijke faciliteiten ontbreken, is er doorgaans een samenwerkingsverband aangegaan met een organisatie voor kinderopvang en buitenschoolse opvang, met een buurthuis of kinderdagverblijf, wordt een ruimte gehuurd in de buurt van de school of wordt gebruik gemaakt van gastouders.

Op bijna de helft van alle basisscholen maakt men gebruik van een gemeenschapsruimte of aula tijdens het overblijven. Op een kwart van de scholen worden alle klaslokalen gebruikt.

Vanuit de schoolbesturen is er weinig belangstelling voor de tussenschoolse opvang. Schoolbesturen zijn maar op minder dan een tiende van de scholen betrokken bij het overblijven. Op bijna de helft van de scholen organiseert de schoolleiding het overblijven. Op 39% van de scholen is er daar een speciale overblijfcommissie voor in het leven geroepen (waar de schoolleider soms ook zitting in heeft). Op bijna een vijfde van de scholen wordt het overblijven door ouders georganiseerd. De werving en begeleiding van overblijfkrachten gebeurt doorgaans door een overblijfcommissie of de schoolleiding.

Op brede scholen wordt vaker brood en fruit aan de leerlingen verstrekt dan op reguliere scholen. En voor snoep/koeken dient extra te worden betaald.

De financiële organisatie van het overblijven is op een belangrijk deel (39%) van de scholen in handen van de overblijfcommissie en op bijna een kwart van de scholen bij de schoolleiding. De ouders nemen het op 15% van de scholen voor hun rekening.

De overblijfcommissie verzorgt op bijna de helft van de scholen de aanschaf van materiaal voor het overblijven. Op bijna een kwart van de scholen is dit de taak van de schoolleiding. Op bijna een vijfde van de scholen hebben ouders dit op zich genomen.

De schoolleiding verstrekt op een ruime meerderheid van de scholen informatie over het overblijven aan de ouders. Op ruim een derde van de scholen is dit (ook) de taak van de overblijfcommissie. Het oplossen van knelpunten is op de overgrote meerderheid (85%) van de scholen de taak van de schoolleiding of de overblijfcommissie.

Op scholen die de tussenschoolse opvang hebben uitbesteed aan een externe organisatie vindt het overblijven minder vaak plaats (21%) in alle klaslokalen dan bij scholen die het overblijven niet uitbesteden (26%). Externe organisaties maken vaker gebruik van een aparte ruimte die uitsluitend voor het overblijven wordt benut (resp. 9 en 4%) of van een klaslokaal of een andere ruimte die reeds voor wisselende doeleinden wordt gebruikt (resp. 23 en 15%).

Op iets meer dan de helft van de scholen zijn het vrijwilligers met een vergoeding, c.q. ouders met een vergoeding die toezicht houden bij het overblijven. De situatie met externe professionele overblijfkrachten die een vaste betaling ontvangen, leerkrachten of ouders als onbetaalde overblijfkraacht (van bijvoorbeeld een kinderopvanginstelling) komt minder vaak voor.

Op reguliere scholen zijn er gemiddeld vijf en op brede scholen gemiddeld zes overblijfkrachten actief. Het aantal overblijfkrachten hangt samen met het aantal overblijvende kinderen: naarmate er meer kinderen tussen de middag overblijven, zijn er meer overblijfkrachten actief.

De wetwijziging (artikel 45 WPO) heeft er niet toe geleid dat scholen maatregelen zijn gaan treffen om voor de leerlingen een prettige overblijfomgeving te creëren. Op de overgrote meerderheid (93%) van de scholen zijn maatregelen genomen om leerlingen zo aangenaam mogelijk bezig houden. Deze maatregelen zijn niet getroffen in verband met een wetwijziging met betrekking tot overblijven. Op een ruime meerderheid (86%) van de scholen waren deze maatregelen al genomen voorafgaande aan de wetwijziging.

Een meerderheid (60%) van de schoolleiders geeft aan dat het schoolterrein geschikt is gemaakt voor het eten en spelen in de middagpauze. Volgens bijna de helft (48%) van de schoolleiders is ook het schoolgebouw geschikt gemaakt. Op 41% van de scholen zijn aparte ruimten voor bepaalde groepen leerlingen toegewezen. Een derde (34%) van de groepen heeft een eigen klaslokaal. Deze maatregelen zijn veelal genomen voorafgaande aan de wetwijziging.

Ouders betalen gemiddeld € 1,25 per keer wanneer hun kinderen regelmatig overblijven en gemiddeld € 1,75 wanneer hun kinderen incidenteel overblijven. De kosten voor ouders kunnen variëren van € 0,55 per keer (bij gebruik van een maandkaart) tot € 3,50 per keer (inclusief eten en/of drinken). De kosten stijgen als er tijdens het overblijven eten en/of drinken wordt verstrekt.

De gemiddelde prijs voor het overblijven op scholen die een organisatie in de arm hebben genomen ligt € 0,60 hoger dan de gemiddelde prijs op scholen die niet met een externe organisatie in zee zijn gegaan (resp. € 1,70 en € 1,10).

Naarmate er meer kinderen uit een gezin op een school overblijven, betalen ouders doorgaans een lager bedrag. Ouders van kinderen in stedelijke gebieden betalen over

het algemeen minder voor het overblijven. Wel geldt met name voor deze ouders dat de kosten voor het overblijven sinds de wetswijziging gestegen.

Schoolleiders van scholen die de tussenschoolse opvang hebben uitbesteed, zijn in sterkere mate van oordeel dat het overblijven voor ouders duur is.

Met name op scholen in minder verstedelijkte gebieden is er sprake geweest van een toename van het aantal overblijvers. Het aantal overblijvende kinderen is minder toegenomen op scholen waar de kosten voor het overblijven zijn gestegen (60%) dan op scholen waar de kosten gelijk zijn gebleven (68%). Op scholen waar de kosten van het overblijven zijn gestegen, is er vaker sprake van een afname van het aantal overblijvende kinderen (11%) dan wanneer de kosten gelijk zijn gebleven (5%).

Schoolleiders in zeer sterk verstedelijkte gebieden ervaren in sterkere mate de geringe ondersteuning van het schoolbestuur en een negatieve opstelling van het schoolteam ten aanzien van het overblijven als knelpunten dan in minder verstedelijkte gebieden. Schoolleiders van scholen in (zeer sterk) verstedelijkte gebieden hebben ook vaker problemen met het grote aantal overblijvers, het vinden van geschikte overblijfkrachten, het omgaan met lastige leerlingen en klachten van ouders dan schoolleiders in minder stedelijke gebieden.

Schoolleiders van scholen in minder stedelijke gebieden ervaren vaker problemen met een wisselend aantal overblijvers en het regelen van (vervanging voor) overblijfkrachten.

Het ontbreken van materiële faciliteiten is volgens schoolleiders van scholen in zowel (zeer) sterk stedelijke als in weinig stedelijke gebieden vaker een knelpunt. Het afhandelen van de financiële aspecten van het overblijven is over de hele linie een groot probleem, behalve op scholen in niet-stedelijke gebieden.

Schoolleiders van scholen die de tussenschoolse opvang hebben uitbesteed, hebben minder vaak problemen bij het vinden van geschikte overblijfkrachten (resp. 45 en 60%) dan schoolleiders van scholen die het overblijven zelf regelen en hebben in mindere mate te maken met een gebrek aan ondersteuning van het schoolbestuur (resp. 8 en 15%).

Schoolleiders van scholen die de opvang hebben uitbesteed, hebben daarentegen vaker problemen dan scholen die de opvang zelf regelen bij het behouden van geschikte overblijfkrachten (resp. 41 en 32%), onduidelijkheid over verantwoordelijkheden (respectievelijk 14% en 6%), het regelen van (vervanging voor) overblijfkrachten (respectievelijk 24% en 11%), de huisvesting van het overblijven (resp. 65 en 57%) en klachten van ouders (resp. 32 en 18%).

Volgens ruim een derde (35%) van de schoolleiders die de tussenschoolse opvang heeft uitbesteed is de kwaliteit verbeterd, terwijl van schoolleiders van scholen die de tussenschoolse opvang niet hebben uitbesteed 17% een verbetering constateert.

Met name volgens schoolleiders van scholen in sterk verstedelijkte gebieden is de kwaliteit van de tussenschoolse opvang verslechterd.

Ten slotte is in dit hoofdstuk een op de literatuur gebaseerde typologie van tussenschoolse opvang geconstrueerd door de mate waarin schoolleiders zich passief, actief of interactief met de tussenschoolse opvang bezig houden en te relateren aan hun visie op beleid, de mate waarin ouders/MR, ouderraad en overblijfcommissie zijn betrokken bij beleid, het overblijven op een brede school plaats vindt en de kwaliteit van het overblijven. Scholen met een (inter)actief beleid hebben vaker een visie op tussenschoolse opvang ontwikkeld dan scholen die zich passief opstellen ten aanzien van het overblijven. Brede scholen laten vaker instellingen voor kinderopvang, als brede schoolpartners, het overblijven organiseren dan ‘doorsnee’ scholen. Er zijn geen verschillen tussen de verandering in kwaliteit sinds de invoering en scholen die een (inter)actief of passief beleid voeren ten aanzien van kinderopvang. Op ruim driekwart van de scholen is de kwaliteit hetzelfde gebleven sinds de veranderde wetgeving. Op een vijfde van de scholen is deze verbeterd. De kwaliteit is slechts op een enkele school verslechterd.

6 Gebruik overblijfgeling

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we de resultaten van het websurvey onder overblijfcoördinatoren in het basisonderwijs. Uitgangspunt zijn de gegevens uit de vragenlijst die door 94 coördinatoren is ingevuld. Hen is gevraagd informatie te verstrekken over de praktische kant van de tussenschoolse opvang, omdat zij het beste op de hoogte zijn van deze aspecten. Centraal staan de samenwerkingsvarianten in de relatie tussen ouders en school in het primair onderwijs. Specifieke thema's zijn: gebruik overblijfgelingsvoorzieningen, kwaliteit en knelpunten overblijven, vergoeding en (bij)scholing.

Ook in dit hoofdstuk leggen we een relatie met het type school (brede school of reguliere school). Helaas is niet van elke overblijfcoördinator bekend of deze werkzaam is op een brede school of een reguliere school. We presenteren in dit hoofdstuk wel de beschrijvende statistieken voor de brede school en de reguliere school, maar voor de genoemde 'onbekende' groep laten we deze statistieken achterwege. De antwoorden van coördinatoren uit deze 'onbekende' groep zijn echter wel meegenomen bij het berekenen van de gemiddelden van de totale groep. Hierdoor kan het gemiddelde van de totale groep afwijken van de (getoonde) gemiddelden van brede scholen en reguliere scholen. Daarnaast toetsen we wederom of eventuele verschillen tussen brede scholen en reguliere scholen significant zijn. Om dit zo eenduidig mogelijk te doen, laten we bij deze toetsing ook de 'onbekende' groep weg.¹³ Significante resultaten bij deze toetsing hebben daardoor alleen betrekking op de verschillen in gemiddelden van de overblijfcoördinatoren van brede scholen enerzijds en overblijfcoördinatoren van reguliere scholen anderzijds. Net als in het vorige hoofdstuk hebben we de gegevens niet alleen gerelateerd aan het onderscheid brede school vs. reguliere school, maar ook nog aan enkele andere kenmerken, met name de mate van stedelijkheid omdat uit het vorige hoofdstuk bleek dat die in een aantal gevallen relevant was. Wanneer daar aanleiding toe is, zullen we in de tekst op deze samenhangen ingaan. We gebruiken de Cramèrs V voor de toetsing met een nominale en niet-dichotome variabele en de T -toets voor de toetsing met een niet-nominale of dichotome variabele.

¹³ We hebben aanvullend nog aparte analyses uitgevoerd waarbij we de gemiddelden van de categorie 'onbekend' paarsgewijs hebben vergeleken met die van de reguliere scholen en brede scholen. Uit die analyses bleek dat er slechts in een enkel geval sprake was van een significant verschil.

le. Bij deze laatste toets spreken we van een significant effect bij een t -waarde groter of gelijk aan $|1,65|$.

In de paragrafen hierna bespreken we achtereenvolgens de volgende onderwerpen: het aantal leerlingen dat gedurende de middag overblijft; de uurvergoeding voor overblijfkraften; de kwaliteit van de tussenschoolse opvang; het oplossen van eventuele problemen; knelpunten die overblijfkraften mogelijk ervaren; de scholing van overblijfkraften; achtergrondkenmerken van de overblijfcoördinatoren. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een samenvatting van de bevindingen.

6.2 Aantallen overblijvers

Aan de overblijfcoördinatoren is allereerst gevraagd hoeveel kinderen er gemiddeld per dag overblijven. We hebben hierbij een onderscheid gemaakt tussen ‘vaste’ en ‘losse’ (incidentele) overblijvers: kinderen die (vrijwel) altijd op de desbetreffende dag overblijven, respectievelijk kinderen die onregelmatig overblijven.

Vaste aantallen overblijvers

In Tabel 6.1 worden de gemiddelde aantallen ‘vaste’ overblijvers per dag gepresenteerd naar schooltype. Deze tabel laat zien dat er op maandag, dinsdag en donderdag gemiddeld tussen de 63 en 68 leerlingen (25 tot 28% van het totaal aantal leerlingen) overblijven op een school. Op vrijdagden ligt dit gemiddelde een stuk lager: gemiddeld blijven er op die dag ongeveer 42 (15%) leerlingen over. Op woensdagen is het gemiddelde met 5 overblijvers (1%) erg laag, niet geheel onverwacht gezien de doorgaans vrije woensdagmiddag op basisscholen. De gemiddelden voor de brede scholen liggen systematisch hoger dan de gemiddelden voor reguliere scholen, maar wijken niet significant af van elkaar. Ook wanneer we de aantallen overblijvende leerlingen relateren aan het totaal aantal leerlingen op een school blijven we dit verschil zien. Op een brede school zijn op maandagen bijvoorbeeld gemiddeld 35% van de leerlingen vaste overblijvers, terwijl dit voor reguliere scholen slechts op 19% ligt. Uit de analyse met de overige achtergrondkenmerken bleek met name dat in weinig stedelijke en niet-stedelijke gebieden aanzienlijk minder ‘vaste’ overblijvers zijn: op alle dagen blijken er in deze gebieden ruim twee keer zo weinig leerlingen over te blijven als op scholen in stedelijke gebieden. Op scholen in weinig stedelijke en niet-stedelijke gebieden zijn 37% van alle leerlingen ‘vaste overblijvers’, in stedelijke gebieden zijn dit er 87%. Van grootschalig overblijven is dus alleen sprake op scholen in stedelijke gebieden.

Tabel 6.1 – Aantal ‘vaste’ overblijvers per dag, naar schooltype (gemiddelden)

	reguliere school			brede school			totaal			<i>t</i>	sign.
	<i>n</i>	gem.	<i>sd</i>	<i>n</i>	gem.	<i>sd</i>	<i>n</i>	gem.	<i>sd</i>		
maandag	41	53	72	17	64	63	91	63	70	0,52	
dinsdag	41	58	71	17	68	61	90	68	69	0,49	
woensdag	26	10	50	12	0	0	52	5	35	-0,67	
donderdag	41	59	71	17	69	65	90	68	70	0,51	
vrijdag	39	38	69	16	43	50	87	42	63	0,30	

Losse aantallen overblijvers

Bij het gemiddeld aantal ‘losse’ overblijvers zien we eenzelfde patroon als bij de ‘vaste’ overblijvers. De dinsdag en donderdag zijn de drukst bezochte dagen, gevolgd door de maandag. Op vrijdag is het iets minder druk, en op woensdag blijven er helemaal geen kinderen over. Wat betreft de verschillen naar schooltype zien we dat de gemiddelden van de brede scholen en de reguliere scholen nauwelijks van elkaar afwijken. Het aantal ‘losse’ overblijvers blijkt op beide scholen ongeveer even groot te zijn. Verschillen naar stedelijkheid blijven eveneens uit. Zie Tabel 6.2.

Tabel 6.2 – Aantal ‘losse’ overblijvers per dag, naar schooltype (gemiddelden)

			reguliere school			brede school			totaal			<i>t</i>	sign.
	min.	max.	<i>n</i>	gem.	<i>sd</i>	<i>n</i>	gem.	<i>sd</i>	<i>n</i>	gem.	<i>sd</i>		
maandag	0	93	29	9	14	12	12	14	70	11	15	0,69	
dinsdag	0	93	29	12	18	11	12	16	68	13	17	0,06	
woensdag	0	0	20	0	0	8	0	0	39	0	0		
donderdag	0	93	28	11	17	12	13	13	69	13	17	0,25	
vrijdag	0	93	26	5	6	12	11	18	65	8	14	1,53	

Totaal aantal overblijvers

Wanneer we de ‘vaste’ en de ‘losse’ overblijvers bij elkaar optellen, krijgen we het totaal aantal overblijvers. Op maandag, dinsdag en donderdag blijven er gemiddeld 67 (29%) tot 71 (32%) leerlingen over. Op vrijdag zijn er gemiddeld 44 overblijvers (17%) en op woensdag zijn er geen overblijvers. Tussen reguliere en brede scholen zijn er geen significante verschillen in aantallen. Deze aantallen en percentages komen overeen met bevindingen van Hofman & Hofman (2005). Het aantal overblijvers wordt door hen geschat op 460.000 (ca. 30%).

Tabel 6.3 – Totaal aantal overblijvers per dag, naar schooltype (gemiddelden).

	reguliere school			brede school			totaal			t	sign
	n	gem.	sd	n	gem.	sd	n	gem.	sd		
maandag	12	62	43	28	53	67	69	67	68	0,39	
dinsdag	11	66	44	28	59	68	66	72	66	0,31	
woensdag	8	0	0	19	0	0	38	0	0	-	
donderdag	12	66	42	27	60	68	67	71	65	0,28	
vrijdag	12	43	49	25	34	55	64	44	64	0,49	

Gemiddeld aantal leerlingen

Op gemiddeld hoeveel kinderen per groep houden de overblijfkrachten toezicht? Tabel 6.4 leert ons dat overblijfkrachten gemiddeld op 19 (10%) leerlingen toezicht houden. Dit gemiddelde ligt bij reguliere scholen iets lager dan bij brede scholen (resp. 15 en 16 leerlingen (9%)).

Tabel 6.4 – Aantal kinderen per groep waarop de overblijfkrachten toezicht houden, naar schooltype (in gemiddelden)

			reguliere school			brede school			totaal			t	sign.
	min.	max.	n	gem.	sd	n	gem.	sd	n	gem.	sd		
aantal	1	132	41	15	8	8	16	9	90	19	16	0,32	

Minimale en maximale groepsgrootte

Wat is de minimale en wat is de maximale groepsgrootte van een groep waar een overblijfkraft toezicht op houdt? Gemiddeld blijkt een groep uit minimaal 10 (5%) en maximaal 25 (15%) leerlingen te bestaan. Een groep op een brede school bestaat gemiddeld uit minimaal 11 (6%) en maximaal 37 (21%) leerlingen. Deze gemiddelden wijken significant af van die voor de reguliere school: hier bestaat een groep gemiddeld uit minimaal 7 (3%) en maximaal 20 leerlingen (11%). Zie Tabel 6.5.

Tabel 6.5 – Minimale en maximale groepsgrootte waar een overblijfskracht toezicht op houdt, naar schooltype (in gemiddelden)

			reguliere school			brede school			totaal			t	sign.
	min.	max.	n	gem.	sd	n	gem.	sd	n	gem.	sd		
minimaal	0	132	43	7	7	18	11	11	94	10	24	2,58	*
maximaal	5	180	43	20	12	18	37	41	94	25	15	1,86	*

* $p < 0,10$; ** $p < 0,01$

Bijna de helft van de brede scholen staat in (sterk) stedelijke gebieden, terwijl dit bij reguliere scholen slechts 22% is. Naar aanleiding van Tabel 6.1 is al opgemerkt dat juist in deze gebieden aanzienlijk meer kinderen tussen de middag overblijven. De hogere minimale en maximale groepsgrootte op brede scholen zou verband kunnen houden met het grotere aantal kinderen in stedelijke gebieden.

Taken overblijfskrachten

Welke taken verrichten de overblijfskrachten in de regel? Overblijfskrachten houden zich op bijna alle scholen bezig met het toezicht houden op het eten en het (binnen en buiten) spelen. Op een derde van scholen hebben de overblijfskrachten als taak de contacten met leerkracht(en) te onderhouden. Een klein deel van de overblijfskrachten houdt de financiën bij en is belast met de organisatie van het overblijven. Zie Tabel 6.6.

Tabel 6.6 – Welke taken verrichten de overblijfskrachten in de regel? naar schooltype (meer antwoorden mogelijk; in %)

	reguliere school (n=43)	brede school (n=18)	totaal (n=94)	t	sign.
toezicht houden eten	95	94	97	-0,15	
toezicht houden spelen binnen	98	94	97	-0,64	
toezicht houden spelen buiten	100	94	99	-1,56	
contacten onderhouden leerkracht(en)	30	39	33	0,65	
financiën bijhouden	16	17	14	0,04	
communicatie met leerkrachten	42	33	36	-0,61	
aansturen overblijfskrachten	5	6	4	0,15	
organisatie overblijven	12	17	15	0,52	

Taken overblijfcoördinatoren

Welke taken verrichten de overblijfcoördinatoren in de regel? Op (bijna) alle scholen zijn hun belangrijkste taken: de organisatie van het overblijven, de overblijfkrachten aansturen en het onderhouden van de contacten/communicatie met leerkrachten. Op minder dan de helft van de scholen houden ze ook toezicht bij het eten en spelen. Op de reguliere school zijn overblijfcoördinatoren significant vaker betrokken bij de organisatie van het overblijven en houden ze vaker de financiën bij dan op brede scholen. Zie Tabel 6.7.

Tabel 6.7 – Welke taken verrichten de overblijfcoördinatoren in de regel? naar schooltype (meer antwoorden mogelijk; in %)

	reguliere				
	school (n=43)	brede school (n=18)	totaal (n=94)	<i>t</i>	sign.
toezicht houden eten	47	28	38	-1,36	
toezicht houden spelen binnen	47	33	39	-0,94	
toezicht houden spelen buiten	47	28	39	-1,36	
contacten onderhouden leerkracht(en)	86	83	88	-0,27	
financiën bijhouden	91	72	87	-1,88	*
communicatie met leerkrachten	91	83	90	-0,81	
aansturen overblijfkrachten	93	83	94	-1,15	
organisatie overblijven	100	83	96	-2,88	*

6.3 Vergoeding

Om te voorkomen dat hoge onkostenvergoedingen voor vrijwilligers feitelijk leiden tot een arbeidsovereenkomst, dient de verstrekker van die onkostenvergoeding zich aan bepaalde fiscale regels te houden.

Uurvergoeding

Wat is de uurvergoeding voor overblijfkrachten? Tabel 6.8 presenteert de gemiddelde uurvergoeding naar schooltype. We zien dat overblijfkrachten gemiddeld € 7 per uur krijgen. Dit gemiddelde ligt iets lager bij overblijfkrachten op brede scholen: zij krijgen gemiddeld € 6 per uur. De hoogst genoemde uurvergoeding is € 15. Daartegenover staat dat er ook overblijfkrachten zijn die geen geld krijgen.

Tabel 6.8 – Uurvergoeding voor overblijfkrachten, naar schooltype (in €; gemiddelden)

			reguliere school			brede school			totaal			t	sign.
	min.	max.	n	gem.	sd	n	gem.	sd	n	gem.	sd		
uurvergoeding	0	15	40	7	3	15	6	4	85	7	3	-1,54	

Een vijfde van de overblijfcoördinatoren op brede scholen geeft aan dat de overblijfkrachten geen uurvergoeding krijgen; op reguliere scholen is dit 5% van de overblijfkrachten. Wanneer we deze scholen niet meenemen bij het berekenen van het gemiddelde, blijken de verschillen tussen reguliere en brede scholen grotendeels weg te vallen en is het uurloon op reguliere scholen € 7,90 en op brede scholen € 7,50.

Jaarmaximum

Wat is het jaarmaximum dat aan overblijfkrachten wordt betaald? Tabel 6.9 geeft een overzicht. Gemiddeld ligt het maximum op € 997. Dit gemiddelde ligt voor reguliere scholen iets hoger: het jaarmaximum is hier gemiddeld € 1165. Voor brede scholen ligt het gemiddelde juist veel lager: met € 313 is het maximum nog geen derde van het gemiddelde van alle scholen. De jaarmaxima van brede scholen en reguliere scholen wijken dan ook significant van elkaar af. Dit betekent dat overblijfkrachten op brede scholen minder uren toezicht houden dan op reguliere scholen. Het hoogst genoemde bedrag als jaarmaximum is € 2400 en ook hier zijn er weer overblijfkrachten (2,4%) die geen vergoeding krijgen (en een jaarmaximum van € 0 hebben).

Tabel 6.9 – Wat is het jaarmaximum dat aan overblijfkrachten wordt betaald? naar schooltype (in €; gemiddelden)

			reguliere school			brede school			totaal			t	sign.
	min.	max.	n	gem.	sd	n	gem.	sd	n	gem.	sd		
maximum	0	2400	23	1165	670	7	313	390	52	997	662	-3,18	*

* $p < 0,10$; ** $p < 0,01$

Gevolgen vergoeding

Aan de overblijfcoördinatoren is de vraag voorgelegd wat de gevolgen van de maatregel van (voormalig) staatssecretaris Wijn zijn om een maximum uurvergoeding vast

te stellen van € 4,50 op het personeelsbeleid ten behoeve van het overblijven op school. Tabel 6.10 presenteert een overzicht van de antwoorden op deze vraag.

Tabel 6.10 – Heeft deze overheidsmaatregel gevolgen voor het personeelsbeleid ten behoeve van het overblijven op school? naar schooltype (in %)

	reguliere school (n=29)	brede school (n=11)	totaal (n=69)	Cramèrs <i>V</i>	sign.
nee	52	45	36		
ja, overblijfkrachten zeggen hun baan op anders	45	45	48		
	3	9	16		
totaal	100	100	100	0,30	*

Uit deze tabel blijkt dat ruim eenderde van de overblijfcoördinatoren geen gevolgen heeft ondervonden voor het personeelsbeleid. Daar staat tegenover dat bijna de helft van hen vaststelt dat overblijfkrachten hun baan opzeggen vanwege deze maatregel. Het gevolg hiervan is discontinuïteit; er moesten nieuwe mensen worden gezocht en voor de kinderen verdwenen de vertrouwde gezichten. Volgens Van Daalen (2000b) wordt het werk van overblijfm medewerkers onderschat. Binnen de school krijgen ze weinig steun en wordt er weinig rekening gehouden met hen Dit zou een gevolg kunnen zijn van het feit dat merendeel van de overblijfkrachten vrijwilliger is en weinig status heeft.

6.4 Kwaliteit overblijven

Tevredenheid

Zijn overblijfcoördinatoren tevreden met de kwaliteit van het overblijven op de school? Ruim driekwart van de overblijfcoördinatoren is (zeer) tevreden over de kwaliteit van het overblijven. Slechts 5% is (zeer) ontevreden.

Tabel 6.11 – *Tevredenheid overblijfcoördinatoren met de kwaliteit van het overblijven op de school, naar schooltype (in %)*

	reguliere school (n=43)	brede school (n=18)	Totaal (n=94)	Cramèrs V	sign.
zeer ontevreden	0	11	2		
ontevreden	5	6	3		
niet tevreden, niet ontevreden	14	28	17		
tevreden	56	33	51		
zeer tevreden	26	22	27		
totaal	100	100	100	0,27	

Verandering in kwaliteit

Is de kwaliteit van het overblijven veranderd sinds de wetswijziging in verband met het overblijven (augustus 2006)? Driekwart van de overblijfcoördinatoren is van mening dat de kwaliteit van het overblijven gelijk is gebleven; ruim een vijfde stelt dat de kwaliteit is toegenomen. Zie Tabel 6.12.

Tabel 6.12 – *Is de kwaliteit van het overblijven sinds de wetswijziging in verband met het overblijven afgenomen, gelijk gebleven of toegenomen? naar schooltype (in %)*

	reguliere school (n=39)	brede school (n=17)	totaal (n=89)	Cramèrs V	sign.
afgenomen	5	6	3		
gelijk gebleven	69	82	74		
toegenomen	26	12	22		
totaal	100	100	100	0,13	

Redenen toename kwaliteit van de opvang

Welke redenen noemen de overblijfcoördinatoren (n=16) die vinden dat van de kwaliteit van de opvang is toegenomen? Genoemde redenen zijn: er is een betere organisatie van de overblijf, de deskundigheid van de overblijfkrachten is toegenomen en er is een betere ruimte beschikbaar tussen de middag.

Redenen afname kwaliteit van de opvang

Welke redenen noemen de overblijfcoördinatoren (n=3) die vinden dat de kwaliteit van de opvang is afgenomen? De enige reden die men noemt is dat er minder overblijfkrachten aanwezig zijn tussen de middag.

Verbetering kwaliteit

Hoe valt de kwaliteit van het overblijven volgens overblijfcoördinatoren te verbeteren? Volgens een ruime meerderheid zou de kwaliteit verbeteren door te zorgen voor (meer) scholing voor overblijfkrachten. Een kleine meerderheid denkt aan betere voorzieningen. Volgens ruim een derde van overblijfcoördinatoren zou een verbetering van de vergoeding van overblijfkrachten en meer financiële armslag soelaas bieden. Zie Tabel 6.13.

Tabel 6.13 – Wijze waarop de kwaliteit van het overblijven volgens overblijfcoördinatoren te verbeteren is, naar schooltype (meer antwoorden mogelijk; in %)

	reguliere school (n=43)	brede school (n=18)	totaal (n=94)	t	sign.
- (meer) scholing voor overblijfkrachten	60	56	61	-0,35	
- verbetering van de vergoeding van overblijfkrachten	37	28	37	-0,70	
- meer overleg met de ouders	21	33	21	1,02	
- meer begeleiding voor de overblijfkrachten door - het aanstellen van een professionele coördinator	16	17	20	0,04	
- meer financiële armslag	28	39	33	0,84	
- betere voorzieningen	51	44	54	-0,47	
- anders	12	22	17	1,06	

6.5 Oplossen van problemen

Oplossen van problemen

Aan de overblijfcoördinatoren is vervolgens de vraag voorgelegd hoe (eventuele) problemen met het overblijven worden opgelost? Op de overgrote meerderheid van de scholen worden problemen met het overblijven opgelost door aanvullende ondersteuning te bieden voor de persoon die toezicht houdt, door het bevorderen van de deskundigheid van de persoon die toezicht houdt, door aanschaf van materialen om de kinderen bezig te houden en door gedurende het schooljaar de taken zo eerlijk mogelijk verdelen. Zie Tabel 6.14.

Tabel 6.14 – Worden (eventuele) problemen met het overblijven als volgt opgelost? naar schooltype (meer antwoorden mogelijk; in %)

	reguliere school (n=38/40)	brede school (n=17/18)	totaal (n=85/91)	t	sign.
aanschaf materiaal om kinderen bezig te houden gedurende het schooljaar de taken zo eerlijk mogelijk verdelen	85	72	84	-1,14	
bevorderen van de deskundigheid van de persoon die toezicht houdt	92	82	84	-1,10	
aanvullende ondersteuning bieden voor de persoon die toezicht houdt	90	65	84	-2,37	*
	87	76	86	-0,95	

6.6 Knelpunten

Gepercipieerde knelpunten

Wat zijn gepercipieerde knelpunten met betrekking tot tussenschoolse opvang? 18 (4%) coördinatoren ervaren nu geen problemen, hierbij is nauwelijks verschil tussen brede scholen (4%) en reguliere scholen (4%). Alle coördinatoren verwachten wel problemen in de toekomst. De overblijfcoördinatoren die wel knelpunten ervaren noemen: vinden en behouden van geschikte overblijfkraften, gebrek aan deskundigheid van overblijfkraft(en) en onvoldoende materiële faciliteiten. Overblijfcoördinatoren hebben er dus last van dat ze niet met professionele overblijfkraften kunnen werken en dat het schoolgebouw niet voor het lunchen van kinderen is toegerust. Overblijfcoördinatoren op brede scholen constateren vaker dan op reguliere scholen knelpunten met betrekking vinden van geschikte overblijfkraften, geringe inzet van het aantal overblijfkraften, gebrek aan deskundigheid van overblijfkraft(en) en extra werk voor leerkracht(en); leerkrachten hebben last van ‘kruimels tussen de boeken (vgl. Van Daalen, 2005; Meijvogel, 1991). Zie Tabel 6.15.

Tabel 6.15 – Gepercipieerde knelpunten met betrekking tot tussenschoolse opvang, naar schooltype (meer antwoorden mogelijk; in %)

	reguliere school (n=43)	brede school (n=18)	totaal (n=94)	t	sign.
- grote aantal overblijvers	19	28	19	0,79	
- vinden van geschikte overblijfkrachten	30	44	37	2,59	*
- behouden van geschikte overblijfkrachten	19	50	29	0,53	
- ziekteverzuim overblijfkrachten	7	11	6	-0,63	
- huisvesting overblijven	30	22	28	0,52	
- wisselend aantal overblijvers	12	17	13	0,23	
- onvoldoende materiële faciliteiten	30	33	30	-0,49	
- verschil opvattingen personeel en overblijfkrachten over overblijven	10	6	10	0,53	
- geringe inzet aantal overblijfkrachten	7	11	14	2,77	*
- geringe inzet aantal personeelsleden	7	33	13	0,15	
- afhandeling financiële aspecten van overblijven	5	6	9	-0,72	
- omgaan met lastige kinderen	12	6	11	0,84	
- gebrek aan deskundigheid van overblijfkraft(en)	28	39	34	1,75	*
- extra werk voor leerkracht(en)	14	33	21	2,38	*
- opruimen na overblijven alvorens weer met onderwijs te kunnen starten	9	33	13	-0,20	
- anders	7	6	10	0,79	

Toekomstige knelpunten

Welke knelpunten verwachten de overblijfcoördinatoren in de toekomst met betrekking tot de tussenschoolse opvang? Verwachte knelpunten zijn: gebrek aan ruimte, een stijgend aantal overblijfkinderen, storend gedrag van overblijfkinderen en gebrek aan overblijfbegeleiders.

Overblijfcoördinatoren op brede scholen verwachten in de toekomst vaker knelpunten met betrekking tot gebrek aan professionaliteit van overblijfbegeleiders en belasting voor de leraren, omdat ze minder vaak dan op reguliere scholen een beroep kunnen doen op overblijfkrachten. Zie Tabel 6.16.

Tabel 6.16 – In de toekomst verwachte knelpunten met betrekking tot tussenschoolse opvang (meer antwoorden mogelijk; in %)

	reguliere school (n=43)	brede school (n=18)	totaal (n=94)	eta	sign.
- gebrek aan ruimte	56	39	49	-1,20	
- gebrek aan overblijfbegeleiders	35	44	38	0,69	
- gebrek aan professionaliteit van overblijfbegeleiders	14	33	24	1,75	*
- gebrek aan financiële armslag	21	33	27	1,02	
- belasting voor de leraren	2	33	12	3,80	*
- conflicten tussen overblijfkinderen	19	33	26	1,24	
- conflicten tussen overblijfbegeleiders	7	0	3	-1,14	
- stijgend aantal overblijfkinderen	30	44	40	1,06	
- onrust in de school	14	22	13	0,79	
- storend gedrag van overblijfkinderen	28	50	38	1,67	
- onduidelijkheid over taken	5	11	4	0,92	
- onduidelijkheid over verantwoordelijkheden	5	17	10	1,57	
- onduidelijkheid over bevoegdheden van de overblijfkrachten	9	17	10	0,81	
- anders	9	22	15	1,36	

Door de toenemende arbeidsparticipatie van vrouwen neemt de behoefte aan opvang voor kinderen met werkende ouders toe, inclusief de behoefte aan opvang tussen de middag. Daarnaast neemt het aanbod van vrijwilligers die het overblijven begeleiden af. Het zijn immers veelal de ‘niet-werkende’ moeders die worden ingeschakeld om het overblijven te begeleiden. De huidige situatie ten aanzien van het overblijven laat op onderdelen te wensen over en leidt bij onveranderd beleid op den duur tot meer problemen.

6.7 Scholing

Behoeftte aan scholing

Is er behoefte aan scholing onder overblijfcoördinatoren op het gebied van overblijven? Ja, bijna tweederde (62%) van de overblijfcoördinatoren geeft aan behoefte te hebben aan scholing. Zie Tabel 6.17.

Tabel 6.17 – Heeft de overblijfcoördinator behoefte aan scholing op het gebied van overblijven? naar schooltype (in %)

	reguliere school (n=43)	brede school (n=18)	totaal (n=94)	Cramèrs <i>V</i>	sign.
ja	65	50	62		
nee	35	50	38		
totaal	100	100	100	0,12	

Scholingsaanbod

Hebben scholen overblijfcoördinatoren wel eens de mogelijkheid geboden om scholing te volgen op het gebied van overblijven? Ja, de overgrote meerderheid (88%) van de coördinatoren heeft wel eens van de school de mogelijkheid gekregen om scholing te volgen, op reguliere scholen meer dan op brede scholen. Mogelijk heeft dit laatste te maken met het feit dat het op reguliere scholen vaker om ‘eigen’ mensen gaat. Zie Tabel 6.18.

Tabel 6.18 – Heeft de school wel eens de mogelijkheid geboden om scholing te volgen? naar schooltype (in %)

	reguliere school (n=43)	brede school (n=18)	totaal (n=94)	Cramèrs <i>V</i>	sign.
ja	88	78	88		
nee	12	22	12		
totaal	100	100	100	0,18	*

Gevolgte (scholings)cursussen

Hebben overblijfcoördinatoren één of meer (scholings)cursussen gevolgd om hun deskundigheid te vergroten? Ja, bijna tweederde van de coördinatoren heeft één of meer (scholings)cursussen gevolgd om hun deskundigheid te vergroten; op reguliere scholen komt dit vaker voor dan op brede scholen.

Tabel 6.19 – Heeft u één of meer (scholings)cursussen gevolgd om uw deskundigheid op hert gebied van overblijven te vergroten? naar schooltype (in %)

	reguliere school (n=43)	brede school (n=18)	totaal (n=94)	Cramèrs <i>V</i>	sign.
ja	67	44	65		
nee	33	56	35		
totaal	100	100	100	0,21	*

Soort cursus(sen)

Welk soort cursus(sen) hebben overblijfcoördinatoren gevolgd? De overgrote meerderheid (80%) van de overblijfcoördinatoren heeft een basistraining tussenschoolse opvang van enkele dagdelen gevolgd. Bijna een kwart volgde een coördinatorentraining tussenschoolse opvang – eveneens enkele dagdelen. Ruim een tiende van de overblijfcoördinatoren heeft een beroepsgerichte éénjarige opleiding tussenschoolse opvang gevolgd. Zie Tabel 6.20.

Het is de bedoeling dat de opgeleide overblijfkraften op termijn desgewenst kunnen doorgroeien tot SPW3-niveau (opleiding tot drie uitstroomrichtingen: basisonderwijs, gehandicaptenzorg en kinderopvang). Dit maakt combinatiefuncties mogelijk met onderwijsassistent en/of leidster buitenschoolse opvang.

Tabel 6.20 – Welk soort cursus(sen) hebben de overblijfcoördinatoren gevolgd? naar schooltype (meer antwoorden mogelijk; in %)

	reguliere school (n=29)	brede school (n=8)	totaal (n=61)	<i>t</i>	sign.
basistraining tussenschoolse opvang (enkele dagdelen)	86	88	80	0,09	
coördinatorentraining tussenschoolse opvang (enkele dagdelen)	17	0	23	-1,26	
beroepsgerichte éénjarige opleiding tussenschoolse opvang	7	13	11	0,50	
anders	17	0	15	-1,26	

Financiering scholing

Op welke wijze is deze opleiding gefinancierd? Ruim de helft van de cursussen die de overblijfcoördinatoren hebben gevolgd is gefinancierd via subsidie van ministerie

OCW, een vijfde door de school en eveneens een vijfde door het schoolbestuur. Zie Tabel 6.21.

Tabel 6.21 – Op welke wijze is deze opleiding gefinancierd? naar schooltype (meer antwoorden mogelijk; in %)

	reguliere school (n=29)	brede school (n=8)	totaal (n=61)	t	sign.
door het schoolbestuur	21	0	18	-1,41	
door de school	21	63	20	2,40	*
met studiefinanciering	0	0	0	-	
met subsidie ministerie OCW	45	25	54	-1,00	
uit de lumpsum	0	0	2	-	
met subsidie van de gemeente	17	13	11	-0,31	
door mijzelf	3	13	5	0,99	
anders	10	13	13	0,17	

6.8 Achtergrondkenmerken

Hoogst voltooide opleidingsniveau

Wat is het hoogst voltooide opleidingsniveau van de overblijfoördinatoren? Op een derde van de scholen is dat hbo of universiteit en op ruim een kwart van de scholen vbo, mavo, lts, lbo of huishoudschool. Zie Tabel 6.22.

Tabel 6.22 – Wat is het hoogst voltooide opleidingsniveau van de overblijfoördinator? naar schooltype (in %)

	reguliere school (n=43)	brede school (n=18)	totaal (n=94)	Cramèrs V	sign.
lagere school, basisschool, vgl	0	0	1		
vbo, mavo, lts, lbo, huishoudschool	35	28	28		
havo, mms, vwo, hbs, atheneum, gymnasium	12	22	19		
mbo	21	11	19		
hbo, universiteit	33	39	33		
totaal	100	100	100	0,20	*

Opleidingsrichting

In welke richting hebben de overblijfcoördinatoren een opleiding gevolgd? Op iets meer dan de helft van de scholen heeft de coördinator een opleiding gevolgd in de richting van de onderwijs- of de zorgsector. Zie Tabel 6.23.

Tabel 6.23 – In welke richting heeft de overblijfcoördinator een opleiding gevolgd? naar schooltype (in %)

	reguliere school (n=23)	brede school (n=9)	totaal (n=49)	Cramèrs <i>V</i>	sign.
zorgsector	26	11	24		
onderwijssector	17	44	27		
anders	57	44	49		
totaal	100	100	100	0,18	*

Ervaring

Hoeveel jaar ervaring heeft de overblijfcoördinator met het overblijven? De coördinatoren hebben gemiddeld 6 (brede scholen) tot 8 jaar (reguliere scholen) ervaring met het overblijven. Zie Tabel 6.24,

Tabel 6.24 – Hoeveel jaar ervaring heeft de overblijfcoördinator met het overblijven? naar schooltype (in gemiddelden)

			reguliere school			brede school			totaal			<i>t</i>	sign.
	min.	max.	<i>n</i>	gem.	<i>sd</i>	<i>n</i>	gem.	<i>sd</i>	<i>n</i>	gem.	<i>sd</i>		
aantal jaar	0	30	18	8	7	41	6	6	92	7	7	1,58	

6.9 Samenvattend

In dit hoofdstuk hebben we de resultaten beschreven van een websurvey onder overblijfcoördinatoren in het basisonderwijs over de praktische kant van de tussenschoolse opvang.

Op maandag, dinsdag en donderdag blijven gemiddeld tussen de 63 en 68 leerlingen ‘vast’ over op een school (25-28% van alle leerlingen). Op vrijdagen ligt dit gemiddelde een stuk lager: 42 leerlingen (15%) en op woensdagen blijven er niet meer dan 5 (1%) over. Overblijfkraften houden gemiddeld op 19 leerlingen toezicht. Gemid-

deld bestaat een groep uit minimaal 10 en maximaal 25 leerlingen. Overblijfkraften houden zich op bijna alle scholen met name bezig met het toezicht houden op het eten en bij het (binnen en buiten) spelen. Op een derde van scholen hebben de overblijfkraften als taak de contacten met leerkrachten te onderhouden. Een klein deel van de overblijfkraften houdt de financiën bij en is belast met de organisatie van het overblijven. Op bijna alle scholen zijn de belangrijkste taken van de overblijfcoördinatoren: de organisatie van het overblijven, de overblijfkraften aansturen en het onderhouden van de contacten met leerkrachten. Op de reguliere scholen zijn overblijfcoördinatoren vaker betrokken bij de organisatie van het overblijven en houden ze vaker de financiën bij dan op brede scholen.

Overblijfkraften krijgen gemiddeld € 7 per uur als vergoeding. De hoogst genoemde uurvergoeding bedraagt € 15. Daartegenover staat dat er ook overblijfkraften zijn die geen geld krijgen. Overblijfkraften krijgen jaarlijks een maximum van € 997 betaald. Het jaarmaximum op reguliere scholen is gemiddeld € 1165 en voor brede scholen ligt het gemiddelde veel lager: € 313.

Ruim driekwart (78%) van de overblijfcoördinatoren is (zeer) tevreden over de kwaliteit van het overblijven. Driekwart van de overblijfcoördinatoren is van mening dat de kwaliteit van het overblijven sinds de wetswijziging in augustus 2006 gelijk is gebleven; ruim een vijfde stelt dat de kwaliteit is toegenomen. Volgens een ruime meerderheid van de overblijfcoördinatoren zou de kwaliteit van het overblijven worden verbeterd door te zorgen voor (meer) scholing voor overblijfkraften. Overblijfcoördinatoren beschouwen als grootste knelpunten: het vinden en behouden van geschikte overblijfkraften, gebrek aan deskundigheid van overblijfkraft(en) en onvoldoende materiële faciliteiten. Overblijfcoördinatoren op brede scholen constateren vaker dan op reguliere scholen knelpunten met betrekking het vinden van geschikte overblijfkraften, met de geringe inzet van het aantal overblijfkraften, het gebrek aan deskundigheid van overblijfkraft(en) en het extra werk voor leerkracht(en). Overblijfcoördinatoren verwachten in de toekomst knelpunten met betrekking tot gebrek aan ruimte, het stijgend aantal overblijfkinderen, storend gedrag van overblijfkinderen en gebrek aan overblijfbegeleiders. Overblijfcoördinatoren op brede scholen verwachten vaker knelpunten met betrekking tot gebrek aan professionaliteit van overblijfbegeleiders en belasting voor de leraren. Bijna tweederde van de overblijfcoördinatoren heeft behoefte aan scholing.

7 Good practices tussenschoolse opvang

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we op basis van de typologie van opvangvarianten ‘good practices’ van tussenschoolse opvang. In paragraaf 7.2 presenteren we de beschrijvende kenmerken van deze practices op basis van informatie uit de schoolgidsen en websites van de bezochte 13 scholen. Paragraaf 7.3 geeft een beeld van de bevorderende factoren voor tussenschoolse opvang. Het hoofdstuk sluiten we af met een samenvatting.

7.2 Beschrijvende kenmerken

Allereerst zijn de teksten over tussenschoolse opvang van de 13 scholen zelf geanalyseerd. De formuleringen met betrekking tot de organisatie van het overblijven en de rol van de school daarbij zijn te vinden in de schoolgidsen en op de websites van de scholen. De beschrijvingen van de scholen staan in Figuur 7.1.

Figuur 7.1 – Basisscholen en de rol van ouders op de onderzochte scholen

Basisschool 1

De school doet in schooljaar 2006-2007 mee aan een pilot-project om de voor, tussen-, en naschoolse opvang te organiseren. Onze school heeft er voor gekozen om dit in samenwerking met een grote kinderopvangorganisatie te gaan uitvoeren. Dat betekent dat de overblijfvoorziening die vroeger georganiseerd werd door de school zelf, nu in de professionele handen van deze organisatie ligt. Deze werkt met professionele krachten, ondersteund door vrijwilligers. De vrijwilligers worden daarop geschoold. De kinderen van de onderbouw blijven tussen de middag op school eten in de tussenhuis, de kinderen van de bovenbouw gaan naar de locatie van de buitenschoolse opvang. Vrijwilligsters begeleiden deze kinderen volgens het werkconcept van deze organisatie. Regelmatig is er ondersteuning van de professionele krachten.

Basisschool 2

De tussenschoolse opvang wordt op school verzorgd door stichting voor kinderopvang. Deze stichting wordt in de regio een belangrijke partner voor scholen en biedt verschillende diensten aan variërend van een basispakket kinderopvang tot een zeer uitgebreide dienst voor de tussenschoolse opvang, waarbij het personeelsbeleid en de totale administratie wordt geregeld. De school heeft gekozen voor het pakket dat kinderen worden begeleid door vrijwillig(st)ers. De verhouding vrijwillig(st)er en kinderen is 1:15. Werving en selectie van personeel, personeelsadministratie, kindadministratie en –registratie, overblijfgeregulement en informatievoorziening aan ouders wordt door de stichting geregeld.

De kosten variëren per pakket en zijn naar individuele wensen te verdelen over de school en de ouders. Voor ouders betekent dit dat het overblijven € 3,50 per keer kost.

Basisschool 3

Op onze school kunnen de kinderen overblijven. Het schoolbestuur heeft vanaf 1 augustus 2007 in overleg met de medezeggenschapsraad besloten de 'tussenschoolse opvang' (het overblijven) uit te besteden aan een organisatie voor kinderopvang. Deze organisatie verzorgt het overblijven, neemt gekwalificeerde overblijfkrachten in dienst en heeft de permanente zorg voor de kwaliteit. Op school kunt u informatie krijgen wat de consequenties zijn en voor en het overblijfcontract inzien.

Basisschool 4

Het overblijven wordt verzorgd door een stichting kinderopvang: een professionele organisatie, die naast het daadwerkelijke overblijven, de administratieve werkzaamheden rondom het overblijven uitvoert en scholing van de overblijfkrachten en coördinatoren verzorgt. De kinderen blijven gezamenlijk over aan tafelgroepen in de klaslokalen. Er wordt gezamenlijk gestart met de maaltijd en er wordt ook centraal 'afgesloten': dat zorgt voor rust tijdens het overblijven. Tijdens het eten gelden de normale fatsoensnormen, zoals: wachten totdat iedereen zit, eten met je mond dicht en je bord opruimen. Na het eten is er tijd om vrij te spelen of mee te doen met een activiteit. Bij mooi weer spelen de kinderen zoveel mogelijk buiten, bij slecht weer kan er gebruik worden gemaakt van de gymzaal, zodat de kinderen zich toch even kunnen uitleven. Sommige kinderen vinden het juist prettig om te lezen, te knutselen of naar muziek te luisteren. Ook voor hen zijn er voldoende mogelijkheden. Voor het overblijven is eigen (buiten)spel- en knutselmateriaal beschikbaar. Kinderen dienen zelf brood en drinken mee te nemen. De overblijfkrachten zijn als vrijwilligers verbonden aan de stichting. Zij hebben, of krijgen zo spoedig mogelijk, een gerichte opleiding, waarbij pedagogisch handelen, conflicttherapie en communicatie centraal staan. De overblijfkrachten kunnen voor ondersteuning terecht bij de coördinator. Voor beide locaties is een coördinator aangesteld die wekelijks actief betrokken is bij het overblijven. Voordat uw kind op school kan overblijven, moet hij of zij aangemeld zijn bij stichting. Of het nu om vast of incidenteel overblijven gaat. Op beide locaties van de school hangen bij de ingang van de midden-bovenbouw een aan- en afmeldlijst. Het is van belang dat u, wanneer uw kind incidenteel overblijft, uw kind intekent op deze lijst voor de dag(en) dat het overblijft. Alle kinderen die overblijven, ongeacht of het vast of incidenteel is, dienen afgemeld te worden als zij een keer niet overblijven. Op die manier hebben de overblijfkrachten een goed overzicht van de kinderen die komen. Het overblijven kost € 1,00 per keer. Alle bedragen worden geïnd via de automatische incasso die u bij de aanmelding heeft afgegeven. De kosten van het vast overblijven worden maandelijks achteraf geïncasseerd, incidenteel overblijven wordt één keer per drie maanden achteraf geïncasseerd. Wanneer een kind niet aanwezig is, maar wel aangemeld is, is er toch een betaling verschuldigd.

Basisschool 5

De conciërge van de school gaat met ingang van schooljaar 2006-2007 de leiding nemen over de tussenschoolse opvang. Hij gaat hiervoor ook de benodigde opleiding volgen. De kinderen van groep 1 tot en met 8 blijven tussen de middag over van 12.00 uur tot 13.20 uur. Kinderen die op vaste dagen overblijven komen op de lijst van die dag te staan. U kunt uw kind telefonisch afmelden bij de leider van de tussenschoolse opvang of de naam van het kind noteren op de intekelijst. Kinderen die incidenteel overblijven dienen naast het algemene aanmeldingsformulier ook aangemeld te worden d.m.v. de intekelijst. De kosten zijn € 3,35 voor één kind, voor meer kinderen uit een gezin geldt een korting. Ouders dienen zelf te zorgen voor de maaltijd van hun kind en daarbij ook het drinken voor tussen de middag. Het overblijven gebeurt in de hal van de school. Men is op zoek naar een locatie buiten de school. De leider van de tussenschoolse opvang mag de verantwoording dragen over een groep van ongeveer 10 tot 15 kinderen. Het schoolteam vindt het van belang dat er elke middag naast de conciërge een vrijwilliger aanwezig is. We hopen dat er veel ouders bereid zijn een middag

zijn/haar hulp te verlenen tijdens het overblijven, zodat men niet te regelmatig als vrijwilliger hoeft op te treden. De eindverantwoording voor een goede gang van zaken tijdens de tussenschoolse opvang ligt bij het bestuur van de gemeente. De dagelijkse verantwoording ligt bij de conciërge. Betrokkenen in het te vormen beleid en de organisatie zijn op dit moment het bevoegd gezag, bestuur van het overblijven, medezeggenschapsraad en het team. Beslissingen worden op dit moment samen genomen. Op zeer korte termijn wordt een overblijfcommissie ingesteld. De directeur en het bevoegd gezag zijn nu verantwoordelijk voor de financiële afhandeling, voor voldoende leid(st)ers en de informatie naar de ouders en leerkrachten. De directie ziet toe op de organisatie en onderhoudt de contacten met de conciërge.

Basisschool 6

Op deze school is er sprake van een doorlopende schooltijd. De kinderen eten om 12.00 uur onder toezicht van de leerkracht in het eigen lokaal. Na het eten, om 12.15 uur, gaan de kinderen onder toezicht van ouders naar buiten. Bij slecht weer is er opvang door ouders in school. De kosten van overblijven zijn opgenomen in de ouderbijdrage van de oudervereniging.

Basisschool 7

Het is mogelijk dat kinderen tussen de middag op school overblijven. Er is een 'weekkaartsysteem' ingesteld. Bij elke 'overblijfbeurt' van het kind wordt de strippenkaart afgetekend. De kinderen gebruiken hun lunch, onder toezicht van de overblijfhouders. Daarna gaan de kinderen, ook weer onder toezicht van de overblijfhouders, buiten spelen. Als het slecht weer is zullen de leerlingen na het lunchen onder toezicht van overblijfhouders binnen activiteiten doen, zoals: video kijken, tekenen, kleuren of spelletjes doen. Kinderen die zich tijdens het overblijven regelmatig misdragen en niet naar de toezichthouders luisteren krijgen een gele kaart. Hierna kan een gesprek volgen met de ouder(s) of verzorger(s) van het kind. Bij herhaald onacceptabel gedrag kan de directie een leerling tijdelijk of permanent uitsluiten van de mogelijkheid tot overblijven op school, het kind krijgt in dat geval een rode kaart mee! De overblijfkosten zijn bedoeld als vergoeding voor de toezichthouders en de aanschaf van spel- en ander overblijfmateriaal. De kosten bedragen per keer € 1,60. Een weekkaart (4 keer): € 5,00. Hele schooljaar (40 weken): € 200,00. U dient de weekkaart vooraf te kopen bij de leerkracht van uw kind. De jaarbetaling kunt u regelen met de leerkracht die het overblijven coördineert. De leerlingen zijn gedurende schooltijd, ook tijdens het overblijven, collectief verzekerd via het bestuur van de school. Het betreft een 'secundaire' verzekering. Dit betekent dat er pas dan een beroep op kan worden gedaan als geen andere verzekering de situatie dekt. Voor een eventuele aanvullende verzekering kunnen ouders aan het begin van het schooljaar de benodigde papieren opvragen. Let op de vermelding in de nieuwsbrief.

Basisschool 8

De school beschikt over een goed georganiseerde overblijfgelegenheid. De organisatie is in handen van een overblijfcoördinator en vaste overblijfleidsters, die een professionaliseringscursus gevolgd hebben. Bij het overblijven is het de bedoeling dat de ouders de kinderen brood meegeven. Door de samenwerking met een organisatie van kinderopvang en de eigen overblijfvoorziening kunnen kinderen gedurende de dag professioneel opgevangen worden. De tussenschoolse opvang wordt geregeld door de beheerscommissie, met daarin de overblijfcoördinator, een leerkracht en de overblijfleidster. Deze hebben regelmatig overleg, ook met de overblijfleidsters en brengen waar nodig ideeën in. Iedere overblijfgroep heeft een vaste leidster en het overblijven vindt plaats in het klaslokaal. De overblijfgroepen zijn ingedeeld op basis van de klassen. Overblijven kost € 1,20 per keer voor 'vaste' en 'incidentele' overblijvers. Incidentele overblijvers kunnen worden aangemeld bij de overblijfcoördinator voor schooltijd in de aula. Kinderen die regelmatig overblijven, kunnen ook via een aanmeldingsformulier worden ingeschreven.

Basisschool 9

De middagpauze is bij ons op school van 12.00 tot 13.00 uur. Voor de meeste kinderen is deze pauze te kort om naar huis te gaan. Het overblijven is daarom integraal geregeld. Dat betekent dat er rekening mee wordt gehouden dat alle kinderen tussen de middag op school blijven. Het overblijven is echter niet verplicht! Het overblijven van de kinderen tussen de middag is in handen van een stichting. Deze stichting is nauw verbonden aan de school. Het uitgangspunt daarbij is dat er per groep vaste medewerkers zijn die samen met de kinderen eten en spelen. In de onderbouwgroepen is een extra assistent(e) aanwezig. Indien ouders voor hun kinderen gebruik willen maken van de opvangregeling, dient per kind een inschrijfformulier te worden ingevuld. De kosten voor de opvang bedragen voor schooljaar 2006/2007: € 99,- per kind. Het werkplan van de stichting ligt op school ter inzage.

Basisschool 10

Tussen 12:00 en 13:00 uur kunnen kinderen op school blijven eten. Er is voor gekozen om met de invoering van de nieuwe wet tussenschoolse opvang de huidige structuur te handhaven, verder te professionaliseren en de opvang duidelijker een integraal onderdeel van de school te laten uitmaken. Alle kinderen kunnen op school overblijven, maar dat is niet verplicht. Ouders hoeven hun kinderen niet apart voor in te schrijven. De kinderen blijven tijdens het overblijven in hun eigen lokaal onder begeleiding van twee overblijfkrachten. Het uur is verdeeld in: tijd om rustig te eten, tijd om even binnen te spelen en tijd om buiten te spelen. Kinderen nemen hun eigen eten en drinken mee. Bij de meeste kleutergroepen (1/2) staan buiten het lokaal aparte bakken voor de 10-uurtjes en voor de overblijf. Vanaf groep 3 bewaren de kinderen de spullen in hun tas. Ouders worden geadviseerd voor beide momenten apart spullen mee te geven, duidelijk voorzien van naam. Aan het begin van elk schooljaar kunnen ouders middels het overblijfcontract aangeven of hun kind al dan niet (1 tot 4 middagen) overblijft. Dit geldt voor het hele schooljaar. Eventuele wijzigingen kunnen voor Kerst en Pasen middels een nieuw contract of per mail doorgeven worden. Dit wordt dan ook financieel verrekend. Na downloaden even uitprinten en inleveren op school bij de administratie op het BTP of de receptie op de OHK. Alleen nieuwe (vierjarige) leerlingen kunnen tussentijds instromen en/of wijzigen. Met een contract zijn de overblijfkosten € 1,35 per dag; berekend over het trimester. Ouders ontvangen twee keer per jaar een factuur/acceptgiro voor het overblijven. In oktober voor het eerste trimester en na Pasen voor het tweede en derde trimester gecombineerd. Kinderen kunnen altijd extra of incidenteel overblijven. Dit hoeft niet van te voren bij de overblijf door te worden geven, maar geef het even door aan de leerkracht. De kosten à € 2,25 kunnen ouders voldoen door een envelop met gepast geld en voorzien van naam, groep en datum in te leveren bij de administratie van de betreffende locatie.

Basisschool 11

De kinderen kunnen op maandag, dinsdag, donderdag en vrijdag overblijven. Van 12.00 – 12.30 uur wordt er samen met de leerkracht in de groep gegeten. Vanaf 12.15 – 13.10 uur spelen de kinderen onder begeleiding van overblijfouders met goed weer buiten en met slecht weer is er een alternatief binnen programma. De kosten voor het overblijven zijn € 1,20 per dag per kind. De kinderen moeten zelf brood en drinken meenemen. Op maandag- en woensdagochtend tussen 8.30 en 9.00 uur kunt u een strippenkaart voor de overblijf kopen in de vide van de school. Een 10 strippenkaart kost € 12 en een 5 strippenkaart kost € 6. Wij doen een dringend beroep op u om alleen van de overblijf gebruik te maken als dat echt nodig is.

Basisschool 12

Voor alle leerlingen van de school bestaat de mogelijkheid om tussen de middag op school over te blijven. Om alles goed te laten verlopen zijn er 4 mensen die de taak op zich hebben genomen om voor de kinderen te zorgen als ze overblijven. Zij begeleiden de kinderen tijdens het eten, houden toezicht en zijn verantwoordelijk voor wat er gebeurt. Het aantal overblijfouders dat aanwezig is, is afhankelijk van het aantal kinderen. De school kiest voor kleinschaligheid; 1 overblijfkracht op de 8

tot 10 kinderen. Incidentele overblijvers kunnen zich telefonisch aanmelden, dit kost € 2,25 per leerling. Voor de kinderen gaan eten spelen ze even buiten onder toezicht van leerkrachten, daarna gaan ze gezamenlijk eten met de overblijfouders. De school verstrekt geen eten of drinken aan de overblijvende leerlingen.

Basisschool 13

Sommige kinderen moeten (nu en dan eens) overblijven tussen de middag. Vanzelfsprekend is dat bij ons op school mogelijk. Er zijn vaste overblijfgroepen van maximaal 25 kinderen die in vaste lokalen overblijven. Aan het begin van de ochtend noteert elke leerkracht op de overblijfregistratielijst wie er overblijft. Deze lijst wordt tussen de middag aan de overblijfouders overhandigd; deze controleren de aanwezigheid van de genoteerde kinderen. Ook eventuele bijzonderheden worden doorgegeven. De kinderen die niet overblijven mogen niet voor 12.30 uur op de speelplaats; de speelplaats is tot die tijd gereserveerd voor de overblijvende kinderen. Er is voldoende tijd gereserveerd tussen de middag om de kinderen die overblijven rustig te laten eten. Daarnaast is er voor de kinderen ook nog ruimschoots de gelegenheid om buiten te spelen. Van een deel van de opbrengsten van het overblijven wordt speelgoed gekocht (zowel voor binnen alsook voor buiten), dat speciaal tijdens het overblijven gebruikt wordt. De overblijfkkrachten proberen met de kinderen zoveel mogelijk in een huiselijke sfeer over te blijven. De betaling van het overblijven gaat via strippenkaarten. 5 keer overblijven kost € 4, maar 15 keer kost maar € 8. Incidenteel overblijven kan ook en kost € 1,50.

7.3 Bevorderende factoren functioneren tussenschoolse opvang

In deze paragraaf gaan we in op de vraag welke factoren een bijdrage kunnen leveren aan de verbetering van de kwaliteit van de tussenschoolse opvang.

We onderscheiden de volgende kenmerken en factoren die de kwaliteit van de tussenschoolse opvang bevorderen, te weten:

1. *visie op tussenschoolse opvang*: de mate waarin het management/bestuur een visie heeft ontwikkeld op tussenschoolse opvang en in samenspraak met de oudergeleding van de medezeggenschapsraad en het schoolteam een overblijfaanpak heeft ontwikkeld;
2. *reactie op wetswijziging*: consequenties wetswijziging voor de organisatie en aanpak van het overblijven voor betrokkenen;
3. *taken en verantwoordelijkheden*: verdeling van taken en verantwoordelijkheden bij de tussenschoolse opvang;
4. *vormgeving tussenschoolse opvang*: de wijze waarop vorm wordt gegeven aan de tussenschoolse opvang;
5. *werkstijl, sfeer, klimaat van werken*: de wijze waarop schoolteam, overblijfkkrachten, ouders en leerlingen met elkaar omgaan bij de tussenschoolse opvang;
6. *faciliteiten en voorzieningen*: de mate waarin middelen en voorzieningen ter beschikking worden gesteld om het overblijven te optimaliseren.

De criteria zijn zowel toegepast op de (subjectieve) informatie die is verstrekt door de betrokkenen als op de objectieve gegevens in de beschikbare documenten. We komen tot de volgende bevorderende factoren bij de tussenschoolse opvang. Zie Figuur 7.2.

Figuur 7.2 – Schema good practices

School	Visie op tussenschoolse opvang	Reactie op wetswijziging 01-08-2006	Taken en verantwoordelijkheid organisatie	Vormgeving	Werkstijl, sfeer en klimaat	Faciliteiten en voorzieningen
<p>I</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dorpschool - 246 leerlingen, waarvan 30 overblijvers - Typologie: School als makelaar 	<ul style="list-style-type: none"> - Als school moet je TSO niet zelf willen regelen; kost veel geld, tijd, en energie van de directie die ten koste gaat van de primaire taken. - We zijn in zee gegaan met een professionele organisatie: de school wil zich niet met TSO bezig houden: 'Ieder z'n vak'. - Door verhoging van de kosten voor TSO weert de school de 'pretoverblijvers'. 	<ul style="list-style-type: none"> - School heeft een organisatie in de arm genomen. - Vóór de wetswijziging waren er structurele problemen om leerlingen in de hand te houden. Leerlingen moeten wennen aan de veranderingen na de wetswijziging: overblijven op een andere locatie en andere regels. Dit geeft nog veel strubbelingen. - Schoolteam is zeer tevreden: heeft handen vrij om zich op onderwijs te richten. - Kosten overblijven fors verhoogd: nu € 2 per kind per keer. 	<ul style="list-style-type: none"> - Taken en verantwoordelijkheden voor-, tussen-, en naschoolse opvang zijn nu in handen van één orgaan. - Formele verantwoordelijkheid van het brengen naar de opvang ligt bij de school. De TSO is verantwoordelijk voor het terugbrengen. - Geen direct contact tussen ouders en TSO-organisatie. De informatiestroom loopt via de website van de school. - Leerlingen en overblijvers: hebben WA-krachten zijn WA-verzekerd. - Ouders tekenen contract waarmee ze akkoord gaan met de voorwaarden van de TSO-organisatie. - Twintig vrijwilligers hebben zich gemeld om als overblijver te werken bij de stichting: krijgen een onkostenvergoeding krijgen van € 8,50 per uur. Per jaar bedraagt de vergoeding maximaal € 1500. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kinderen onderbouw blijven op school, kinderen bovenbouw worden om 12.00 uur naar de organisatie gebracht; deze verzorgt de TSO op een locatie van de buitenschoolse opvang. - Alle overblijvers (vrijwilligers) zijn meegegaan en overgenomen door de organisatie. - Ontwikkel kwaliteitsbeleid m.b.t. ARBO en veiligheid. - Leerlingen worden op leeftijd (in overleg) ingedeeld in groepen bij de organisatie. - Op elke 15 kinderen 1 overblijvercoördinator. - Bij grote gemengde groepen eten eerst de jongste kinderen uit de onderbouw. Oudere kinderen spelen de eerste 20 minuten van de pauze buiten, onder toezicht van de overblijver. 	<ul style="list-style-type: none"> - Beleid TSO afgestemd op regels en sfeer van de school. - Problemen tijdens opvang, worden ter plekke opgelost en niet mee naar school genomen. - Leerkrachten hebben niets te maken met TSO en daar uit voortkomende problemen. - Eén keer per 6 weken kijkt directeur mee bij TSO, problemen worden naderhand besproken. - Huiselijke sfeer: gedeelde tafels met placemats en borden. - Sfeer is door het werken met een TSO-organisatie verbeterd. De overblijvers zijn vaardiger in het oplossen van problemen (door scholing in het omgaan van kinderen met gedragsproblemen, daarnaast is ook EHBO-cursus gevolgd). 	<ul style="list-style-type: none"> - Voldoende faciliteiten aanwezig op school en bij de buitenschoolse opvang - Bij slecht weer is er voor de onderbouw een alternatief programma in speelkaal met spelletjes en de hal met tafeltennisafel. Groepen worden verdeeld over de lokalen en er wordt een roullettiesysteem opgezet.

School	Visie op tussenschoolse opvang	Reactie op wetswijziging 01-08-2006	Taken en verantwoordelijkheid organisatie	Vormgeving	Werkstijl, sfeer en klimaat	Faciliteiten en voorzieningen
<p>2</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stadsschool - 493 leerlingen, waarvan 130 overblijvers - 1 overblijfkraft per 15 leerlingen - Typologie: school als makelaar 	<ul style="list-style-type: none"> - Schoolteam: TSO is vrije tijd: creëren van een uurtje ontspanning waarbij de kinderen even geen schoolse zaken aan hun hoofd hebben. - Kinderen moeten zich kunnen ontspannen en voldoende energie kunnen opdoen om fris met het tweede deel van de lesdag te beginnen. - Overblijven dient ordelijk en gestructureerd in een verantwoord pedagogisch klimaat. - Kinderen moeten kunnen kiezen uit breed aantal activiteiten tijdens de TSO. 	<ul style="list-style-type: none"> - School heeft een externe organisatie in de arm genomen om de TSO te regelen. - Tijdens een lange oriëntatie- en voorbereidingsfase (4 maanden) heeft de organisatie de werkwijze van school en overblijfkraften bekeken en geanalyseerd. - Daling van het aantal TSO-leerlingen van 200 naar 110. - Minder problemen met het vinden van overblijfkraften en het creëren van een 'verantwoord' pedagogisch klimaat. - Beter aanspaken van 'moeilijke' kinderen overblijfkraften. - Ouders ontvreden over prijsstijging: van € 0,70 naar € 3,50. 	<ul style="list-style-type: none"> - Professionele organisatie verzorgt administratie, informatievoorziening naar ouders (wekelijkse nieuwsbrief), en werving van overblijfkraften. - Twee professionele coördinatoren aanwezig op de school om de dagelijkse gang van zaken te regelen. - Directeur van de school zorgt voor 6 wekelijkse evaluatiemoment met de TSO-organisatie. - Dagelijkse problemen worden onderling opgelost tussen leerkrachten, overblijfkraften en ouders. - School vraagt subsidies aan om de overblijfkraften een cursus/opleiding te kunnen aanbieden. 	<ul style="list-style-type: none"> - Om 12 uur gaan de kinderen eerst naar buiten en worden ondertussen tafels in de eigen klas gedeekt; daarna gaat men eten. - Als iedereen klaar is rond 12:35 uur, gaat men naar buiten (bij slecht weer niet); langzame eters kunnen blijven zitten. - Overblijfkraften verzorgen het overblijftijdens activiteiten. - Om 13:15 uur gaat iedereen weer naar binnen en begint het middagprogramma van de school. Kinderen helpen mee met het opruimen van de materialen. - Vervanging wordt door de overblijfkraften onderling of door de organisatie geregeld. 	<ul style="list-style-type: none"> - Professionele werksfeer; iedere overblijfkraft is met z'n 'vak' bezig. Coördinatoren zorgen voor krachten, want die hebben een aanspreekpunt op 'gelijkwaardig' pedagogisch niveau. - Huisregels van de school zijn overgenomen door de TSO-organisatie. - Creëren van een huiselijke sfeer door het dekken van tafels, Aanbod van activiteiten om leerlingen af te leiden van de schoolse zaken. - Regelmatig overleg over werkwijze en aanpak van problemen tussen coördinatoren, overblijfkraften en leerkrachten. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kinderen blijven over in eigen klaslokalen. - Bij slecht weer gebruik van de 'zolder', de aula en de gymzaal die in de school aanwezig zijn. - Speelmateriaal is eigendom van de TSO-organisatie. - Overblijfkraften hebben (EHBO) cursussen gevolgd met subsidies die de school ontvangt.

School	Visie op tussenschoolse opvang	Reactie op wetswijziging 01-08-2006	Taken en verantwoordelijkheid organisatie	Vormgeving	Werkstijl, sfeer en klimaat	Faciliteiten en voorzieningen
<p>3</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stadsschool - 226 leerlingen, waarvan 40 overblijvers - Typologie: School als makelaar 	<ul style="list-style-type: none"> - Voornaamste taak van de school is onderwijs verzorgen: overblijven hoort niet bij deze taak. - TSO uitbesteed. - Centraal uitgangspunt van de organisatie: een goede band met ouders en kinderen, en inspielen op individuele behoeften van kinderen. 	<ul style="list-style-type: none"> - TSO uitbesteed aan een organisatie. - Voorlichting van de school en de organisatie naar de ouders over tussenschoolse opvang. Voor de kinderen niet veel verandering. - School is blij dat de 'lastige' opvang van kinderen is overgenomen door een organisatie en men zich ook niet meer hoeft bezig te houden met het werven van overblijvenden (verliep problematisch). - Overblijfmoeiders zijn in dienst gekomen van de overblijfgemiddelde. - De prijs is verhoogd naar van € 1,00 naar € 1,77. 	<ul style="list-style-type: none"> - Overblijfgemiddelde is verantwoordelijk voor de TSO vanaf het moment dat een overblijfkraacht bij de kinderen aanwezig is. - Contactgroep TSO ingesteld, met daarin een directielid, een teamlid, een lid van de MR en de coördinator van overblijfgemiddelde. - Overblijfkraachten krijgen salaris overeenkomstig de CAO Branche Kinderopvang Nederland. 	<ul style="list-style-type: none"> - Voorafgaande aan dat kinderen tegelijkertijd gaan eten wordt een liedje gezongen. - Na het eten spelen de kinderen buiten. - Soms organiseren overblijfkraachten activiteiten. - Streven om voor elke 15 kinderen 1 overblijfkraacht te hebben. Bij het overblijven dient er ook minstens één (voor de leerlingen) vertrouwd gezicht aanwezig te zijn. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ontspannen sfeer. - Uitbesteding aan organisatie zorgt voor een 'of-fiële' aanpak van de TSO. - Communicatie tussen school, ouders en organisatie loopt via coördinator van de organisatie. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wegens ruimtegebrek blijven de kinderen uit de onderbouw over in een klaslokaal. De bouw blijft over in de aula waar de complete tafel gedeckt wordt. - School stelt materialen beschikbaar voor de overblijven.

School	Visie op tussenschoolse opvang	Reactie op wetswijziging 01-08-2006	Taken en verantwoordelijkheid organisatie	Vormgeving	Werkstijl, sfeer en klimaat	Faciliteiten en voorzieningen
<p>4</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stadsschool - 236 leerlingen, waarvan 80 overblijvers - 1 overblijver kracht per 15 leerlingen - Typologie: School als makelaar 	<ul style="list-style-type: none"> - Visie bestuur: de school mag kiezen hoe ze TSO wil organiseren. - Visie van de school: TSO moet niet schools zijn, maar een ontspannen, veilig, rustig uurte voor de kinderen in een huiselijke sfeer. Dit is tevens de reden om het niet zelf te organiseren. - Het schoolteam richt zich op onderwijskundige taken en de (professionele) overblijvenden richten zich op TSO. Dit is een strikte scheiding. - Geen restricties wat betreft het aantal op te vangen kinderen. 	<ul style="list-style-type: none"> - De school heeft een externe organisatie in de arm genomen en de keuze gemaakt om van het continuïteitsrooster af te stappen. - Het overblijven is nu niet meer verplicht. - Kosten: was gratis en nu € 1 per keer. - Dalende aantal overblijvende leerlingen van 236 naar 80. - Er is meer tijd en aandacht voor de leerlingen. Leerkrachten hebben meer tijd voor zichzelf. - Er wordt een meer huiselijke sfeer gecreëerd voor de kinderen. - Er zijn meer overblijvers beschikbaar die een cursus hebben gevolgd via de externe organisatie. - Schoolteam is niet helemaal tevreden over de geboden service van de externe organisatie. Men had meer initiatief en professionaliteit verwacht. 	<ul style="list-style-type: none"> - Voor-, tussen-, en naschoolse opvang zijn in handen van dezelfde externe organisatie. - Deze organisatie verzorgt het hele plaatje rondom de opvang, zoals administratie, planning, aanschaf materialen en cursussen en advies voor overblijvenden. - Organisatie is volledig verantwoordelijk wat betreft TSO. - Om de rust en structuur te waarborgen zijn er vaste overblijvenden samen met leerlingen om de tafel gaan zitten en regels te bepalen voor de TSO. 	<ul style="list-style-type: none"> - Om 12.00 uur dekken de kinderen de tafels en wordt alles klaargezet. Aansluitend wordt er gegeten, waarna de kinderen om 12.20 uur naar buiten gaan. Om 13.00 uur is de TSO afgelopen. - Coördinatie is in handen van een ouder (nog) niet professioneel in dienst is bij de organisatie. - Kinderen moeten eerst worden ingeschreven bij de TSO-organisatie. - Opvang in klaslokalen: kinderen uit verschillende groepen zitten gemengd. - De coördinator ziet de begeleider als 'meespeeler' bij activiteiten. In de praktijk moeten kinderen initiatief tonen tot het beginnen van activiteiten. - Er wordt een enquête onder ouders en kinderen gehouden over de vormgeving. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wordt een huiselijke sfeer gecreëerd tijdens het overblijven. Tafels worden gedekt met platen en bordjes. - School werkt volgens Montessori principe. De school vindt het belangrijk dat dit ook naar voren komt tijdens de TSO. Daarover zijn afspraken gemaakt met de organisatie (bv. wat betreft de heterogene groepssamenstelling). - Er is elke twee weken overleg tussen de coördinator, de leerkrachten en de externe organisatie. - Overleg over de werkwijze tussen overblijvenden blijft echter achterwege; overblijvenden hebben verschillende werkwijzen. - Professionele organisatorische structuur. - Taalvaardigheid en/of kundigheid van de ouders soms een probleem. 	<ul style="list-style-type: none"> - Geen beschikking over een aparte ruimte voor opvang tussen de middag: gebeurt in klaslokalen en de aula. Bij slecht weer wel gebruik mogelijk van de gymzaal. - Materialen aanwezig om de kinderen te 'vermaken'. Ook kan men gebruik maken van de computers in de school.

School	Visie op tussenschoolse opvang	Reactie op wetswijziging 01-08-2006	Taken en verantwoordelijkheid organisatie	Vormgeving	Werkstijl, sfeer en klimaat	Faciliteiten en voorzieningen
5 - Dorpschool - 120 leerlingen, waarvan 20 overblijvers - Valt onder bestuur met 16 scholen - Typologie: Onderwijsgebonden opvang	<ul style="list-style-type: none"> - Schoolteam heeft liefste niets met overblijven te maken. - In nabije toekomst het liefste een overblijfsarrangement buiten de school aanbieden aan de ouders. - De 'vervuiler' (ouder) betaalt zelf voor toezicht bij het overblijven. Je betaalt als ouder ook voor de gezelligheid en de aandacht die men tijdens TSO aan het kind geeft. Als ouder betaal je per uur: 'Je hoeft je als ouders daarvoor niet schuldig te voelen'. 	<ul style="list-style-type: none"> - Overstap van drie of vier gezinnen als opvangouders naar opvang op school. - Introductie groei-model TSO met als doel kwaliteit TSO te optimaliseren. - Kosten TSO voor ouders: € 3,35 voor één kind, voor meer kinderen uit een gezin geldt een korting. - TSO-commissie ingesteld bestaande uit lid oudervereniging, MR-lid, directeur en 2 ouders met als doel kwaliteit TSO te verbeteren (voorkomen van gesleep met geld en introductie strip-penkaart). - Wet biedt kansen om het professioneler in te richten. 	<ul style="list-style-type: none"> - Per leid(st)er max. 15 leerlingen. Vervolgens een hulpouder (vrijwilliger) inschakelen. Bij ziekte neemt hulpouders over. Na één week (pas) bezoldiging. - Conciërge (ID-baan) deed het overblijven. - Protocollen opgesteld i.v.m. aansprakelijkheid en wie waarvoor verantwoordelijk is bij verwijderen van leerlingen bij ongepast gedrag, wat betreft de overdracht van leerlingen aan overblijfscheuren in de broek'. - We willen geen we letten goed op anders onder het gras. Protocolen zijn ook opgesteld om onzekerheden bij ouders, leerkrachten en overblijfskrachten te reduceren. 	<ul style="list-style-type: none"> - Gestart met 6 'vaste' kinderen en de bedoeling is te groeien naar 20. Incidentiele groep wordt steeds groter. - Tafels worden niet gedekt. Leerlingen eten vanuit hun broodtrommel. Na eten in de klas gaan kinderen naar buiten. - Aanwezige materialen/spelleitjes kunnen worden gebruikt door leerlingen. - Gedragsregels zijn opgesteld voor de leerlingen - Overleg met dorps-huis, om overgang naar vorm van TSO in BSO te realiseren (prijsvraag voor een goede naam). 	<ul style="list-style-type: none"> - Bedoeling is huiselijke sfeer te creëren (in een leslokaal). - Geen overblijfsfaciliteiten. - Problemen bij TSO worden in goed overleg opgelost. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kosten: € 2,30. - Bestuur vergoedt scholing. - Budget voor materialen nog niet aangesproken. - Probleem: geschikte ruimte ('huiselijke inrichting') te vinden voor het overblijven met een koelkast, kussens, tv, prikboorden, antwoord materiaal. - Leitsters gaat TSO-opleiding volgen (betaald door schoolbestuur) bij een ROC. - Scholing wordt betaald vanuit het 'afgeroomde' deel van de gemeente, alsook verzekering en overheadkosten (enquête).

School	Visie op tussenschoolde opvang	Reactie op wetswijziging 01-08-2006	Taken en verantwoordelijkheid organisatie	Vormgeving	Werkstijl, sfeer en klimaat	Faciliteiten en voorzieningen
6 - Dorpschool - 230 leerlingen, waarvan 230 overblijvers - Typologie: Onderwijsgebonden opvang	- Visie bestuur is dat de school de TSO op haar eigen manier mag regelen. Schoolteam vindt kwaliteit van TSO belangrijk.	- Introductie nieuwe wet was aanleiding om de school wilde een externe organisatie om overblijven te begeleiden, maar dat vonden de ouders te duur. - Continuïteit is ongedoopt in rooster met een 'doorlopende schooltijd', waardoor er een bijdrage aan ouders gevraagd kan worden. - Leerkrachten hebben een half uur pauze, terwijl ze vóór de wetswijziging met de kinderen aten en surveilleerden. Nu houden overblijfskrachten toezicht. - Gestart met 4 teams van overblijfskrachten waarin elk 5 ouders zitten. Deze worden aangestuurd door 2 coördinatoren. - Kosten TSO voor ouders: jaarlijks € 45. Overblijfskrachten krijgen € 7,50 per keer.	- Schoolleider is in de praktijk verantwoordelijk voor goed verloop TSO. - Overblijfskrachten zijn verantwoordelijk voor pedagogisch klimaat tijdens overblijven. - Verdeling van taken is regelmatig een knelpunt. Leerkrachten moeten er aan wennen geen op- of aanmerkingen te maken tijdens de TSO. Devies: overblijfskrachten begeleiden de TSO en de leerkrachten moeten zich er buiten houden.	- Leerkrachten eten van 12 tot 12.15 uur met kinderen in eigen klaslokaal. Tafels worden niet gedekt. Leerlingen eten vanuit hun broodtrommel. - Om 12.15 uur gaan de kinderen een half uur buiten spelen onder toezicht van overblijfskrachten. Een overblijfskracht blijft achter in de aula, waar de kinderen bij elkaar komen die nog niet klaar zijn met eten. Iedere dag zijn er 5 overblijfskrachten aanwezig en 1 coördinator. De onderbouw en bovenbouw spelen elk op een ander plein buiten. Op elk plein zijn 2 overblijfskrachten aanwezig (zijn in principe op 'vaste' dagen aanwezig). - Als het slecht weer is komen er extra krachten om de kinderen in de klas op te vangen.	- Alle kinderen blijven over: zorgt voor rust en continuïteit. - School is middelpunt dorpsgemeenschap, overblijfskrachten kennen de leerlingen van buiten schooltijd. Dit heeft een positief effect op de sfeer. - Alles wat tijdens de TSO plaats vindt, blijft tussen de schoolmuren. Binnen en buiten school wordt goed geschermd gehouden. - Creëren van een rustige, niet-schoolse sfeer. Eten in eigen klaslokaal wordt als een belemmering gezien. - Iedere zes weken overleg tussen overblijfskrachten, coördinatoren en schoolteam. - Tijdens buiten overblijven gelden dezelfde pleinregels als bij andere pauzes. - Overblijfskrachten hebben moeten solliciteren naar de functie.	- Subsidiebronnen zijn aangeboord om cursussen te kunnen inkopen voor 20 overblijfskrachten. De plaatsen die de school niet kon vullen zijn doorverkocht aan andere scholen. - Overblijfskrachten volgen, met subsidies, een cursus waardoor ze professioneler worden. - De TSO heeft eigen binnen spelmaterialen die gefinancierd zijn uit de inkomsten van TSO. Daarnaast wordt er gebruik gemaakt van materialen van de school.

School	Visie op tussenschoolse opvang	Reactie op wetswijziging 01-08-2006	Taken en verantwoordelijkheid organisatie	Vormgeving	Werkstijl, sfeer en klimaat	Faciliteiten en voorzieningen
<p>7</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stadsschool (achterstandschool) - 408 leerlingen, waarvan 180 overblijvers - Typologie: onderwijsgebonden opvang 	<ul style="list-style-type: none"> - Visie coördinator: iedereen moet voor zijn, ook voor ouders met een krap budget. - Kinderen moeten zoveel mogelijk buitendens TSO om hun energie kwijt te kunnen. - Controle en overzicht op de TSO is heel belangrijk om er grip op te hebben. - Belangrijk om overblijfkraften te vinden, omdat het moeilijk is nieuwe overblijfkraften te vinden. - Kinderen in het gaeel houden door middel van disciplinaire maatregelen en hen niet omkopen met snoep. 	<ul style="list-style-type: none"> - Terugloop van vrijwilligers door het moeten ondertekenen van vrijwilligerscontract. Vrijwilligers die ook ouders actief waren, moesten kiezen tussen verschillende vrijwilligerswerk. - De prijs is na de wetswijziging niet gestegen; het aantal leerlingen dat overblijft stijgt wel, maar dit is al enkele jaren zo. - TSO niet in handen van een professionele organisatie gelegd; dit zou voor veel ouders te duur worden, deze TSO organisatie heeft ook een slechte naam. - Overblijfkraften krijgen max. vergoeding van € 4,50 per uur, er zijn geen verdere sollicitatie procedures. 	<ul style="list-style-type: none"> - Coördinator is verantwoordelijk voor dagelijkse gang van zaken, personeelsbeleid en planning. - Directeur is eindverantwoordelijke van de TSO, voor financiën en voor afspraken speciale financiering overblijven met ouders. - Leerkrachten zijn verantwoordelijk voor innemen van gelden en opleggen/doorgeven van sancties opgelegd door de overblijffouders. Ook zijn zij verantwoordelijk voor financiële administratie (in schriftjes) en het verkoop van de overblijf strippenkaarten. - Overblijffouders zijn verantwoordelijk voor goed verloop van TSO; de administratie tekent strippenkaarten af, past regels toe en legt saanties op (bv. geldboetes aan ouders, waarschuwingen en schorsing van overblijvers). 	<ul style="list-style-type: none"> - Onderbouw gaat om 11:35 uur half uur naar buiten en daarna eten. - Bovenbouw gaat eerst eten en daarna naar buiten. Dit gescheiden naar buiten gaan is om de kleintjes niet onder de voet te lopen. - Voor groep 1 - 4 zorgt de overblijfkraft dat het lokaal in orde en weer schoon is. Bij groep 5 - 8 doet een van de leerlingen dit. - Overblijven van de onderbouw gebeurt in lokalen; voor de bovenbouw is er één groot lokaal. - Kinderen eten hun brood op uit het trommelje en krijgen eventueel schoolmelk. - Bij slechte weer zitten de kinderen binnen en gebruiken het aanwezige spelmateriaal. - 1 overblijfkraft per 15 leerlingen in de onderbouw, per 20 leerlingen in de bovenbouw. 	<ul style="list-style-type: none"> - De overblijfkraften zijn 'volhouders'; er is veel verloop, maar diegene die nog overblijfkraft zijn hebben echt hart voor de zaak. 'Je moet het niet voor het geld doen'. - De sfeer binnen de groep overblijfkraften is goed, gezellig. - Overblijfkraften proberen de kinderen in het gaeel te houden en treden 'streng' op bij eventuele ongeregeligheden. - Leerkrachten houden zich veelal afzijdig. Contacten met overblijfkraften zijn beperkt tot het overdragen van gegevens over leerlingen, het uitwisselen van briefjes en geven van tips. - Overleg tussen overblijfkraften vindt dagelijks plaats (even 'afgassen'); overleg met het hele team erbij vindt om de 6 weken plaats. 	<ul style="list-style-type: none"> - De leerlingen worden in de eigen klaslokalen opgevangen; groep 5 - 8 heeft een grotere ruimte waar ze samen in kunnen. - Verder beschikt men tijdens het buiten spelen over een voetbalveld van kunstgras van de buurtvoetbalvereniging en het schoolplein. - Bij slecht weer verblijft men in de lokalen en zijn er spelen en attributen (zoals een tafelfootbalspel) beschikbaar; deze zijn vaak door ouders geschonken. - Bijna alle overblijfkraften hebben een 'maatwerk' basis-cursus gevolgd op school. - School is WA verzekerd, ook voor het uurtje overblijven.

School	Visie op tussenschoolse opvang	Reactie op wetswijziging 01-08-2006	Taken en verantwoordelijkheid organisatie	Vormgeving	Werkstijl, sfeer en klimaat	Faciliteiten en voorzieningen
<p>8</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stadsschool - 272 leerlingen, waarvan 75 overblijvers - Typologie: onderwijsgebonden opvang 	<ul style="list-style-type: none"> - Opvang is alleen bedoeld voor leerlingen van ouders die werken, een studie/cursus volgen of op grote afstand van de school wonen. Tijdens intakegesprek met ouders maakt men duidelijk niet gedurende zijn van 'pretoverblijvers'. - Continuïteit van vaste groepen en overblijfgroepen is belangrijk bij TSO. - Huiselijke sfeer is belangrijk, omdat overblijven voor de kinderen in de plaats komt van naar huis gaan. - Niveau van overblijfkraften is belangrijk: als je als school geen kwaliteit kunt garanderen, moet je het uitbesteden. 	<ul style="list-style-type: none"> - Bijna geen gevolgen wetswijziging. - Een beheerscommissie in het leven geroepen. Hierin zit de algemeen coördinator, een leerkracht en de overblijfcördinator. - TSO is al meerdere jaren financieel onafhankelijk van de school. - Overblijven kost € 1,20 per keer per kind; dit wordt geïnd door een strippenkaartsysteem. 	<ul style="list-style-type: none"> - Coördinator is spin in web van het overblijven. Zij regelt al 17 jaar de TSO. - Directie is eindverantwoordelijk voor de TSO. - Per dag zijn er 9 vaste overblijfkraften aanwezig: in totaal is er een poule van 16 overblijfkraften. Dit zijn moeders van leerlingen, ouders van leerlingen en zelfs een leerkracht. - Per keer krijgt een overblijfkraft € 7. 	<ul style="list-style-type: none"> - TSO vindt plaats in kleine, vaste groepen van 10 tot 12 kinderen; dit zorgt voor rust en duidelijkheid. - Op basis van de klas waarin kinderen zitten weten ze in welke overblijfgroep ze zitten. - Om 12 uur ruimt de leerkracht een grote tafel leeg waaraan de kinderen kunnen eten. - Overblijfkraften laten kinderen eerst even (buiten) spelen om stoom af te blazen, waarna ze samen eten in het klaslokaal. - Na het eten, om half 1 gaan de kinderen een half uur buiten spelen onder toezicht van de overblijfdsters. - 1 overblijfkraft per 10 leerlingen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Huiselijke sfeer wordt gemaakt door in kleine groepen over te blijven. - Zoveel mogelijk een vaste leidster per overblijfgroep. Dit zorgt voor vertrouwbaarheid en rust bij de kinderen. - Minimaal iedere 8 weken is er overleg tussen directe, coördinatoren en overblijfkraften. - Overblijfkraften kunnen het onderling goed vinden; gezamenlijk worden de diensten ingevuld. - Zowel leerkrachten als coördinator staan bij de deur als de school begint en eindigt. Ouders kunnen hen aanspreken. 	<ul style="list-style-type: none"> - Overblijfkraften hebben minstens basiscursus overblijven via de school gevolgd; sommigen hebben ook een vervolgoopleiding of een opleiding SPW3 gevolgd. Iedere overblijfgroep heeft een 'overblijfkraft' met daarin eidgeit en speelgoed voor binnenactiviteiten. - Kinderen kunnen kiezen of ze thee of yogi drinken en soms wordt er fruit uitgedeeld. - TSO maakt gebruik van buitenspelmaten van de school; buitenspelmaten heeft de TSO zelf aangeschaft.

School	Visie op tussenschoolse opvang	Reactie op wetswijziging 01-08-2006	Taken en verantwoordelijkheid organisatie	Vormgeving	Werkstijl, sfeer en klimaat	Faciliteiten en voorzieningen
<p>9</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stadsschool - 325 leerlingen, waarvan 300 overblijvers - Typologie: Opvang en onderwijs in één hand 	<ul style="list-style-type: none"> - Visie schoolteam: TSO hoort bij het dagritme en pedagogische klimaat van de school. Sinds 13 jaar een eigen stichting (eigen rechtspersoon) opgezet die TSO organiseert. - School heeft regio-functie waardoor TSO al jaren belangrijke factor binnen de school is. Overblijven is niet verplicht, maar wordt gestimuleerd om de gehele dag het kind een bepaald pedagogisch klimaat te kunnen aanbieden. - Professionaliseren van de TSO is wenselijk, maar de school wil ouders niet op kosten jagen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Organisatie TSO is sinds de wetswijziging niet veranderd. Wel is de stichting nu verantwoordelijk schuldig aan de MR (o.a. wat betreft de financiën). - Voor de leerlingen is er niets veranderd. - Leerkrachten hebben ook de functie van overblijfoördinatoren. Zij hebben (vrijwillig) geen half uur middagpauze. - Ouders betalen voor het overblijven € 90,- per jaar. - Overblijfkosten ontvangen € 10,- per keer, tot de maximale vergoeding van vrijwilligers. Dit wordt aangevuld met te goedgebonden voor schoolreisjes e.d. 	<ul style="list-style-type: none"> - Formeel is het schoolbestuur verantwoordelijk voor de TSO. Praktijk: 'gedeelde verantwoordelijkheid' tussen team en overblijfkosten als het gaat om de organisatie en uitvoering van de TSO. - Onduidelijk wie precies waarvoor verantwoordelijk is. - Overblijfstichting is nauw verwant aan de school: leden schoolteam (incl. directeur) hebben functies binnen bestuur van de stichting. 	<ul style="list-style-type: none"> - Van 12.00 tot 12.15 uur eten leerlingen onder toezicht van overblijfkosten. - Van 12.15 tot 12.30 uur doen leerlingen wat voor zichzelf. - Om 12.30 uur onder begeleiding van de overblijfkosten naar buiten tot 13.00 uur. - Voor de onderbouw wordt de tafel gedeekt door de overblijfkosten, zodat er een duidelijk 'eetmoment' is; de overige groepen hebben hier geen behoefte meer aan en eten uit de broodtrommel. - Per dag zijn er 20 overblijfkosten actief. 	<ul style="list-style-type: none"> - Een gemiddelde, informele sfeer is belangrijk tijdens de TSO. Dit komt tot uiting in de manier waarop de overblijfkosten met elkaar omgaan, zonder de kinderen te onttrekken. - De overblijfkosten vormen een hechte groep met weinig verloop. - Mocht er een overblijfkosten stoppen, dan is er veel animo deze plaats op te vullen. - Nadeel van deze hechte band is dat de coördinator niet echt op durft te treden tegen de overblijfkosten. - De meeste overblijfkosten werken meerdere dagen per week voor de TSO, wat zorgt voor stabiliteit en structuur. - Maandelijks vindt er overleg plaats met overblijfkosten en met de coördinator; hierbij wordt de algemene gang van zaken van de TSO besproken. 	<ul style="list-style-type: none"> - Overblijfstichting heeft uit TSO-budget speelmaterialen betaald. - Bij slecht weer blijven kinderen in de klas; ze mogen geen pc of spelmaterialen van de school gebruiken. - Meeste overblijfkosten hebben een korte cursus overblijven en een EHBO-cursus gevolgd met middelen van bovenscholse bestuur.

School	Visie op tussenschoolse opvang	Reactie op wetswijziging 01-08-2006	Taken en verantwoordelijkheid organisatie	Vormgeving	Werkstijl, sfeer en klimaat	Faciliteiten en voorzieningen
10 - Stadsschool - 750 leerlingen, waarvan 675 overblijvers - Typologie: Onderwijsgebonden opvang	<ul style="list-style-type: none"> - Visie directie: alle partijen mee laten denken over vormgeving TSO; op brainstormavond groepjes gemaakt: ieder groepje een leerkracht, overblijfskracht, ouder en een kind om samen na te denken over invulling TSO. - Goed pedagogisch klimaat wordt zeer belangrijk gevonden. - Alle kinderen moeten kunnen overblijven. - Veiligheid leerlingen is zeer belangrijk: overblijfskrachten moeten goed geschoold zijn: volgen basiscursus TSO en EHBO-cursus is verplicht. 	<ul style="list-style-type: none"> - Voor ouders en leerlingen geen (financiële) veranderingen na de wetswijziging (TSO was al goed geregeld en kon op zelfde manier doorgaan). - Kosten TSO voor ouders: € 2,25. - Behouden van goed opgeleide overblijfskrachten is lastig (door plafond betalingen). - Op zoek naar een professionele organisatie die de grote aantallen overblijvers kan managen en de kwaliteit kan waarborgen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Organisatie van TSO staat los van de school. - Taken zijn duidelijk verdeeld. School is eindverantwoordelijk. - Er is één hoofdcoördinator (baan van 28 uur, uitzendbureau en een gedetacheerd via een kinderdagverblijf). - Er zijn 4 vloercoördinatoren die aangestuurd worden door hoofdcoördinator. - Elke coördinator heeft een eigen groep overblijfskrachten. - Er zijn 75 overblijfskrachten, 2 moeders per groep, die iets willen bij verdienen. - Oplossen van problemen en vergaderen gebeurd als nodig. - Zes keer per jaar is er een groot overleg met coördinatoren en overblijfskrachten over de algemene stand van zaken. 	<ul style="list-style-type: none"> - Voldoende ouders bereid om mee te helpen als overblijfskracht. - Hoofdcoördinator stimuleert om problemen zoveel mogelijk onderling op te lossen (geen tijd voor). - Door ruimtegebruik en een groot aantal overblijvers is er een roulatiesysteem ingevoerd: 3 groepen die 20 minuten eten, 20 minuten binnen spelen en 20 minuten buiten spelen. - Aan het begin en eind van TSO hebben leerkracht en overblijfskracht even contact over gang van zaken. - Er zijn 2 overblijfskrachten per g roep aanwezig. - Coördinatoren vallen soms in bij ziekte van overblijfskrachten. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wordt soepel omgegaan met algemene regels: toegestaan eigen jongere kinderen mee nemen - Overblijfskrachten hebben hun eigen regels in de groep (op de pc, in de gang of aan tafel spelletjes, kletsen, voorlezen, etc.). - Ouders communiceren via briefjes in de broodtrommel met overblijfskrachten over eetgedrag kinderen. - Professionele werksfeer. - Leerkrachten geven adviezen aan de overblijfskrachten over hoe met bepaalde leerlingen om te gaan. 	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen blijven in de eigen klas over Rond school weinig ruimte voor spelen van de kinderen. - Geen centrale ruimte buiten de klassen geschikt voor TSO. - Coördinatoren krijgen een opleiding, maar daardoor kun je ze ook weer kwijtraken, omdat ze met hun opleiding ergens anders meer uren kunnen werken. Oplossing: aanstelling bij kinderdagverblijf en een aantal uur ook werkzaam in de TSO.

School	Visie op tussenschoolse opvang	Reactie op wetswijziging 01-08-2006	Taken en verantwoordelijkheid organisatie	Vormgeving	Werkstijl, sfeer en klimaat	Faciliteiten en voorzieningen
<p>11</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stadsschool (70% allochtonen) - 250 leerlingen, waarvan 100-125 overblijvers - Typologie: onderwijsgelonden opvang 	<ul style="list-style-type: none"> - Overblijven is van voor en door ouders. - Selectief bij aanname van nieuwe overblijfskrachten: dienen standvastige ouders te zijn die de schoolregels durven toe te passen. - Ouders mogen zich niet met ruzies van eigen kinderen bemoeien (altijd een andere overblijfskracht er bij halen). - Filosofie: problemen/conflicten horen bij 't leven en dus ook bij de tussenschoolse opvang. - Leerlingen altijd een escape mogelijkheid hebben bij problemen. Directeur is 'achtervanger' bij problemen. 	<ul style="list-style-type: none"> - School is op dezelfde manier doorgegaan met de TSO. - Er is niet veel veranderd. - Kosten zijn niet gestegen: € 1,25 per keer per kind. - Ouders kunnen 2 keer per week een strippen kopen bij overblijfskrachten. 	<ul style="list-style-type: none"> - Directeur heeft op de achtergrond een grote rol bij oplossen van problemen tussen leerlingen en overblijfskrachten. - Leerkrachten zijn verantwoordelijk voor het kwartier eten in de klas; de overblijfskrachten zijn verantwoordelijk voor de gang zaken op het plein. - Zes overblijfskrachten (ouders) houden per dag toezicht: totale pool van 12 betrokken ouders. - Overblijfskrachten moeten in de groep passen, zich aan de afspraken houden, niet te laat komen, meehelpen met opruimen. - Directie overweegt om op lange termijn samen te werken met de BSO. 	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen eten een kwartier van de TSO met de leerkracht in de klas (vanuit pedagogisch oogpunt). - Om 12.15 uur gaan leerlingen naar buiten; hier staan de overblijfskrachten 'strategisch' opgesteld en hebben spelmateriaal klaargelegd. - Leerlingen die niet overblijven moeten worden (anders te veel overblijfskrachten). - Bij slecht weer worden de leerlingen over de lokalen verdeeld. - Nauwelijks verloop onder de overblijfskrachten. - Er is een wachtlijst voor overblijfskrachten. 	<ul style="list-style-type: none"> - Tijdens het eten zorgen leerkrachten voor een gestructureerde overblijfsituatie. - Leerlingen worden gestimuleerd zelf problemen met elkaar op te lossen tijdens TSO op schoolplein. - Wanneer ruzies uit de hand lopen en ouders kinderen niet meer de baas kunnen, dan worden ze naar de directeur gestuurd. - De directeur zoekt ruzies uit en zoekt naar passende oplossingen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Spelmateriaal voor overblijven op schoolplein. - Overblijfsouders volgen een cursus TSO.

School	Visie op tussenschoolse opvang	Reactie op wetswijziging 01-08-2006	Taken en verantwoordelijkheid organisatie	Vormgeving	Werkstijl, sfeer en klimaat	Faciliteiten en voorzieningen
12 - Kleinschalige dorpsschool - 89 leerlingen, waarvan 15 overblijvers - Typologie: onderwijsgelobonden opvang	<ul style="list-style-type: none"> - TSO moet kinderen een gevoel geven dat ze thuis zijn; een huiselijke sfeer creëren. - Moeders en oma's verzorgen de TSO, administratie en contacten met ouders. 	<ul style="list-style-type: none"> - Bestuur wilde verantwoordelijkheid in handen van professionele organisatie leggen, maar schoolteam kiest voor het 'oude' systeem met vrijwilligers: werkt prima en voor de ouders blijven kosten gelijk. - Prijs van het overblijven is gelijk gebleven op € 2,25. - Kwaliteit van het overblijven is groter door extra middelen om cursussen te volgen. 	<ul style="list-style-type: none"> - De coördinator en overblijftouders zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van TSO. - Kinderen eerst naar buiten, tafel is dan al gedekt, zodat overblijftouders mee naar buiten kunnen. - Directie regelt financiën met betrekking tot de TSO, de materialen en het uitbetalen van de overblijftouders. - Leerkrachten bemoedigen zich in het geheel niet met het overblijven. 	<ul style="list-style-type: none"> - Om 12 uur gaan de leerlingen met de overblijftouders naar buiten. De tafels zijn al gedekt door de overblijftouders. Om 12.15 uur komen alle kinderen binnen. Er wordt in een rustige, ontspannen sfeer ge-luncht en als iedereen klaar is met eten, gaan ze naar buiten. - Door eerst naar buiten te gaan wordt er rust gecreëerd - Veel ouders zijn bereid in te vallen bij afwezigheid overblijftouders - Dagelijks 2 overblijftouders aanwezig. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kinderen kiezen zelf een plek aan tafel in de centrale hal waar de tafels in groepen staan en gedekt zijn met borden; de kinderen weten wat er van ze verwacht wordt tijdens het eten. - Overblijftouders eten met de kinderen mee aan tafel: dit zorgt voor een huiselijke, ontspannen, niet schoolse sfeer. - Overblijftouders hangen aan de muur in de gang; kinderen kunnen daarop gewezen worden. 	<ul style="list-style-type: none"> - Speelgoed voor het buitenspel ligt vóór 12 uur klaar. Bij slecht weer is er binnen speelgoed aanwezig, dit is eigendom van TSO. - Gebruik borden. - Investeren in pedagogische kwaliteit door volgen van cursussen voor overblijftouders. Extra geld voor korte cursussen via ROC aan overblijftouders, mede op initiatief van de overblijftouders - Tevens krijgen ze info van leerkrachten over specifieke problemen als omgaan met handicaps, ADHD en gedragsproblemen.

School	Visie op tussenschoolse opvang	Reactie op wetswijziging 01-08-2006	Taken en verantwoordelijkheid organisatie	Vormgeving	Werkstijl, sfeer en klimaat	Faciliteiten en voorzieningen
13 - Stadsschool - 298 leerlingen, waarvan 120 overblijvers - typologie: Onderwijsgebonden opvang	<ul style="list-style-type: none"> - Visie van de school: niet alles hoeft volgens de boekjes te gaan; wat goed gaat moet gekoesterd worden. De TSO liep goed, dus hoeft daar niets aan veranderd te worden. - Stadsschool met een dorpsmentaliteit: zichtbaar bij de TSO; kennen de kinderen, de ouders en het team heel goed; iedereen weet wat ze aan elkaar hebben. - Door TSO zelf te organiseren moet je investeren in de kwaliteiten van de overblijvers. - Zolang je waardering uit naar de overblijvers en hen niet minder professioneel beschouwt, heb je een gemotiveerd team overblijvers en dat is de basis voor goede TSO. 	<ul style="list-style-type: none"> - Gevolgen van de wetswijziging is dat overblijfmoeiters cursussen volgen (met aandacht voor visie, spel en gedragsproblemen van leerlingen). De cursussen waren nuttig, maar er werd meer van verwacht. - De school neemt in de praktijk verantwoordelijkheid voor het overblijven. - Overblijvers en coördinator hebben een volledig mandaat. - De kosten voor TSO zijn sinds de wetswijziging gelijk gebleven. Ouders betalen per kind per dag €0,53 voor de TSO. Overblijvers krijgen een vergoeding van €6,- per keer met een maximum van 3 keer per week. 	<ul style="list-style-type: none"> - Schoolbestuur is eindverantwoordelijk voor de TSO. De overblijvers zijn verantwoordelijk voor het pedagogisch klimaat en de continuïteit. De leerkrachten en overblijvers vullen elkaar prima aan en er is geen autoriteitsverschil in de uitvoering. - Verantwoording voor de TSO wordt gedeeld door leerkrachten. - Elke overblijver heeft een vaste combinatiegroep op vaste dagen. Dit biedt duidelijkheid en structuur in de hele organisatie. - Eén keer per jaar is er overleg tussen alle overblijvers en de overblijvercoördinator. 	<ul style="list-style-type: none"> - Om 11.45 uur gaan de overblijverleerlingen van groep 3 - 8 buiten spelen, terwijl de overblijverleerlingen van de kleuters binnen blijven en gaan eten. Om 12.00 uur komen de overblijverleerlingen van groep 3 - 8 binnen en beginnen met eten. Voor de groepen 3/4 en 5/6 zijn er dan twee overblijverleerlingen en voor groep 7/8 één. Het eten vindt plaats in de eigen klaskalender van de combinatiegroepen en gebeurt aan ongedekte tafels. Volgens gaan alle overblijverleerlingen van 12.15 tot 12.45 uur buiten spelen. Overblijvers en overblijverleerlingen hebben enkele leerkrachten toezicht. - 1 á 2 overblijvers per 45 leerlingen. - In totaal telt de school 13 overblijvers. Indien nodig kan er op korte termijn vervanging geregeld worden. 	<ul style="list-style-type: none"> - Doordat de school gesitueerd is in een volksschool, heerst er een dorpsmentaliteit waarin iedereen elkaar kent en de betrokkenheid bij de school en de TSO erg hoog is. De sfeer tussen de overblijvers is uitstekend en dit heeft een positieve invloed op de sfeer. - Nieuwe overblijvers worden op: passen in team van overblijvers met een proeftijd van twee maanden. - Overblijvers houden toezicht op buitenspel en leerkrachten. De aanwezigheid van leerkrachten werkt niet ondermijnend voor het gezag van de overblijvers. 	<ul style="list-style-type: none"> - TSO heeft geen aparte ruimte tot haar beschikking. Er wordt gebruik gemaakt van de klaskalender. TSO heeft de beschikking over eigen speelmaterialen die bekostigd zijn uit de inkomsten voor TSO.

We vatten de bevindingen uit de analyse per kenmerk samen. Daarbij wordt Figuur 7.2. dus telkens in verticale richting doorlopen.

1. Visie op tussenschoolse opvang

Alle bezochte scholen hebben hun ideeën en ambities voor de toekomst met tussenschoolse opvang op papier gezet, ongeacht of de school een professionele organisatie in de arm heeft genomen of niet. Op bijna al deze scholen vinden de directies en overblijfcoördinatoren het van groot belang dat kinderen in een aangename en ontspannen, veilige en prettige huiselijke sfeer kunnen lunchen. De tussenschoolse opvang wordt als een essentiële schakel in het dagarrangement gezien. Op vrijwel alle scholen vindt men het belangrijk dat het pedagogisch klimaat van het overblijven aansluit bij het schoolklimaat.

2. Reactie op wetswijziging

Op bijna alle scholen is op bestuurs- en schoolniveau de tussenschoolse opvang geëvalueerd, is nagegaan welke kansen en mogelijkheden de nieuwe wet biedt en is een gedachtewisseling gestart over een nieuwe vormgeving van het overblijven. Op scholen waar men tevreden is over de wijze waarop de tussenschoolse opvang is georganiseerd, heeft men doorgaans weinig veranderd in de organisatie en uitvoering. Scholen die minder positieve ervaringen hebben met tussenschoolse opvang, hebben nieuwe mogelijkheden tegen het licht gehouden.

Negen scholen zijn (met aanpassingen) doorgegaan op de ingeslagen weg. Ouders blijken doorgaans *als medevormgevers* (schoolbestuurders, leden MR of ouderraad) veelal een belangrijke rol gespeeld te hebben bij het opstellen van het ‘nieuwe’ tussenschoolse-opvangbeleid. De voorgenomen besluiten met betrekking tot de wijze waarop invulling zou worden gegeven aan het overblijven is voorgelegd aan de oudergeleding van de MR. Vrijwel alle besturen hebben afspraken met betrekking tot de overblijfaanpak op schrift gesteld. In meer dan de helft van de gevallen werd dit gedaan in overleg met ouders. Daarnaast werden diegenen die met het toezicht op de leerlingen zijn of worden belast, het schoolteam en overblijfcoördinatoren, veelvuldig betrokken bij de totstandkoming van deze afspraken. Tevens hebben nagenoeg alle besturen wel eens overleg gevoerd met de oudergeleding van de MR, maar ook met de ouderraad, alle ouders als groep en individuele ouders die willen helpen bij het overblijven. De scholen die op de oude voet zijn doorgegaan met de tussenschoolse opvang constateren dat er voor de leerlingen weinig tot geen merkbare veranderingen zijn; dit is dan ook de voornaamste reden van de school om de organisatie van de tussenschoolse opvang ongewijzigd te laten.

Men heeft doorgaans de ambitie het pedagogische klimaat te verbeteren en te investeren in de kwaliteit van de overblijfkrachten. Genoemde middelen om de kwaliteit te verhogen zijn: (betere) screening van overblijfouders en hen (dwingend) voorstellen (korte) cursussen te volgen.

Bij vier scholen heeft het bestuur, met instemming van de oudergeleding MR, de bakens verzet en is een professionele organisatie in de arm genomen voor de organisatie van het overblijven. Motieven om het overblijven uit te besteden waren: het personeel heeft recht op een pauze en we willen een betere kwaliteit van de tussenschoolse opvang kunnen bieden. Personeel ervaart het inschakelen van een externe organisatie doorgaans als een verademing en zijn blij hun handen vrij te hebben om zich te kunnen concentreren op de onderwijstaken. Het personeel op scholen dat de tussenschoolse opvang heeft uitbesteed is over het algemeen (zeer) tevreden met deze beslissing, omdat het veel meer rust geeft tussen de middag en het als (zeer) prettig ervaren wordt dat een externe organisatie ‘alles’ regelt met betrekking tot de tussenschoolse opvang – wat voorheen een taak van de school was. Naar eigen zeggen kan men zich weer volledig richten op de onderwijskundige taken en men voelt zich verlost van de last om de verantwoordelijkheid voor de tussenschoolse opvang te dragen. De inschakeling van externe organisatie en de aanstelling van een overblijfcoördinator had tot gevolg dat overblijfkrachten hun autonomie verloren en ‘van buiten af’ werden aangestuurd. Op de bezochte scholen leidde dat er toe dat een deel van de overblijfkrachten hun baan opzegden.

Een bijkomend gevolg voor het inschakelen van een commercieel bureau is dat de kosten voor de tussenschoolse opvang zijn gestegen en het aantal zogenoemde ‘pret-overblijvers’, kinderen die voor hun plezier of voor het gemak van de ouders overblijven, is afgenomen. De scholen die de tussenschoolse opvang uit handen hebben gegeven, zijn doorgaans (zeer) tevreden over deze beslissing. Een veel gehoord probleem is echter dat de scholen het lastig vinden om de professionaliteit van de organisaties te kunnen inschatten. Men twijfelt soms aan de vakkundigheid van de nieuwe overblijfkrachten om een adequaat pedagogisch klimaat te kunnen scheppen dat bij hun school past. Bijscholing van de overblijfkrachten zou deze twijfels mogelijk kunnen wegnemen.

Vooraf stadsscholen zijn sinds de invoering van de nieuwe wet inventief in het werven van fondsen en het uitbetalen van overblijfkrachten en coördinatoren. Dit alles om de kwaliteit van de tussenschoolse opvang en de kwaliteit van de overblijfkrachten te waarborgen.

3. Taken en verantwoordelijkheden organisatie

Hoe zijn de taken en verantwoordelijkheden van leerkrachten en overblijfkrachten verdeeld? Leerkrachten richten zich op het onderwijs, dragen de leerlingen tussen de middag over aan de overblijfkrachten en houden zelf pauze. Op veel scholen die de tussenschoolse opvang zelf organiseren, participeert de leerkracht tijdens de tussenschoolse opvang bij het toezicht tijdens het eten of bij het buiten spelen. De overblijfkrachten zijn vrijwilligers (veelal ouders) of personen in dienst van een professionele organisatie. Tot de kern van het takenpakket van de overblijfkrachten behoort toezicht houden tijdens het eten en het (binnen en/of buiten) spelen. In de praktijk blijkt dat de

overblijfkrachten veelal ook belast zijn met het onderhouden van contacten met leerkrachten en de ouders van de kinderen die overblijven. Soms beheren zij de financiën. Per school verschilt de invulling van het takenpakket en de verantwoordelijkheden die de overblijfkrachten hebben (en deze zijn veelal vastgelegd in overblijfgreglementen). De overblijfcoördinator is op bijna alle scholen belast met het innen van de gelden voor de tussenschoolse opvang.

Op scholen die de tussenschoolse opvang zelf organiseren hebben de coördinator en overblijfkrachten veelal dezelfde toezichtstaken. Als extra taken heeft de coördinator het inplannen van personeel en het fungeren als aanspreekpunt voor de overblijfkrachten. De omgang tussen leerkrachten en overblijfkrachten is informeel en problemen zijn makkelijk bespreekbaar.

Scholen die zelf de tussenschoolse opvang organiseren en (zeer) tevreden zijn over de kwaliteit van het overblijven, beschikken vaak over een deskundige overblijfcoördinator die goed kan organiseren, inspireert, goede contacten onderhoudt met de overblijfkrachten, goede contacten heeft met de school (directeur en leerkrachten), zorgt voor een goede atmosfeer en zorgt voor goede betaling (ook al is dat niet altijd conform de wet).

Wanneer de school een externe organisatie in de arm heeft genomen, heeft de school alle facetten van de tussenschoolse opvang overgedragen. De externe organisatie regelt het totale plaatje van de tussenschoolse opvang. De taken van de overblijfkrachten zijn duidelijk afgebakend en gericht op het toezicht houden. Probleem voor het behouden van goede professionele overblijfkrachten zijn de 'plafondbetalingen'. Vrijwilligers die (veelal) via de basisschool een (beroeps)opleiding hebben gevolgd, met als doel een professionele tussenschoolse opvang te creëren, merken dat ze middels dit diploma elders betaalde arbeid kunnen verrichten. Er vindt dus een doorstroming plaats van vrijwilligerswerk naar arbeidsmarktparticipatie. Wel is er op één school een constructie gevonden waarbij een hoofdcoördinator tussenschoolse opvang, werkzaam is op een kinderdagverblijf, en vervolgens gedetacheerd is naar de betreffende basisschool. Deze hoofdcoördinator heeft een baan van 28 uur, zonder dat het tot vrijwilligerswerk wordt gerekend. Daarnaast kan deze persoon ingezet worden op het kinderdagverblijf. Een dergelijke constructie staat bekend als een 'combinatiefunctie'. Hierbij worden functies waarbij werk dat van origine onder twee verschillende werkgevers wordt verricht, tot één functie wordt gemaakt (Van Berkel, Van Esveld & Weimar, 2005). Het gaat bijvoorbeeld om: de combinatie van werken in de voorschoolse opvang, als onderwijsassistent(e) en als overblijfkraacht; werk als sportbegeleid(st)er in de brede school combineren met het overblijven, waarbij kinderen een sportaanbod op het plein krijgen en de sportbegeleid(st)er assisteert bij de gymlessen op de basisschool; het coördineren van de overblijf door een peuterspeelzaalleid(st)er. Deze combinatiefuncties hebben als voordeel dat de medewerk(st)ers langere en betere aaneengesloten werktijden hebben, en niet enkel twee uur tussen de middag, dat er

kwaliteitsverhoging van het werk plaats vindt doordat de leerkracht zich enkel op de kerntaak van onderwijs kan neer leggen en de overige taken door de 'allround-kinderwerker' wordt uitbesteed, en dat er continuïteit is in de pedagogische begeleiding voor de leerlingen (vgl. De Cock, 2007). Dergelijke initiatieven voorkomen dat de professionaliteit, door een betalingsplafond voor vrijwilligerswerk, verloren gaat.

De overblijfcoördinatoren onderhouden de contacten doorgaans met de leerkrachten. Over wie de contacten met de ouders onderhoudt bestaat nogal eens onduidelijkheid. Wanneer ouders vragen of klachten hebben, dienen zij doorgaans via de website van de school een afspraak te maken met de overblijfororganisatie.

Wat praktisch alle scholen gemeen hebben is dat ze het creëren van een goed pedagogisch klimaat als een verantwoordelijkheid van de overblijfkrachten zien. Dit is zowel van toepassing op scholen die de tussenschoolse opvang zelf organiseren, als op scholen die de tussenschoolse opvang uitbesteden.

4. Vormgeving tussenschoolse opvang

Elke school tracht een passende vormgeving van de tussenschoolse opvang te creëren die aansluit bij de vraag om opvang. Op twee scholen heeft men gekozen voor een continuooster. De relatief korte pauze (maximaal 45 minuten voor de leerlingen van de bovenbouw) behoort dan tot de schooltijd en de school draagt de verantwoordelijkheid voor de leerlingen. De leerkrachten eten doorgaans met de kinderen. Naast leerkrachten worden soms ook klassenassistenten en/of ouders ingezet. Een continuooster is doorgaans ingevoerd uit praktische overwegingen (grote afstand school/huis) en onderwijskundige argumenten. Voordelen van een continuooster: sluit aan bij wensen van ouders, leerlingen en leerkrachten hebben na schooltijd meer tijd voor ontspanning en de relatie leerkracht en leerlingen is intenser en wordt verdiept. Nadelen van een continuooster zijn: (soms) extra belasting voor de leerkrachten en de schoolorganisatie.

Op meer dan de helft van de bezochte scholen blijven de leerlingen in hun eigen klas over. Afhankelijk van het weer gaan de leerlingen doorgaans nadat ze geluncht hebben naar buiten. De schoolpleinen zijn (soms) te klein voor de vaak grote groep overblijvers. Men probeert creatief met deze situaties om te gaan door bijvoorbeeld per leeftijdsgroep een roulatiesysteem in te stellen, zodat leerlingen in alle rust kunnen eten en buiten spelen. Er is doorgaans een gevarieerd aanbod aan spelmaterialen die de overblijfleerlingen mogen gebruiken welke aangeschaft met gelden vanuit de 'overblijfpot' (schoolbestuur) en de ouderbijdrage voor het overblijven. Soms worden deze materialen ook aangevuld door giften van ouders of sympathisanten. De materialen van de school/klas en de materialen voor de overblijfkinderen (zoals spelletjes,

boeken, tekenmateriaal, computers en een tv) zijn op ruim driekwart van de bezochte scholen strikt gescheiden.

De aanschaf van het materiaal is doorgaans de taak van de overblijfcommissie en/of de schoolleiding. Soms wordt materiaal aangeschaft dat zowel ten goede komt aan de school én het overblijven (bijvoorbeeld een hek om het plein). Onduidelijk is of hier sprake is van oneigenlijk gebruik van overblijfgeld uit de lump sum. Schoolleiders spelen in de besluitvorming over de aanschaf van materialen een merkwaardige rol als ze hiervoor verantwoordelijk zijn, omdat ze dan zowel opkomen voor de belangen van hun school als de belangen van de tussenschoolse opvang.

Bij scholen die een externe organisatie inschakelen, worden de leerlingen vrijwel direct na schooltijd opgevangen door deze organisatie en verdwijnt de leerkracht helemaal uit beeld. Opmerkelijk is dat deze organisaties meestal alle overblijfkrachten hebben ‘overgenomen’ van de scholen. Het voordeel voor de leerlingen is dat de vertrouwde bekende gezichten voor de groep blijven staan (continuïteit). Sinds de wetswijziging hebben scholen, die niet meer willen dat in hun klaslokalen wordt overgebleven en er in de school geen andere ruimten beschikbaar zijn, een ruimte gehuurd buiten het schoolgebouw. Veelal ligt die op korte afstand van de school. Overblijfkrachten vinden het over het algemeen prettig dat leerkrachten niet altijd in de buurt zijn, omdat ze dan als overblijfkraft serieuzer genomen worden door de kinderen. Indien nodig kan men bij hulp op de school terugvallen.

Op de meeste scholen gaan de leerlingen eerst eten en daarna buiten spelen; op een kleiner aantal scholen zien we dat de leerlingen eerst naar buiten gaan om ‘uit te razen’ en daarna lunchen. Bij twee scholen blijven zoveel kinderen over en is er zo’n gebrek aan speelruimte, dat er een rooster is opgesteld om verantwoord gebruik te kunnen maken van het schoolplein.

Op iedere school is in de regel voldoende toezicht, zowel tijdens het binnen als buiten overblijven. Een paar scholen met veel ‘probleemleerlingen’ heeft er voor gekozen om vanuit pedagogisch-didactische oogpunt de leerlingen onder toezicht van hun eigen leerkracht te laten lunchen.

De scholen die een externe organisatie inschakelen om de tussenschoolse opvang te regelen zijn veelal van mening dat deze organisatie beter in staat is een kwaliteitsbeleid te ontwikkelen met betrekking tot de tussenschoolse opvang dan wanneer zij dit zelf zouden regelen.

5. Werkstijl, sfeer en klimaat van werken

Op de bezochte scholen is de afgelopen jaren het aantal overblijfleerlingen toegenomen, met name omdat meer moeders buiten de deur zijn gaan werken en deze voldoende vertrouwen hadden in de opvang van hun kinderen. Gemiddeld blijft 44% van

de leerlingen over. Er zijn geen verschillen tussen de aantallen leerlingen die op reguliere scholen en op brede scholen overblijven.

De wederzijdse verwachtingen van ouders, leerlingen, overblijfkrachten en coördinatoren met betrekking tot het overblijven zijn veelal op papier/internet gezet. Vaak is een overblijfprotocol opgesteld waarin de regels voor een goed verloop van de tussenschoolse opvang zijn vastgelegd. Scholen proberen zoveel mogelijk rekening te houden met de achtergronden, wensen en verwachtingen van de ouders uit verschillende etnische groepen. Schoolteams trachten naar ouders doorgaans duidelijk aan te geven wat men van hen verwacht wat betreft opvoeding en waardenoverdracht. Leerkrachten, overblijfkrachten en ouders trachten zich in de regel open te stellen voor elkaar, nemen kennis van elkaars culturele en religieuze achtergronden: onderwijs, tussenschoolse opvang (bv. bidden vóór het eten; halal eten) en opvoeding wordt als een gezamenlijke taak en verantwoordelijkheid gezien vgl. Smit & Driessen, 2006). Externe organisaties die voor de school de tussenschoolse opvang regelen, stemmen hun omgangsregels doorgaans af op die van de school. Schoolteams en externe overblijfororganisaties dagen ouders veelal nadrukkelijk uit een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van de kwaliteit van het overblijven en daarmee hun verantwoordelijkheid voor activiteiten in en rond de school, overblijf- en buurtvoorzieningen tot uitdrukking te brengen.

Alle bezochte scholen werken met een vaste structuur die de rust ten goede komt. Het eten gebeurt (bijna) altijd gezamenlijk en de leerlingen gaan naar buiten op een vaste tijd, wanneer iedereen ruim voldoende tijd heeft gehad om te eten.

Op vrijwel alle bezochte scholen wordt ouders met nadruk gevraagd om de lunch gezond te houden. Van de ouders wordt verwacht dat ze hun kinderen brood en eventueel een stuk fruit meegeven en geen snoep.

Lunchen in de aula aan lange, gedekte tafels, met borden en bestek, heeft uiteraard een andere uitstraling dan wanneer er gegeten wordt in het eigen klaslokaal vanuit de broodtrommel. Na het eten is de aanpak doorgaans wat losser, omdat het voor de leerlingen een ‘vrij’ uur is waarin ze niet in een onderwijssituatie zitten.

Met name op stadsscholen die het overblijven zelf organiseren en scholen die de tussenschoolse opvang hebben uitbesteed, wordt het lunchen (ook) gezien als een sociale activiteit. Het gezamenlijk eten biedt sociale structuur aan leerlingen die deze structuur thuis zouden missen. Met name kan het van belang zijn voor kinderen uit uiteenlopende sociaal-economische en etnische milieus om een diversiteit aan ervaringen op te doen in een multiculturele setting. Op sommige scholen is er echter geen overblijfruimte beschikbaar en worden leerlingen veelal zo snel mogelijk naar buiten gedirigeerd.

Het buiten spelen wordt door het personeel en overblijfkkrachten als een belangrijk element van het overblijven gezien. Leerlingen kunnen zich ontspannen, leren zelf keuzes te maken wat ze willen doen en met wie en ontwikkelen (sociale) vaardigheden. De grote mate van keuzevrijheid die leerlingen hebben bij het buiten spelen betreft 'het' vrije-tijdsdeel van het overblijven. Kinderen vinden buiten spelen veelal (heel) leuk, omdat ze (in alle vrijheid) activiteiten kunnen doen die binnenshuis niet kunnen: rennen, schreeuwen, tikkertje, voetballen, klimmen en schommelen. Ze kunnen in hoge mate zelf sturing geven aan wat ze doen. Het relatief ongestructureerde karakter van het buiten spelen, zonder veel inmenging van volwassenen, biedt mogelijkheden voor kinderen zelf te kunnen bepalen wat er gedaan wordt. Kinderen willen soms heel graag overblijven, om op het speelplein met klasgenoten en met vriendjes te kunnen spelen.

Zowel tijdens het eten als tijdens het spelen gelden schoolregels en/of regels voor het overblijven. Tegen pestgedrag wordt doorgaans streng opgetreden. Op achterstandsscholen, c.q. 'zwarte' scholen hebben overblijfkkrachten vaker moeite met het oplossen van problemen tussen leerlingen en worden met regelmaat ook verbaal 'overruled' door de leerlingen. Bij herhaalde of ernstige misdragingen vindt er overleg plaats tussen leerling, overblijfkkracht, leerkracht/schoolleiding en soms ook de ouders van het kind. Het komt soms voor dat kinderen tijdelijk uitgesloten worden van het overblijven. Pas na een gesprek met kind, ouder en overblijfkkracht/directie van de school is het overblijven – onder voorwaarden - weer mogelijk.

Een gangbare regel is dat een optimaal klimaat van werken wordt bevorderd door: de drie r's: rust, reinheid, regelmaat, een goede leidster-kind ratio (2:20), vaste overblijfkkrachten op vaste dagen, overleg en één gezamenlijk visie en lijn in de aanpak van kinderen, uniforme regels waaraan iedereen zich moet houden, kindvriendelijke ruimtes, voldoende en voldoende gevarieerd speelgoed, leidsters die spel kunnen initiëren, schone en veilige voorzieningen, toiletgebruik, sociale veiligheid.

Op dorpscholen is de school veelal het centrum van de gemeenschap en vormen de ouders een hechte (supporters)club van de school. Overblijfouders krijgen doorgaans veel vertrouwen en mogelijkheden om hun inbreng te laten gelden bij de tussenschoolse opvang. Tevens kennen veel leerlingen de overblijfkkrachten ook van buiten de school. Dit heeft vaak een positief effect op de sfeer tijdens het overblijven. Op grotere (stads)scholen staan ouders meestal iets verder af van de school en wordt meer belang gehecht aan een zorgvuldige communicatie met betrekking tot de tussenschoolse opvang om op de hoogte te blijven van het reilen en zeilen.

Scholen die de organisatie van de tussenschoolse opvang zelf regelen, hebben veelal een heldere visie op de communicatie op papier staan, terwijl scholen die een externe organisatie in de arm hebben genomen hier minder aandacht aan besteden, omdat men verwacht dat dit 'professioneel' geregeld is door de overblijforganisatie. De

communicatie tussen schoolteam, overblijfkrachten en ouders is doorgaans voor verbetering vatbaar.

6. Faciliteiten en voorzieningen

Wanneer een school tussenschoolse opvang aanbiedt is het belangrijk dat de school, of de organisatie die de tussenschoolse opvang organiseert, een ruimte heeft waar de leerlingen hun lunch kunnen nuttigen en een plek is waar leerlingen kunnen ontspannen en spelen. Wegens ruimtegebrek vindt op de meeste scholen de opvang plaats in de eigen klas. Soms probeert men het 'hele dag in eigen klas zitten' te doorbreken door kinderen vrij te laten in waar ze tijdens het eten mogen zitten en/of de overblijfgroepen te mixen. Opvang buiten de eigen klas vindt vooral plaats in handenarbeidlokalen en in aula's. Bij slecht weer blijven de kinderen binnen, doen spelletjes, tekenen en praten met elkaar. Heel sporadisch worden er andere activiteiten voor de kinderen verzorgd.

Welke materialen worden gebruikt en hoe worden deze gefinancierd? Op de helft van de scholen gebruikt men tijdens het overblijven de spelmaterialen van de school en bij de andere helft de materialen die zijn aangeschaft voor het overblijven gefinancierd vanuit de ouderbijdragen. Tussen reguliere scholen en brede scholen zijn er geen verschillen. Soms zijn de materialen geschonken door ouders. Organisaties voor tussenschoolse opvang hebben doorgaans (ook) materialen in eigen beheer.

De meeste scholen hebben na de wetswijziging met een frisse blik gekeken naar de afstemming tussen vraag en aanbod van de tussenschoolse opvang, de organisatie en de kosten tegen het licht gehouden, beschikbare middelen (bijna) geïnvesteerd en in overleg met de oudergeleding van de MR een keuze gemaakt voor een nieuwe aanpak ten behoeve van de verbetering van de kwaliteit via professionalisering van de medewerkers (het volgen van cursussen) en soms door het inschakelen van een externe organisatie. Het blijkt dat een goede kwaliteit van de opvang niet alleen een voorwaarde is voor moeders om zich op de arbeidsmarkt te begeven of als vrijwilliger als overblijfkraft te willen werken.

Het is lastig inzicht te krijgen in de financiële gang van zaken rond de tussenschoolse opvang. Bij de bezochte scholen is de administratie van de binnenkomende gelden vaak heel arbeidsintensief en ondoorzichtig door het gebruik van verschillende soorten betalingssystemen (dag-, maand-, jaar- en strippenkaarten, gezinskortingen), het verwerken van acceptgiro's en het innen van de bijdragen van 'zwarteters' (kinderen die overblijven zonder dat er een ouderbijdrage betaald is). De scholen hanteren als uitgangspunt dat het overblijven kostendekkend geregeld wordt. Voor scholen die geen externe organisatie hebben ingeschakeld is de gemiddelde ouderbijdrage € 1,37 per kind per dag gebleven. De bijdrage van ouders op de scholen, die een externe

organisatie in handen hebben genomen, is gestegen met gemiddeld € 0,62 per kind per dag, naar gemiddeld € 2,07.

Wanneer voor ouders de kosten van het overblijven stijgen, zijn het met name de ouders van de ‘pretoverblijvers’ (kinderen die overblijven terwijl hun ouders thuis zijn) die afhaken.

De administratie en betaling van de tussenschoolse opvang lijkt in de praktijk bij de bezochte scholen een groter knelpunt te zijn dan verwacht. Overblijfkrachten, coördinatoren en schoolleiders hebben vaak de grootste moeite om zicht te houden of ouders aan hun financiële verplichtingen voldoen door de ondoorzichtige administratie. Schoolbesturen en schoolleiders zijn terughoudend om inzicht te geven in de geldstromen rond het overblijven. Schoolleiders hebben niet altijd zicht op de subsidies van schoolbesturen voor ondersteuning van de organisatie van de tussenschoolse opvang, scholing van overblijfmedewerkers en de verhouding tussen inkomsten via de ouders en uitgaven aan materialen en kosten overblijfkrachten.

Schoolleiders en overblijfcoördinatoren vinden het doorgaans belangrijk dat overblijfkrachten geschoold worden om hun (pedagogische) deskundigheid op het gebied van de tussenschoolse opvang te vergroten. Overblijfkrachten zouden daardoor meer als professionals kunnen opereren richting schoolteam en ouders. Daarnaast vinden overblijfkrachten het zelf belangrijk om ‘tools’ in handen te krijgen om het (toenevend) probleemgedrag van leerlingen te kunnen beteugelen en adequaat eerste hulp bij ongelukken te kunnen verlenen. De meeste overblijfkrachten hebben alleen een basiscursus kinderopvang gevolgd van een aantal bijeenkomsten bij een landelijke ouderorganisatie, een Regionaal Opleidingen Centrum (ROC) of het Instituut voor de Ontwikkeling van Schoolkinderopvang (IOS). De coördinatoren die in dienst zijn van een professionele organisatie hebben vaak een mbo-opleiding kinderopvang afgerond.

7.4 Voorwaarden optimaal functioneren tussenschoolse opvang

De good practices hebben veel ideeën en suggesties opgeleverd over hoe scholen de kwaliteit van de tussenschoolse opvang kunnen optimaliseren. Elke instelling zal een aanpak dienen te kiezen die aansluit en/of voortborduurde op reeds bestaande aanpakken. Er worden vier blokken van samenhangende activiteiten onderscheiden:

1. Structuur: De mate waarin afspraken, procedures, overlegstructuren en verantwoordelijkheden duidelijk zijn

- Schoolleiders, leerkrachten, overblijfcoördinatoren, overblijfkrachten en ouders trachten zich open te stellen voor elkaar, nemen kennis van elkaars culturele en religieuze achtergronden en zien onderwijs, tussenschoolse opvang en opvoeding als een gezamenlijke taak en verantwoordelijkheid.

- Wederzijdse verwachtingen van ouders, leerlingen, overblijfkraften en coördinatoren met betrekking tot het overblijven worden uitgesproken, serieus genomen. Er wordt zoveel mogelijk rekening gehouden met de achtergronden, wensen en verwachtingen van de ouders uit verschillende etnische groepen bij het opstellen van een overblijfprotocol met betrekking tot activiteiten, taken, taakverdeling, bevoegdheden en verantwoordelijken.
- Scholen/schoolteams en opvang/overblijfkraften richten zich op het ontwikkelen van een gezamenlijke visie en doelen met betrekking tot het overblijven.
- Ouderraad, oudervereniging en medezeggenschapsraad bij de beleidsvorming betrekken.
- Overblijfkraften trachten te binden aan de school door hen als collega's te beschouwen, verantwoordelijkheden te geven en hen te stimuleren een bijdrage te leveren aan de verbetering van de kwaliteit van het overblijven.
- Tijd besteden aan een ruime oriëntatie- en voorbereidingsfase voordat een externe organisatie de organisatie en opzet van het overblijven op zich neemt.
- De huisregels van de school en een regels van de externe organisatie op elkaar afstemmen.
- Voor voldoende overblijfplekken en goed (professioneel) toezicht zorgen.
- Voor continuïteit zorgen bij het toezicht: dagen overblijfmoeders/overblijfkraften uit de overstap te maken om in dienst te treden van de externe organisatie die het overblijven organiseert.
- Aantrekkelijke arbeidsvoorwaarden voor overblijfkraften en overblijfcoördinatoren creëren. Kwaliteitsbeleid ontwikkelen met betrekking tot de arbeidsomstandigheden: veiligheid, gezondheid en welzijn op het werk.
- Kwaliteitsbeleid ontwikkelen met betrekking tot een 'gezonde school en overblijven'.
- Duidelijke verhoudingen creëren tussen de overblijfkraften en kinderen. Stemmen per overblijfgroep (in overleg met de oudere leerlingen) regels af op behoeften van leerlingen en overblijfkraften.
- Communicatie tussen school, ouders en organisatie laten lopen via de overblijfcoördinator. Laagdrempelig spreekuren organiseren voor leerlingen en ouders.
- Voor evaluatiemomenten zorgen tussen schoolteam, overblijfcoördinator, overblijfkraften, ouders en leerlingen over de voortgang van het overblijven.

2. *Cultuur: De wijze waarop betrokkenen met elkaar omgaan*

- Gezamenlijke uitgangspunten bij het overblijfaanbod ontwikkelen met overblijfkraften, onderwijspersoneel en ouders. (Gezamenlijke) keuzes maken voor eigen invulling van het pedagogische klimaat bij het overblijven. Elkaar aanspreken op afspraken, regels en omgangsvormen waardoor kinderen in alle rust en veiligheid kunnen eten en spelen tijdens het overblijven.

- Ouders aan het begin van het schooljaar duidelijk maken wat men van hen verwacht wat betreft opvoeding en waardenoverdracht. Ouders nadrukkelijk uitdagen een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van de kwaliteit van het overblijven en daarmee hun verantwoordelijkheid voor activiteiten in en rond de school, overblijf- en buurtvoorzieningen tot uitdrukking te brengen.
- Rekening houden met culturele en religieuze wensen en voorschriften van groepen van ouders (bv. geen varkensvlees voor moslimkinderen).
- Leerkrachten en overblijfkrachten gelijkwaardig met elkaar om laten gaan.
- Capaciteiten en potenties van individuele leerkrachten en overblijfmedewerkers aanspreken en benutten.
- Vaste overblijfkrachten per groep zorgen voor continuïteit, vertrouwen en rust. Inzet van overblijfkrachten bij diverse activiteiten op school om vertrouwensband met leerlingen op te bouwen en te behouden.
- Voor balans zorgen bij het opstellen van overblijfrooster: eten, spelen en rusten. Rekening houden met het eettempo van leerlingen. Leerlingen voorafgaande aan het overblijven eerst naar buiten laten gaan om stoom af te blazen en even een frisse neus te halen, zodat ze daarna in alle rust kunnen eten.
- Gezamenlijk lunchen (inclusief overblijfkracht als rolmodel) aan een gedekte tafel. Met name voor kinderen in de onderbouw zorgt het eten aan een gedekte tafel voor een huiselijke sfeer.
- Leerlingen aanspreken op hun verantwoordelijkheden: zoals het opruimen van de tafel en de spelletjes.
- De gekozen aanpak verantwoorden naar alle betrokkenen ('governance'). Periodiek klachten inventariseren en er iets mee doen.
- Voor balans zorgen tussen taakeisen/draagkracht van leerlingen, ouders, overblijfkrachten en rekening houden met verschillen ertussen.

3. *Vaardigheden: De vaardigheden waarmee de betrokkenen met elkaar omgaan*

- *Overblijfcoördinatoren*: op de hoogte zijn van wet- en regelgeving en financieel beleid; kennis en vaardigheden hebben met betrekking tot het leiding geven aan, respectievelijk coachen van overblijfkrachten; verantwoordelijk zijn voor de organisatie en de administratie; een aanspreekpunt zijn voor de directie, het team en ouders, de overblijfkrachten; zichzelf als 'meespeler' zien in plaats van toezichthouder; nieuwe overblijfkrachten screenen zodat ze passen in de groep en de vaardigheden hebben c.q. kunnen ontwikkelen om toezicht te houden tijdens het overblijven.
- *Overblijfkrachten*: voorwaarden creëren zodat kinderen weer nieuwe energie opdoen door in een ontspannen huiselijke sfeer te eten, te drinken en te spelen; door adequaat pedagogisch te handelen en orde te houden (treedt op, stelt ei-

sen); bij slecht weer in staat zijn om een alternatief programma voor binnen samen te stellen.

- *Scholen en externe organisaties*: over een langere periode enthousiaste overblijfkrachten aan zich weten te binden door hen als collega's te beschouwen, verantwoordelijkheden te geven, hen als volwaardige arbeidskrachten te behandelen en te stimuleren een bijdrage te leveren aan de verbetering van de kwaliteit van het overblijven; zonodig de hulp in te roepen van deskundigen; medewerkers te laten scholen en te verwijzen naar informatie uit vaktijdschriften.

4. *Bereidheid: De mate waarin betrokkenen bereid zijn gezamenlijk het proces van partnerschap aan te gaan*

- Scholen en overblijfororganisaties stimuleren samenwerkingsbereidheid tussen leerkrachten en overblijfkrachten en blijvende betrokkenheid bij dezelfde organisatie, zodat individuele bijdragen ook betekenis kunnen krijgen voor de ontwikkeling van het overblijven op een school.
- Schoolteams, overblijfkrachten en overblijfcoördinatoren van elkaar laten leren; aandacht hebben voor praktijkgerichte professionalisering en feedback; in termen van kansen zien en open staan voor nieuwe ontwikkelingen om daar gezamenlijk intern en met externe partners vorm aan te geven.
- Van leerkrachten en overblijfkrachten verwachten dat men bereid en in staat is om voorstellen te doen uit eigen beweging en nieuwe ontwikkelingen (mede) op gang te brengen en om in samenspel met anderen het gezamenlijke resultaat te verbeteren.
- De leerkrachten met de leerlingen laten mee-eten, met name op scholen met relatief veel leerlingen met gedragsproblemen.
- Schoolteams, overblijfkrachten en overblijfcoördinatoren en ouders elkaar informatie verstrekken (website, folders, workshops) over voeding en spel.
- Ouders informeren en hen wijzen op hun eigen verantwoordelijkheden (ouderavonden, website) met betrekking opvoeding en tussenschoolse opvang.

7.5 Samenvattend

Wanneer scholen een duidelijke visie op papier hebben gezet met betrekking tot de tussenschoolse opvang is dat voor hen veelal een goed uitgangspunt geweest om maatregelen te nemen om de kwaliteit ervan te verbeteren. De bezochte scholen zijn over het algemeen (zeer) tevreden over de organisatie van de tussenschoolse opvang die soms, mede door de wetwijziging, in handen is gelegd van een externe organisatie. Na de wetwijziging is men op negen van de dertien bezochte scholen op dezelfde voet doorgegaan. Vier van de onderzochte scholen werken sinds kort samen met een externe organisatie. De samenwerking staat nog in de kinderschoenen en over en

weer zijn nog onduidelijkheden en twijfels over elkaars kwaliteiten. De nieuwe aanpak betekent doorgaans een duidelijker structurering van het overblijven wat z'n vruchten afwerpt op de vormgeving, sfeer en klimaat van het overblijven. De veelal strakkere vormgeving met aangescherpte regels en strakkere werkstijl lijkt een positieve invloed te hebben op de leerlingen. Ouders spelen als schoolbestuurder, lid van de MR of ouderraad, overblijfkraacht of als afnemer van het 'product' overblijven verschillende rollen. Scholen trachten doorgaans een zo passend mogelijke vormgeving van de tussenschoolse opvang te creëren die aansluit bij de wensen van ouders. Op de scholen die hebben gekozen voor een continuooster heeft het overblijven een meer verplichtend karakter dan het traditionele rooster met een langere middagpauze. Als voordelen van een continuooster worden genoemd: sluit aan bij wensen van ouders, leerlingen en leerkrachten hebben na schooltijd meer tijd voor ontspanning en er is een verdieping van de relatie leerkracht en leerlingen mogelijk. Nadelen van een continuooster zijn: extra belasting voor de leerkrachten en de schoolorganisatie.

Het realiseren van een kwalitatief goede tussenschoolse opvang hangt op een aantal scholen samen met het besluit van scholen om het overblijven te professionaliseren en de organisatie in handen te leggen van een externe overblijforganisatie. Voor de ouders zijn de kosten voor de tussenschoolse opvang nagenoeg gelijk gebleven. Bij de scholen die een organisatie in de arm hebben genomen, zien we dat de prijs van het overblijven omhoog is gegaan en het aantal overblijvende kinderen is gedaald. Het zijn met name de zogenaamde pretoverblijvers (kinderen die overblijven terwijl hun ouder(s) thuis is (zijn) die zijn afgehaakt. De communicatie tussen de nieuwe organisatie en de ouders vormt een knelpunt. We hebben geen inzicht gekregen in het inkomsten- en uitgavenpatroon van scholen met betrekking tot de tussenschoolse opvang. Schoolbesturen, schoolleiders en externe overblijfororganisaties konden of wilden ons doorgaans geen inzicht geven in de begrotingen met betrekking tot het overblijven en hoe scholen het geld dat hen is toebedeeld (willen gaan) besteden. Schoolleiders en overblijfcoördinatoren hebben niet altijd zicht op de subsidies van schoolbesturen voor ondersteuning van de organisatie van de tussenschoolse opvang, scholing van overblijfmedewerkers en de verhouding tussen inkomsten via de ouders en uitgaven aan materialen en kosten overblijfkraachten.

Overblijfcoördinatoren en overblijfkraachten zijn in de regel (zeer) positief over de cursussen deskundigheidsbevordering die men heeft gevolgd.

Scholen en overblijfororganisaties kunnen de kwaliteit van de tussenschoolse opvang optimaliseren door duidelijke afspraken te maken over procedures, taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden en heldere overlegstructuren te creëren. Van belang is dat schoolleiders/leerkrachten, coördinatoren/overblijfkraachten en ouders onderwijs, tussenschoolse opvang en opvoeding als een gezamenlijke taak en verantwoordelijkheid zien, en dat men gezamenlijke uitgangspunten ontwikkelt wat betreft het overblijfaanbod en elkaar aanspreekt op afspraken, regels en omgangsvormen, waardoor kinderen in alle rust en veiligheid kunnen eten en spelen tijdens het overblijven.

Ouders dienen uitgedaagd te worden een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van de kwaliteit van het overblijven en daarmee hun verantwoordelijkheid voor activiteiten in en rond de school, overblijf- en buurtvoorzieningen tot uitdrukking te brengen. Scholen en externe organisaties kunnen over een langere periode enthousiaste overblijfkrachten aan zich te binden door hen als collega's te beschouwen, verantwoordelijkheden te geven, hen als volwaardige arbeidskrachten te behandelen en te stimuleren een bijdrage te leveren aan de verbetering van de kwaliteit van het overblijven en hen te laten (bij)scholen.

Een oplossing voor het gesignaleerde probleem van het tekort aan overblijfkrachten kan bestaan uit het creëren van combinatiefuncties, waardoor het leidster zijn bij het overblijven gecombineerd kan worden met extra werkzaamheden, binnen school of binnen aan school gerelateerde instanties. Probleem is in veel gevallen dat overblijfkrachten de afweging moeten maken tussen arbeidsparticipatie enerzijds, en het fungeren als overblijfkracht anderzijds. Doordat het overblijven midden op de dag is, valt dit moeilijk te combineren. Uit de casestudies blijkt dat de meeste mensen uit financiële overwegingen kiezen voor arbeidsparticipatie. Door het creëren van combinatiefuncties wordt arbeidsmarktparticipatie verhoogt en gecombineerd met het werk als overblijfkracht.

Het kan overigens ook aantrekkelijker gemaakt worden voor overblijfkrachten door, naast de vrijwilligersvergoeding, middels kortingen of tegoedbonnen op schoolreisjes of andere schoolse activiteiten in natura extra uit te betalen.

8 Ouders over tussenschoolse opvang

8.1 Inleiding

Onder ouders van de als good practice geselecteerde scholen is een schriftelijk survey afgenomen. In dit survey staat het gebruik van de voorziening, de motieven die bij ouders ten grondslag liggen aan dit gebruik en de beoordeling van de tussenschoolse opvang centraal. De resultaten van dit survey beschrijven we in de volgende paragrafen.

Aan deze enquête is deelgenomen door 273 ouders, afkomstig van acht van de als good practice geselecteerde scholen. Bij de presentatie van de resultaten leggen we een relatie met de school en met het opleidingsniveau van de ouders.

In volgende paragrafen presenteren we eerst de achtergrondkenmerken van de deelnemende ouders; vervolgens gaan we in op het gebruik van de voorziening en de motieven die daaraan ten grondslag liggen. Ten slotte bespreken we de beoordeling van het overblijven en mogelijke verbeterpunten.

8.2 Achtergrondkenmerken

Van welke scholen uit het onderzoek zijn de kinderen van de deelnemende ouders afkomstig? Een overzicht hiervan wordt gegeven in Tabel 8.1. Deze tabel laat zien dat veruit de meeste respondenten gelieerd zijn aan school 7 (32,2%) en bijna 20% aan school 9. Voor school 2, 11, 12 en 13 geldt dat zij door ongeveer 10% van de respondenten vertegenwoordigd worden.

Tabel 8.1 – Verdeling respondenten naar school (in aantallen en %)

school	<i>n</i>	%
1	15	5,5
2	27	9,9
7	88	32,2
9	50	18,3
10	7	2,6
11	27	9,9
12	25	9,2
13	34	12,5
totaal	273	100,0

Wat is het hoogst voltooide opleidingsniveau in het gezin? We maken hierbij onderscheid tussen drie opleidingsniveaus: laag (lagere school, vbo of mavo), midden (mbo, havo of vwo) en hoog (hbo of wo). In Tabel 8.2 wordt de verdeling van de opleidingsniveaus gepresenteerd. We zien dat bijna de helft van de respondenten in de categorie ‘hoog’ valt; ongeveer 30% valt in de categorie ‘midden’ en 20% in de categorie ‘laag’.

Tabel 8.2 – Verdeling opleidingsniveau (in aantallen en %)

opleidingsniveau	<i>n</i>	%
laag	56	20,7
midden	81	29,9
hoog	134	49,4
totaal	271	100,0

8.3 Gebruik van de voorziening

Hoeveel kinderen maken gebruik van de tussenschoolse opvang? In Tabel 8.3 zien we dat er gemiddeld 1,6 kind per gezin overblijft. Dit gemiddelde verschilt niet veel tussen de scholen. Ouders van de kinderen van school 7 hebben gemiddeld het laagste aantal overblijvende kinderen (1,4), terwijl ouders van kinderen van school 1 en school 10 juist de meeste overblijvende kinderen hebben (1,9).

Tabel 8.3 – Het aantal overblijvende kinderen per gezin, naar school

school	<i>n</i>	min.	max.	gem.	<i>sd</i>
1	15	1	4	1,9	0,8
2	27	1	2	1,6	0,5
7	88	0	3	1,4	0,6
9	50	1	7	1,6	1,0
10	7	1	2	1,9	0,4
11	26	0	4	1,5	0,9
12	25	1	3	1,8	0,7
13	34	1	4	1,8	0,8
totaal	272	0	7	1,6	0,8

8.4 Motieven

Waarom laten ouders hun kinderen overblijven? In Tabel 8.4 geven we een overzicht van de genoemde motieven. Werk of studie blijken de belangrijkste redenen te zijn voor ouders om hun kind te laten overblijven (68%). Andere belangrijke motieven zijn de grote afstand tussen school en thuis en de sociale ontwikkeling van hun kind(eren) (resp. 13 en 12%). Slechts 5% geeft aan dat tijd voor zichzelf een reden is om zijn of haar kinderen te laten overblijven. Zeventig ouders geven aan dat ze (nog) een andere reden hebben om hun kinderen te laten overblijven. Hier waren vooral het beleid van de school (op school 9 blijven bijvoorbeeld alle kinderen over) en (incidentele) afwezigheid van ouders rond lunchtijd veelgenoemde antwoorden. Andere genoemde redenen: (bijna) alle kinderen blijven over; ik wil niet mijn kinderen in een uitzonderingspositie plaatsen; twee keer heen en neer fietsen (met nog een klein kind), betekent haasten om te eten en geen tijd meer om te spelen voor de kinderen.

Tabel 8.4 – Motieven van ouders om hun kinderen te laten overblijven (in aantallen en procenten)

motieven	<i>n</i>	%
te grote afstand tussen school en huis	35	12,8
werk of studie	185	67,8
sociale ontwikkeling van uw kind (vriendjes en vriendinnetjes)	32	11,7
tijd voor mezelf	13	4,8
anders	70	25,6

Zien we grote verschillen in motieven van ouders tussen scholen? Tabel 8.5 geeft de verdelingen van de motieven weer. Hier valt meteen op dat op school 10 alle ouders aangeven dat werk of studie een belangrijke reden is. De overige motieven spelen (bijna) geen rol. Ook op alle andere scholen is werk of studie de belangrijkste reden om de kinderen te laten overblijven. Op school 11 (19%), 7 (18%) en 13 (15%) wordt de te grote afstand tussen school en huis vaker genoemd dan gemiddeld. Wanneer we kijken naar de sociale ontwikkeling van het kind als reden om het te laten overblijven, zien we dat deze vooral op school 9 en 13 vaak genoemd worden (resp. 24 en 20%). Op school 1, 2 en 10 speelt deze reden helemaal geen rol. ‘Tijd voor mezelf’ wordt door weinig ouders genoemd als een reden om kinderen over te laten blijven. Opvallend is echter wel dat dit motief door ouders van school 12 veel vaker wordt genoemd dan door de andere ouders. Dit motief speelt een rol bij 16% van de ouders van deze school, terwijl het gemiddelde van alle scholen op 5% ligt.

Tabel 8.5 – Motieven van ouders om hun kinderen te laten overblijven (naar school, in aantallen en procenten; n=273)

school	te grote afstand tussen school en huis	werk of studie	sociale ontwik- keling van uw kind	tijd voor mezelf	anders
1	6,7	93,3	0,0	0,0	0,0
2	7,4	92,6	0,0	0,0	7,4
7	18,2	60,2	10,2	3,4	23,9
9	10,0	42,0	20,0	6,0	66,0
10	0,0	100,0	0,0	0,0	14,3
11	18,5	70,4	7,4	3,7	14,8
12	4,0	88,0	12,0	16,0	8,0
13	14,7	70,6	23,5	5,9	20,6
totaal	12,8	67,8	11,7	4,8	25,6

8.5 Beoordeling overblijven

Hoe beoordelen de ouders het overblijven op de scholen? Aan de ouders waar de kinderen van overblijven op de als good practices geselecteerde scholen is gevraagd om een rapportcijfer te geven voor verschillende facetten van de tussenschoolse opvang. Het betreft hier de prijs-kwaliteitsverhouding, de organisatie, de kwaliteit van de overblijfkraften, de informatieverstrekking/communicatie, de sfeer tijdens het overblijven en de locatie en inrichting van de overblijfruimte. In Tabel 8.6 - 8.11 worden de beschrijvende statistieken van de antwoorden op deze vraag gepresenteerd.

In Tabel 8.6 worden allereerst per school de gemiddelde rapportcijfers voor de *prijs-kwaliteitsverhouding* gepresenteerd. Hoe beoordelen ouders deze verhouding? Uit de tabel blijkt dat de ouders over het algemeen tevreden zijn: gemiddeld geven zij een 7,1 voor de prijs-kwaliteitsverhouding. We vinden echter wel verschillen tussen scholen. Zo steken school 9, 12 en 13 boven de andere scholen uit met gemiddeld een rapportcijfer van rond een 8. De ouders van school 2 zijn veruit het minst tevreden met gemiddeld een onvoldoende (5,2). Voor de prijs-kwaliteitsverhouding van deze school wordt zelfs door twee ouders een 1 gegeven. De overige scholen krijgen van de ouders een gemiddeld cijfer dat tussen 6,4 en 7,1 ligt.

Tabel 8.6 – Rapportcijfer voor de prijs-kwaliteitverhouding, naar school

school	<i>n</i>	min.	max.	gem.	<i>sd</i>
1	14	4	8	6,4	1,1
2	26	1	8	5,2	2,0
7	81	2	10	6,8	1,6
9	48	5	10	8,1	1,3
10	7	4	9	7,1	1,7
11	25	4	9	6,6	1,2
12	24	4	10	8,0	1,2
13	34	5	10	7,7	1,2
totaal	259	1	10	7,1	1,7

Tabel 8.7 geeft een overzicht van de gemiddelde rapportcijfers voor de *organisatie van het overblijven* per school. De ouders geven daarvoor gemiddeld een 7,3. Het hoogste gemiddelde cijfer is een 8,3 voor school 12, terwijl het laagste gemiddelde cijfer een 6,7 is (voor zowel school 2 als school 11). De cijfers variëren van 1 tot 10.

Tabel 8.7 – Rapportcijfer voor de organisatie van het overblijven, naar school

school	<i>n</i>	min.	max.	gem.	<i>sd</i>
1	13	5	8	7,0	0,9
2	26	3	9	6,7	1,3
7	79	4	10	7,0	1,3
9	46	5	10	7,9	1,2
10	7	6	9	7,7	1,0
11	26	1	10	6,7	1,9
12	24	6	10	8,3	1,0
13	33	6	9	7,6	0,9
totaal	254	1	10	7,3	1,4

Bovenstaande bevindingen corresponderen met de resultaten van onderzoeken van Regioplan (2001) waaruit blijkt dat veel ouders (circa 85%) die hun kinderen laten overblijven tevreden zijn over de manier waarop het overblijven is georganiseerd.

In Tabel 8.8 worden de gemiddelde rapportcijfers voor *de kwaliteit van de overblijfkrachten* gepresenteerd. Het gemiddelde rapportcijfer over alle ouders is 7,1 en kent scores lopend van 1 tot 10. Het gros van de scholen heeft een gemiddelde dat deze 7,1 goed benadert. Uitschieters zijn school 10 met een 5,7 en school 12 met een 8,3.

Tabel 8.8 – Rapportcijfer voor de kwaliteit van de overblijfkrachten, naar school

school	<i>n</i>	min.	max.	gem.	<i>sd</i>
1	13	3	9	6,8	1,7
2	24	5	8	7,0	0,9
7	80	1	10	6,7	1,8
9	44	3	10	7,2	1,3
10	7	4	7	5,7	1,1
11	26	4	10	6,8	1,5
12	24	6	10	8,3	1,0
13	32	5	9	7,5	0,9
totaal	250	1	10	7,1	1,5

In Tabel 8.9 presenteren we een overzicht van de gemiddelde rapportcijfers voor *de informatieverstrekking en communicatie*. Vinden ouders dat ze voldoende worden geïnformeerd over de tussenschoolse opvang, en hoe verloopt de communicatie tussen diegenen die het overblijven organiseren en de ouders? We zien dat de rapportcijfers hier over het algemeen wat lager liggen dan bij de andere onderwerpen. Het gemiddeld rapportcijfer van alle ouders is 6,7. De gemiddelden per school liggen hier veelal in de buurt (tussen de 6,3 en 7,0). Uitschieters zijn (wederom) school 10 (7,9) en school 12 (7,8).

Tabel 8.9 – Rapportcijfer voor de informatieverstrekking en communicatie, naar school

school	<i>n</i>	min.	max.	gem.	<i>sd</i>
1	14	3	8	6,8	1,3
2	27	2	10	6,8	1,9
7	76	1	10	6,3	2,1
9	40	1	10	6,5	1,7
10	7	6	10	7,9	1,3
11	24	1	10	6,5	2,4
12	24	4	10	7,8	1,3
13	32	2	9	7,0	1,5
totaal	244	1	10	6,7	1,9

Hoe beoordelen de ouders *de sfeer tijdens het overblijven*? De rapportcijfers die ouders hiervoor hebben gegeven variëren van 1 tot 10. De sfeer wordt gemiddeld gewaardeerd met een 7,0. School 10 krijgt het laagste gemiddelde rapportcijfer: een 5,7. Het rapportcijfer voor school 1 ligt met gemiddeld een 6,1 iets hoger. De sfeer tijdens het overblijven lijkt op school 12 het beste te zijn. Deze school krijgt van haar ouders gemiddeld een 8.

Tabel 8.10 – Rapportcijfer voor de sfeer tijdens het overblijven, naar school

school	<i>n</i>	min.	max.	gem.	<i>sd</i>
1	13	2	8	6,1	1,8
2	25	3	8	7,1	1,2
7	77	1	10	6,6	2,0
9	42	3	10	7,4	1,4
10	7	3	8	5,7	1,5
11	27	2	9	6,6	2,1
12	24	7	10	8,2	0,8
13	32	4	9	7,4	1,1
totaal	247	1	10	7,0	1,7

Ten slotte is aan ouders gevraagd om een rapportcijfer te geven voor *de locatie en inrichting van de overblijfruimte*. Dit is het enige aspect van overblijven waarvoor geen enkele ouder een 1 heeft gegeven. Het gemiddelde rapportcijfer is een 7,1 en de gemiddelden per school wijken hier nauwelijks vanaf. Alleen school 2 en 10 hebben hun gemiddelde meer dan een half punt lager liggen (resp. 6,5 en 6,3) en het gemid-

deld rapportcijfer voor school 12 ligt met 7,6 een half punt hoger dan het totale gemiddelde.

Tabel 8.11 – Rapportcijfer voor de locatie en inrichting van de overblijfruimte, naar school)

school	<i>n</i>	min.	max.	gem.	<i>sd</i>
1	14	4	8	6,9	10,0
2	26	5	8	6,5	10,0
7	77	3	10	7,1	1,6
9	43	4	10	7,3	1,2
10	7	4	8	6,3	1,7
11	27	2	10	6,8	2,1
12	24	5	10	7,6	1,2
13	33	3	9	7,2	1,1
totaal	251	2	10	7,1	1,4

8.6 Verandering en verbeterpunten

Is er, met ingang van dit schooljaar, een verandering opgemerkt door de ouders in de kwaliteit van het overblijven? Deze vraag is door 246 ouders beantwoord. Tabel 8.12 laat zien dat een overgrote meerderheid van de ouders (81%) aangeeft dat er geen veranderingen zijn in de kwaliteit van het overblijven. Ruim 10% geeft aan dat de kwaliteit verslechterd is, terwijl 9% van mening is dat die verbeterd is.

Wanneer we kijken naar de verschillen tussen scholen, zien we dat een relatief groot aantal ouders van kinderen van school 1 en 2 van mening zijn dat het overblijven in kwaliteit is verbeterd (resp. 25% en 40%). Wat betreft de scholen met de hoogste percentages ouders die vinden dat de kwaliteit verslechterd is, valt op dat school 2 (16%) hier ook hoog genoteerd staat. Ouders op deze school blijken daarmee erg verdeeld in de beoordeling van de kwaliteit van het overblijven. In mindere mate zien we deze verdeeldheid ook op school 1. Ook een flink aandeel van de ouders kinderen van school 11 (16%) en school 7 (14%) stelt dat de kwaliteit verslechterd is.

Tabel 8.12 – Verandering van de kwaliteit van het overblijven sinds schooljaar 2006/07, naar school (in %; n=246)

School	verslechterd	niet veranderd	verbeterd
1	16,7	58,3	25,0
2	15,0	45,0	40,0
7	14,1	84,7	1,2
9	4,3	95,7	0,0
10	0,0	100,0	0,0
11	16,0	72,0	12,0
12	4,8	81,0	14,3
13	6,5	83,9	9,7
Totaal	10,6	80,9	8,5

Ten slotte konden ouders aangeven of ze nog verbeterpunten voor het overblijven hadden. Deze vraag is door 91 ouders beantwoord. Zij stelden vooral dat er verbetering diende te komen op het gebied van communicatie naar de ouders, de kosten van de opvang, de sfeer tijdens het overblijven en de invulling van de lunchpauze. Veel ouders vinden de kosten te hoog en de communicatie slecht. De sfeer tijdens het overblijven mag volgens de ouders ook verbeterd worden, door bijvoorbeeld gezamenlijk aan een gedekte tafel te eten, of te eten in een aparte ruimte die gezellig is aangekleed. Wat betreft de invulling van de lunchpauze stellen ouders dat er meer (verschillende) activiteiten georganiseerd mogen worden voor de kinderen.

8.7 Categorieën ouders en de kwaliteit van de overblijfvoorziening

Bestaat er een relatie tussen de vraag van categorieën ouders en het gebruik, de motieven daarvoor en de beoordeling van de kwaliteit van de opvangvoorzieningen? Om deze vragen te beantwoorden onderscheiden we drie typen ouders op basis van het hoogst voltooide opleidingsniveau (zie ook Tabel 8.2). Vervolgens kijken we met behulp van de *t*- en de *Cramèrs V*-coëfficiënt of er verschillen zijn in de antwoorden van de drie typen ouders op de genoemde punten.

Gebruik van de voorziening

Verschilt het aantal kinderen dat overblijft naar opleidingsniveau? Tabel 8.13 geeft de beschrijvende statistieken van het aantal overblijvende kinderen per gezin, naar opleidingsniveau. We zien in deze tabel dat wanneer het opleidingsniveau hoger is, het gemiddeld aantal overblijvende kinderen per gezin ook toeneemt (1,4 bij laag, 1,7 bij hoog). Wanneer we kijken naar de significantie van deze verschillen in gemiddelden, zien we dat de hoog opgeleiden significant afwijken van zowel de laag opgeleiden als

de midden-categorie. Deze midden-categorie wijkt vervolgens niet significant af van de laag opgeleiden.

Tabel 8.13 – Het aantal overblijvende kinderen per gezin, naar opleidingsniveau

opleidings-niveau	n	min.	max.	gem.	sd	verschil laag-midden		verschil laag-hoog		verschil midden-hoog	
						t-waarde	sign.	t-waarde	sign.	t-waarde	sign.
laag	56	1	3	1,4	0,6						
midden	80	0	3	1,5	0,7	-0,31		-2,17	*	-2,13	*
hoog	134	0	7	1,7	0,9						

Motieven

Zijn er verschillen te vinden in motieven van ouders om hun kinderen te laten overblijven naar het opleidingsniveau dat de ouders genoten hebben? In Tabel 8.14 wordt een overzicht van deze verdeling gepresenteerd. We zien hier dat er bij één motief significante verschillen zijn naar opleidingsniveau. Laag opgeleide ouders blijken significant minder vaak aan te geven dat werk of studie een reden is om kinderen te laten overblijven.

Tabel 8.14 – Motieven van ouders om hun kinderen te laten overblijven, naar opleidingsniveau (in %; n=271)

motieven	opleidingsniveau			totaal	Cramèrs V	sign.
	laag	midden	hoog			
te grote afstand tussen school en thuis	16,1	17,3	8,2	12,5	0,13	
werk of studie	42,9	77,8	72,4	67,9	0,28	*
sociale ontwikkeling van uw kind	17,9	13,6	8,2	11,8	0,12	
tijd voor mezelf	7,1	4,9	3,7	4,8	0,06	
anders	33,9	11,1	30,6	25,5	0,22	*

Beoordeling overblijven

Wordt de kwaliteit het overblijven door de drie onderscheiden categorieën ouders verschillend beoordeeld? Wederom kijken we hier naar verschillende aspecten van het overblijven, te weten de prijs-kwaliteitsverhouding, de organisatie van het overblijven, de kwaliteit van de overblijfkraften, de informatieverstrekking en communicatie, de sfeer tijdens het overblijven en de locatie en inrichting van de overblijf-

ruimte. Deze aspecten zijn door de respondenten beoordeeld met een rapportcijfer (1-10). Met het oog op goede verdelingen en voldoende celvulling, zodat we de verschillen op significantie kunnen toetsen, zijn deze variabelen teruggebracht tot drie categorieën: onvoldoende (1 - 5), voldoende (6 - 8) en goed (9 - 10).

Wanneer we kijken naar de waardering van *de prijs-kwaliteitsverhouding*, zien we dat er significante verschillen zijn tussen de drie onderscheiden opleidingsniveaus. De groep laag en hoog opgeleiden blijken niet bijzonder veel van het gemiddelde af te wijken. De midden-categorie wijken wel af: zij geven vaker dan gemiddeld een voldoende, terwijl ze juist minder vaak onvoldoendes of een goed punt geven.

Tabel 8.15 – Rapportcijfer voor de prijs-kwaliteitsverhouding, naar opleidingsniveau (in %; n=258)

prijs-kwaliteit	opleidingsniveau			totaal	Cramèrs V	sign.
	laag	midden	hoog			
onvoldoende (1 - 5)	20,8	8,0	17,7	15,5		
voldoende (6 - 8)	66,0	82,7	60,8	68,2		
goed (9 - 10)	13,2	9,3	21,5	16,3		
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	0,15	*

Ook op het gebied van *de organisatie van het overblijven* zien we verschillen tussen de onderscheiden opleidingsniveaus (Tabel 8.16). Hoog opgeleide ouders blijken het vaakst een onvoldoende (13%) of juist een goed punt (20%) te geven. De laag opgeleide ouders doen dit juist het minst vaak (4% geeft een onvoldoende en 8% geeft een goed punt); zij geven juist vaker een voldoende.

Tabel 8.16 – Rapportcijfer voor de organisatie van het overblijven, naar opleidingsniveau (in %; n=253)

organisatie	opleidingsniveau			totaal	Cramèrs V	sign.
	laag	midden	hoog			
onvoldoende (1 - 5)	3,9	5,3	13,4	9,1		
voldoende (6 - 8)	88,2	80,0	66,9	75,1		
goed (9 - 10)	7,8	14,7	19,7	15,8		
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	0,15	*

In Tabel 8.17 worden de waarderingen voor *de kwaliteit van de overblijfkraften* naar opleidingsniveau gepresenteerd. Er is geen significant (overall)verband, maar dat neemt niet weg dat er toch verschillen zijn tussen enerzijds laag en hoog opgeleide ouders en anderzijds de ouders die hier qua opleidingsniveau tussenin zitten. Deze laatste groep ouders blijkt minder vaak een onvoldoende te geven en juist vaker een hoog rapportcijfer.

Tabel 8.17 – Rapportcijfer voor de kwaliteit van de overblijfkraften, naar opleidingsniveau (in %; n=249)

overblijfkraften	opleidingsniveau			totaal	Cramèrs V	sign.
	laag	midden	hoog			
onvoldoende (1 - 5)	17,3	5,6	16,0	13,3		
voldoende (6 - 8)	73,1	76,4	73,6	74,3		
goed (9 - 10)	9,6	18,1	10,4	12,4		
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	0,12	

Hoe beoordelen de verschillende categorieën ouders *de informatieverstrekking en communicatie*? De drie onderscheiden groepen ouders blijken hier behoorlijk gelijkgestemd: er zijn geen significante verschillen in de waardering van de informatieverstrekking en communicatie. Hoger opgeleiden lijken iets sterker verdeeld in waardering dan de andere ouders, maar de gevonden verschillen zijn niet significant.

Tabel 8.18 – Rapportcijfer voor de informatieverstrekking en communicatie, naar opleidingsniveau (in %; n=243)

info en communicatie	opleidingsniveau			totaal	Cramèrs V	sign.
	laag	midden	hoog			
onvoldoende (1 - 5)	20,0	11,4	24,4	19,8		
voldoende (6 - 8)	70,0	72,9	62,6	67,1		
goed (9 - 10)	10,0	15,7	13,0	13,2		
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	0,10	

Wat betreft *de sfeer tijdens het overblijven*, blijken er geen significante verschillen in de waardering hiervan te zijn tussen de verschillende opleidingsniveaus (zie Tabel 8.19). De lager opgeleide ouders lijken iets minder tevreden te zijn met de sfeer (20% van de lager opgeleiden geeft hier een onvoldoende voor, terwijl het gemiddelde op

14% ligt), en de midden-categorie lijkt iets positiever te zijn (16% van deze ouders stelt dat de sfeer goed is, terwijl het gemiddelde op 13% ligt). Echter, ook deze verschillen blijken niet significant te zijn.

Tabel 8.19 – Rapportcijfer voor de sfeer tijdens het overblijven, naar opleidingsniveau (in %; n=246)

sfeer	opleidingsniveau			totaal	Cramèrs V	sign.
	laag	midden	hoog			
onvoldoende (1 - 5)	19,6	10,0	14,4	14,2		
voldoende (6 - 8)	70,6	74,3	72,8	72,8		
goed (9 - 10)	9,8	15,7	12,8	13,0		
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	0,08	

Ten slotte zien we bij de waardering van *de locatie en inrichting van de overblijfruimte* wederom geen significante verschillen. Wel zien we dat de ouders uit de midden-categorie sterk afwijken van het gemiddelde: ze waarderen de locatie en inrichting vaker dan gemiddeld met een voldoende, en minder vaak met een onvoldoende. Kortom: deze groep blijkt minder negatief te zijn dan de hoger en lager opgeleide ouders. Een overzicht van de waardering van de locatie en inrichting van de overblijfruimte naar opleidingsniveau wordt gepresenteerd in Tabel 8.20.

Tabel 8.20 – Rapportcijfer voor de locatie en inrichting van de overblijfruimte, naar opleidingsniveau (in %; n=250)

locatie en inrichting	opleidingsniveau			totaal	Cramèrs V	sign.
	laag	midden	hoog			
onvoldoende (1 - 5)	11,8	4,1	18,3	12,8		
voldoende (6 - 8)	74,5	84,9	68,3	74,4		
goed (9 - 10)	13,7	11,0	13,5	12,8		
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	0,14	

Verandering

Wanneer we kijken naar verschillen in de ervaren verandering in kwaliteit (Tabel 8.21), zien we dat er tussen de verschillende opleidingsniveaus andere ervaringen zijn. Alhoewel bij alle opleidingsniveaus de meeste ouders geen veranderingen ervaren, blijkt dat lager opgeleiden in geen enkel geval stellen dat de kwaliteit verbeterd is. De groep lager opgeleiden ouders die stelt dat de kwaliteit van het overblijven is

verslechterd (19%) is echter twee keer zo groot als de andere onderscheiden groepen (midden 10%; hoog 8%).

Tabel 8.21 – Verandering van de kwaliteit van het overblijven sinds schooljaar 2006/07, naar opleidingsniveau (in %; n=244)

kwaliteit	opleidingsniveau			totaal	<i>Cramèrs V</i>	sign.
	laag	midden	hoog			
verslechterd	18,5	9,5	7,8	10,7		
niet veranderd	81,5	78,4	81,9	80,7		
verbeterd	0,0	12,2	10,3	8,6		
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	0,15	*

8.8 Verbeterpunten

De ouders hebben in een open vraag ook hun wensen kenbaar gemaakt; deze kunnen worden geordend naar een aantal onderwerpen. Hierna volgt een overzicht van de wensen – deels in de eigen bewoordingen van de ouders. Een en ander geeft een aardige impressie van het reilen en zeilen tijdens de overblijf.

Kwaliteit overblijfkraften

Meer overblijf ‘personeel’. Professionele opvangkrachten aanstellen met motivatie voor deze leeftijd en affiniteit met de eigenwijsjes van deze tijd. Benader indien mogelijk een nieuwe verse generatie (jongere begeleiders). Stel hogere eisen aan overblijfkraften. De overblijfkraften moeten in ieder geval Nederlands verstaan, spreken en de regels kennen. Ze mogen goed de wind er onder hebben, maar overblijven is geen detentie: ga niet met kinderen om alsof het gevangenen zijn. Kinderen hebben recht op een gezellige lunchpauze; laat ze uitrusten als ze moe zijn (kleuters); benader ze positief en schreeuw niet tegen ze. Zorg voor minder conflictsituaties; houd scherp in de gaten wanneer ruzies ontstaan en of er wordt gepest; creëer uitdagende activiteiten tijdens opvang en verlaag voor de kinderen de drempel om in conflictsituaties hulp te vragen. Zorg voor beter en meer overzicht als er te vaak ruzies en vechtpartijen zijn; zet meer professionele krachten in (ter ondersteuning). Maak het vooral gezelliger en leuker voor de kinderen. Bied meer leuke en creatieve activiteiten aan.

Overblijfkraften doen vaak maar wat. Leer ze hoe ze orde moeten houden in een groep en hoe ze het beste op een prettige manier met de kinderen om kunnen gaan. Vergroot de kwaliteit van de overblijfkraften en laat ze een goede opleiding volgen voordat ze beginnen. Zorg voor eenduidige regels (die ook bij de ouders bekend zijn). Verduidelijk de regels aan de overblijfkraften; geef ze tips hoe om te gaan met kin-

deren. Maar geef kinderen ook de ruimte om (net als volwassenen) met elkaar te kunnen praten tijdens het overblijven en laat ze (taal)spelletjes zoals galgje met elkaar doen.

Eten is een sociaal moment. Tijdens het overblijven is er weinig sprake van verbondenheid tussen de kinderen onderling en verbondenheid met de overblijfkracht. Er zit vaak geen structuur in de aanpak van de overblijfkrachten. Laat kinderen wachten totdat alle kinderen aanwezig zijn alvorens met eten te beginnen. Probeer samen aan een gedekte tafel ‘echt’ te lunchen, verstrek schoolmelk, een warme maaltijd (magne-tron), fruit, in plaats van uit de broodtrommel te eten en zo snel mogelijk naar buiten te gaan. Laat begeleiders samen met de kinderen aan tafel zitten in plaats van dat ze rond ijsberen. Besteed meer aandacht aan eetgewoontes van kinderen: geef langzame-re eters ook de tijd geven om rustig te eten en dat ze niet snel-snel naar buiten moeten; let er op dat kinderen hun eigen brood eten en hun drinken opdrinken. Stimuleer de verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid kinderen en stimuleer dat ze gezond eten. Aan overblijfkrachten moet meer zelfstandigheid worden gegeven. Ze zijn vaak erg afhankelijk van de leerkrachten. Geef ze een korte training in praktische vaardig-heden en pedagogiek. Als een overblijfkracht niet naar wens functioneert, zorg dan voor scholing of voor vervanging.

Kwaliteit overblijfruimtes

Zorg voor een betere locatie: weg met die ongezellige, saaie en kale lokalen; klee-d de overblijfruimtes leuk aan; ga eten in een andere ruimte dan in de eigen klas om extra belasting voor de leerkracht te voorkomen (rommel in lokaal); er zou een apart, spe-ciaal ingericht overblijflokaal moeten komen met meer speelmateriaal (ook voor bui-ten). Zorg voor hoekjes waar kinderen zich terug kunnen trekken (even voor tv bij vermoeidheid), zodat er ook een rustpunt is voor de kinderen.

Communicatie met ouders

Zet in op een betere communicatie tussen overblijfkrachten en ouders. Maak duidelij-ke afspraken hierover. Leer overblijfkrachten beter te communiceren met de ouders, want de communicatie is vaak superslecht. Licht ouders in wanneer het niet goed gaat en wat er niet goed gaat bij de tussenschoolse opvang. Bel ouders ook terug als ze contact zoeken.

Prijs

Het overblijven is te duur geworden. Verlaag de prijs, want het prijsverschil is toch heftig met een jaar geleden als je genooddaakt bent om je kinderen over te laten blij-ven. Iedere portemonnee is toch anders. Eigenlijk zou het overblijven gratis moeten zijn.

8.8 Samenvattend

Onder ouders van kinderen op de als good practice beoordeelde scholen is een enquête gehouden. Deze geeft zicht op het gebruik van de overblijfsvoorziening, de motieven die ten grondslag liggen aan dit gebruik, de beoordeling van (verschillende aspecten van) deze voorziening en ten slotte de door ouders ervaren verandering in kwaliteit sinds dit schooljaar. De enquête is door 273 ouders van acht scholen ingevuld.

Gebruik van de overblijfsvoorziening

De ouders geven aan dat gemiddeld 1,6 kind per gezin gebruik maakt van de overblijfsvoorziening. Er zijn hierbij kleine verschillen tussen de acht scholen te zien. Verder komt naar voren dat hoger opgeleide ouders gemiddeld meer overblijfskinderen per gezin hebben dan de andere ouders.

Motieven

Waarom laten ouders hun kinderen overblijven? De meest genoemde reden om kinderen te laten overblijven is werk of studie. Verder noemen ouders ook vaak de te grote afstand tussen school en thuis, de behoefte aan tijd voor zichzelf, het beleid van school en incidentele afwezigheid van ouders rond lunchtijd. Hoger opgeleide ouders blijken significant vaker werk of studie als reden aan te voeren dan de andere ouders.

Beoordeling overblijven

De ouders blijken vrij positief te zijn over de verschillende aspecten van de tussenschoolse opvang. Gemiddelde rapportcijfers met betrekking tot de prijs-kwaliteitsverhouding, de organisatie van het overblijven, de kwaliteit van de overblijfskrachten, de informatieverstrekking en communicatie, de sfeer tijdens het overblijven en de locatie en inrichting van de overblijfsruimte liggen allemaal rond de 7. Hierbij geeft tussen de 10 en 20% van de ouders een onvoldoende, terwijl een iets kleiner aandeel een 9 of 10 geeft. Bij de beoordeling van het overblijven zijn er wel verschillen tussen de drie opleidingsniveaus die zijn onderscheiden. De lager en hoger opgeleiden geven voor de prijs-kwaliteitsverhouding vaker een onvoldoende, maar ook vaker een 9 of 10. Voor de organisatie geldt dat de hoog opgeleiden wederom vaker een onvoldoende maar ook vaker een 9 of 10 geven. De kwaliteit van de overblijfskrachten wordt door lager en hoger opgeleiden slechter beoordeeld dan door de ouders uit de midden-categorie. Bij de beoordeling van informatieverstrekking en communicatie en de sfeer tijdens het overblijven zijn er nauwelijks verschillen naar opleidingsniveau. Ten slotte blijkt wat betreft de locatie en inrichting van de overblijfsruimte deze door zowel hoger als lager opgeleide ouders vaker met een onvoldoende wordt beoordeeld, maar ook vaker met een 9 of 10.

Verandering en verbeterpunten

Een overgrote meerderheid van de ouders (ruim 80%) geeft aan dat de kwaliteit van de tussenschoolse opvang met ingang van het schooljaar 2006/07 niet of nauwelijks is veranderd. Minder dan 10% geeft aan dat de kwaliteit is verbeterd, terwijl ruim 10% aangeeft dat deze juist is verslechterd. Er zijn hierbij significante verschillen in relatie tot het ouderlijk opleidingsniveau: lager opgeleiden oordelen negatiever over de veranderde kwaliteit. De wensen van ouder met betrekking tot de opvang hebben betrekking op de kwaliteit van de overblijfkraften, de kwaliteit van de ruimtes, de communicatie en de prijs.

9 Samenvatting

9.1 Inleiding

In deze samenvatting wordt verslag gedaan van een onderzoek naar tussenschoolse opvang. Hierna volgt allereerst een beschrijving van de aanleiding, onderzoeksvragen, -opzet en -uitvoering. Daarna worden de belangrijkste empirische resultaten samengevat. De samenvatting wordt afgesloten met de belangrijkste uitkomsten per onderzoeksvraag.

9.2 Aanleiding, onderzoeksvragen, -opzet en –uitvoering

Op 1 augustus 2006 is de wetwijziging (artikel 45 WPO) in werking getreden die de verantwoordelijkheid voor het overblijven formeel vastlegt. Schoolbesturen zijn verantwoordelijk voor het (laten) organiseren van een overblijfvoorziening, krijgen middelen voor ondersteuning van de organisatie van de tussenschoolse opvang en scholing van overblijfmedewerkers. Om de positie van ouders bij het overblijven te versterken, heeft de oudergeleding van de medezeggenschapsraad instemmingsrecht gekregen over de wijze waarop het schoolbestuur een voorziening van de leerlingen regelt (artikel 13 sub f WMS/artikel 9c WMO 1992). Deze ontwikkelingen raken de relatie tussen verschillende actoren bij het overblijven.

Teneinde meer zicht te krijgen op de situatie rond het overblijven en de gevolgen van de wetwijziging, heeft de Programmacommissie Beleidsgericht Onderzoek Primair Onderwijs (BOPO) het ITS van de Radboud Universiteit Nijmegen verzocht een onderzoek uit te voeren dat een antwoord moet geven op de volgende vragen:

1. Welke varianten van tussenschoolse opvang kunnen worden onderscheiden en welke rol spelen schoolbeleid, (onderwijs)personeel en huisvesting daarbij? Is daarbij sprake van verschillende varianten binnen de brede school enerzijds en reguliere basisscholen anderzijds?
2. Welke factoren bepalen de vraag naar tussenschoolse opvang? Zijn er daarbij ook verschillen tussen categorieën van ouders? Bestaat er een relatie tussen de vraag van categorieën ouders en de kwaliteit van de opvangvoorzieningen?

3. Welke verwachte en daadwerkelijke gevolgen heeft de wetswijziging ten aanzien van het overblijven (vanaf 2006) voor de vraag naar en organisatie van de tussenschoolse opvang?
4. Zijn er voorbeelden van ‘good practices’ die overdraagbaar zijn naar andere scholen binnen vergelijkbare contexten zoals platteland, stad, veel achterstandskinderen, veel allochtone kinderen, etc.?
5. Welke verschillen (in opzet, financiering, mate van professionalisering) zijn er tussen Nederland en andere Europese landen? Wat kan Nederland hiervan leren?
6. Wat kan een oplossing bieden voor de spanning tussen de toename van arbeidsmarktparticipatie (minder vrijwilligers beschikbaar voor verzorgen tussenschoolse opvang én toename gebruik) en daardoor een toename van de druk op tussenschoolse opvang?

Het onderzoek, dat in de periode 2006-2007 is uitgevoerd, bestond uit verschillende fasen: (1) een literatuurstudie en (internationale) panelraadpleging, (2) websurveys onder schoolleiders en overblijfcoördinatoren, (3) case studies (‘good practices’), (4) een schriftelijk survey onder ouders, (5) expert raadpleging, (6) analyse en eindrapportage.

De *literatuurstudie* en de internationale *panelraadpleging* hadden tot doel om de organisatie en uitvoering van tussenschoolse opvang in Nederland en een aantal Europese landen in kaart te brengen en om tot een theoretische inkadering te komen.

Voor de *websurveys* zijn schoolleiders van basisscholen en overblijfcoördinatoren benaderd, met als doel zicht te krijgen op specifieke varianten in de tussenschoolse opvang. Aan deze surveys hebben 390 schoolleiders en 94 overblijfcoördinatoren meegewerkt. In totaal is er informatie verkregen van een representatieve steekproef van 425 verschillende scholen.

Bij de beschrijving van de onderzoeksresultaten staat het onderscheid tussen reguliere scholen en brede scholen centraal. Onder brede scholen verstaan we, in navolging van het Ministerie van OCW, een samenhangend netwerk van toegankelijke en goede voorzieningen voor kinderen, jongeren en gezin, met de school als middelpunt. Niet alleen is er een relatie gelegd met het onderscheid reguliere-brede school, maar daarnaast ook nog met een aantal achtergrondkenmerken van de scholen, zoals de mate van stedelijkheid (stad-platteland), het aandeel achterstandsleerlingen en de denominatie.

Op basis van de resultaten van het websurvey zijn 13 scholen (‘cases’) geselecteerd. Het doel van deze *case studies* was enerzijds verdiepend inzicht te verkrijgen in de totstandkoming, de kenmerken en het functioneren van varianten van overblijven binnen een diversiteit aan contexten (platteland - stad, veel - weinig achterstandskinderen, etc.). Anderzijds was het de bedoeling goede voorbeelden van overblijven te

beschrijven, die van nut kunnen zijn voor scholen die in hun beleid meer aandacht willen schenken aan het optimaliseren van de tussenschoolse opvang.

Onder ouders van de geselecteerde case studies is een *schriftelijk survey* afgenomen. Hieraan stonden het gebruik van de voorziening, de motieven die bij ouders ten grondslag liggen aan dit gebruik en de beoordeling van de tussenschoolse opvang centraal. Aan dit survey hebben in totaal 273 ouders deelgenomen, afkomstig van acht scholen.

Gedurende de uitvoering van het onderzoek is herhaaldelijk gebruik gemaakt van *expertraadpleging*.

9.3 De belangrijkste bevindingen

Hierna volgt eerst een beknopte beschrijving van de belangrijkste onderzoeksresultaten. Op basis daarvan worden vervolgens de onderzoeksvragen beantwoord.

1. Op bijna alle basisscholen blijven leerlingen tussen de middag over. Nagenoeg alle scholen beschikken over faciliteiten voor die opvang. Openbare scholen beschikken over minder faciliteiten om de leerlingen tussen de middag over te laten blijven dan protestants-christelijke scholen, katholieke scholen en overig bijzondere scholen. Bijna de helft van alle basisscholen maakt gebruik van een gemeenschapsruimte of aula tijdens het overblijven. Op een kwart van de scholen worden alle klaslokalen gebruikt.
2. Scholen die niet over overblijffaciliteiten (i.c. geschikte overblijfruimten) beschikken, zijn doorgaans een samenwerkingsverband aangegaan met een organisatie voor kinderopvang of buitenschoolse opvang, met een buurthuis of kinderdagverblijf, of er wordt een ruimte gehuurd in de buurt van de school of er wordt gebruik gemaakt van gastouders. Een andere belangrijke reden om een samenwerkingsverband aan te gaan is dat de schoolteams doorgaans minder tijd willen besteden aan tussenschoolse opvang, omdat zij tussen de middag op een rustige manier willen kunnen lunchen.
3. Op bijna de helft van de scholen organiseert de schoolleiding het overblijven. Op 39% van de scholen is daarvoor een speciale overblijfcommissie in het leven geroepen (waar de schoolleider soms ook zitting in heeft). Op bijna een vijfde van de scholen wordt het overblijven door ouders georganiseerd. De werving en begeleiding van overblijfkrachten gebeurt doorgaans door een overblijfcommissie of door de schoolleiding. De financiële organisatie van het overblijven is op een belangrijk deel (39%) van de scholen in handen van de overblijfcommissie en op bijna een kwart van de scholen van de schoolleiding. De ouders nemen dit op 15% van de scholen voor hun rekening. De overblijfcommissie verzorgt op bijna

de helft van de scholen de aanschaf van materiaal voor het overblijven. Op bijna een kwart van de scholen is dit de taak van de schoolleiding. Op circa een vijfde van de scholen hebben ouders dit op zich genomen.

4. De schoolleiding verstrekt op een ruime meerderheid van de scholen informatie over het overblijven aan de ouders. Op ruim een derde van de scholen is dit (ook) de taak van de overblijfcommissie. Het oplossen van knelpunten is op de overgrote meerderheid (85%) van de scholen de taak van de schoolleiding of overblijfcommissie.
5. Op iets meer dan de helft van de scholen zijn het vrijwilligers met een vergoeding, c.q. ouders met een vergoeding die toezicht houden bij het overblijven. De situatie met externe professionele overblijfkrachten die een vaste betaling ontvangen (van bijvoorbeeld een kinderopvanginstelling) komt minder vaak voor. Minder vaak houden leerkrachten of ouders als onbetaalde overblijfkraacht toezicht. Op reguliere scholen zijn er gemiddeld vijf en op brede scholen gemiddeld zes overblijfkraachten actief.
6. De wetswijziging (artikel 45 WPO) heeft er niet toe geleid dat scholen maatregelen zijn gaan treffen om voor de leerlingen een prettiger overblijfomgeving te creëren. Op de overgrote meerderheid (93%) van de scholen zijn maatregelen genomen om leerlingen zo aangenaam mogelijk bezig houden. Deze maatregelen zijn echter niet getroffen in verband met de wetswijziging. Op een ruime meerderheid (86%) van de scholen waren deze maatregelen namelijk al eerder genomen. Een meerderheid (60%) van de schoolleiders geeft aan dat het schoolterrein geschikt is gemaakt voor het eten en spelen in de middagpauze. Volgens bijna de helft (48%) van de schoolleiders is ook het schoolgebouw geschikt gemaakt. Op 41% van de scholen zijn aparte ruimten voor bepaalde groepen leerlingen toegewezen. Een derde (34%) van de groepen heeft een eigen klaslokaal. Deze maatregelen waren veelal ook al genomen voorafgaande aan de wetswijziging.
7. Scholen met een (inter)actief beleid hebben vaker een visie op tussenschoolse opvang ontwikkeld dan scholen die zich passief opstellen ten aanzien van het overblijven. Brede scholen laten vaker dan ‘doorsnee’ scholen het overblijven door instellingen voor kinderopvang, als een van de brede school partners, organiseren. De mate waarin scholen (inter)actief beleid voeren ten aanzien van kinderopvang heeft geen invloed op de kwaliteit van het overblijven. Op ruim driekwart van de scholen is de kwaliteit hetzelfde gebleven sinds de veranderde wetgeving. Op een vijfde van de scholen is de kwaliteit verbeterd en heeft de wetswijziging het overblijven op een hoger plan getrokken. De kwaliteit is slechts op een enkele school verslechterd.

8. Op maandag, dinsdag en donderdag blijven gemiddeld tussen de 63 en 68 'vaste' leerlingen over op een school (25-28% van alle leerlingen). Op vrijdagen ligt dit gemiddelde een stuk lager: 42 leerlingen en op woensdagen blijven er niet meer dan 5 over (resp. 15 en 1%). Overblijfkrachten houden gemiddeld op 19 leerlingen toezicht. Gemiddeld bestaat een groep uit minimaal 10 en maximaal 25 leerlingen.
9. Overblijfkrachten houden zich op bijna alle scholen met name bezig met het toezicht houden op het eten en bij het (binnen en buiten) spelen. Op een derde van scholen hebben de overblijfkrachten als taak de contacten met leerkrachten te onderhouden. Een klein deel van de overblijfkrachten houdt de financiën bij en is belast met de organisatie van het overblijven. Op bijna alle scholen zijn de belangrijkste taken van de overblijfcoördinatoren: de organisatie van het overblijven, de overblijfkrachten aansturen en het onderhouden van de contacten met leerkrachten. Op de reguliere scholen zijn overblijfcoördinatoren vaker betrokken bij de organisatie van het overblijven en houden ze vaker de financiën bij dan op brede scholen. Op brede scholen is de organisatie voor het overblijven ook vaker in handen gelegd van een instelling voor kinderopvang. Op brede scholen wordt vaker brood en fruit aan de leerlingen verstrekt dan op reguliere scholen.
10. Ouders betalen gemiddeld € 1,25 per keer wanneer hun kinderen regelmatig overblijven en gemiddeld € 1,75 wanneer hun kinderen incidenteel overblijven. De kosten voor ouders kunnen variëren van € 0,55 per keer (bij gebruik van een maandkaart) tot € 3,50 per keer (inclusief eten en/of drinken). De kosten stijgen als er tijdens het overblijven eten en/of drinken wordt verstrekt.
De gemiddelde prijs voor het overblijven op scholen die een organisatie in de arm hebben genomen ligt € 0,60 hoger dan de gemiddelde prijs op scholen die niet met een externe organisatie in zee zijn gegaan (respectievelijk € 1,70 en € 1,10). Ouders van kinderen in stedelijke gebieden betalen over het algemeen minder voor het overblijven. Naarmate er meer kinderen uit een gezin op een school overblijven, betalen ouders doorgaans een lager bedrag.
11. Op scholen die de tussenschoolse opvang hebben uitbesteed, zijn in driekwart van de gevallen de kosten voor de ouders gestegen. Met betrekking tot de scholen die de tussenschoolse opvang zelf organiseren gaat het om een kwart van de gevallen. Bij de scholen die een organisatie in de arm hebben genomen, zien we dat de prijs van het overblijven omhoog is gegaan en het aantal overblijvende kinderen is gedaald door de toegenomen kosten. Met name voor ouders met kinderen op scholen in (zeer) sterk verstedelijkte gebieden zijn de kosten voor het overblijven sinds de wetwijziging gestegen. Vooral ouders van 'pretoverblijvers' (kinderen die overblijven terwijl hun ouders thuis zijn) zijn afgehaakt.

12. Volgens schoolleiders is de kwaliteit vaker verbeterd op scholen die de tussenschoolse opvang hebben uitbesteed (35%) dan op scholen die de tussenschoolse opvang niet hebben uitbesteed (17%). De communicatie tussen de nieuwe organisatie en de ouders is vaak afstandelijk (ook letterlijk) en vormt daarmee een knelpunt. Personele zaken (werving, selectie en uitstroom van overblijfskrachten) worden echter in mindere mate als een knelpunt percipiëren. Schoolleiders geven tevens aan dat de kwaliteit van de tussenschoolse opvang beter is geworden.
13. Overblijfskrachten krijgen gemiddeld € 7 per uur als vergoeding. De hoogst genoemde uurvergoeding bedraagt € 15. Daartegenover staat dat er ook overblijfskrachten zijn die geen geld ontvangen. Overblijfskrachten krijgen jaarlijks een maximum van € 997 betaald. Het jaarmaximum op reguliere scholen is gemiddeld € 1165; voor brede scholen ligt het gemiddelde veel lager: € 313. Dit komt omdat overblijfskrachten op brede scholen gemiddeld minder uren toezicht houden dan op reguliere scholen.
14. Het overblijven wordt als hectisch ervaren en schoolteams zijn blij dat de kinderen na de lunch even de school uit zijn. Volgens schoolleiders zijn de grootste knelpunten met betrekking tot het overblijven: het grote aantal overblijvers, het vinden en behouden van geschikte overblijfskrachten, huisvesting, toezicht op de praktische organisatie en het omgaan met lastige leerlingen.
Schoolleiders in zeer sterk verstedelijkte gebieden signaleren in sterkere mate als knelpunten de geringe ondersteuning van het schoolbestuur en een negatieve opstelling van het schoolteam ten aanzien van het overblijven dan in minder verstedelijkte gebieden. Schoolleiders van scholen in (zeer sterk) verstedelijkte gebieden hebben ook vaker problemen met het grote aantal overblijvers, het vinden van geschikte overblijfskrachten, het omgaan met lastige leerlingen en klachten van ouders dan schoolleiders in minder stedelijke gebieden.
Schoolleiders van scholen in minder stedelijke gebieden signaleren vaker problemen met een wisselend aantal overblijvers en het regelen van (vervanging voor) overblijfskrachten.
Het ontbreken van materiële faciliteiten vormt volgens schoolleiders in (zeer) sterk stedelijke en in weinig stedelijke gebieden vaker een knelpunt. Het afhandelen van de financiële aspecten van het overblijven is over de hele linie een groot probleem, behalve op scholen in niet-stedelijke gebieden.
Schoolleiders van scholen die de tussenschoolse opvang hebben uitbesteed, hebben minder vaak problemen bij het vinden van geschikte overblijfskrachten (resp. 45 en 60%) dan schoolleiders van scholen die het overblijven zelf regelen en hebben in mindere mate te maken met een gebrek aan ondersteuning van het schoolbestuur (resp. 8 en 15%).

Schoolleiders van scholen die de opvang hebben uitbesteed, hebben daarentegen vaker problemen dan scholen die de opvang zelf regelen bij het behouden van geschikte overblijfkrachten (resp. 41 en 32%), onduidelijkheid over verantwoordelijkheden (resp. 14 en 6%), het regelen van (vervanging voor) overblijfkrachten (resp. 24 en 11%), de huisvesting van het overblijven (resp. 65 en 57%) en klachten van ouders (resp. 32 en 18%).

15. Ruim driekwart (78%) van de overblijfcoördinatoren is (zeer) tevreden over de kwaliteit van het overblijven. Driekwart van hen is van mening dat de kwaliteit van het overblijven sinds de wetswijziging in augustus 2006 gelijk is gebleven; ruim een vijfde stelt dat de kwaliteit is toegenomen. Volgens een ruime meerderheid van de coördinatoren zou de kwaliteit van het overblijven worden verbeterd door te zorgen voor (meer) scholing voor overblijfkrachten. Overblijfcoördinatoren beschouwen als grootste knelpunten: het vinden en behouden van geschikte overblijfkrachten, gebrek aan deskundigheid van overblijfkracht(en) en onvoldoende materiële faciliteiten. Overblijfcoördinatoren op brede scholen constateren vaker dan die op reguliere scholen knelpunten met betrekking het vinden van geschikte overblijfkrachten, met de geringe beschikbaarheid van overblijfkrachten, het gebrek aan deskundigheid van overblijfkrachten en het extra werk voor leerkrachten. Overblijfcoördinatoren verwachten in de toekomst knelpunten met betrekking tot gebrek aan ruimte, het stijgend aantal overblijfkinderen, storend gedrag van overblijfkinderen en gebrek aan overblijfbegeleiders. Overblijfcoördinatoren op brede scholen verwachten vaker knelpunten met betrekking tot gebrek aan professionaliteit van overblijfbegeleiders en belasting voor de leraren, omdat ze minder een beroep kunnen doen op overblijfkrachten en geconfronteerd worden met ondeskundige overblijfkrachten. Bijna tweederde van de overblijfcoördinatoren heeft behoefte aan scholing.
16. Scholen trachten doorgaans een zo passend mogelijke vormgeving van de tussenschoolse opvang te creëren die aansluit bij de wensen van ouders. Wanneer scholen een duidelijke visie op papier hebben gezet met betrekking tot de tussenschoolse opvang is dat voor hen veelal een goed uitgangspunt (geweest) om maatregelen te nemen om de kwaliteit ervan te verbeteren. Bij de scholen die de keuze maken voor een continurooster heeft het overblijven een meer verplichtend karakter dan het traditionele rooster met een langere middagpauze. Als voordelen van een continurooster worden genoemd: sluit aan bij wensen van ouders, leerlingen en leerkrachten hebben na schooltijd meer tijd voor ontspanning en er is een verdieping van de relatie leerkracht en leerlingen mogelijk. Nadelen van een continurooster zijn: extra belasting voor de leerkrachten en de schoolorganisatie.

17. Het optimaal functioneren van het partnerschap tussen schoolteams, overblijfkrachten en ouders wordt met name positief beïnvloed als afspraken, overlegstructuren en verantwoordelijkheden duidelijk zijn, overblijfcoördinatoren en overblijfkrachten zich hebben laten bijscholen, leerkrachten en overblijfkrachten met elkaar als ‘professionals’ omgaan en de mate waarin betrokkenen bereid zijn van de tussenschoolse opvang een succes te maken.

18. Het realiseren van een kwalitatief goede tussenschoolse opvang hangt op een aantal scholen samen met de beslissing om de organisatie in handen te leggen van een externe overblijfororganisatie en op een deel van de scholen om het overblijven te professionaliseren. Bij vier van de 13 ‘good practice’ scholen heeft het bestuur, met instemming van oudergeleding MR, de bakens verzet en is een professionele organisatie in de arm genomen. Motieven om het overblijven uit te besteden waren: het personeel heeft recht op een pauze en de school wil een betere kwaliteit van de tussenschoolse opvang kunnen bieden.
Personeel ervaart het inschakelen van een externe organisatie doorgaans als een verademing en zijn blij hun handen vrij te hebben om zich te kunnen concentreren op hun onderwijstaken. Het personeel op scholen die de opvang hebben uitbesteed zijn over het algemeen zeer tevreden met deze beslissing, omdat het veel meer rust geeft tussen de middag en het als zeer prettig ervaren wordt dat een externe organisatie ‘alles’ regelt met betrekking tot de tussenschoolse opvang. Naar eigen zeggen kan men zich (weer) volledig richten op de onderwijskundige taken en voelt men zich verlost van de last van de verantwoordelijkheid voor de opvang. Een deel van de schoolleiders en coördinatoren is van mening dat externe organisaties (nog) te weinig pedagogische kwaliteiten in huis hebben om kinderen optimaal tussen de middag te begeleiden. Dit komt omdat deze organisaties vaak recentelijk zijn gestart met hun activiteiten op scholen en het onderwijspersoneel soms nog twijfelt aan hun vakkennis om een adequaat pedagogisch klimaat te kunnen scheppen tijdens het overblijven dat passend is bij hun school.

19. Het is zeer lastig om inzicht te krijgen in het inkomsten- en uitgavenpatroon van scholen met betrekking tot de tussenschoolse opvang. Schoolbesturen, schoolleiders en externe overblijfororganisaties kunnen of willen doorgaans geen inzicht verschaffen in de begrotingen met betrekking tot het overblijven en hoe scholen het geld dat hen is toebedeeld (willen gaan) besteden. Schoolleiders en overblijfcoördinatoren hebben niet altijd zicht op de subsidies van schoolbesturen voor ondersteuning van de organisatie van de tussenschoolse opvang en scholing van overblijfmedewerkers en de verhouding tussen inkomsten via de ouders en uitgaven aan materialen en kosten overblijfkrachten.

20. Overblijfcoördinatoren en overblijfkrachten zijn in de regel (zeer) positief over de cursussen deskundigheidsbevordering die men heeft gevolgd.
21. Gemiddeld 1,6 kind per gezin maakt gebruik van de overblijfvoorziening. Hoger opgeleide ouders hebben gemiddeld meer overblijfkinderen per gezin. Redenen om kinderen te laten overblijven zijn: werk of studie. Andere redenen: de te grote afstand tussen school en thuis, de behoefte aan tijd voor zichzelf. Hoger opgeleide ouders geven vaker werk of studie op als reden om gebruik te maken van de overblijfvoorziening.
22. Ouders zijn vrij positief over de tussenschoolse opvang. Gemiddelde rapportcijfers met betrekking tot de prijs-kwaliteitsverhouding, de organisatie van het overblijven, de kwaliteit van de overblijfkrachten, de informatieverstrekking en communicatie, de sfeer tijdens het overblijven en de locatie en inrichting van de overblijfruimte liggen allemaal rond de 7.
23. Een overgrote meerderheid van de ouders (ruim 80%) geeft aan dat de kwaliteit van de tussenschoolse opvang met ingang van het schooljaar 2006/07 niet of nauwelijks is veranderd. Minder dan 10% geeft aan dat de kwaliteit is verbeterd, terwijl ruim 10% aangeeft dat deze juist is verslechterd. Lager opgeleiden oordelen negatiever over de veranderde kwaliteit.

9.4 Beantwoording van de onderzoeksvragen

Per onderzoeksvraag worden nu de belangrijkste uitkomsten weergegeven.

Onderzoeksvraag 1: Welke varianten van tussenschoolse opvang kunnen worden onderscheiden en welke rol spelen (onderwijs)personeel, huisvesting en schoolbeleid daarbij? Is daarbij sprake van verschillen tussen brede scholen enerzijds en reguliere basisscholen anderzijds?

Uit de enquête onder schoolleiders blijkt dat er twee varianten van tussenschoolse opvang kunnen worden onderscheiden:

- *onderwijsgebonden opvang* (scholen die zelf het overblijven verzorgen): de overgrote meerderheid van de scholen (85%) heeft de organisatie van de tussenschoolse opvang zelf in handen (genomen);
- *de school als makelaar* (scholen die het overblijven uitbesteden): 15% van de scholen heeft de tussenschoolse opvang uitbesteed aan een externe organisatie.

Allereerst blijkt dat het beleid met betrekking tot de tussenschoolse opvang in de praktijk wordt bepaald door de schoolleiding en dat het bestuur, dat eigenlijk de eindverantwoordelijkheid heeft volgens artikel 45 WPO, hooguit op de achtergrond een rol speelt. Maar dat geldt niet alleen voor het beleid, maar ook voor de uitvoering. De rol van schoolbeleid, (onderwijs)personeel en huisvesting verschilt tussen de twee genoemde opvangvarianten.

Schoolbeleid

De meeste scholen hebben na de wetswijziging met een frisse blik gekeken naar de afstemming tussen vraag en aanbod van de tussenschoolse opvang, de organisatie en de kosten tegen het licht gehouden, beschikbare middelen geïnvesteerd en in overleg met de oudergeleding van de MR een keuze gemaakt voor een nieuwe aanpak ten behoeve van de verbetering van de kwaliteit via professionalisering van de medewerkers en inschakeling van een externe organisatie.

Op bijna al de in het kader van de ‘good practices’ bezochte vinden de directies en overblijfcoördinatoren het van groot belang dat kinderen in een aangename en ontspannen, veilige en prettige huiselijke sfeer kunnen lunchen. De tussenschoolse opvang wordt als een essentiële schakel in het dagarrangement gezien. Op vrijwel alle scholen vindt men het belangrijk dat het pedagogisch klimaat van het overblijven aansluit bij het schoolklimaat.

Opvallend is dat binnen de onderwijsgebonden opvang de schoolleiding zich nu nadrukkelijker is gaan bezighouden met de uitvoering van de overblijfregeling. Het is de vraag of het een wenselijke situatie is dat de schoolleiding zowel bij de organisatie als bij de uitvoering van de overblijfregeling zoveel invloed heeft. Als spin in het web van de tussenschoolse opvang biedt deze positie voor de schoolleiding mogelijkheden om bij de aanschaf van materialen te manipuleren tussen wat bestemd is voor de school als collectief bezit en/of de tussenschoolse opvang.

Wanneer de school een externe organisatie in de arm heeft genomen, heeft zij alle facetten van de tussenschoolse opvang overgedragen. Die organisatie regelt het totale plaatje van de tussenschoolse opvang. Brede scholen hebben vaker de organisatie van het overblijven (incl. werven en begeleiden van overblijfkrachten, financiële organisatie, aanschaf materiaal, informatie verstrekken aan ouders, oplossen van knelpunten) in handen van een instelling voor kinderopvang gelegd dan reguliere scholen.

Personeel

Bij de start van de school-als-makelaar variant ontstaat er vaak onrust bij de overblijfkrachten over hun positie; bij deze variant blijft er ook na de start vaker onrust bij leerkrachten over de huisvesting en zijn er ook vaker klachten van ouders. Schoolleiders van dergelijke scholen signaleren vaker problemen dan schoolleiders die de opvang zelf regelen knelpunten bij het behouden van geschikte overblijfkrachten, onduidelijkheid over verantwoordelijkheden, het regelen van (vervanging voor)

overblijfkrachten, de huisvesting van het overblijven en klachten van ouders. Bij de inschakeling van een instelling voor kinderopvang verliezen overblijfkrachten hun autonomie en de hogere overheadkosten worden verhaald op de ouders. Deze veranderingen zullen er (mede) toe bijdragen dat er problemen ontstaan in de personele sfeer (afschuiven van verantwoordelijkheden, conflicten, ‘ontslag nemen’) en in de relatie tot de ouders.

Uit de enquête onder overblijfcoördinatoren blijkt dat coördinatoren op brede scholen vaker dan hun collega’s op reguliere scholen knelpunten constateren met betrekking tot: het vinden van geschikte overblijfkrachten, de geringe beschikbaarheid van overblijfkrachten, het gebrek aan deskundigheid van overblijfkrachten en het extra werk voor leerkrachten. Overblijfcoördinatoren op brede scholen verwachten in de toekomst vaker dan coördinatoren op reguliere scholen knelpunten met betrekking tot gebrek aan professionaliteit van overblijfbegeleiders en belasting voor de leraren. Bijna tweederde van de overblijfcoördinatoren heeft behoefte aan scholing. Verschillen tussen brede en reguliere scholen zijn er daarbij niet gevonden.

Huisvesting

De overgrote meerderheid van de scholen heeft faciliteiten om leerlingen tussen de middag te laten overblijven. Bijna de helft van alle basisscholen maakt tijdens het overblijven gebruik van een gemeenschapsruimte of aula. Op een kwart van de scholen worden alle klaslokalen gebruikt. Ongeveer een vijfde van de scholen gebruikt een vast klaslokaal voor de tussenschoolse opvang of een klaslokaal of andere ruimte die steeds voor wisselende doeleinden wordt gebruikt. Op minder dan een tiende van de scholen zijn met het oog op de wetswijziging maatregelen genomen om voor de leerlingen een prettige overblijfontgeving te creëren. Op een ruime meerderheid van de scholen waren voorheen al passende maatregelen getroffen.

Op scholen die de tussenschoolse opvang hebben uitbesteed aan een externe organisatie vindt het overblijven minder vaak plaats in alle klaslokalen dan bij scholen die het overblijven niet uitbesteden. Externe organisaties maken vaker gebruik van een aparte ruimte, die uitsluitend voor het overblijven wordt benut of van een klaslokaal of andere ruimte die voor wisselende doeleinden wordt gebruikt.

Onderzoeksvraag 2: Welke factoren bepalen de vraag naar tussenschoolse opvang? Zijn er daarbij ook verschillen tussen categorieën van ouders? Bestaat er een relatie tussen de vraag van categorieën ouders en de kwaliteit van de opvangvoorzieningen?

De meest genoemde reden om kinderen te laten overblijven is werk of studie. Verder noemen ouders ook vaak de te grote afstand tussen school en thuis, de behoefte aan tijd voor zichzelf, het beleid van school en incidentele afwezigheid van ouders rond

lunchtijd. Hoger opgeleide ouders geven vaker werk of studie als reden dan de andere ouders. Vervolgens blijkt dat in zijn algemeenheid op bepaalde dagen meer behoefte is aan opvang dan op andere, dat er grote verschillen zijn tussen stad en platteland en dat de kosten voor de ouders een relevante factor zijn.

In weinig stedelijke en niet-stedelijke gebieden zijn aanzienlijk minder 'vaste' overblijvers zijn: op alle dagen blijken er in deze gebieden ruim twee keer zo weinig leerlingen over te blijven als op scholen in stedelijke gebieden. Op scholen in weinig stedelijke en niet-stedelijke gebieden zijn 37% van alle leerlingen 'vaste overblijvers', in stedelijke gebieden zijn dit er 87%. Van grootschalig overblijven is dus alleen sprake op scholen in stedelijke gebieden.

De ouders zijn vrij positief over de tussenschoolse opvang. Rapportcijfers voor de prijs-kwaliteitsverhouding, de organisatie van het overblijven, de kwaliteit van de overblijfkrachten, de informatieverstrekking en communicatie, de sfeer tijdens het overblijven en de locatie en inrichting van de overblijfruimte liggen allemaal rond de 7. Tussen de 10 en 20% van de ouders geeft een onvoldoende, terwijl een iets kleiner aandeel een 9 of 10 geeft. Bij de beoordeling van het overblijven zijn er verschillen tussen de drie onderscheiden opleidingsniveaus. De lager en hoger opgeleiden geven voor de prijs-kwaliteitsverhouding vaker een onvoldoende, maar ook vaker een 9 of 10. Voor de organisatie geldt dat de hoogopgeleiden wederom vaker een onvoldoende maar ook vaker een 9 of 10 geven. De kwaliteit van de overblijfkrachten wordt door lager en hoger opgeleiden slechter beoordeeld dan door de ouders uit de midden-categorie. Bij de beoordeling van de informatieverstrekking en communicatie en de sfeer tijdens het overblijven zijn er geen verschillen naar opleidingsniveau. De locatie en inrichting van de overblijfruimte wordt door zowel hoger als lager opgeleide ouders vaker met een onvoldoende beoordeeld, maar ook vaker met een 9 of 10.

Uit de enquête onder ouders blijkt dat er gemiddeld 1,6 kind per gezin gebruik maakt van de overblijfvoorziening. Binnen de groep hoger opgeleide ouders is het aantal kinderen dat overblijft hoger dan binnen de groep middelbaar en lager opgeleide ouders.

Ruim 80% van de ouders geeft aan dat de kwaliteit van de tussenschoolse opvang met ingang van het schooljaar 2006/07 (d.w.z. na de wetwijziging) niet of nauwelijks is veranderd. Minder dan 10% geeft aan dat de kwaliteit is verbeterd, terwijl ruim 10% aangeeft dat deze juist is verslechterd. Lager opgeleide ouders oordelen negatiever over de veranderde kwaliteit dan middelbaar en hoger opgeleide ouders.

Onderzoeksvraag 3: Welke verwachte en daadwerkelijke gevolgen heeft de wetswijziging ten aanzien van het overblijven (vanaf 2006) voor de vraag naar en organisatie van de tussenschoolse opvang?

Er is op bijna tweederde van de scholen in de afgelopen 5 jaar een toename te constateren wat betreft het aantal overblijvende leerlingen. Op minder dan een derde van de scholen is het aantal gelijk gebleven. Iets meer dan de helft van de schoolleiders verwacht de komende 5 jaar een toename van het aantal overblijvers.

Op basis van de enquête onder schoolleiders kan worden geconcludeerd dat momenteel, in tegenstelling tot vroeger, de schoolleiders de regie van het overblijven voor een groot deel hebben overgenomen van de ouders. Echter, de gevolgen van de wetswijziging voor de optimalisering van de overblijfsituatie zijn beperkt gebleven. Op minder dan een tiende van de scholen zijn met het oog op de wetswijziging maatregelen genomen om voor de leerlingen een prettige overblijfomgeving te creëren; op een ruime meerderheid (86%) van de scholen waren voorheen al passende maatregelen getroffen. De gevolgen van de wetswijziging voor de *kwaliteit* van de overblijfvoorzieningen zijn op ruim driekwart van de scholen hetzelfde gebleven. Op een vijfde van de scholen is de kwaliteit verbeterd; slechts op een enkele school is ze verslechterd. Al deze maatregelen zijn echter *niet* getroffen in verband met de wetswijziging met betrekking overblijven. De enquête onder ouders van kinderen op de ‘good practice’ scholen laat zien dat de overgrote meerderheid van hen (ruim 80%) van oordeel is dat de kwaliteit van de tussenschoolse opvang na de wetswijziging niet of nauwelijks is veranderd. Minder dan 10% van de ouders geeft aan dat de kwaliteit is verbeterd, terwijl ruim 10% aangeeft dat deze juist is verslechterd. Op bijna tweederde van de scholen zijn volgens de schoolleiders de *kosten voor de ouders* voor het overblijven hetzelfde gebleven en op ruim een derde van de scholen zijn de kosten verhoogd. Uit de case studies volgt dat op scholen die een externe organisatie in de arm hebben genomen, de prijs van het overblijven omhoog is gegaan en het aantal overblijvende kinderen is gedaald. Dit laatste geldt echter met name voor die kinderen die overblijven terwijl hun ouders thuis zijn (‘pretoverblijvers’). De gevolgen van de wetswijziging voor de vraag naar tussenschoolse opvang zijn daarmee zeer beperkt. Uit de enquête onder overblijfcoördinatoren wordt duidelijk dat de maatregel van voormalig staatssecretaris Wijn om een maximum uurvergoeding van € 4,50 ten behoeve van het overblijven vast te stellen er op bijna de helft van de scholen in heeft geresulteerd dat *overblijfkrachten* hun baan hebben opgezegd. Ruim eenderde van de overblijfcoördinatoren zegt geen gevolgen te hebben gezien voor het personeelsbeleid.

Onderzoeksvraag 4: Zijn er voorbeelden van ‘good practices’ die overdraagbaar zijn naar andere scholen binnen vergelijkbare contexten zoals platteland - stad, veel achterstandskinderen, veel allochtone kinderen, etc.?

Bij de ‘good practices’ wordt het optimaal functioneren van het partnerschap tussen schoolteams, overblijfkrachten c.q. externe organisaties en ouders met name positief beïnvloed als afspraken, overlegstructuren en verantwoordelijkheden duidelijk zijn, overblijfcoördinatoren en overblijfkrachten zich hebben laten bijscholen, leerkrachten en overblijfkrachten als ‘professionals’ met elkaar omgaan en betrokkenen bereid zijn van de tussenschoolse opvang een succes te maken.

Het realiseren van een kwalitatief goede tussenschoolse opvang bij de ‘good practices’ hangt op een aantal scholen samen met de keuze om de organisatie in handen te leggen van een externe overblijforganisatie. Bij de meeste ‘good practices’ zijn er stappen gezet om het overblijven te professionaliseren. (Grote) verschillen tussen platteland en stad, veel en weinig achterstandsléerlingen/allochtone leerlingen zijn er niet. De organisatie van het overblijven bij ‘good practices’ in achterstandswijken én op platteland besteedt relatief veel aandacht aan het oplossen van conflicten tussen leerlingen, beweging/sport en het langdurig binden van kwalitatief sterke overblijfkrachten aan de school via scholing, betaling en extra ‘incentives’.

Dorpsscholen zijn veelal het centrum van de gemeenschap. Bij de ‘good practices’ van het overblijven vormen de overblijfouders op dorpsscholen doorgaans een hechte (supporters)club van de school. Deze ouders krijgen doorgaans veel vertrouwen en mogelijkheden om hun inbreng te laten gelden. Op grotere (stads)scholen staan ouders (iets) verder af van de school en hecht de organisatie van het overblijven veel belang aan een goede (scholing in) communicatie met betrekking tot de tussenschoolse opvang. Op scholen met relatief veel (allochtone) achterstandsléerlingen is het adequaat kunnen omgaan met kinderen met uiteenlopende culturele achtergronden een eerste vereiste voor een rustige sfeer tijdens het overblijven. Support van overblijfcoördinatoren en schoolleiding is voor overblijfkrachten van belang.

Vaak genoemde aspecten die bevorderlijk zijn voor een goed pedagogisch klimaat bij de opvang betreffen: ‘rust, reinheid, regelmaat’, een goede leidster-kind ratio (2:20), vaste overblijfkrachten op vaste dagen, overleg en een gezamenlijke visie van overblijfkrachten en leerkrachten in de aanpak van kinderen, uniforme regels waaraan iedereen zich houdt, kindvriendelijke ruimtes, voldoende en voldoende gevarieerd speelgoed, leidsters die spel kunnen initiëren, schone en veilige voorzieningen, toiletgebruik, sociale veiligheid.

Onderzoeksvraag 5: Welke verschillen (in opzet, financiering, mate van professionalisering) zijn er tussen Nederland en andere Europese landen? Wat kan Nederland hiervan leren?

Uit de internationaal comparatieve inventarisatie wat betreft de context en vormgeving van tussenschoolse opvang in een aantal Westerse landen blijkt dat er op alle aspecten enorm veel variatie bestaat – niet alleen tussen, maar ook nog binnen landen. Of er sprake is van georganiseerde opvang en zo ja, hoe die vervolgens dan wordt vormgegeven, wordt in sterke mate bepaald door een aantal contextuele (demografische, culturele, politieke en emancipatorische) kenmerken. Hierdoor is het niet altijd goed mogelijk lering te trekken uit buitenlandse ervaringen en die naar de Nederlandse situatie te transponeren.

Internationaal gezien zijn de doelstellingen van kinderopvang niet alleen gericht op arbeidsmarktparticipatie (belang van volwassene en samenleving), maar ook om het kind de zorg en aandacht te geven die het nodig heeft (belang kind). Sterker dan in ons omringende landen vinden Nederlandse moeders dat zij het best zelf voor hun kinderen zorgen en een parttimebaan kunnen nemen ('combinatiescenario'). Nederland vergrijst en in dat kader is het belangrijk om de arbeidsmarktparticipatie te optimaliseren en de verplaatsing van zorg voor het gezin naar collectieve instellingen ('uitbestedingsscenario'). Tussenschoolse opvang, aansluitende dagarrangementen, brede scholen zijn een belangrijk onderdeel van schoolsystemen van een moderne opvang waarin mannen en vrouwen arbeid en zorg combineren. Waar vrouwen niet werken zolang het gezin het *toestaat*, maar waar vrouwen (en mannen) werken omdat het gezin het *toelaat*.

In de meeste onderzochte landen krijgen de kinderen tussen de middag in (grootschalige, onpersoonlijke) schoolkantines een warme maaltijd voorgeschoteld als onderdeel van buitenschoolse opvang. De begeleiders hebben doorgaans geen professionele, opvoedkundige, scholing gevolgd (met uitzondering van Scandinavische landen). De afgelopen decennia is er in een aantal West-Europese landen sprake van een toegenomen belangstelling voor (tussenschoolse) kinderopvang. De tussenschoolse opvang is de laatste jaren in diverse landen veranderd door de toename van het aantal tweeverdieners en alleenstaande ouders, de grotere zelfstandigheid van scholen, aanzetten tot professionalisering van de tussenschoolse opvang en het kwaliteitsbeleid dat scholen voeren. Ouders worden steeds vaker als klanten of cliënten beschouwd, die eisen kunnen stellen aan de 'producten' van scholen/schoolbesturen. De wenselijkheid om ouders en ook de gemeenschap meer actief te betrekken bij de tussenschoolse opvang neemt toe. Er bestaat een aantal barrières in de praktijk die het reali-

seren van succesvolle en duurzame samenwerking tussen ouders als vrijwilligers en overblijfkrachten als professionals bij het overblijven bemoedigen.

De Nederlandse aanpak van de tussenschoolse opvang met vrijwilligers is uniek in Europa. De afgelopen jaren zijn stappen gezet om het overblijven te professionaliseren: overblijfkrachten te scholen, meer aandacht te schenken aan de kwaliteit van de meegebrachte boterham, maar ook voor de kwaliteit van spel, activiteiten en ruimte. Het is de bedoeling om het overblijven in Nederland kleinschalig en persoonlijk te houden, wat ook mogelijk is bij de relatief kleine Nederlandse scholen (bv. in vergelijking met Duitsland en Scandinavië).

Nederlandse kinderen lunchen geheel anders dan in andere Europese landen, omdat een deel van de ouders zelf de opvang tussen de middag en de lunch (willen blijven) verzorgen en er geen cultuur is om warme maaltijden te serveren op scholen. In Nederland is er belangstelling voor het concept van de 'Gezonde School', worden themabijeenkomsten georganiseerd over (op)voeding in 'ouderkamers' en is op beperkte schaal het Zweedse onderwijsmodel geïntroduceerd, met tussenschoolse opvang verzorgd door professionals. Najaar 2007 start in Rotterdam een experiment met 'brede scholen dagarrangementen'. Met deze aanpak wordt beoogd dat de kwaliteit van (en de begeleiding rondom) de lunch verbetert, de kwaliteit van het vrije spel verbetert en de effectieve leertijd wordt verlengd: lunchen wordt leren. In Frankrijk, België, Engeland, Verenigde Staten, Duitsland en Zweden zijn initiatieven gestart om de tussenschoolse opvang kwalitatief te verbeteren.

Het vertrouwen in de formele opvang zal verder toenemen als de belangen van kinderen bij de vormgeving van die opvang veel explicieter als uitgangspunt worden genomen. Daarnaast zou de formele opvang alleen een rol spelen als arbeidsmarktinstrument wanneer het niet uitsluitend als zodanig wordt benaderd, maar als de belangen van de kinderen ook daar op de eerste plaats komen.

Wat kan Nederland nu leren van de buitenlandse ervaringen? Aan een aantal aspecten wordt in het buitenland veel meer aandacht besteed dan in Nederland: de kwaliteit van de overblijfruimtes (niet in eigen klas), de pedagogische scholing en professionaliteit van de begeleiders (status), de onderlinge betrokkenheid van de leerlingen ('connectedness'; 'belonging'), gevoel van gezamenlijke verantwoordelijkheid van leerkrachten en overblijfkrachten voor het belang van kind, de opvang als onlosmakelijk onderdeel van de (school)dag - qua pedagogisch klimaat, opvang als onderdeel van een sluitend dagarrangement, het belang van gezonde voeding, opvang als instrument voor sociale integratie (met name voor de kinderen uit allochtone gezinnen) en leren omgaan met etnische diversiteit.

Onderzoeksvraag 6: Wat kan een oplossing bieden voor de spanning tussen de toename van de arbeidsmarktparticipatie (minder vrijwilligers beschikbaar voor verzorgen tussenschoolse opvang én toename gebruik) en daardoor toename van de druk op de tussenschoolse opvang?

Er bestaat een spanning tussen een toenemende arbeidsmarktparticipatie, waardoor er minder vrijwilligers beschikbaar zijn voor de tussenschoolse opvang én tegelijkertijd het gebruik ervan stijgt, en daardoor een toename van de druk op tussenschoolse opvang. Een belangrijke conclusie uit het survey onder schoolleiders is dat de helft van hen verwacht dat het aantal overblijvende kinderen de komende vijf jaar zal toenemen. Aan de andere kant is het vinden en behouden van geschikte overblijfkraften een van de grootste knelpunten, zo blijkt uit de enquête onder overblijfcoördinatoren. Uit het onderzoek onder ouders blijkt dat voor hen niet duidelijk is wat de verbeteringen van de kwaliteit van de opvang inhouden, sinds de wetwijziging met betrekking tot het overblijven. Uit de ‘good practices’ en voorbeelden uit andere Europese landen blijkt dat mogelijke oplossingen om de toename van de druk op de tussenschoolse opvang te verkleinen, liggen in het creëren en optimaliseren van condities voor verbetering van de tussenschoolse opvang. Te denken valt aan:

- *Structuur:* Voor overblijfkraften en overblijfcoördinatoren dient het aantrekkelijk te zijn om een (vrijwilligers)baan uit te voeren en goede arbeidsvoorwaarden te hebben. Dit betekent voor scholen en overblijfororganisaties: een kwaliteitsbeleid ontwikkelen met betrekking tot de arbeidsomstandigheden met aandacht voor veiligheid, gezondheid en welzijn op het werk; duidelijke verhoudingen creëren tussen de overblijfkraften en kinderen. Gedragsregels bij de tussenschoolse opvang afstemmen op behoeften van leerlingen en overblijfkraften; voor evaluatiemomenten zorgen tussen schoolteam, overblijfcoördinator, overblijfkraften, ouders en leerlingen over de voortgang van het overblijven.
- *Cultuur:* Afstemming tussen overblijfkraften, overblijfcoördinatoren, onderwijspersoneel en ouders over gezamenlijke uitgangspunten en de aanpak is bij het overblijfaanbod van groot belang. De doelstellingen van kinderopvang dienen niet alleen gericht te zijn op arbeidsmarktparticipatie (belang van individu en samenleving), maar daarnaast ook op het geven van de zorg en aandacht aan het kind. Dit laatste kwam met name naar voren uit het survey onder ouders (vgl. Esping-Andersen, 2002).
- *Vaardigheden:* De inzet van gekwalificeerde overblijfkraften draagt er toe bij dat de tussenschoolse opvang een belangrijke schakel wordt voor een sluitende dagindeling. Met subsidies van de overheid volgen vrijwel alle overblijfkraften (korte) cursussen om hun vaardigheden te verbeteren. De vakinhoudelijke competenties van de overblijfkraften dienen te worden verbeterd om een effectieve bijdrage op hoog deskundigheidsniveau te leveren. Overblijfkraften worden daardoor ook in-

houdelijk interessanter aanbieders. De tussenschoolse opvang wordt hierdoor steeds meer gezien als een vak en als een volwaardig onderdeel binnen een netwerk van opvangvoorzieningen. Daarvoor is het ook noodzakelijk dat er meer mannen voor de opvang geworven gaan worden, net zoals dat in Scandinavië al lager het geval is.

- *Bereidheid*: Als gevolg van het sterk toegenomen accent op betaald werk (vgl. de activerende participatiemaatschappij; De Gier, 2007) zullen huishoudens per saldo minder tijd overhouden voor het verrichten van vrijwilligerswerk als vorm van maatschappelijke participatie. In de praktijk blijkt echter dat meer inzet in betaald werk niet automatisch hoeft te betekenen dat er minder belangstelling en ruimte is voor vrijwilligerswerk op school. Sociaal en educatief kapitaal (netwerken, resp. opleiding) spelen daarbij een rol (Gesthuizen, 2004). Uit de ‘good practices’ blijkt dat scholen vaak over een lange periode enthousiaste overblijfskrachten, i.c. vrijwilligers aan zich weten te binden (ook nadat hun kinderen de school al jaren verlaten hebben) door hen als collega’s en experts te beschouwen, verantwoordelijkheden te geven, hen te stimuleren een bijdrage te leveren aan de verbetering van de kwaliteit van het overblijven en hen de nodige (materiële en immateriële) waardering te geven. Dit is met name relevant in een tijdperk waarin de bereidheid om vrijwilligerswerk te verrichten, en dan met name in de onderhavige sector, tanende is (vgl. Devilee, 2005). Langdurige betrokkenheid van vrijwilligers, c.q. overblijfskrachten, is van belang voor de continuïteit en kwaliteit van het aanbod van de tussenschoolse opvang (vgl. Weggeman, 2007).

Geraadpleegde literatuur

- Anderson, B. (2000). *Doing the dirty work? The global politics of domestic labour*. London: Zed Books.
- Ballex, M., & Schreuder, L. (2005). *Biologisch ritme en schoolprogramma*. Utrecht: NIZW.
- Beer, P. de (2001). *Over werken in de postindustriële samenleving*. Den Haag: SCP.
- Beerends, H., Diepeveen, M., & Dekker, H. (2001). *Professionalisering van het overblijven op de basisschool*. Amsterdam: Regioplan.
- Berkel, J. van, Esveld, M. van, & Weimar, M. (2005). *Combifuncties realiseren: Handboek voor kinderopvang, onderwijs, welzijn en sport*. Gouda: JSO
- Bielenberg, I., & Kelb, V. (2006). *Jugendkulturarbeit und Schule: Qualitätsstandards und Best-Practice*. Remscheid: BKJ.
- Bois-Reymond, M. du, & Belt, J. (1998). *Samenwerken aan opvang buiten schooltijd: kinderen, ouders en professionals aan het woord*. Assen: Van Gorcum.
- Bovenberg, A. (2003). *Nieuwe levensloopenadering*. OSA discussion paper. DISP 2003-1. OSA.
- Brands, E., Jongsma, M., & Plantenga, J. (2004). *Informele versus formele kinderopvang*. Utrecht: Maatschappelijke Ondernemers Groep.
- Brinkgreve, C., & Te Velde, E. (eds.)(2006). *Wie wil er nog moeder worden?* Amsterdam: Augustus.
- Burgwal, G. van de (2007). Brede school: internationale ontwikkelingen. In M. van der Grinten & F. Studulski (eds.), *Zicht op de brede school 2006 -2007* (pp. 98-103). Amsterdam: SWP.
- Cloin, M., & Hermans, B. (2006). Onbetaalde arbeid en de combinatie van arbeid en zorg. In: W. Portegijs, B. Hermans & V. Lalta (eds.), *Emancipatiemonitor 2006. Veranderingen in de leefsituatie en levensloop* (p.100-140). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/ Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Cluitmans-Souren, A. (2007, in druk). Juridisering relatie tussen ouders en school. Partnerschap en juridisering. In F. Smit (ed.), *Modernisering relatie ouders en school*. Den Haag: Sdu - Uitgevers.
- Cock, M. de (2007). Combinatiefuncties in de brede school. In M. van der Grinten & F. Studulski (eds.), *Zicht op de brede school 2006 -2007* (pp. 65-68). Amsterdam: SWP.
- Coleman, J.S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95-120.

- Commissie Dagarrangementen. (2002). Advies van de commissie dagarrangementen. Den Haag.
- Crozier, G. (2000). *Parents and schools – partners or protagonists?* Oakhill: Trentham Books.
- Cutler, W. (2000). *Parents and schools: the 150-year struggle for control in American education.* Chicago: The University of Chicago.
- Daalen, R. van (2005). *Overgebleven werk. Kinderen tussen de middag op school.* Amsterdam: Spinhuis.
- Daalen, R. van (2005a). Lessen uit de overblijf. *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken*, (11),.
- Daalen, R. van (2005b). Een vergeten uithoek van de verzorgingsstaat: Overblijven in Nederland. *NRC-Handelsblad*, 14 april.
- Daalen, R. van, Grubben, L., Pach, J., & Walraven, G. (2003). *Brood op school. Inspirerende voorbeelden van tussenschoolse opvang.* Amsterdam: DSP-groep BV.
- David, M. (2003). Minding the gaps between family, home and school: Pushy or pressurised mummies? In S. Castelli, M. Mendel & B. Ravn (eds.), *School, family, and community partnership in a world of differences and changes* (pp. 75-88). Gdansk: University of Gdansk.
- Devilee, J. (2005). *Vrijwilligers organisaties onderzocht, over het tekort aan vrijwilligers en de wijze van werving en ondersteuning.* Den Haag: SCP.
- Driessen, G. (2000). The limits of educational policy and practice? The case of ethnic minority pupils in the Netherlands. *Comparative Education*, 36, (1), 55-72.
- Driessen, G. (2002). Ethnicity, forms of capital, and educational achievement. *International Review of Education*, 47, (6), 513-538.
- Driessen, G. (2003). Family and child characteristics, child-rearing factors, and cognitive competence of young children. *Early Child Development and Care*, 173, (2/3), 323-339.
- Driessen, G. (2004). A large-scale longitudinal study of the utilization and effects of early childhood education and care in the Netherlands. *Early Child Development and Care*, 174, (7/8), 667-689.
- Driessen, G., & Dekkers, H. (2007). Educational inequality in the Netherlands: Policy, practice, and effects. In R. Teese, S. Lamb & M. Duru-Bellat (eds.), *International studies in educational inequality, theory and policy. Volume 3. Inequality: Educational theory and public policy* (pp. 257-274). Dordrecht: Springer.
- Driessen, G., Smit, F., & Slegers, P. (2005). Parental involvement and educational achievement. *British Educational Research Journal*, 31, (4), 509-532.
- Driessen, G., & Smit, F. (2007). Effect of immigrant parents' participation in society on their children's school performance. *Acta Sociologica*, 50, (1), 39-56.

- Driessen, G., Doesborgh, J., Ledoux, G., Veen, I. van der, & Vergeer, M. (2003). *Sociale integratie in het primair onderwijs. Een studie naar de relatie tussen de sociale, etnische, religieuze en cognitieve schoolcompositie en de cognitieve en niet-cognitieve positie van verschillende groepen leerlingen. Analyses bij het PRIMA-cohortonderzoek, derde meting*. Nijmegen/Amsterdam: ITS/SCO-Kohnstamm Instituut.
- Ehrenreich, B., & Russell Hochschild, A. (2002). *Global woman. Nannies, maids and sex workers in the new economy*. London: Granta Books.
- Emmelot, Y., Veen, I. van der, & Ledoux, G. (2006). De brede school: kenmerken, verwachtingen en mogelijkheden. *Pedagogiek*, 26, (1), 64-81.
- Epstein, J. (2001). *School, family and community partnerships. Preparing educators and improving schools*. Boulder, CO: Westview Press.
- Esping-Andersen, G. (2000). Uitdagingen voor de verzorgingsstaat in de eenentwintigste eeuw: vergrijzende samenlevingen, kenniseconomieën en de houdbaarheid van de Europese verzorgingsstaat. *B en M*, 27, (4), 219-232.
- Esping-Andersen, G. (2002). A child-centred social investment strategy. In G. Esping-Andersen (ed.). *Why we need a new welfare state* (pp. 68-90). Oxford: Oxford University Press.
- European Commission (2002). *Key data on education in Europe 2002*. Brussel/Luxemburg: ECSC-EC-EAEC.
- Europese Commissie (2002). *Onderwijs en opleiding in Europa: Verschillende stelsels, dezelfde doelstellingen voor 2010*. Brussel: Europese Commissie.
- Expertgroep Klachtenregeling PO/VO (2006). *Versterking eigen karakter klachtrecht. Advies over de toekomstige klachtenregeling in het primair en voortgezet onderwijs*. Den Haag.
- FNV, Vrouwen Alliantie en Netwerk Schoolkinderopvang (1999). *Van overblijven naar tussenschoolse opvang*. Utrecht: FNV.
- Foppen, N. (2002). Overblijven, een zaak voor het bevoegd gezag. *Ouders en School*, 13, (5), 46.
- Gesthuizen, M. (2004). *The life-course of the low-educated in the Netherlands*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.
- Geurts, J. (2007). Het gaat om talentvol vakmanschap. ROC als loopbaancentrum. *Gids voor beroepsonderwijs en volwasseneneducatie*, (april).
- Goodenow, C. (1993). Classroom belonging among early adolescent students: Relationships to motivation and achievement. *Journal of Early Adolescence*, 13, (1), 21-43.
- Goldring, E., & Sullivan, A. (1996). Beyond the boundaries: Principals, parents and communities shaping the school environment. In K. Leithwood e.a. (eds.), *International Handbook of Educational Leadership and Administration* (pp. 195-222). Dordrecht/New York: Kluwer.

- Grozier, G. (2001). Excluding parents: The decentralisation of parental involvement. *Race, Ethnicity and Education*, 4, (4), 329-341.
- Grinten, M. van der, & Studulski, F. (2007). Inleiding. In M. van der Grinten & F. Studulski (eds.), *Zicht op de brede school 2006 -2007* (pp. 7-12). Amsterdam: SWP.
- Groot Haar, H., & Scholten, S. (2007). De rol van schoolbesturen. In M. van der Grinten & F. Studulski (eds.), *Zicht op de brede school 2006 -2007* (pp. 114-116). Amsterdam: SWP.
- Gruijter, M. de, Pels, T., Steketee, M., Swinnen, H., & Dekker, F. (2006). *Effectieve omgevingsrelaties. Scholen met een brede pedagogische verantwoordelijkheid*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Herweijer, L., & Vogels, R. (2004). *Ouders over opvoeding en onderwijs*. Den Haag: SCP.
- Hochschild, A. (2003). *The commercialization of intimate life: Notes from home and work*. Berkeley: University of California Press,
- Hoekstra, E., & Liempd, I. van, & Vos, F. de (2001) *Buitenland/Vrijbuiten. Werkboeken voor kinderopvang, buitenschoolse opvang en basisscholen*. Amsterdam: Elsevier.
- Hofman, R., & Hofman, W. (2005). *Onderzoeksprogramma beleidsgericht onderzoek primair onderwijs 2005-2008*. Den Haag: NWO, MaGW, BOPO.
- Höhmman, K., Holtappels, H., & Schnetzer, T. (2004). Ganztagsschule. Konzeptionen, Forschungsbefunde, aktuelle Entwicklungen. In R. Schulz-Zander (ed.), *Jahrbuch der Schulentwicklung Band 13* (pp. 253-290). Weinheim: Juventa.
- Hoof, J. van (1987). De arbeidsmarkt als arena: arbeidsmarktproblemen in sociologisch perspectief. Amsterdam.
- Hoof, J. van (2001). Het einde van het beroep of een nieuw begin. *Tijdschrift voor Arbeidsmarktvraagstukken*, 17, (3), 210-212.
- Hutjes, J., & Buuren, J. van (1992). *De gevalsstudie. Strategie van kwalitatief onderzoek*. Meppel: Boom.
- Kamerstuk (2005-2006). *Fiscale vrijstelling vrijwilligers overblijven. Kamerstuk, beleidsjaar 2005-2006, briefkenmerk: 06-OCW-B-034*
- Kamps, P. (2005). Overblijven wordt tussenschoolse opvang. Veranderende wetgeving leidt mogelijk tot duizenden nieuwe stichtingen. *School en Medezeggenschap*, 6/7, 7-8.
- Karsten, L. (2000). De inrichting van de BSO stopt niet bij de buitenmuren. *Management Kinderopvang*, 6, (12), 17-18.
- Karsten, L., Kuiper, E., & Reubsæet, R. (2001) *Van de straat? De relatie jeugd en openbare ruimte verkend*. Assen: Van Gorcum.
- Ketelaar, A., Klein, T., & Wonderen, R. van (2004). *Evaluatie van de subsidieregelingen scholing overblijfskrachten 2002 en 2003. Eindrapport*. Leiden: Research voor Beleid.

- Ketelaar, A. (2004). *Evaluatie van de subsidieregelingen scholing overblijfskrachten 2002 en 2003. Tabellenrapport*. Leiden: Research voor Beleid.
- Keuzenkamp, S. (2006). Arbeid en zorg in internationaal perspectief. In W. Portegijs, B. Hermans & V. Lalta (eds.), *Emancipatiemonitor 2006. Veranderingen in de leefsituatie en levensloop* (p.141-180). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Klaassen, C., Smit, F., Driessen, G., & Vroom, X. de (2005). Minority parents, integration and education in a changing society. In R.-A. Martínez-González, Ma del Henar Pérez-Herrero & B. Rodríguez-Ruiz (eds.), *Family-school-community partnerships merging into social development* (pp. 373-389). Oviedo: Grupo SM.
- Klieme, E., Kühnbach, O., Radisch, F., & Stecher, L. (2005). *All-Day Learning, conditions for fostering cognitive, emotional and social development. An expert report on the conceptual foundations and outcomes of extended schools*. Frankfurt am Main: German Institute for International Educational Research.
- Kok, J. (2004). *Talenten transformeren. Over het nieuwe leren en nieuwe leerarrangementen*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Krueger, R., & Casey, M. (2000). *Focus groups. A practical guide for applied research*. Thousand Oaks: Sage.
- Kuyt, E. (2001). *Brood en spelen. Tussenschoolse opvang Amsterdam Noord*. Amsterdam: Stichting Buurtwerk Noord.
- Langen, A. van, & Hulsen, M. (2001). *Schooltijden in het basisonderwijs: feiten en fictie*. Nijmegen: ITS.
- Lasky, S. (2001). The cultural and emotional politics of teacher-parent interactions. *Teaching and Teacher Education*, 17, (4), 403-415.
- Lewis, J. (2006). The school's role in encouraging behaviour for learning outside the classroom that supports learning within. A response to the 'Every Child Matters' and Extended Schools initiatives. *Support for Learning*, 21, (4), 75-181.
- Lieftink, J., & Wervers, E. (2007). *Zicht op brede school en cultuureducatie. Achtergronden, literatuur en websites*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.
- Loe, R. de (1995). Exploring complex policy questions using the policy Delphi: A multi-round, interactive survey method. *Applied Geography*, 15, (1), 53-68.
- Meijvogel, M. (1991). *Geen kruimels tussen de boeken, Schooltijden, overblijven en de ontwikkeling van buitenschoolse opvang in Nederland*. 's Gravenhage: VUGA.
- Meijvogel, M., Rosa, N., & Silverentand, I. (2005). *Eten en spelen op school. Wegwijzer beleid tussenschoolse opvang*. Utrecht: IOS.
- Meijvogel, M. & Petrie, P. (1996). *School-age childcare in the European Union. European Network for School-age Childcare*. Brussels: European Commission Network on Childcare.
- Meijvogel, M. (2007). *Voor- tussen- en naschoolse opvang, Kennisbank Wet Primair Onderwijs*. Reed Business Online Service.

- Miles, M., & Huberman, A. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded source-book*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Ministerie VWS (2002). *Beleidsbrief Tussenschoolse opvang van 20 maart 2002*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
- Mok, A. (1973). *Beroepen in actie*. Wollega: Taconis.
- NIZW (2001). *Samenwerken aan steun, toezicht en stimulans. In opdracht van de Commissie Dagarrangementen*. Den Haag.
- Noorlander, C. (2005). *Recht doen aan leerlingen en ouders. De rechtspositie van leerlingen en ouders in het primair en voortgezet onderwijs*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Nuutinen, P. (2001). Teachers, power relativism and partnership. In F. Smit, K. van der Wolf & P. Slegers (eds.), *A bridge to the future. Collaboration between parents, schools and community* (pp. 5-10). Nijmegen/Amsterdam: ITS/SCO--Kohnstamm Instituut.
- Oberon (2003). *Brede scholen in Nederland. Jaarbericht 2003*. Utrecht: Oberon.
- Oenen, S. van, & Wardekker, W. (2001). De breedte van het nieuwe leren: Over identiteitsontwikkeling en ervaringsaanbod. In S. van Oenen & F. Hajer (eds.), *De school en het echte leven. Leren binnen en buiten school* (pp. 17-36). Utrecht: NIZW.
- Office for Standards in Education (2000). *Family learning, a survey of current practice*. London: OFSTED.
- Onderwijsraad (1998). *Voorschools en buitenschools*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad (2002a). *Spelenderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad (2002b). *Samen leren leven*. Verkenning. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad (2003). *Tel uit je zorgen. Onderwijzorgen van leerlingen, ouders, leraren en het bredere publiek*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad (2006). *Een vlechtwerk van opvang en onderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Ooms, I, Eggink, E., & Gameren, E. van, (2007), *Moeders, werk en kinderopvang in model. Analyse van arbeidsparticipatie- en kinderopvangbeslissingen van moeders met jonge kinderen*, Den Haag: SCP.
- Organisation for Economic Co-ordination and Development (1997). *Parents as partners in schooling*. Paris: Centre for Educational Research and Innovation.
- Organisation for Economic Co-ordination and Development (2001b). *Education at a glance 2001*. Paris: OECD
- Plantenga (2007). *Kindercentra, dagarrangementen en brede school: Het economisch perspectief*. In M. van der Grinten & F. Studulski (eds.), *Zicht op de brede school 2006 -2007* (pp. 23-30). Amsterdam: SWP.
- Plantenga, J., & Kok, L. (2007). *Nederland werkt en moeder ook*, Den Haag: E-Quality, kenniscentrum voor emancipatie, gezin en diversiteit.

- Portegijs, W., Hermans, B., & Lalta, V. (2006). *Emancipatiemonitor 2006*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Portegijs, W., Cloin, M., Ooms, I., & Eggink, E. (2006). *Hoe het werkt met kinderen. Moeders over kinderopvang en werk*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Ploeg, S. van der (2000). *Overblijven in het basisonderwijs anno 2000. Eindrapport*. Amsterdam: Regioplan Onderwijs en Arbeidsmarkt.
- Pott-Buter, H. (1993). *Facts and fairy tales about female labor, family and fertility. A seven-country comparison 1850- 1990*. Amsterdam: University Press.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2001). *Aansprekend opvoeden. Balanceren tussen steun en toezicht*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
- Ravn, B. (2003). Cultural and political divergences in approaches to cooperation between home, school and local society in Europe. In S. Castelli, M. Mendel & B. Ravn (eds.), *School, family, and community partnership in a world of differences and changes* (pp. 9-18) Gdansk: University of Gdansk.
- Regeling (2007). *Regeling van de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, van 15 mei 2007, nr. PO/ZO/2007/12884* (Subsidieregeling scholing overblijfmeeuwerkers 2007-2010).
- Riksen-Walraven, M. (2000). *Tijd voor kwaliteit in de kinderopvang*. Amsterdam: Vossiuspers AUP.
- Rinnooy Kan, A. (2007). Werk is de sleutel tot maatschappelijke participatie. *Opbouwen*, 5 (maart), 3-5.
- Rooyen, M. van (2002). De ouder als vrijwilliger en de fiscus. *Ouders en school*, 13, (1), 13-14.
- Rooyen, M. van (2003). Kathleen Ferrier maakt zich sterk voor overblijfoeders. *Ouders en School*, 14, (3), 4-6.
- Salazar Parrenas, R. (2001). *Servants of globalization: Women, migration and domestic work*. Stanford: Stanford University Press.
- Savelberg, R. (2007). Ganztagsschulen. *O, OCW onderwijsmagazine*, 2, 18-19.
- Schuyt, K. (2001). *Het onderbroken ritme. Opvoeding, onderwijs en sociale cohesie in een gefragmenteerde samenleving. Kohnstamm lezing*. Amsterdam: Vossiuspers AUP.
- Sociaal Economische Raad (SER) (2006). *Welvaartsgroei door en voor iedereen*. www.ser.nl/publicaties
- Smit, F. (1991). *De rol van ouderparticipatie in het basisonderwijs. Een onderzoek naar vorm, inhoud en effecten van ouderparticipatie in het basisonderwijs*. Nijmegen: ITS.
- Smit, F., & Claessen, J. (1993). *Overblijven, een zaak van allen?* Nijmegen: ITS.
- Smit, F., & Claessen, J. (1997). *Totstandkoming en werking van continuuroosters in het basisonderwijs*. Nijmegen: ITS.

- Smit, F., Moerel, H., & Slegers, P. (1999). Experiments with the role of parents in primary education in the Netherlands. In F. Smit, H. Moerel, K. van der Wolf & P. Slegers (eds.), *Building bridges between home and school* (pp. 37-42). Nijmegen/Amsterdam: ITS/SCO-Kohnstamm Instituut.
- Smit, F., Wolf, K. van der, & Slegers, P. (2001) (eds.). *A bridge to the future. Collaboration between parents, schools and community*. Nijmegen/Amsterdam: ITS/SCO-Kohnstamm Instituut.
- Smit, F., & Driessen, G. (2002). *Allochtone ouders en de pedagogische functie van de basisschool*. Nijmegen, ITS.
- Smit, F., Driessen, G., Slegers, P., & Hoop, P. (2003). Ethnic minority parents and schools: Strategies to improve parental involvement and participation. In S. Castelli, M. Mendel & B. Ravn (eds.), *School, family, and community partnership in a world of differences and changes* (pp. 105-118). Gdansk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego.
- Smit, F., Driessen, G., & Doesborgh, J. (2004). *Opvattingen en wensen van allochtone ouders: tussen wens en werkelijkheid. Een inventarisatie van de verwachtingen en wensen van ouders ten aanzien van de basisschool en educatieve activiteiten in Rotterdam*. Nijmegen: ITS.
- Smit, F., Driessen, G., Vrieze, G., Kuijk, J. van, & Slegers, P. (2005). Opvoedings- en opvangactiviteiten van scholen in het primair en voortgezet onderwijs. Een inventarisatie van de stand van zaken met betrekking tot de relatie onderwijs-opvoeding-opvang in het Nederlandse onderwijs. In Onderwijsraad, *Onderwijs in thema's* (pp. 159-228). Den Haag: Onderwijsraad.
- Smit, F. (2005). Ethnic minority parents and schools: Strategies to improve parental involvement and participation. In M. Mendel (ed.), *Schools' perspectives on collaboration with families and community* (pp. 99-114). Gdansk: University Gdansk.
- Smit, F., & Sluiter, R. (2006). Overgewicht aanpakken op school. *De Gezonde School. MR magazine*, 22, (11), 4-6.
- Smit, F., & Driessen, G. (2006). Ouders en scholen als partners in een multiculturele en multireligieuze samenleving. In C. Hermans (ed.), *Partnerschap als waardegemeenschap* (pp. 103-122). Budel: DAMON.
- Smit, F., Driessen, G., Slegers, P., & Teelken, C. (2007, in press). Scrutinizing the balance: Parental care versus educational responsibilities in a changing society. *Early Child Development and Care*.
- Smit, F., & Sluiter, R. (2007). Solo of samenwerken. *MR magazine*, 23, (6/7), 7-9.
- Smit, F. (ed.) (2006). *Modernisering medezeggenschap in het onderwijs*. Den Haag: Sdu – Uitgevers.
- Smit, F., & Driessen, G. (2007). Parents and schools as partners in a multicultural, multireligious society. *Journal of Empirical Theology*, 20, (1), 1-20.
- Staatsblad (2004). *Staatsblad der Koninklijke Nederlanden*, nummer 455.

- Staatscourant (2006). 24 mei, nummer 101.
- Staatssecretaris (2002). De Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, *Beleidsbrief tussenschoolse opvang*, 20 maart 2002 (DJB/KO-2268522).
- Standaert, R. (2007). *Vergelijken van onderwijssystemen*. Gent: ACCO.
- Studulski, F., Klopogge, J., Aarssen, J., Bontje, D., & Broekhof, K. (2005). *Quickscan dagarrangementen in zeven landen*. Utrecht: Sardes.
- Timmerhuis, A., Westerbeek, K., Studulski, F., Verheijke, J., & Burgwal, G. van de (2006). *Een quickscan naar community schools: Zweden, Denemarken, Verenigd Koninkrijk (Schotland), Duitsland, Verenigde Staten en Nederland*. Utrecht: Sardes.
- Tonkens, E. (2001). *Naar meer samenhang tussen onderwijs, kinderopvang en vrijetijdsvoorzieningen. Good practices in Europa en de Verenigde Staten*. Projectbureau Dagindeling. Utrecht: Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn.
- Tweede Kamer (2005). Vergaderjaar 2005/2006, 30420, nr. 2. *Meerjarenbeleidsplan Emancipatie 2006-2010. Emancipatie: Vanzelfsprekend, maar het gaat niet vanzelf*.
- Uslaner, E. (1999). Vrijwilligerswerk en sociaal kapitaal: Effecten van vertrouwen en religie op participatie in de Verenigde Staten. In P. Dekker (ed.), *Vrijwilligerswerk vergeleken. Civil society en vrijwilligerswerk III* (pp. 181-206). Den Haag: SCP.
- Vermeij, A., & Krooneman, P. (2005). *Knellende wet- en regelgeving bij samenwerkende voorzieningen voor nul- tot twaalfjarigen. Eindrapport*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
- Veen, D. van (2006). *Vernieuwing van het onderwijs en jeugdbeleid in grote steden, maatschappelijke urgentie, ontwikkelingsrichting en implicaties voor het hoger beroepsonderwijs. Rede, uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt als lector Grootstedelijk Onderwijs en Jeugdbeleid*. Amsterdam/Diemen: Hogeschool IN-HOLLAND.
- Vermeulen, B., & Smit, F. (1998). De veranderende positie van ouders in het primair en voortgezet onderwijs. *Nederlands Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, mei, 27-37.
- Vrieze, G., Mok, A., & Smit, F. (2004). *Beroepsonderwijs als integrale beroepsvorming*. Nijmegen: ITS.
- Vrieze, G., Mok, A., & Smit, F. (2005). Beroepsonderwijs heet niet voor niets beroepsonderwijs. In F. van Wieringen & W. Houtkoop, (eds.). *Ontwerpeisen aan het beroepsonderwijs*. Den Haag: Max Goote kenniscentrum.
- Vrieze, G., Mok, A., (2007, in druk). Naar een gemeenschap van ouders en leren. In F. Smit (ed.), *Modernisering relatie ouders en school*. Den Haag: Sdu - Uitgevers.
- Weggeman, M. (2007). *Leidinggeven aan professionals. Niet doen! Over kenniswerkers, vakmanschap en innovatie*. Schiedam: Scriptum.

- Wieringen, A. van (2007). Tot hoe ver gaat de school? In M. van der Grinten & F. Studulski (eds.), *Zicht op de brede school 2006 -2007* (pp. 17-22). Amsterdam: SWP.
- Wilds, P. van der (2002). *Handboek tussenschoolse opvang*. Utrecht: Instituut voor Ontwikkeling van Schoolkinderopvang (IOS).
- Winter, M. de (2004). Opvoeden: waarden en waartoe. In R. Diekstra, M. van den Berg & J. Rigter (eds.), *Waardevolle of waardeloze samenleving? Over waarden, normen en gedrag in samenleving, opvoeding en onderwijs* (pp.175-186). Uithoorn: Karkater Uitgevers.
- Wouters, C. (2004). *Sex and manners. Female emancipation in the west 1890-2000*. London: Sage.
- WRR (2006). *De verzorgingsstaat herwogen. Over verzorgen, verzekeren, verheffen en verbinden*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Zoontjens, P. (2006). Hoe maakbaar is de school? *School en Medezeggenschap*, 11, 7-8.
- Zoontjens, P., & Ven, J. van de (2007). *Onderwijs, opvoeding en opvang. Symposiumbundel Nederlandse Vereniging voor Onderwijsrecht 2006*. Den Haag: Sdu-Uitgevers.

Bronnen internationale inventarisatie overblijven

Eurydice (2006). *Eurydice database on education (2006)*.

http://www.eurydice.org/portal/page/portal/Eurydice/DB_Eurybase_Home

Finnish National Board of Education (2007). *The Education System in Finland*.

<http://www.oph.fi/english/SubPage.asp?path=447,4699>.

Huiskes, R. (2007). *Het Zweedse model*. Utrecht: IOS.

Meijvogel, M. (1991). *Geen kruimels tussen de boeken. Schooltijden, overblijven en de ontwikkeling van buitenschoolse opvang in Nederland*. 's Gravenhage: VUGA.

Meijvogel, M. (1996). *Ervaringen in de buitenschoolse opvang in vijf Europese landen*. Utrecht: NIZW.

NUT (2002). *Supervision of pupils*.

http://www.teachers.org.uk/resources/pdf/supervision_of_pupils.pdf.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (2005). *Gids voor ouders met kinderen in het basisonderwijs*.

<http://www.ond.vlaanderen.be/gidsvoorouders/pdf/gidsvoorouders.pdf>

Skolverket (2007). *The Swedish School System*.

<http://www.skolverket.se/sb/d/354;jsessionid=C058378B4F3156B16BB8B429B186AA6D>.

TeacherNet (2006). *Meals and milk*.

<http://www.teachernet.gov.uk/management/atoz/m/mealsandmilk/>

Wesslén, A. (s.a.). *School meals in Sweden*.

<http://www.skolmatensvanner.org/pdf/english.pdf>

Basic Education Act. <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1998/en19980628.pdf>

<http://www.education.gouv.fr/cid45/restauration.html>.

